

EGAN

NIKOLAS ZENDOIA

PELLO ESNAL.

Basarri: hitza eta itzala

SARA MAIO

Jorge Luis Borges, Juan Carlos

Onetti, Augusto Monterroso

Ernest Hemingway ...

NIKOLAS ORMAETXEA, ORIXE

Olerkiak Amerikan

(1950-1954)

2013-3/4

EGAN

Mart. Salvador Carmona fculps

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO
"BOLETINA"-REN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

Idazkaritza: Euskalerrriaren Adiskideen Elkarte. Gipuzkoako Saila
3.263 Postakutxatila — DONOSTIA

Gipuzkoako Foru Aldundiak
eta
Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailak
lagundutako aldizkaria

Euskalerrriaren Adiskideen Elkarateak
ez du derrigorrez bat etorri behar
EGAN aldizkarian agertzen diren edukiekin

ERREDAKZIO BATZORDEA

Zuzendaritza eta Idazkaritza
GILLERMO ETXEBERRIA eta LUIS MARI MUJICA

Administraria
BIZENTE ZARAGUETA Bokalak

JOSE Mª URKIA
JUAN GARMENDIA LARRAÑAGA
ABEL MUNIATGI

ISSN: 0422 - 7328. EGAN
Legezko Gordailua: S.S. 289/1958
Inprimategia: FASPRINT-IGARA -Donostia

AURKIBIDEA

2013 - 3/4

Jean Haritschelhar Duhalde. (1923-2013)	3
---	---

Azterketa Literarioak

FITO RODRIGUEZ. Saiakera literarioak idazteko aholkuak	7
NIKOLAS ZENDOIA / PELLO ESNAL. Basarri: hitza eta itzala	19
PELLO OTXOTeko. Izaskun Gracia Quintana. Artikoa / Ártica	35
JOXEMARI IRIONDO. Inazio Eizmendi Basarri-ren mendeurrena	41
PAKO SUDUPE. Olerkariak	57

Sorkuntza

CARMEN VALOIS. Lurralde ahaztuak	89
ADRIANO DE MATA. Topaldia	99
JUAN LUIS ZABALA. Galdera ariketak Twitterren	115
NIKOLAS ORMAETXEA, ORIXE. Olerkiak Amerikan (1950-1954)	127

Itzulpenak

Euskaratzailea: SARA MAIO	
Jorge Luis Borges, Juan Carlos Onetti, Augusto Monterroso	
Ernest Hemingway, Gabriel García Márquez, Roberto Bolaño	
Julio Ramon Ribeyro, Horacio Quiroga, Horacio Quiroga	177
Itzultzailea: LUIS MARI MUJICA	
I.- Miguel Unamuno-ri itzuliriko zazpi soneto	205
II.- Cernuda-ri itzuliriko zenbait poesia	209

Haur eta gazte literatura

JOSUNE BELDARRAIN / GENARO GOMEZ. Euskal haur-antzerkiaz	215
XABIER ETXANIZ / MANU LOPEZ / IÑAKI ZUBELDIA. Lun-Lumo bilduma	
Esperantozko liburu bilduma. Proiektu aurkezpena	231
IÑAKI ZUBELDIA. Ilustrazioen garrantzia haur literaturan.	
Estibalitz Jalón etorkizun handiko ilustratzailea	235
IÑAKI ZUBELDIA. Haur eta gazte literatura, 2012. Irakur gida	247

Jean Haritschelhar Duhalde (1923-2013)

Albiste txar bat iritsi zitzaigun irailaren lean. Jean Haritschelhar jaunaren heriotza, alegia.

Euskarak Ifarraldean uste askotan izan duen zutabe nagusienetarikoa, hainbat eta hainbat lan egindakoa, irakaslea, eta batik bat Euskaltzainburu eta euskararen militantea.

Kultura zabaleko pertsonaia, edozer gauza edo ifarraldeko gertakari azaltzeko gauza zena, ifarraldea ongi baino ongiago ezagutzen zuena.

EGAM aldizkariak izan du harreman zuzena berarekin. Horren ondorioz, argitara eman dira haren hainbat eta hainbat artikulu, azkenekoa Piarres Topet Etxahuni iragan urtean egin zitzaion omenaldiaren inguruan.

Etxahunen herrian, Barkoxen, emandako hitzaldia eman genuen argitara iragan urtean, ez baitzuen hark baino hobeto inork ezagutu Pierre Topet Etxahun bertsolari ospetsua. Horren adierazgarri dira hari buruz egindako tesi doktora, maixulana: *Le poète souletin Pierre Topet-Etchahun (1786-1862). Contribution à l'étude de la poésie populaire basque du XIXe siècle* (Société des Amis du Musée Basque, Baiona, 1969).

Euskarak zor handia dio Haritschelhar jaunari. 1962. urtean euskaltzain osoa izendatu zuten. 1966tik 1988ra bitartean bertako lehendakari orde izan zen. Ondoren Euskaltzaindiko Zuzendari Luis Vilassante jaunak utzi zuenean. 2005. urtean utzi zuen Andre Urrutia izendatua izateko.

Euskaltzaindiako izateaz gain, irakasle izan zen, 1962an *assistant* moduan, hispanisten maisua. Bertan hartu zuen *Euskal Hizkuntza eta Literaturaren katedra*.

Baionako Euskal Museoaren zuzendari ere izan zen 1962-1986 urteen artean, eta bertako *Bulletin de Musée Basque* aldizkariaren zuzendaria.

Euskaltzaindiak IKER 21 alea omenaldi gisan argitaratu zuten 1999an *Lapurdum* aldizkariak, omenaldi berezia eskaini zion urte horretako laugarren alean. 1988an Euskal Herriko Unibertsitateak Honoris Causa doktore izendatu zuen bere lan eskerga gogoan izanik.

1988an Euskal Herriko Unibertsitateak Honoris Causa doktore izendatu zuen, eta 2010ean UNED-ek ere Honoris Causa doktorea izendatu zuen.

Bihoakio lerro hauen bidez *EGAN* aldizkariaren aitortpenik sakonena.

Azterketa literarioak

Saiakera literarioak idazteko aholkuak

FITO RODRIGUEZ
(EHUko irakaslea eta idazlea)

Danile Pennacen entsegu batek literatura lantzeko ibilbide proposamenak egin bazizkigun ere¹, arazoa ez dago oraindik ebatzia. Hala eta guztiz ere, balizko arazo hori argitzen joateko bahintzat, egoki deritzot hastapenetik bertatik terminologia-arloko funtsezko bereizketa bat aipatzeari, hau da, egon, badaude, irakasteko jakintzak eta irakats daitezkeen jakintzak² eta, pentsa daitekeenaren aurka, praktikan bi jakintza mota horiek (berez, ezberdinak...) batera doaz. Ikaske-ta-prozesuan, batak besteari, elkarri, eragiten diela, nolabait esatear-ren. Beraz, literatura, jakintza gisa, irakasten den neurrian, irakasten ari denaren bidez ari da birmoldatzen hura irakasteko erabili ohi den didaktika egokitzen doan hein berean. Nire aspaldiko doktorego-tesian, asmoz behintzat, horixe bera frogatu nahi izan nuen, eskolatzeprosesuaren bitartez ekoizten hasi zen bertsogintza aldatuz joan zela eta, halaber, bertsolaritza eskolaratzeak hizkuntzaren didaktika-eskolan (ahozkotasuna, batik bat), eraldaketa handia pairatu izan duela. Horregatik, agian, idazle askok idazten irakastea ezinezkoa dela uste izan dute (Stendhal gogora dezagun...), beren "jakintza gorde nahian edo..." baina, adibidez, gurean ere bertsolaritza eskolaratzea ezinezkoa zela uste zutenen iritzia honezkero zeinen gaindituta dagoen ikusita, literaturaren didaktikak ere zeinen ibilbide luzea egiteke duen begi-bistan jarriko zaigu. Hurrengo lerrootan, bada, eta bide horretan

---

[1] Pennac, D. (1992), *Comme un Roman*. Galimard.

[2] Hofstetter, R. - Schneuwly, B. (2009), *Savoirs en (trans)formation*. De Boeck.

tik joan ahal izateko hain zuzen ere, idazkera literarioa eta, zehatzago, saiakeragintza, eskolan sakontzeko, aholku batzuk ematen ahalegin-duko naiz.

5.1. Metodoaren hastapena

Ikasketa honek, gainerakoek bezala bestalde, denbora eskatzen du, baina, norakoa errakuntzaz errakuntza emandako bidea izan beharrean, literaturaren didaktikaren arabera eratuia izatea nahi izanez gero, behinik behin, honako hastapenetan oinarritu beharko luke:

- alde batetik, arlo horretan metatutako ikuspegi orokorraz jabetzea, eta bestetik,
- aipatutako ikuspegien araberako praktikak abian jartzea.

Lehenengo hastapenari dagokionez, literaturaz aritzeak (irakurtea, idaztea eta irakurria izatea) haren aldeko gogoaz azpimarratzera behartzen gaitu. Hau da, inola ere ez, eskoletako beste hizkuntza jardunbideetan izaten den modura, idazterakoan egindako akatsak nabarmentzera eta zuzentzera, idatzitakoa bere hartan (ortografiako hanka-sartze eta guzti...) abiapuntutzat hartzera baizik³.

Bigarrenari buruz, berriz, idazle-ibilbidea egiten laguntzeko, hasi berri izatetik harago joateko, eman beharreko urratsak zer-nolakoak diren azaltzen saiatuko naiz, baina ahaztu gabe, lan horri emandako denboraz gain, norbera idazle bihurtzen delarik, ezaguerak eta esperientziak bat egiten dutela. Izan ere, ikasi denak soilik, behar adina gaitasun izan ezean, ez duela balio praktikara eramateko. Beraz, horrek guztiak literaturaren ikaskuntzan sakontzeko bidea bakarrik eman dezake baina inola ere ez, jakina, zeregin horretan arrakasta eskuratzeko ziurtasunik eman, zeren eta azken hori berma-ezina baita. Dena dela, badakigu idaztea, beste edozeren gainetik, alde aurretik norberak bere buruari planteaturiko galderei erantzunak eskaintzea dela⁴, horretan ekoizitako erantzun bakoitza, idazteko lanabes berri bihurtzen delako idazlearentzat.

---

[3] Scheneuwly, B. (2008), "Vygotski, l'école et l'écriture. *Rs de la Section des sciences de l'éducation*. 118. Université de Genève.

[4] Châtelet, F. (1977), *Chronique des Idées Perdues*, Stock.

Halere, ildo horretatik ibiltzen hasiz gero, badaude, egon, maiz errepikatzen diren ohiko egoerak, adibidez, nondik hasi ez jakitea, edo norberaren balioa estimu gutxian izatea, edo arazo jakin bati heldu nahi izatea eta zeharo beste bati buruz aritzea edota, idatzi ondorengo irakurketan aurretik adierazitakoaz lotsatzea, edo ideiak eduki bai baina inoiz ez idaztea, edota, azkenik eta arruntena, idazteko behar bezalako metodologiaren jabe ez izatea. Esan bezala, azken horixe litzateke zabalduena, konpontzen errazena eta, litekeena, aurreko gaitz guztien sendabidea. Horri zuzenduak dira hurrengo lerroak, hain justu...

Literaturan, eta are gehiago saiakeragintzan, aritzeko errezeta magikorik ez badago ere, behar bezalako metodologiaren erabilerak lagunduko digu denbora alferrik ez galtzen eta, horren ondorioz, idazkera literarioak berezkoa duen nahia eta ezina arinduko digu.

Baina, hots, hitz egitea eta idaztea gauza bera ez direnez, azken horretarako behar dugun hizkuntzaren jabe egin behar dugu, nahiz eta literaturak, gutxienez, eguneroko bizitzarako soilik behar dena eskatu ohi duen. Beraz, behaketa eta, gogoeta eginez gero, hizkuntza berezian adierazi ahal izatea da helburu.

Hizkuntzaren bidez ikusten ez dena azalaraztea eta, aurretik esan dugun moduan, ideia bat agerrarazteko gaitasuna izatea. Ez du, bada, ezertarako balio ez arrazoibiderik ez eta ideia zoragarririk izatea, haiei dagokien hizkuntza-formulazioa emateko gauza ez bagara. Literaturan edukiak ez du baliorik hura azaltzeko prozedura egokirik aurkitzen ez badugu.

Eta nola helarazten ditugu ideiak?... sintaxiaren bidez, jakina, edo beste moduz batez esanda, esaldia direla medio.

Idatzi nahi dugunaren muinak, agiriak, bere barne-koherentzia, lotura eta hurrenkera behar baditu ere, bidezkoa den esaldia medio agerrarazi ezean ez da ezer izango eta behar bezalako sintaxi-kontzientzia eskuratu ahal izateko, berriz, irakurtzea bezalakorik ez dago. Gainera, lehen aipatu dudan moduan, genero literarioak, azken finean, testu eredugarriak izanik, saiakerak irakurtzea litzateke artezko sintaxiaz jabetzeko bide eraginkorrena.

Hala eta guztiz ere, irakurtzea ez da aski izango idaztearen saiakuntzarik gabe eta, hasieran bederen, horrek ez bide du auto-zentsu-

rarik eskatzen, alderantziz baizik, idazkera askatzea besterik ez. Bali-zko etorkizun batean idatzitakoarekin zer egingo dugun ez du asko axola hastapenetan, idazten hasteak soilik baitu garrantzia lehenengo aldi horretan. Idazkera literarioari hasiera eman behar zaio. Noiz? Edozein une izan daiteke idazketaren oinarri. Horretaz gehiegi pentsatu gabe, bada, deliberoa hartu eta idazten hasi..., norentzat egiten den axolarik izan gabe, norbere buruari izkiriartzea baita saiakera-egi-learen jite literarioa!

Idaztea, orduan, alde zaurretiko planik egin barik. Ez du merezi hasierako aldietan labur edo luze edota lehenengo edo hirugarren pertsonan idatziko den aztertzek, bidea ireki beharra dagoela baizik eta, nola edo hala, ahalmena askatzea helburu bihurtu behar da. Nekea datorrela?...utzi, beste une jakin batean berriro berari hel-tzeko. Berreskuratzean, ordea, lehen idatzitakoa lotugabea bezain nahaspilatua edo serioegia eta aspergarria irudituko zaigu. Gure ida-zkera jauzika baitabil eskolaren, hizkuntza akademikoaren eta min-tzaira naturalaren artean bere estilo bila eta, bide hori, esan beharrik ez dago, neketsua eta malkartsua izaten da.

Segi idazten, halere. Erasmusek zioenez, idaztearen gogoia idaz-tearen poderioz elikatzen baita eta, irakurle lagun baten bidez, baldin eta horrelakorik balego (horra hor aldarrikatu nahi dugun irakasle ez-preskriptorearen edo ez-zentsuratzaillearen irudia), idatzitakoan bar-na, ideia berriak, gogamen originalak, mintzaira berezia, esaldi boro-bilak, hizkuntza malgua, formulazio sortzaileak, trebezia..., errepika-penen artean, klitzexz beteriko formulazioekin nahastuta edo gaizki azaldutako gogoeta aspergarriekin batera ere aurkituko dira...; ondo goaz.

Has daiteke, bada, metodo horren bigarren aldia.

5.2. Hitz-jarioaren ordena

Idazkera literarioan oinarria esaldien erabilera bada ere (forma), saiakeran, batik bat, mezua albora-ezina izaten da, eta mezua dioda-nean, esaldien multzoek eraikitzen dituzten diskurtsoez ari naiz, idaz-kearen bidez jorratzen den gaiaren formulazio testualaz ari naiz⁵.

Aipatutako aferak, halere, idaztearekin batera moldatuz eta zehaztuz joan arren, abiapuntu jakin bat eta, hura azaltzeko, hizpideak izango ditu.

Horretarako, behaketarako gaitasunarekin batera landu nahi denaren inguruko informazioaz jabetzeko aukera ere eduki beharra dago. Horretan ez dago araurik. Saiakeraren idazkuntzak dena baimentzen du. Modu laburrean agerraraztea (aforismo moduan) edo iruzkin zehatz bezain luzeak egitea, baina, kasu, gaiari dagokion logika literarioa aurkitzen jakin behar dugu eta, ereduak horren ugariak direnez, azalpenari ordena jakin bat ezarri beharko diogu otu zaigun ideari behar bezala lotzeko. Horretan, beste literatur generotan ez bezala, sentimenduez harago joaten saiatu beharra dago.

Burutazioa burutzeko, bada, ahalik eta argien ulertzea lortu behar da idazten hasi aurretik, nahiz eta, amaiera jakina idatzi, eta, halaber, idatzi ahala, arazoa argituz joan. Abiapuntua, behintzat, argigarria izan behar du.

Gai berdinari buruz (demagun..., Edipo) literaturaren historian badaude hamaika idazki desberdin ere, eta, ia denek, abiapuntu berdina eduki arren, bakoitzaren ekarpena, batzuetan bukaeraren aldaeran dago, baina, gehienetan, azalpenaren ordenan egoten da. Zinema "artistikoa" edo "saiakerazkoa" deritzenen emaitza ere horixe bera da, irudien mugimenduak direla medio gertaeren ohiko hurrenkera (gehienetan kronologiko hutsa izaten dena...) aldatuz eraikitzen dela.

Baina, esan bezala, azaldu beharrekoak bere literatura-logika eskatzen duenez, arlo horretan teoriak edo proposamenak eman baino gehiago norberaren praktikatik teorizatzea izan behar du proposamen bakarra. Idazten den esaldi bakoitzak deliberoa baitu eta, horren arabera joango da literatura bere berezko logika azalarazten. Horrela, hastapenetan uste zena aldatuz badoa, ongi da, baina, hots, idazki laburretan, iritzi artikuluetan esaterako, abiapuntua eta adierazitakoen hurrenkera idatzi aurretik zehatz-mehatz ezagutzea komeni

---

[5] Adam, J.-M. (2008), *La linguistique textuelle. Introduction à l'analyse textuelle des discours*. A. Colin.

Erreferentzia horrek berebiziko garrantzia du, Jean Paul Bronckartek aintzakotzak hartzen baitu hizkuntzen didaktikaren testu-sailkapena egiteko.

izan arren, saiakera luzeetan aipatu beharrekoen ordena guztia ezin da hasieratik kontrolatu. Hori bai, batean zein bestean erabiliko den hizkuntzaren logikak antzekoa izan behar du: mintzaira-erregistro orekatua, egokiera semantikoa, testuinguruarekiko harreman berdina, ikusmira berbera, etab.

Ikuspegjak, berez, zer-nolako aditzak erabili behar diren argituko digu, eta haien arteko komunztadura mota, jakina...

Behin abiapuntua jakinda, hura idazkiaren amaierarako uzterik dagoen ala ez eta mezuaren gakoak zeintzuk izango diren, hitz giltzariak erakutsiko dizkigu eta, artean, aipuak eta, haiekin bat, erreferentzien atomizazioa erabiltzea zilegi bada ere, idatzitakoa ulerraztea da helburu (ulermen hori osoro arrazoizkoa bakarrik ez izan arren... eta hor da hor, literaturaren funtsaren zailtasuna!)

5.3. Zehazkizunen garrantzia

Saiakeragintzan gaia ezagutarazteak topikoetatik harago joan ahal izatea eskatzen du eta, horretarako, huskeria batek balio lezake baldin eta, anekdota, metonimia edo metafora moduan, ohiko informazioari heltzeko beste ikuspegi batetik begiratzeko balio badu. Saiakera, literatura guztia bezala, artefaktua besterik ez da baina zehazkizunek, ikusmira aldarazteko balio lezaketen era berean, gaia ezkutatzeke ere tresnak izaten dira eta, hala balitz, helburu literarioa zehaztu beharrean hura lausotzea baino ez genuke erdietsiko.

Laburpenak edo bidezidorrek, berez, ez dute balio. Zehazkizunak beharrezkoak dira baina, tentuz, eta gaiak eskatzen duen logika literarioaren azalpenak eskatzen duen neurrian bakarrik.

Antzera gertatzen da idazkeran erabili beharreko abstrakzio-mailarekin. Saiakerak behar duen "begirada diferitua" edo hizkuntz ikusmira aldaketarako abstrakzioaren premia izan arren bizieratik irtendako gogoeta ezin da galdu. Saiakerak gertaeren bidez adierazten du adierazi beharrekoa, gertaerak gertakizun bihurtuz (literatura iturburu izanik ere...) eta haietaz gogoeta plazaratzeko azaldu beharrekoa esakunetan sailkatuz. Hortxe dago berehalakotasunaren eta orozgaintasunaren arteko diferentzia. Izan ere, bizitzaren jarraipena nahita

hausten denean, haraindikotasuna eta kontzientzia sortzen dira batera... eta kontzientziarekin batera, berriz, gizakien artekoa nahiz gero-ko helburuen araberrako mendekotasuna. Bien artean garatzen da saiakeraren hitz-jarioa.

5.4. Gatazkak saiakeragintzan

Hitzen eta ideien kontraesanen arloa ulermen-gatazkarena da, bada, saiakeraren eremua. Bilatzea eta ez aurkitzea, ondorioen beldur izan eta azkenetaraino iristea, nahi izan ez arren iritziz aldatu behar izatea..., ohikoari aurre egitea ohiko mintzaira erabiliz, kontzientzia hartzea hizkuntzaren erabilera "diferituaren" bidez. Horri guztiari bidea eman ahal izateko, noski, denbora hartu beharra dago eta idazten saiatu...

Horretarako elkarrizketen edo eskutitzen trukaketak, adibidez, lagungarriak suerta daitezke. Nik neuk erabili izan ditut maiz errekurtsio haiek ("*Jerusalem: Xalimen hiria*" eta "*Faustoren itzala*" aurki daitezkeen saiakeretan adibidez...) baina, haiek bezala, aipuen erreferentziak edo gertaeren kontakizunak ere eztabaidak plazartzeko baliagarriak izaten dira.

Aukera hauek dosifikatzen jakiten dago arazoa eta, askotan, dena-dena esan beharrik ez dagoenez, irakurlearen zain, azaldu beharrik ez dagoena esan gabe uzten jakin behar da. Horretan ere zinemaren elipsiek erakutsi ohi diote bidea saiakeragintzari eta ez da hori zinematik ikasitako gauza bakarra, zeren zineman, saiakeran bezala, irudien (ideiak) eta hitzen erabilera elkarreraginean ezarri behar direnez, bakoitzaren ibilera neurtua izaten da funtsezko arazoa genero bakoitzaren adierazpidea azalarazterakoan (horretaz aritu nintzen, besteak beste, "*Jeu de Paumme*" eta "*Kassandra leihoan*" liburuetan).

Eta xehetasunak..., literatura dena, nolabait esanda, "xeheka saltzea" baita eta, edertasun literarioa, berriz, xehetasunen batuketa.

Goian adierazitako moduan, guzti-guztia azaltzerik ez dagoenez, aipatu behar dena aukeratzea da lehenbiziko lana idazterakoan, eta horrekin batera, azpimarratu behar denari behar beste kasu egin xehetasunez hornituz. Horrela, orokortasunetatik ihes eginez, singu-

larra eta diferentea denak hartuko du eman nahi diogun berezko balioa.

Beraz, saiakerak idazteko orain arte erabilitako argudioak laburbildurik:

- Literaturaren idaztankera esaldien osaeran eta hautaketan oinarritzen da.
- Gaiaren besterenganatzea gertaeren azalpenena (edo ez) eta hurrenkera dela medio garatuz doa.

5.5.- Arriskuak ekidin

Atal honen hasieran idazle hasi berriaren "estropezue" idatzi dut (ohiko errepikapenak, klitxez beteriko formulazio nahasiak edo gaizki azaldutako gogoeta aspergarriak...) baina badaude halaber saiakera mota "arriskutsuak", edo beste modu batez esanda, ekarpen izan zitezkeenak baina, tamalez, behar bezala burutu gabe, bide erdian gelditu direnak.

Hori gerta daiteke azaldu nahi dena argi ez edukitzeagatik edo, goian esan bezala, metodo faltagatik.

Lehenengo kasua oso bitxia da, izan ere, idazle batek idazten hasiz gero, zer azaldu behar duen argi eta garbi izan behar duelako, ustez behintzat, baina zenbait ideia alboratzea lan nekeza denez, azalpen nahaspilatua pentsatzen dena baino ohikoagoa izaten da. Idazterakoan, berriz, pertsona bakoitzaren iruditeria oharkabe agertuz doan neurrian, azalpena, ezinbestean, tratatzen doa "berezko gehikuntza haiek" garbitzen ez badira..., baina idazle bakoitzak bere estiloa duenez, ideia berdinak eduki arren, bi idazlek beti modu ezberdinez idatziko dute idatzi beharrekoa eta hori konpontzeko modu bakarra bakoitzaren lan-metodoan zuzenketak egitea da eta, ahal dela, gertuko irakurle baten aholkuz lagundurik⁶

---

[6] Chabanne. J. Ch. (2002), *Écrire en ZEP*. Delagrave.

5.6.- Lan-metodoa zehaztuz

Sorkuntza-egitasmoa denboraren antolaketa berezia da eta, horren arabera, idazle bakoitzak aurreikusiko du egiteke duen bidea zer-nolakoa den planteatzeko, gero, horren baitan, idazkera azkarra ala iraupen luzekoa egin ahal izateko.

Idaztean ez dugu idaztankera edo estiloa bakarrik hobetuko. Egitasmoak, halere, literatura-arloan gure burua ezagutzen laguntzeaz gain, idazlanen araberrako bideak diseinatzeko (eta burutzeko) aukerak emango dizkigu. Horrek, noski, idazteko ohituretan sakontzea eskatuko du (idaztokiak hobestea, ordutegiak hautatzea eta idazkuntza-moduak fintzea).

Montaignek bere dorrea zuen, Borgesek liburutegia, Sartrek taberna jakin batzuk..., beharrerako ahalik eta erosoan egotea da helburua eta, jakina, horretarako ere bakoitzak bere hautuak egiten ditu.

Proustek ordutegi jakin bat ezarri zuen bere ekimen literarioari ekiteko (bere "alter ego" Marcelen bidez, hala kontatzen digu "À la recherche"...) eta sekulako garrantzia eman zion horri.

Eta idazkuntza nola gauzatu? Batzuek kaiera txikietan apuntatu izan dituzte beren burutazioak, besteek ahal izan dituzten moduan, baina denek eduki dute buruan idazketa eta hura joan dira elikatzen nola edo hala.

Idatzi beharrekoak, halere, helburuaren arabera luze ala labur, baldintzatuko du hori guztia. Eta erabaki bakoitzak hurrengoaren beharra ekarriko du norberak dituen ezaugarriak ahalik eta hobekien garatzeko. Esaldi bakoitzari kasu eginez, eta hurrengoarekiko loturari erreparatuz, oreka bilatzen da, inspirazioa ez baita dena eta ezin baita baieztapen edo deskripzio on baten ondoan erdipurdiko beste bat erantsi. Metodoak ez digu ezaguera edo informazioa berez hobetsiko, baina, behar izanez gero, haiengana iristeko bidea erraztuko digu. Metodoak, idazki batean sobera dagoena hautemateko eta hura ezabatzeke adorea eman behar digu, idazlearen aiurria bakean gera dadin.

---

[7] Dossier Proust retrouvé (2010), in *Le Magazine Littéraire*. 496. 44-86. or.

Idazketa eta irakurketa (partekatua, ahal dela...); saiatu eta aldatu..., esperientzia literarioan sakondu.

Eta gure elikagaia mota guztietako irakurketek osatua izango bada ere, bakoitzari zer iritzi diogun ahalik eta garbien gelditu behar luke. Idazle bakoitzari zer-nolako onurak edo, alderantziz, zein akats leporatzen dizkiogun ikusteko egindako ariketa horrek, hezi egiten baikaitu idazle gisa.

Hortik aurrera, deliberoa: idaztea!

Saiatu beharra dago, halere, idatzi beharrekoa bere osotasunean ikusten eta, idazketari, berriz, jaritasuna ematen. Horrek, jakina, berridazketak eskatuko ditu testuan egon daitezkeen hizkuntza-erregistroen arteko desorekei antzemateko eta haien zuzentzeko eta, azken finean, idazkiaren tonu orokor egokiari eusteko.

Era berean hautatu beharra dago zein gertaeren bidez agerraraziko dugun adierazi beharrekoa, eta haien arteko lotura literarioa ahalik eta zorrotzena izanik, noski. Hori da, izan ere, idazkera literarioaren funtsa. Behar beste ez saiatzearren, adierazi nahi den hori aukeraturako gertaeren multzoa arruntegia izateagatik edo, jakin-mina piztu ahal izateko kontatzen denak baliorik izango ez balu, idatzitakoa bera ere alferrikakoa izango litzateke. Horrela idazteko ez da beharrezkoa izaten saiakeragintzan aritzea, arrunta denaren aurkako idazkera da entseguari dagokiona. Saiakera, berez, hizkuntzaren bidez gogoeta egiteko bide zailena baita. Horregatik, arestian esan dudana bezala, ezin da entsegua filosofiarekin edo kazetaritzarekin parekatu, ez baitu ezer frogatu nahi esperientzietatik abiatuta, literatura dela medio, hausnarketa bideratzen soilik lagundu baizik. Eta horretarako, esanak esanda, burutazioak idatzi behar dira, besterenganatu, partekatu..., modu soilean, hornidurarik gabe, eta iradokizun bihurtu.

Filosofiaren eta Pedagogiaren aurrekaria da saiakeragintza, kontzeptuak formulatu aurrekoa edo haien hedakuntza zabaltzen hasi aurretikoa. Hitz neurtuen aldeko hautua egiten duena, soberakinik gabeko idazkuntzan burutazio batetik abiatuta eta, garatuz doan ahalak, gatazka kognitiboaren bidez, gai bati buruz ohiko ikuspegiak eraldatu nahi dituen, testuingurua hastapenetan duena baina haren moldaketa eginkizun duena. Ahalik eta hitz zehatzenen erabileraz eremu semantikoaren anbiguetatetik ulermen zentzu berriak propo-

satzen dituen. Amaiera irmo batekin. Erabilitako aipamenen sendotasunaren bidez egina. Hitzontzien kontrakoa. Agerikoa zalantzan uzten duena. Testu ahikorra. Collage diziplinatua. Irakurria izateko idatzia. Zirrara eragiteko sortua. Urratzailea. Egilearen aukeren nahiz mugen arabera izkiriaturia.

Beraz, inor ez da saiakeragintza lantzerantz behartua izan eta ezin da inor horretara behartu. Baina, saiakera idazten hasi nahi izanez gero, ez izan beldur gatazkei eta hasi idazten. Bide horretan ibili direnen berri bildu eta, haien eszeptizismoaren nahiz borondatearen indarrak jabetu, haiek bizitza literarioaren ezaugarri bilakatu eta, baldintza haietatik, idaztea eginbehar bihurtu. Norbera bere irakurle kritikoak izanik, xehetasunei erreparatu eta gaindikinak ezabatu testuei behar duten tonua eta oreka eman arte. Horretarako bakoitzari dagokion lan-metodoan sakondu behar da, sorkuntzaz, burutazioez eta trebeziaz gain, osagarri horiek guztiak moldatuz eta birmoldatuz zertzea baita. Horrela, mundu ikuskerari buruzko ideiak, literatura medio, gauzatzen joango diren neurrian, besteen iruditeria izatera ere helduko dira, nahiz eta, Georges Bataillek zioen bezala, "horrek guztiak ezertarako balio ez izan arren..."

BASARRI: hitza eta itzala

NIKOLAS ZENDOIA / PELLO ESNAL

Hitzaldi bat egitea eskaini ziguten, Basarri bertsolaria jaio zeneko mendeurrena ospatuz Zarautzen antolatu diren ekitaldien baitan. Joan den maiatzaren 9an egin genuen, bion artean prestatutako gidoiaren harira.

Pentsatzen genuen entzuleen artean izango zela Basarri oso gertutik ezagutu zuenik eta aretoan bilduko ginen gehienok jakingo genuela zein izan zen bertsolari handi hura. Horrengatik, betiko kontuak jakintzat emanda, ohiko arrastoetatik zertxobait irtetea aurreikusi genuen, Einsteinen esaldi bat gogoan: "Ezer berririk ikastekotan, zerbait berri egin behar"; eta gure begiak ere kontu ezezagunetara eraman nahian, Telesforo Aranzadiren hitz batzuk berrituz.

Ez ginen oso oker ibili entzuleez. Lagunarte-giroan egin genuen hitzaldia. Ez dakigu zer neurritan asmatu genuen Basarri buruzko gogoeta eragiten, baina gustura irten ginen kultura-etxetik. Bada zerbait.

Hemen, hitzaldirako prestatu genuen gidioa eskaintzen dugu, gutako bakoitzak idatzi bezala, Basarri gogoan eta hark utzitako ondarearen esker onez. Hitzaldia diapositibak baliatuz egin genuen –hamahiru diapositiba: puntu bakoitzeko bana, sarrera barne– eta formatu horrek baldintzatu zuen gidioa. Honako, apenas ukitu dugun.

"Gure begiak ez du ikusten ezagun duena baizik".

Telesforo Aranzadi

0. Sarrera moduan: izenburua eta asmoa

Zalantzan egon gara zer izenburu jarri hitzaldiari: orain duena ("Hitza eta itzala") ala beste bat ("Agerikoak eta ezkutukoak").

Azkenenean, dagoen-dagoenean utzi dugu, baina bestea ere aukera genezakeen; izan ere, Basarriren zenbait gauza eta alde ageriko eta ezkutuko azaltzea da gure asmoa, jakinda ageriko eta ezkutuko horiek txanpon beraren aldeak direla.

Denok dugu ageriko aurpegia eta ezkutukoa. Denok saiatzen gara agerikoa azaltzen eta lantzen, eta ezkutukoa gordean edukitzen; edo lotsaz, edo beldurrez.

Era berean, gizarte batek ere berdin egiten du gizon-emakumeekin: aurpegi bat gehiago nabarmendu eta bestea ezkutatu, dela aurreiritziz, dela modaz edo interesez, dela ideologiaz...

Esan bezala, ahalegin txiki bat egingo dugu Basarriren bi alde horiek azaltzen. Baina bidea urratu besterik ez dugu egingo. Gero, hitzaldi honen ondoren, zuena izango da hitza, lagunarteko giro honetan: nahi duzuen galdetu, azaldu... Gu biok baino askoz gehiago dakienik badago-eta hemen.

"Gure begiak ez du ikusten / ezagun duena baizik". Aranzadi bergararrarena dira hitzak. Guk, euskaratu ez ezik, zortziko edo hamarreko handi baten bukaera bihurtu ditugu.

Behin eta berriro gertatzen zaigu: zerbait aurrean izan eta konturatu ez; eta behin baino gehiagotan, gainera, urteak behar izaten ditugu zerbaitez jabetzeko. Izan ere, adiskide batek askotan dioena: "Gauza bat ez duk sekretu norbaitek ezkututzen duelako; sekretu duk, aurre-aurrean egonagatik ere, ez dugulako ikusten".

Baina zer egin ikusten ez duguna ikusi ahal izateko? Einsteinek esana da (eta guk zortziko edo hamarreko handi baten bukaerarako moldatua): "Ezer berririk ikastekotan / zerbait berri egin behar". Ea, horren harira, asmatzen dugun Basarri buruz zerbait berri esaten.

1. Ama

Nik Basarriren ama Maria ezagutu nuen Basarri bera baiño leenago. Amona aaztu eziña. Izeta baserri bietara joaten zan aur-bisitara. Eta ea izeta bietan ere zenbat ume giñan!

Izketa edo izkera lasai, garbi eta xamurreko emakume aren oroitzapena gordetzea zein xamurra egin zaidan! Ez zan miraria ama arengandik seme izlari ona ateratzea, eta bertsolaria izatea.

Emakume ark begiz itz egiten zizun. Begiz onartzen zintuen izketarako. Izan ere, alde aundia dago begirada txarrez itz egin edo adiskide-begiradaz itz egin. Eta Basarriren ama Mariak adiskidetasunez itz egiten zizun.

Basarriren ama, Maria Manterola, nola joaten zan izetara bisitan, beso-otarra besoan artuta, bide-estrata aldapa aietan gora? Gure aita eta Basarriren ama, izan ere, zerbait familia-aaide bait ziran. Eta Izeta Goikoak ere familia-aaide zituen.

Zarauzko Azken Portuko ataritik lau-bost kilometro egongo dira izetara. Orduan ere bai, baiña orduko kilometroak ez ziran gaurkoak bezelakoak. Erdi bideak ordeka, baiña beste erdiak, nioena: estrata-aldapak; eta arri-bide traketsak. Eta beerakoan ere bide berak aurkituko zituen. Ez pentsa orduan errepiderik zanik. Noizbait izango zanik ere nork pentsa?

Bere otarrean zeramana zapi txuri batekin estalita eraman oi zuen. Eta atariko atera eldu baiño leen geratu eta, sukaldeko leio parean, "Ai, Maria" esango zuen.

Baiña bueltakoan zerbait ekarriko zuen otarrean. Izetatik ezer gabe ez zuten bidaliko Basarriren ama. Nola, ba, bere zai egoten giñan-eta! Baserrietan eskeintzen zana zan lakari erdi babarrun edo dozenatxo bat arrautza. Dana trukez. Ez zera: zuek bai eta guk ez.

Amak esan oi zigun:

–Aldeko amari esaiozue etortzeko, Basarriren ama bisitara etorri dala-eta.

Zer irudi polita, izetako sukalde zaarreen eta su aurrean eserita, izetako bi amak eta Basarriren ama Maria, aur txikia magalean xabal-xabal zuela, kontu kontari, aulkitxo batean galleta batzuk zituztela.

Ziur, ni ere egona nagoela Basarriren amaren magalean. Agur, Maria.

2. Irratia

Basarriren aotsa, irrati bidez ezagutu genuen geienbat: "Nere Bordatxotik", asteleen eta ostiralean egiten zituen saioetatik. Bera ikusi, bai, Azken Portu atarian ikusi oi genuen, mutiko edo gaztetxo giñala.

Irratitik aritzen zanean, gogoan det etxeko danak sukaldean eserita isilik nola egoten giñan berari entzuten, ukuilluko lanak eginda. Errosarioa ere, errezatuta ordurako.

Baiña amak afaria prestatu bear, eta su gaiñean lapiko-otsen bat ateratzen bazuen:

— Ama, ixooo!

Asteleen eta ostiral gauetan izaten zan Basarriren albistegi ura. Maria Dolores Agirrerena, berriz, uste det astean lau bat arratsetan izaten zala. Eta ostiral arratsetan beste bikote xeibre bat ere bai: albaiteoak, Joxemiel eta don Antonio.

Onela asten ziran:

—Aatsalde on, Jainkook.

—Kaixo, Joxemiel. Emen al zaitugu, ba? Pasa, pasa aurrera.

Ondoren izaten zan Basarri: galdutako berriak, salgai zeuden berriak, apustu-kontuak eta abar.

Apustu-kontuetan arreata aundia jartzen zuen. Bai guk entzun ere, arraiok ezik. Baiña apustuak ikustera joan egiten zan Basarri. Berak ikusi gabe ez zan fiatzen iñoren esanarekin. Eta arrazoi zuen.

Gu baserritarrontzako mirari bat bezela zan illunabarrean alako euskera ulergarri eta ederrean inguruko berriak entzutea. Izan ere,

irratia pizten genuen egun guztietan, ezer ulertzen ez genituen jardunak entzuten oituak geunden.

Eta Basarriren bertsoak! Guk ez genuen beste inolako albiste bearrik, euskera ederrean inguruko berriak eta orduko bertsolaririk onenaren bertsoak etxetik entzun ondoren. Edozein bezain jakitun sentitzen giñan. Eta edozeiñen pare. Ori zan gu baserritarrok ezagutu genuen Basarri bertsolaria. Eta estima izugarria genion.

Entzun izan genuen Zarauzko fraileek erakutsi ziotela Basarriari ala itz egiten, idazten eta bertsotan. Fraileek beraiek, bai, ikasiko zioten Basarriari.

Baiña Basarrik bazuen maisua. Bera zan bere maisu. Eta bera zan bere ikasle. Norberaren saiakerarik eta itzalik gabe ezin zitekeen ain izlari garbia izan. Ain zakar gutxikoa. Eta era berean zan bere idazkera ere.

Basarri ez genion entzuten, izketan ari zanean, oraingo jakitunon artean entzuten degun eee eta eee.

Egunkarietan, irratietan, euskeraren izkerarik entzuten ez genuenez, eta bat-batean izan zitekeen euskerarik ederrenarekin norbait agertu eta onartua izateak garaia asko markatuta laga zigun. Eta ori erregali aundia izan zan Euskal Erriarentzat.

3. Beheko sukaldean

Basarriren neure lehen oroitzapenek ere, lehen-lehenik, etxeko sukaldera naramate; eta, zehatzago esanda, irrati handira. Hantxe zegoen irratia apal handi batean jarria –arteana jarri berri samarra–, paretaren kontra, mahai parean, voltmetro txikia aldamenean zuela. Tramankulu handi hartatik entzuten genituen, besteak beste, Carlos Mungiaren “Ara nun diran” eta antzekoak. Basarriren irratsaioa ere handik iristen zitzaigun. Baina ez duk gogoan aparteko besterik. Horretarako, aparteko zerbaiten bila, beheko sukaldera joan behar dut.

Etxe berean bizi ginen izeba eta gu. Gu, bigarren pisuan; izeba, lehenengoan. Eta lehengora etorri zen bizitzera ezkontzaz osaba, nik artean zortzi urte nituela. Baserritarra zen osaba; eta aparteko eskola-

rik gabea. Eta hark, bai, hark arreta handia jartzen zion Basarriren irratsaioari. Han egongo zen, hura noiz hasiko zain. Eta Basarri hizketan hasten zenean, "ixo". Baina isilik egon behar hark ez ninduen harritzen. Berdina ikusia eta entzuna nuen-eta beste etxe batzuetan ere.

Harrigarri, osabaren abildade bat egiten zitzaidan harrigarri: nola bertso asko eta asko Basarriekin batera kantatuz amaitzen zituen. Alegia, Basarrik bertsoa nola amaituko zuen igarri, eta harekin batera kantatu, harekin bat eginez, bertsoa berea ere balu bezala, eta buruaren eta eskuen imintzioaz ere bertsoaren amaierari lagunduz.

Eta, oraindik ere, berrogeita hamabost urte geroago, Basarriren izena entzuten dudanean, osaba zena etortzen zait askotan gogora eta hark Basarriekin bat egiteko zuen abildadea eta ahalmena. Edo, hobeto esanda, Basarrik entzulearekin bat egiteko zeukan abildadea eta ahalmena.

4. Gure mutikotako Basarri

Nik Basarri ezagutu, amairu-amalau urtetarako ezagutuko nuen.

Zarautza beiak perratzeraz Azken Portuko Manuel errero aundiarengana jeisten giñanean, noizbeinka ikusi oi genuen Basarri. Azken Portuko tabernaren gaiñean bizi bait zan; eta errero aundia, aldameanean.

Karpeta bat eskuan zuela atera oi zan etxetik. Eta ondo jantzita; txaketarekin geiñean. Basarri txaketa gabe, bi aldiz bakarrik ikusi nuen nik. Gaztetan, udarako bero aundi batean, Zarauzko musika-plazan; eta Jon Lopategiri txapela janzen.

Alegia, bere lanbideari zegokion jantzia eta irudia zan ori. Erri-kiroletako aitzindari eta kazetari zanez, leku askotara joan bearra zeukan kirol-berririk jasotzera, eta zijoan lekuan bere itzala egiten zuen.

Azken Portu auzoan, ondoen janzen zan gizasemea Basarri zan. Beno. Gu baserritarroi ala iruditzen zitzaigun.

Egun batean, bere automobil kuartro-kuartro grisari zer gertatuko eta an asten da sakristauak astintzen zuen intsentsu-potoak baiño ke

geiago botatzen. Ezin arrankatu, alegia; eta berandutu. Goizeko amarrak izango ziran. Eta ni ere antxe, beiak perratzerara joanda.

Eta Joxe Otzarretak, erroero aundiari deituta:

–Etorri adi, Manuel, Basarriren automobillari bultzatzera.

An joan zan erroeroa, bere larruzko mantal aundia bezain gogorra soñean zuela, gure bei motza perratzeari lagata.

Gero, Basarri joan zanean automobillean, ala esan zion Joxe Otzarretak erroeroari:

–Gaur ere guk aiñako eguna botako dik orrek, Manuel.

Eta tabernara. Joxe Otzarretaren ateraldiak! Baiña Basarri egun artan ere lanera, automobil xume artan. Eta ni, berriz, beia perratu zai.

5. Uztapide txapeldun

Ia-ia seguru esan dezaket zein egunetan hasi zitzaidan neure buruko zenbait eskema pitzatzen: 1963ko Urteberri egunez. Asteartea zen.

Ordurako ondotxo nekien erregeak ez zirela etortzen Ekialde urrunetik eta umeak ere ez Paristik. Baina horiek jakiteak baino pitzadura sakonagoak eragin zizkidan Urteberri egun hartan entzunak.

Nahiz eta hamabi urte soilik izan, ordurako ondotxo ikasia nuen bitan banatzen zirela aldameneko eta ez horren aldameneko gizon-emakumeak: gerran Francorekin ibili zirenak eta haren aurka ibili zirenak. Han ez zegoen lekurik ñabardurentzat. Jakina: Francorekin ibilitakoak ziren onak, eta besteak gaiztoak. Eta kito. Ezin argiago zeuden kontuak. Zertan jardun xehetasunetan? Eta, jakina, orduan ere funtzionatzen zuen gure inkisizio txikiak: ondotxo saiatzan ginen jakiten bakoitza zein aldetakoa izan zen.

Urteberri egun hartako arratsaldean ere, amaren baserrira joan ginen, ia igandero eta jaiero bezala. Kale-baserrira zen; eta da. Eta hantxe egiten zuten helduek karta-jokoan edo egoten ziren berriketan, eta gu mutilok jolasean eta, tarteka, adi-adi helduek zer esango.

Arratsalde hartan, besteak beste, gai nagusi bat izan zuten helduek hizpide. Izan ere, bi egun lehenago, Urtezahar bezperan, igandez, jokatu zen Donostian Euskal Herriko bertsolari-txapelketa eta inor gutxiak uste zuena gertatu zen: Uztapidek txapela irabazi Basarri. Kontu harrigarriagorik!

Baina hara non, amaren baserrian, ia denak Uztapideren alde azaltzen ziren. Ondo irabazi zuela Uztapidek txapela. Merezia zuela. Bazela garaia. Eta abar. Uztapide gora eta Basarri bigarren.

Baina ez zen, soilik, bertso-kontua. Han bazen zerbait gehiago. Eta "zerbait" hori, gehienetan, politika izaten zen orduan; edo, hobeto esanda, "politika" deitzen zitzaion hura.

Ume koskorrok, entzun eta isildu. Eta ni, erabat harrituta. Ordurako, inkisidore txiki izaki, bai bainekien Basarrik gerra gudariek in egin zuela eta Uztapidek Francorekin. Beraz, nola zitekeen Uztapide, bertsolari ona ez ezik, gizon jatorra ere izatea eta Basarrik, gudari ibili izanagatik, horrenbesteko goraiapamenik ez izatea?

Han zerbait gertatzen zen. Hura ulertzen hasteko, ordea, ez zen nahikoa jakitea, nonbait, erregeak ez zirela etortzen Ekialdetik eta umeak ere ez Paristik. Eta nik hamabi urte besterik ez.

6. Karamarrea eta bizikleta

Basarri, tarteka, Izeta gure baserrira ere joaten zan. Eta egun batean, ni parean egokitu, amasei bat urte nituela.

Izan ere, baserriko mutikook oso gaztetxo giñala joaten giñan soro-lanetara idiekin. Baiña nola pentsa nezakeen nik eginbear orren barne Basarriekin leen aldiz itz egingo nuela?

Arratsalde eder artan idiekin karamarrra nindoan Izetako bide-estratan beera, Barainburuko soro luzera. Uste det arto ereiteko garaia zala: San Isidroak aldea. Eta bat-batean, ezustekoa: Basarri zetorren bidean gora. Apreta urdiñak zeramazkin, galtza grisak, txaketa sorbaldatik zintzilik zuela, eta eskuan makilla dotore bat.

Ura lotsa! "Basarri zetorrek. Aida, idiak, aida azkar bazterrera!".

–Karamarrrako asmoak al dira? –ark.

Nik, buru-makur:

–Bai.

–Izetara nator bisitan. Aita edo ama bai al da etxean?

–Bai. Sukaldean gelditu dira.

–Ondo da.

Ala gurutzatu giñan, bide-estrata artan.

Gizon arekin topo egin bearrak izua bezela eragin zidan. Jainkotzat bait neukan. Eta mutiko mukizu batek Jainkoarekin itz egitea...

Oiek ziran nik Basarrirekin egindako leenengo itzak. Urrengoak eta azkenekoak, onako auek, ogei urterekin: San Pelaiotarako amak erosi zidan bizikleta Orbea berria arrapatu zidatela esatera bere etxera joan nintzanean.

— Zer marka eta zer kolore?

— Orbea eta berdea.

An aritu zan bera, klak, klak, klak, goardia zibillek-eta zituzten idazmakina beltz aundi aien antzeko batekin.

Zer zor nioen, eta:

–Ostu badizue, naikoa ordaindu dezu, gizona. Zoaz lasai.

–Aio. Eskerrik asko.

Orra, nik Basarrirekin egindako itzak. Eta berak nerekin.

7. Autobusean

Ez dut gogoan noiz agurtu nuen Basarri lehenengo aldiz. Baina bai noiz hitz egin nuen berarekin luze samar lehenengoz. Zehatz-zehatz esan dezaket zein egunetan izan zen ere: 1989ko abenduaren 18an. Astelehena zen.

Bezperan, abenduaren 17an, jokatu zen Euskal Herriko Bertsolari Txapelketa Nagusiaren finala, eta Basarrik jantzi zion txapela Jon Lopategiri.

Astelehen hartan, Basarri eta biok elkarrekin hartu genuen autobusa Donostian, San Martin kaleko geltokian, merkatuaren parean, eta elkarren ondoan eserita etorri ginen Donostiatik Zarautza, herriz herri. Aukera polita, beraz, kontu asko berritzeko. Eta nik, Basarriren aldamenean gozatzeko.

Zorionak eman nizkion, bezperan Lopategiri txapela jantzi ondoren kantatutako bertsoagatik. Benetan eskertu zidan. Barru-barrutik atera zitzaiola aitortu ere bai. Eta are gehiago: ez zait, ba, hantxe hasten berriro ere bertsoa kantatzen, "mutil koxkor bat itsuaurreko" doinuaz, bezperan bezala eta ia-ia bezperan bezain ozen eta indartsu:

Ekarri naute garalleari
txapel eder bat janztera.
Bertsolariok, jarrai gogotsu
herri batetik bestera.
Gure lurrean guk ez daukagu
zertan egon buruz behera.
Une honetan aitor dezagun:
bagera edo ez gera;
bertsolaritza bizi dan arte
biziko baita euskera.

Ez zuen, ez, nik nahi ordurako amaitu bertsoa. Autobuseko jende guztia, guri begira. Gidaria ere bai, ia-ia. Eta Basarri, ezin gehiago gozatuz. Ez dakit norbaitek txalorik jo zuen ala ez. Baina gustura sumatu nuen bat baino gehiago. Ni beheko osabaz oroitu nintzen.

Kontu kontari jarraitu genuen. Gogoan dut zer esan nion, Zarautzera iritsi ginenean, Gurutze Gorriko geltokira hurreratzean:

-Bueno, ñaxio -ñaxio deitzen bainion-, ondo segi eta eutsi goiari. Animoak bizitza luzatu egiten omen du-eta.

-Hori bai ezetz! -eten zidan zorrotz-. Gure Jainkoak bakoitzarentzat jarria dauka eguna eta ordua, eta hori ez dago mugitzerik.

"Bueno, bueno! Ez hadi jarri horrela", pentsatu nuen neurekiko, baina ez nion ezer esan, badaezpada.

Ondoren, gertatu berria hausnartuz etxeratu nintzen. Uztapide etorri zitzaidan gogora. Agian, Basarrik bezala usteko zuen: animoak ez dezakeela bizitza luzatu. Baina seguru nago ez zidakeela Basarrik

bezala erantzungo. Bestelako doinu bat izango zuen haren erantzunak.

Eta horrek amaren baserrira itzuli ninduen. Agian, horrexegatik identifikatuko ziren batzuk Uztafiderekin errazago eta gehiago, Basarrirekin baino. Agian.

Eta, orduan, beste pasadizo bat etorri zitzaidan gogora, ia-ia ahaztua nuena. Kontatu zidanak, izan ere, isilpean edukitzeko agindu zidan. Eta, isilpean ez ezik, ia-ia lurpean ere eduki nuen gordea, noiz eta agian hortxe izan nitzakeenean gauza asko ulertzeko giltza eta giltzarria.

8. Kantari nator

Emeretzi urte nituela atera zuen Basarri *Kantari nator* izeneko bertso-liburua. Ez nuen onik izan, ura eskuratu arte. Ainbat alditan esan ondoren, alako batean ekarri zidan amak. Ez nik nai bezain azkar. Baserriko gazteek ez genuen ausardiarik alako gizoni ezer esateko eta eskatzeko. Nola, ba?

–Basarriren etxera joan eta berak eman zidak, motel –esan zidan amak–. Torik. Baiña bukatu ezak sega-pika. Eta gero begiratuko diok.

Izan ere, an ari nintzan sega-pikan lzetan, betiko tokian: atariko labearen ondoko udare txermenaren azpian, tinka-tinka-tinka. Iñoizkorik azkarren pikatutako sega ura izango zan.

Mutikotan dotriña baiño gogo geiagorekin ireki oi nuen *Kantari nator* liburua. Gero, igandeetan, Urdanetako Patxi aundiaren tabernan, musean egiñaz, ikasitako bertsoren bat kantatzeko.

Uste det, ogeita bat urte nituela Azpeitira lanera joan nintzanean, nerekin eraman nuela liburua. Andregaiia billatu nuenean galduko nuen, seguru asko.

Uraxe izan zan nere gaztetako bertso-eskola: Basarriren *Kantari nator* liburua.

9. Maria Dolores Agirre

la hogeita hamar urte eduki dut isilpekoa gordean. Hitza eman nuen. Eta bete ere bai, oraingo honetan behintzat. Baina merezi du kontatzea, eta kontatzera noa, Joxe Mari Oterminen baimena eskuratu ondoren.

Duela hogeita hamar urte, artean Euskadi Irratia jaio berri samarra zela, tarteka aukera izaten nuen Irratiaren zuzendari Joxe Mari Oterminekin hitz egiteko. Irratiak Donostian zuen egoitza orduan ere, baina Andia kaleko 13. zenbakian, 7. solairuan; eta HABEK, nik lan egiten nuen erakundeak, hantxe bertan, 6. solairuan. Eta behin baino gehiagotan egiten genuen topo elkarrekin Joxe Mari adiskideak eta biok.

Eta, egun batean hark zer kontatuko eta, zeinen pozik zeuden Irratian Basarrirekin. Izan ere, lortua zuten Basarrik ere irratsaio bat egitea Euskadi Irratian. Garbi zuten helburua: bere fonotekan jasotzea Basarriren ahotsa ere, euskal irratia ahotsik esanguratsuenetakoa. Iraganaren lekukoa zen ahotsa; eta ezinbestekoa zen hura ere jasoa izatea.

Behin hori lortu ondoren, hurrengo ahotsa eskuratzea erabaki zuen Joxe Mari Oterminek: Maria Dolores Agirrerena. Ahots garrantzitsuagorik euskal irratian!

Lehentxeago, ahozkotasanaren gaiak kezkatuta, Bernardo Atxagarekin hitz egina zen Joxe Mari. Orduan, Atxagak ere bai baitzuen bere irratsaioa Euskadi Irratian. Eta, tartean, gaia azaldu eta jorratu.

Oterminek ondo gogoan hartu zituen Atxagaren hitzak: ahozkotasanaren ikuspegitik ere zein eredugarria den liburu bat: *Pello Errotaren bizitza, bere alabak kontatua*. Askotan aipatu eta goraiatu izan du Atxagak liburu hori, Antonio Zavalak ondu zuena, Pello Errotaren alaba Mikela Elizegik ahoz kontatua transkribatuz eta ordenatuz (Auspoa 32, 1963).

Eta, asmoa eta liburuaren bikaintasuna elkarrekin lotuz, ideia ezin egokiagoa bururatu Otermini: zergatik ez Maria Dolores Agirrereri eskaini *Pello Errotaren bizitza* grabatzea?

Joan da Maria Doloresengana, eta honen ustekabeko erantzuna:

–Hori ez da nire eredia. Nire eredia Lizardi da.

Pena du oraindik ere Joxe Mari Oterminek. Eta pena ez txikia-goaz kontatu zidan orduan, 1984 urte inguruan. Baina hori bai: mesedez ez inori kontatzeko.

Ba, pasadizo ezin adierazgarriago hori etorri zitzaidan gogora, 1989ko abendu hartan, Gurutze Gorriko autobus-geltokitik etxera bidean, Basarriren erantzun zorrotz haren konpasean.

Eta, jakina, ia berez etorri zitzaidan galdera: zein neurritan ote ziren Maria Dolores Agirrereren hitz horiek Basarrirenak ere.

Baina nola jakin hori? Zeini galdetu?

10. Gaztelu

Batzuetan, bide luzea izan ohi da zuzenena.

Ez dakit zer erantzungo zidan Basarrik, bere ereduaz galdetu izan banio. Baina asko atera daiteke haren idatzietatik. Besteak beste, honako esaldi biribil hau: "Nik lengo zarretan ezagutu nuen bertsolaririk onena Bautista Gaztelu zan". (*Bertsolaritzari buruz*, Auspoa 178: 60 or.)

Gogoan dut nola, esaldi hori irakurri nuen lehenengo aldian, erabat harrিতта gelditu nintzen: Gaztelu izan zela Basarrik bertsolari zaharretan ezagututako onena? Gaztelurik izan zela, bai, bagenekien. Antonio Zavalak liburu bat ere osatua zuen haren bertsoz: Auspoaren 61.a, 1966an. Baina gaur apenas aipatzen duen inork Gazteluren izenik.

Horretan gelditu zen nire harridura. Baina ez nintzen oso lasai geldituko, nonbait. Izan ere, handik puska batera –ordurako hila zen Basarri–, Antonio Zavalari berari egin nion galdera:

–Zergatik Basarrik horrenbeste goratzen zuen Gaztelu?

Barrez erantzun zidan Antoniok:

–Bestea ez goratzearren.

–Eta zein da bestea?

Barre pikaroa egin zidan orduan. Berehala ohartu nintzen: esate-ra zihoana oso gutxitan idatzi ohi den kontuetako bat zen. Zavalak berak ez zuen inoiz idatzi. Eta jendaurrean esan ere ez. Ez dakit zer erantzungo lidakeen Antoniok, baldin eta gaur bizi balitz eta bere izena erabiltzeko baimena eskatuko banio.

Baina lehendik emana zidan baimena:

–Ni hiltzen naizenean, nahi duzuen egin.

11. Bai, baina

Nik bizi osoan eskertuko det Basarrik egin zuen lan ura. Ereduztat artzeko modukoa zan; beintzat, artu nai degunontzat.

Baiña ez pentsa dana alde ona zuenik Basarrik, nere gustorako. Sermoigillea zan bere izketaldietan. Ulertzen det garaiak alakoak zira-la. Gaur begiratuta, bere alderik aulena orixe ikusten diot nik Basarrik egin zuenari. Argi dago oitura arekin asko xamurtzen zituela bere izketaldiak, bere idazlanak eta bere zenbait bertso-saio.

Kontuak kontu eta irudiak irudi, bizirik jarraitzen dute ark egindako lanek. Zarautzek beintzat ez dauzka aaztutzeko. Ura jaio zaneke mendeurren-ospakizunok lekuko.

12. Txirrita

–Txirrita –erantzun zidan Antonio Zavalak.

Beraz, Gatzelu goraiatzan zuen Basarrik, zergatik eta Txirritxa ez goraiatzeagatik. Eta Antonio Zavalak, hori esatean, gauza asko ulertzeko giltza jartzen digu eskuetan. Ea asmatzen dugun azaltzen.

Normalean, horrelako kontuak ez dira aipatzen hitzaldietan; eta gaur gutxiago, lehen baino. Politikoki zuzenak ez direlako-edo. Baina betiko kontuak aipatuta, ordea, nekez egin dezakegu aurrera. Ezer berririk ikastekotan, zerbait berri egin behar baita. Eta zerbait berri egitea, kasu honetan behintzat, zerbait berri esatea da.

Goazen aurrera, beraz, poliiki eta tentuz bada ere.

Azken batean, bat datoz Maria Dolores Agirrereren hitzak eta Basarrirenak, aldeak alde. Maria Doloresek: "Nire eredia ez da Pello Errota. Nire eredia Lizardi da". Basarrik: "Nire eredia ez da Txirrita. Nire eredia, ezagutu nuen bertsolarietan, Gaztelu da. (Ezagutu ez nuenetan, Pedro Mari Otaño)". Gaztelu esan eta Txirrita ezkutatu. Hitza, Gaztelu; itzala, Txirrita.

Horrek zer esan nahi duen ageriago ikusiko dugu, beharbada, Basarri eta Uztapide elkarren parean jarriz.

Basarrik maitea zuen baserria eta baserritarra eta jende xehea. Baina, beharbada, kanpotik bezala, eta beren zuloatik ateratzeko. Uztapidek maitea zuen baserria, baserritarra eta jende xehea, bera ere baserritarra eta gizon xehea izanik.

Basarrik ez dakit zenbateraino maiteko zuen taberna eta taberna-ko jendea, nahiz eta bera ostatu batean jaioa izan (Granada baserria ostatu zen) eta taberna gainean bizi. Uztapidek, bai, badakigu: maitea zuen, tabernako jendea ez ezik, taberna bera ere.

Eta, horren argitan, gehixeago ere urra dezakegu bidea.

Inori ez zaigu atsegin norbait kanpotik etortzea zer egin behar dugun esanez. Gure hobe beharrez arituko da, baina haren jarduna eta doinua ez ditugu gogoko. Horregatik egingo zuen jendeak erraza-go bat, agian, Uztapiderekin Basarrirekin baino.

Dena den, hortxe ikusten da bai Basarriren eta bai Uztapideren handitasuna: biak elkarren hain desberdin izan eta biak elkarrekin hain estu jardun izanean bertsogintzan.

Gero, ia azken galdera etorriko litzateke: zeinen gainean eraiki den ondorengo bertsolaritza: Uztapideren ala Basarriren gainean.

Urrutiegi joan gara, noski. Hasiera-hasieran jarritako gaitik ere urrun samar ibili gara, erdipurdiko bertsolari izaki. Baina uste dugu merezi zuela gauzak zabal samar hartzea.

Orain arte, Juan Mari Lekuonak azaldu du egokien eta ondoen zein egitasmo landu eta garatu zuen Basarrik bertsolaritzan, Basarrik berak behin eta berriro esan zuena oinarri hartuta. Hemen, Zarautzen, eman zuen Lekuonak hitzaldia, 1985ean, eta gero "Basarriren bertsolari proiektua" izenburuz argitaratu (*Luis Villasanteri omenal-*

dia, Euskaltzaindia, Iker-6: 283-296, 1992; *Ikaskuntzak. Euskal literaturaz (1974-1996)*, Deustuko Unibertsitatea: 364-378; 1998).

Lan hori osatze aldera, komeni da esatea ez zela soilik Basarriren egitasmoa izan, baizik eta mugimendu oso bat zegoela oinarrian eta Basarri, azken batean, hortxe egokitu zela, une egokian eta garai egokian. Mugimendu horrek norbaiten beharra zuen, eta ezin hobeto bete zuen Basarrik egitekoa. Baina ez zen soilik bertsolaritza izan. Azken batean, Euskal Pizkundearen mugimendua zegoen oinarri-oinarrian. Eta hortxe zeuden, besteak beste, Lizardi, Aitzol, Manuel Lekuona, eta gero Maria Dolores Agirre eta Basarri bera, punta-puntan.

Orain, Basarriren garaipenarekin geratuko gara. Basarrik aurrera atera zuen egitasmo hura. Eta garaipen horren gainean dago eraikia gaurko bertsolaritzaren arrakasta.

Guk honaino ekarri nahi genuen haria. Ez dakit zer neurritan asmatu dugun. Laster zuena izango da hitza. Baina, bukatzeko, galdera bat egin nahiko genuke: bertsolaritzaren historia hartu eta zazpi bertsolari aukeratu beharko bagenitu historia horren mugarriztat, Basarri izango ote litzateke zazpi horietako bat? Inolako zalantzarik gabe: bai. Baina galdera errazegia da hori. Zail dezagun, bada. Eman dezagun orain, zazpi bertsolari ez baina, bi soilik aukeratu behar ditugula bertsolaritzaren historiako mugarri nagusiztat. Galdera: Basarri izango ote litzateke bi horietako bat? Gure ustez, bai. Baina hori, jakina, beste hitzaldi bateko gaia izango litzateke.

Eta orain bai: orain zuena da hitza. Eskerrik asko.

ARTIKOA / ÁRTICA

Izaskun Gracia Quintana¹

PELLO OTXOTEKO

KONTZIENTZIAREN ZARRASTADURAK ARGITZEN

Gaur egungo poesiak nagusiki ezbaian bilatzen du bere zerizana-ren zergatia. Eta ezbai horretan poeta bakoitzak bere ahots propioa-ren barrunbeak, bere aldarriak eta bere oihartzunak bilatzen ditu, eta, pareta zaharren oinarriak birrintzen dituen unean bertan, ezbai berrien kinka larrian kokatzen du bere burua. Antzeko sentimendua iristen zaigu liburu honen orrietan aurrera egin ahala. Horrela sentitzen dugu poeta bere barne munduaren eraikipenean, edo hobeto esanda, berreraikipenean. Alejandra Pizarnik poeta argentinarrek zioen “No quiero ir nada más que hasta el fondo”, eta Izaskun Graciak bide bera hartzen du. Haatik, bere irteera puntua ez da txoko eroso bat, bere ahotsaren gunea hausturaren hondoa da. Pizarnik dator berriz ere gogora, “*Afuera hay sol. Yo me visto de cenizas*”; eta Graciaren oihartzuna, *hitz oro ere errauts bihurtuko naiz*.

Dudarik gabe, azkenaldian argitaratu den liburu onenatariko baten aurrean gaude. Liburu elebiduna da, egileak berak bukaeran ohar gisa dioskunez, “*Liburu honetako poema batzuk euskaraz azaldu ziren; beste batzuk, ordea, gaztelaniaz. Azkenean, guztiak nahastu ziren*”. Hausnarketa serioak dituen lerro ugari topa ditzakegu, barne izatearen biluzte osoa iradokitzen dutenak eta norberaren kokapena errealitate honetan desorekatuko dutenak ere bai, irakurlearen bizi-

---

[1] ARTIKOA / ÁRTICA. Izaskun Gracia Quintana. Amargord Ediciones. Madrid, 2012. 123 orrialde.

zutabeak kolokan jartzeko adinakoak. Hizkuntza neurtua eta zaindua betiere azalduko da, eta denaren gainera hitzaren indarra eta pasioaren adierazpen argia. *Poesia* eta *poeta* esanahiak liburuko lerroen bitartez biziki gauzatzen dira *Artikoa* bildumaren egituratzeari benetako literatur handiaren zantzuak hartzen dizkiogularik. Artifiziotik urrun, bestelako poema liburuen simulakroaren faltsukeria agerian utziko lukeen liburua da.

Poeta orok garraisi isilaz bere oinazea aldarrikatzen du, eta kanporatze honetan tekilaren erredurak hestegorrian zehar kutsatuko dizkizu idazlearen eta irakurlearen artean erresonantzia konplize modukoa sortzean.

min egiten dit munduak / eta ulertzen ez dudan bizitzak / eta denbora pasatzen den neurrian azala orbainez estaltzen / den bitartean sorgor berrahoratzen gaituen lurrean / bizigarri bihurtzeko egiten dituzun ahaleginek / galtzen garen neurrian / gero eta sakonago zuhaitzek eta ibai gaintdiezinek / inguratutik / negar egiten nau jainkoak / eta nire akatsez jakitun ukatu nuen horrek / eta iparra aurkitzen saiatuz beti ahazten ditudan bizitzek

eta piztien artean ihesaren eta abandonuaren premian erori / nintzen / desorekatua ezkerrekoa hedatu nuen gorputza / mugak gaintutu eta nire izateaz ahaztu / eta nire barruan eta kanpoan nire zoramen bihurtu nintzen

nire buruari galdetzen diot ea bizitza lelokeriak adorerik eza / saihesteko kiribilaz jauzi zuen biribila den / edo egunak gertatu zaigun guztiak nahasitako anagramak / baino ez diren

Otosasuna eta ezereza kontraesan berberaren aldea eta ifrentzua dira, izate berberaren bi mutur, bi ur ertz, eta bi amildegia, era berean. Eta erdibidearen lurraldeetan kontzientziaren zerizana azaldu ohi zaigu. Izaskun Graciaren poesiak lurralde honetan babesa aurkitu baino nahiago du lurzorua ebaki, norberaren kontzientzia zarrastatzeko baliabideak eskaini, inor inon eroso senti ez dadin. Izan ere, literaturak aizkorakada bat izan behar baitu, norbanako bakoitzaren kontzientzia eta izatea urratuko dituen kolpe ebakitzalea, Kafkaren zioen modura, alegia. Horrela azaltzen zaigu Izaskun Graciaren poesia, hausturaren sakonetik hasi, edertasunaren xamurrera iritsi eta bidean zehar pixkanaka irakurlearen oreka astintzea lortuko duen aldarri isila. Sa-

kontasunetik hasten dira barne isiltasunaren tentsio ezezagunenak norberaren kontzientziara azaleratu arte. Eta, une batzuetan, bakarrik utziko gaitu, izaki galdua nora ezean, umezurtz, bakardadearen isiltasuna irakurtzera iritsiko bagina lez; eta izaki abandonatu horren biluztasunean, aurrera egiteko eta ekiteko betebeharrak bakarrek lagako gaitu nork bere gizatasunaren kontzientziarekin topo egin arte.

Izaskun Graciaren poesia ezin hobeto deskriba dezaketen hitzak María Zambranoren hauxek liriateke:

“La palabra poética, cuando acude, es también, sea cual sea su número, innumerable, y sonríe, aunque sea amargamente, al aflorar en libertad. En esta libertad innumerable la inmensidad se configura sin pavor. Podría ser una imagen, una simplemente, mas ciertamente del nacimiento de la poesía ya a salvo, salvándose ya del naufragio terrestre en los infiernos donde Eurídice quedó aprisionada, entraña del canto, raíz de la voz, elemento fijo sin duda alguna al que de un modo o de otro toda poesía habrá de pagar tributo. Mas sin quedar en ello fija, paradójicamente su voz quedará ahogada, lo que el poeta dramático logrado ha sabido evitar sobrepasando abismo y raíz del canto. El verso es entonces continuidad salvadora.”

Modu honetan askapenerako gonbita ere, trukean ezer eskatu gabe, eskuzabalki eskaintzen digu poetak. Guztion esku dagoelako, guztiok aukera baitezakegu askatasunera lotuko gaituen motiboa edo zergatia. Izaskunek berak horrela adierazten digu: *iruzurren katalogoak nahasi nituen eta egokia aurkitu nuen / beste gorputz bat erdituta irten nintzen / eta kale eta biharamunaren ziurgabetasun bezala ireki egin / zen mundua.*

Eta berriz ere María Zambranoren hitzak datozkit burura Izaskun Gracia berarenak balira bezala:

La libertad, salvada por el delirio de la vida inalcanzable, delira forzosamente, perseguida desde un principio, revelada aquí como una pasión que ha de sufrir ocultamiento y muerte, prometida reiteradamente a renacer en este su ciclo en el que hasta ahora la historia no le ha permitido escapar. Un ciclo que algún día habría de ser trascendido dejando a la

libertad en su aire, sosegadamente, libre ella también, libre la primera de su pasión divina en el hombre.

Gizakia, pertsona, eta bere barne mundua, bere barne sentimenduak, Izaskun Graciaren ardatz eta mugarri baitira bere poesian. Ez da oin puntetan eta oharkabean galdera sakonetan barneratuko. Ez da zitzu bizian, hasperen arin moduan, gizakiaren grina oinarri-zkoetatik igaroko. Enbataren olatu eta orroekin irakurlearen barruak astinduko ditu, kresalaren usaimenak astinketaren oroimena gogora araziko digularik giza grina hauen agerpen guztietan.

Agurraren sentimendua ere tarteka azaltzen da, adibidez lerro eder hauetan, *nahiago nuke agur esateko aukera izan banu / zure alde egitearen atariraino laguntzeko eta zenbat maite zaitudan berriro esateko / baina ezin (...) / ahanztura izan ezik guztia irakatsi zenidala*, eta galera horren kantuak, urruntasunaren eta ahanzturaren lurrinaz zipriztindurik (bai espazioan, bai denboran), Luis Cernuda-ren ahapaldia gogora dakarkigu: "Qué ruido tan triste el que hacen dos cuerpos cuando se aman". Baina dena ez da ezkortasuna eta etsipena Izaskun Graciaren poesian; iraungipenaren eta desitxaropenaren aurrean irtenbide berriak proposatzen ditu, erroak galduta *zuhaitz ez izatearen beldur izan nintzen / horrenbestez besoak zeruari josi eta adarretan hegan egiteko irrikaz desegin nintzen*, eta betiere argiaren bila eta argirantz zuzendua.

Kontzientziaren beraren euria da Izaskun Graciaren poesia, irudi indartsu eta metafora sakonen bidez bizitza bera zarrastatzen diguten gertakarien nondik norakoak azaltzen dizkigun lirika pausatua. Ahapaldien erorkera xamur eta etengabea euriaren antzera mela-mela utziko gaituen zirimiri lausotua bihurtuko da gure irakurketa atseginean, eta hausnartzeari ekingo diogu nahitaez, axolagabekeriatik urrun. Jakina, ziurgabetasunean oinarrituko da oinazea kenduko digun edabe goxoak, *sortzen du ziurtasunak min iluna / garratza / urtetsuak garela jakiteko*, bizitzaren oinazea sailhestezina baita. Egunsenti berri baten atarian argiaren joan-etorriak ezustekoak eskaintzen dizkigu, eta inor ez gara ausartzen iturri horri euste-harresiak jartzen, *inoiz bilatu ez nuen erantzunik gabeko ikerketarako emaria bezala*. Mezu honek dakarkigun bilakaerak osotasunaren atxikimendu erabatekoa ezinezkoa dela iradokitzen digu.

Badarik ere, poesia sendagai gisa aurkezten zaigu, kontzientziaren zauri zarrastatua emeki-emeki orbaintzen duen ukendu leuna. Pizarnik-en hitzak orain ere: "Escribir un poema es reparar la herida fundamental, la desgarradura. Porque todos estamos heridos". Eta helburu urruna, mugimenduan abiatzeko eta jarraitzeko eragingo diguna: argia. Argi bizia, kontzientiaren argiontzi kulunkaria, edonon eta edonoiz bidea liluraz erakutsiko diguna.

Horrela izanik, poetak ez dizu errezetarik emango. Nekez luzatuko dizu eskua zeuk egindako zulo beltzetik ateratzeko, nekez eskainiko dizu hats suspertzailerik edo hauts magikorik, etsipenetik irteko, baina maitasunez eta eskuzabal, argirantz bideratuko zaituzten hitzak mailegatuko dizkizu. Horixe baita Izaskun Graciaren poesia, hitzen sentimenduari eta gogoeten zerizanari argia piztuko dien bulkada indartsua. Eta hitzak gure bizitzaren lurmutur dira.

Inazio Eizmendi *BASARRI*-ren Mendeurrena

Errezil 1913.XI.27 – Zarautz, 1999.XI.03

JOXEMARI IRIONDO

Aurtengo azaroaren 27an beteko dira ehun urte *BASARRI* bertsolari, idazle, kazetari eta irratigizona jaio zela; eta azaroaren 3an hamalau urte Zarautzen hil zela, 1999 urtean.

Orain fama haundiko jatetxe den Granada baserrian jaio zen Inazio Eizmendi Manterola *Basarri*, Errezilgo lurretan dagoen Erdoizta bailaran, Aiako mugatik hurbil. Orain kamioa ere bada erreka zuloan dagoen baserri hortaraino joateko, baina "gure garaian bide xaxtar bat besterik etzan, eta aita zanak esan oi zuanez Errezila joateko bi ordu luze bear ziraten ziran garai hartan, eta etxera itzultzeko beste orrenbeste". Aiako Iturrioztik behera ere joan daiteke, baina bide luzea da handik ere.

Sei urte zituela Azpeitiko Plaza Nagusian eskola ematen zuten Maristetara bidali zuten zerbait ikas zezan mutikoak (ez Azkoitiko Marixkutara aurreko Egan-en irakurri genuen bezala); eta Azpeitian pasatzen zuen astea, senitarteko egiten zitzaien Oholkinean¹.

Azpeitiko urteak gutxi iraun zuten ordea mutikoarengat, Eizmendiko Manterola familia Zarauzko Azken Portura aldatu baitzen bizitzera eskolan hasi eta urtebeteren buruan, erreka zulo hartako bizimodu gogor eta traketsa utzi eta familia hazi eta hezitzeko erosotasun gehiagoren bila. Horrexegatik, bere jaiotetxeko ezaguera haundirik ez

---

[1] Oholki edo Astigarraga familia

zuela esan ohi zuen Basarrik gero ere, ez zuela gogoratzen hango haurtzaro garaiko kontu eta pasadizo asko. Oso umea zen artean, eta aldaketak erabat zarauztar egin zuen.

Hala ere, inoiz ez zuen ukatuko Granada baserrian jaio zenik. "Ordekarik, soro eta zelairik ez dan mendi tarte ura" askotan aipatzen zuen gaztetako kontuak esaten hasten zenean. Bere burua pentsamentuz betetzen omen zitzaion joan eta hango bazterrak ikusten zituen bakoitzean, eta han bizi izan ziren bere guraso eta aurrekoak bihotza ukitzen zioten, ango gorabeherak aipatzen zituenero.

Antonio Mª Eizmendi Zulaika eta Maria Frantziska Manterola Zendoiak familia haundia izan zuten, Inazio bera haurrideetan zaharrena zela. Bost lehenengoak (Iñazio, Xegundo, Blas, Tomas, eta Luisa) Granada baserrian jaio ziren; eta gazteenak (Paulino, Julian, Mercedes, Garbiñe eta Manolo), Zarauzko Azken-Portu taberna-etxean.

Errezil-Zarautz

Goian esan bezala, Errezilgo Granada erreka urrunean jaio zen, eta harro aitortzen zuen bere errezildartasuna, 1964ko maiatzean 17an jaioterrian egin zioten omenaldian kantatu zuen bezala:

Gurasoak ni tokiz aldatu
ninduten gazte nintzala,
baiña nunaitan nabarmentzen da
arbol zarraren itzala.
Erniopean zaude, Errezil,
zeru txiki bat bezela;
arrokeri bat badet nerekin:
ortxe jaioa naizela

Eta berdin sortetxe zaharrari zion maitasuna:

Beama izeneko ballara
dakart lenengo itzetik.
Ni jaio nintzan baserri orrek
erreka bat du ertzetik.
Argia lenen or ikusi nun;
maitatzen det biotzetik.
Ni laster eroriko naiz baiña
zu egon zaitea zutik.

Baina Zarautz ere oso bihotzean zeraman; haatik eskaini zion herri honi bere himnotzat hartu zuen bertso sorta:

Ene Zarautz maite,
nere amets laguna,
kantuz datorkizu
ainbat maite zaituna.
Ain zera kuttuna,
garbi ta txukuna,
gure alaitasuna.
Lore usaiduna,
parerik ez duna...

Santamaña kaleko auzotarrek eskaini zioten omenaldia zela-eta, 1980ko apirilaren 17an egin nion elkarrizketa luzean esandakoa ere lekuko ona da:

Sei urterekin zer nai dezu gogoratzea? Zazpi urte nituan ezker omen bizi naiz, eta ni zarauztar sentitzen naiz bizi guztian. Zazpi urterekin etorri, eta orain 66 eginda nago... Pentsa. Emengo berri geiago dakit askoz ere Granadakoa baño. Bai, bai: Zarauztar peto-peto sentitzen naiz.

Bertsolari-kazetari

1935eko *Bertsolari gudu* sonatu hark izen handia eman zion hogeita bat urteko Basarri gazteari, txapeldun izan baitzen.

Baina ondotxo lehena hasia zen plazetan bertso kantari, edo eta *Euzkadi*, *El Dia* eta *Argia*-n idazten, Zarauzko kronikak, idazlanak eta bertsoak argitaratuz.

“Azken Portuko gure ardandegi artan baserritar asko, eta bertsolari asko biltzen zan jaiegun eta peri egunetan, eta antxe piztu zitzaidan bertsotarako zera, griña ori”, esan zuen.

Hamazazpi/hemezortzi urterekin kantatu zuen Basarrik lehenengo aldiz plazan jende aurrean. Zestoako batzokiko festa batean, garai hartan Ordizian bizi zen Erauskin Errotariarekin kantatzera behartu zuten bere lagunek.

Gaztelu Gorriarekin izandako harremana ere ederki kontaktzen du 1935eko otsailaren 20ko *Argia* aldizkarian idatzi zuen kronika hartan:

Aginagan giñan. Antxe erromerian gertatuta edo, nere lagun batzukin ostatu batera sartu nintzan. Gaztelu bertsotan ari zan, baña bakar-bakarrik. Nere lagunak asi zitzaizkidan puntarak boteaz, eta azkenean jarri ninduten berarekin bertsotan. Amazazpi bat urte nituan artean.

Ene, zein laguntzalle Bautista! Seme bat bezela artu ninduan. Nik ere, alatsu jarri eta oraintxe aspertzera egin genduanean, galdera batzuk egiten asi zitzaidan Gaztelu. Baña ez kantuz, itzez baizik.

Gerra aurre eta ondorengo urteetan bere herritar Eusebio Eizmendi *Txapel* eta Akilino Izagirre *Zepai Txikiarekin*, Jose Manuel Lujanbio *Txirrita* eta garai hartako bertsolari haundi guztiekin ibili zen herriz herri bertsotan.

“Txirritarekin dozenerdi bat aldiz kantatuko nuan”, esan zigun. Eta garai hartako bertsolaritzari duintasuna eman eta itxura eta mami eguneratzen ahalegindu zen. Bertsolaritza taberna eta sagardotegiko zuloetatik plazara eta antzokira atera, eta bertsolari zaharren artean modan omen zegoen hainbat hizketa-joera lardasbero txukundu eta dotoretu nahi izan zuen, bertsolariak ordura arte zuen nolabaiteko izen eta fama jaso eta hobetu nahirik. Pedro Mari Otañoren bertso idatziak maite zituen gogotik, baina bere gustuko eredu bat hartu zuen bat-bateko bertsogintzan helburu hori lortu beharrez:

Ba zan or, Gernika alde ortan, Urretxindorra esaten zioten bertsolari bat, Kepa Enbeita izenez. Iru-lau aldiz kantatu nuen arekin ere, Euzko Alderdi Jeltzalearen mitinetan-edta.

Aren bidea ikaragarri gustatu zitzaidan, gizona. Ura etzan “ori mozkorra omen dek” eta “beste orren andrea alakorekin ibiltzen omen dek” eta orrelako nabarmenkeriak esaten aritzen. Gauzak zuzen eta ondo esaten zituan ark, bizkaiera ederrean eta poesi kutsu ederrarekin.

Orrela, bada, bertso-baratza pixka bat jorrazten asteko aukera ona zala pentsatu nuan. Denak etzuten ondo ikusi ori, nik “ondoegi” itz egiten nuala esaten zidaten; baiña denak edo

geienak komentzitu ziran gero. Zer nai dezu? Gauzak orrelaxe izaten dira (Elkarrizk. 1980.IV.17).

Badakigu zuria eta beltzaren artean ñabardura asko dela, eta hau ere oso eztabaidagarri izango dela, beharbada. Baina Txirritaz gero azkenengo urte hauetan bertsoaritzak izan duen iraultzarik nabarmen eta handiena Basarrik ekarri zuela gaude. Gaur egun bezalako bertso eskola, erakunde publiko eta hedabideen laguntasunik gabe, debeku eta oztopo askoren artean, baina aurrerakada galanta eman zion hark bertsoaritzari.

Esan bezala, Txirritarekin inoiz, Txapel eta Zepairekin askotan (hauek ere bertsolari oso abertzaleak baitziren), Manuel Lasarterekin, Joxe Lizasorekin, Lazkao Txikirekin, Mitxelenarekin, Azpillagarekin, eta garai hartako bertsolari guztiekin kantatu zuen Basarrik 60 edo 70eko hamarraldietan. Baina, batez ere, Uztapide izan zuen bere bertso-lagunik parekoena urte askoan zehar. Ondo baino hobeto konpontzen ziren biak, eta batek bestea edertu eta osatzen zuen plazan.

Bazituzten urtero-urtero hutsik egin gabe elkarrekin zuzen asko joaten ziren herriak: Segura, Amezketak, Zegama, Eibar, Irun, Errenteria, Berastegi, Azpeitia... Eta ondo hartzen zituzten beti. Urteak joanda gero biegi egindako omenaldiak dira lekuko.

Lehenago aipatutako elkarrizketa hartan (Zarautz, 1980.IV.17) Uztapideri buruzko pasarte polit hauxe kontatu zigun, beste askoren artean:

Bizi balitz berak ere esango lizuke oraindik. Lau erri bagenituen Manuel eta biok urtero-urtero bazkaritan langosta ematen zigutenak. Zarauzko estazioan trena artu eta, Errenderiko Madalenak baziran, Oriora eldu baiño leen esango zidan: –Basarri, gogoan al daukagaur zer bazkari daukagun?–. Ark bazekian langosta jango genuela Errenderian. Gaiñerako errietan ere emale onak ziran. Gurekin ikaragarri ondo portatzen ziran antolatzaileak beti.

Baina kontu haundiz, hitzak eta esaldiak ondo neurtuta kantatu behar izaten zuten. Gerra ondorengo bertsoaritzak eta kazetaritzak zailak eta bihurriak ziren oso, arriskutsuak, gudan galtzaile izan zire-

nentzat berezi; eta jakina da Basarrik galtzaileen bandoan egin zuela gerra.

Esaten zuenez “Kontuak zorrotz eskatzeko naikoa zan irabazleen taldeko edozein kakaume, eta an etorriko zitzaizun –Kontuz ibili adi berriz joan nai ezpadek– desapio egiñaz. Eta, eransten zuen:

Askotan bertso borobil eta ateraldirik onenak burura etorri bai, baiña kontuz itz egin bear, politikarik-eta aitatu gabe. Zorionez, gaurko bertsolaritza gauza erreza da ordukoaren aldean. Ez dago eragozpenik, ez dago trabarik. Baiña orduan?

Urte zail eta petraletako bertsogintza duintasun haundiz bete zuten haiek; eta gaur eguneko bertsolaritzari bide asko urratu eta erraztu. Ez dakigu hori inoiz eskertu zaien behar bezela.

Basarri idazle

Basarri ez zen izan bertsolari bakarrik ordea. Idazle eta kazetari ere bazen hura. Idazle-kazetari euskalduna, herrikoa, oparoa. Gaur eguneko kazetaritzarekin lotura gutxi zezakeen, edo baterez. Hala ere, orain oso modan dagoen kazetari *freelancer* izan zen, hau da, kazetari independentea, autonomia, batean egunkari batean eta hurrengoan beste batean idazten zuena. Edo eta idazlan ber-berak bi-hirutan argitara ematen zituena/zizkiotena, batez ere gerra aurreko aldi hartan.

Beste inork aipatzen ez eta bazterturik zegoen hainbat herritako festa kontuak, bertso jaialdi, herri kirol eta gertakariaren berri jaso eta zabaltzen zuen.

Basarriren ehunka idazlan, herriko kronika, artikulua eta bertso, han-hemengo egunkari eta astekarietan sakabanaturik dago. Besteak beste, *Euzkadi* (1931-1937), *El Dia* (1930-1936), *Argia* (Donostia, 1921), *Eguna* (Bilbo, 1937), *Tierra Vasca* (1933), *Euzko Deya* (Bilbo, 1916 – Paris, 1936), *Argia*, *El Pueblo Vasco*...

Lehenengo argitara eman zuen *Dantza nastua* bertso saila 1929ko urtean aurkitu dugu, *Ekin* aldizkarian. Gerra ostean, berriz, *Euzko Enda*, *Gure Herria*, *Arantzazu*, *Anaitasuna* (Tolosa), *Zeruko Argia*, *Goiz-Argi*, *Euzko Deya*, *Egan*, *Egin*, *Ekin*, *Tierra Vasca*, *Herria*,

Agur, Jaunaren Deia, Karmel, La Voz de España, El Diario Vasco edo eta beste herri aldizkarietan aurki daitezke haren idatziak, batez ere: *Arrasate, Arnas, Beasain, Eibar, Bidasoa, Gernika, Izaskun* eta abar.

Bere idazlan euskaraz egiten zituen Basarrik; baina 1946an Donostiako *La Voz de España* egunkarian hasi zenean gazteleraz idatzi behar izan zuen, 60ko hamarraldian euskaraz/gazteleraz hasi zen arte –eta horrela jarraitu zuen *El Diario Vasco* egunkarian ere, 1999an azkenengo idatziak argitara eman zituen arte–.

Idazle joria, oparoa zen bada. Eta idazle izenaren jabe izateko astekari edo egunkarietan egunero, edo astero idaztea aski ez balitz, sei bertso-liburu, edo bertsolaritzari dagozkionak argitara eman zituen, gutxienez –bere bertso asko garaiko gertakarien kronika ere badira, hitz neurtuetan eginak–.

Kirolzalea izaki, lehenengo liburua *Atano III, bere edestia bertso-tan* (Zarautz - Itxaropena, 1949) izan zen. Bigarrena, *Basarriren bertso sorta* (Zarautz - Itxaropena 1950). Hamar urtera, *Kantari nator* (Zarautz - Itxaropena, 1960) atera zuen. Gero *Auspoa* sailaren txanda etorri zen, eta *Laugarren txinpartak* (Auspoa 55- 1966), *Sortu zaizkidanak* (Auspoa 112 -1973), eta *Kezka-giroan* (Auspoa 169 - 1983). Egunkari/astekarietan bertsolaritzari buruz idatzitako idazlanez egindako beste liburu bat argitaratu zuen Antonio Zavalak: *Bertsolaritzari buruz* (Auspoa 178 - 1984).

Bere izenak dioen bezala, bertsolaritzari buruz errezildarrak eman zituen albiste eta iritziak bildu zituen liburuki hontan.

Gai horri buruzko beste artikulua asko ere bilduta dugu, inoiz argitaratzeko asmotan, ahal balitz.

Nere Bordatxotik (Auspoa sail nagusia, 1992) bilduma argitara eman zuen *Sendoa* argitaldaria – A. Zavalak, 1982an. Ordura arte inoiz egin zen Basarriren bertso-bildumarik haundiena, seguruenik.

Hala ere, Zavalak egindako hitzaurreak zerbait esan nahi du: “Bi milla eta bosteun bat bertso pillatu ondoren, ortik aurrera liburu batentzat geiegi izango zala eta bilketa lanari utzi egin bear izan diogu”, baitio. Eta, ahatik, *BASARRI II, jarritako bertso asko* liburuan argitara eman genituen hark idatzi eta sakanatuta zeuden beste bertso-sorta asko (Auspoa 319).

Azkenengo liburu honetan jasotako bertsoarik zaharrenak 1931n egin eta argitara emanak dira, Basarrik hamazazpi/hemezortzi urte zituela, alegia. Eta azkenengoak, berriz, 1991n argitaratuak. Hirurogei urte haundiko altxorren zati bat, beraz.

Basarri kazetaria

Beste ofizio asko ere bazuen Basarrik lanbide (Aseguru kontuak eta), baina kazetari izan zen ofizioz eta afizioz, 1931n hasi eta –kontuak gaizki egin ez baditugu– bere azkenengo idazlana 1994ko azaroaren 2an argitaratu zuen arte, *Kontu kontari* izenez (*El Diario Vasco*, 1994-11-2). Beraz, hirurogei eta gehiago urtez idatzi zuen egunero edo astero.

Eta asko hitz egin zuen irratiz: 1933an *Union Radio* Donostian eta Bilbon inoizka hitzaldiak egin eta bertsoak kantatu ohi zituen, gehienetan abertzaletasuna gaitzat zuela. Edo eta 1949an hasita *Radio La Voz de Guipúzcoa* eta *Radio San Sebastian* irratietan astero irratsaioak egin zituen; 1980ko hamarraldian Euskadi Irratian ere zerbeit egin zuen.

Nork, edo zerk bultza zuen Basarri egunkari/astekarietan idazte-
ra?, galdetuko du norbaitek. Baina gauzak uste baino ximpleagoak izaten dira askotan.

Basarri gazteari idaztea gustatzen zitzaion, noski, eta euskaraz idaztea, batez ere. 1931ko azaroaren 11n *Euzkadi* egunkarian idatzi zuen lehenengo aldiz, *Errijetatik* zeritzon sailean. Hala ere, 1931. 12.13an *El Dia* egunkarira bidali zuen Zarauzko kronika batek asko animatu zion barruan zeraman idazle txingarra pizteko. Laburra da Zarauzko kronika, eta ximplea, herrietako kronikak ohi diren bezala:

“Luzear²” zuzendari jaunari

Aspalditik nere gogoak zeguen bezela, lenengo aldiz nere lumatxuba artu dut gure begiko “El Dia” izparringi maite onetara idazteko. Nere txirotasuna ondo ezagutzen det, baña ikusirik erri ontako idazleak ixildu dirala, ezin eramanik nago ta nero-

---

[2] Ander Arzelus *Luzear*

nek eman nai diot lanari. Itxaropen ona daukat, Luzear, toki pixka bat zuzenduko diradela, askoren bearrik ezta izango ta.

Barbara Deuna

Urtero bezela aurten ere egunari dagokion dizdiratasunez ospatu da. Goizetik askoren deiari erantzunez poz betian igaro zan jendetzaren aundia, goiko gañera igoaz jaupa entzuteko. Arratsadeko pesta beti bezela guziz polita izan zan.

Eriotz samiña

Gaxoaldi luze baten ondoren il da Beristain'dar Primo mutil gaztea. Goian bego. Ain atsegiña eta ezaguna izanik errian, bere agurtza eta illetatara oste aundia bildu zan.

Laguntzen diogu atsekabeen bere sendikuai, eta, irakurle, Aita gure bat bere gogo aldez.

Emakume Abertzale Batza

Gutziz gogotsu alegintzen dira aspaldi ontan Zarauzko emakumeak. Beren bazkun ederrak laxter atiak irikiko dituan soñua dago. Aurrera ildo ortatik.

Antzezleriak

"Euzko Etxea"ko antzezleriak beren ekimenetan ari dira. Entzun degunez illaren ogeian izango dute antzerki jaya, emakumien areto ederrian eta lenengua nola duten, asiera on bat izan dedilla. Egun bertan izlarrien bat izango dan soñua bada-go. Urrenguan emango det guztien berri; eta onenbestekin bukatzera nua.

El Dia, 1931.12.13

Zuzendaritzaren uarra: *Asiera polita, Basarri, jarrai ortik*
– Luzear.

Lehenago, *Kuku ta kuku* izeneko artikulu bat idatzita zuen *Ekin*-en, 1930.IV.13an.

Hala ere, gerra aurreko egunkari eta astekarrietako bertso, kronika eta idazlanak honelatsu banatu zituen:

–**Euzkadi**. 1931-11-11n lehenengo bertsoak (*Nere arrebatxubari*), eta egun berean *Errijetako berriak*, Zarauzko kronika. Artikulu neurriko idazlanak, 1933ko otsailaren 23an lehenengo, eta 1936ko abenduaren 23an azkena.

–**El Dia**: 1932ko urtarrilaren 20an aurkitu dugu Basarriren lehenengo artikulua, eta 1936ko martxoaren 14an azkena. Herriko kronikak, berriz, 1931ko abenduaren 25ean lehena eta 1934ko otsailaren 15ean azkena.

–**Argia**: 1932ko iraillaren 7an estraineko artikulua, eta 1935eko urriaren 27an azkena.

–**Eguna**: Jose Maria Arizmendiarieta, Augustin Zubikarai, Uzturre, Basarri eta lagun batzuk elkartu eta sortu zuten eguneroak gutxi iraun zuen. 1937ko urtarrilaren 1ean argitaratu zuen lehenengo artikulua, eta 1937ko ekainaren 12an azkena. 23-24 artikulua dora guztira denbora horretan.

–**Euzko Deya**: Franco diktadorearen indarrak Bilbo hartu zutenean, hanka egin behar izan zuen Basarri ere. Iparraldeko Landetara joan zen, eta ixilik egon zen 1938ko uztailearen 27an lehenengo artikulua argitaratu zuen arte. 1940ko urtarrilaren 20an idatzi zuen azkenengoa.

Bertso, idazlan eta kronika hauek asko –gehienak?– bilduta daude, Basarriren mendeurren hontan argitara emateko prest *Auspoa* sailean (*Auspoa*, 326).

Etapa berria

Basarriren kazetaritzan bi etapa/aro nagusi azpimarratu behar dira: 1930-1940koa, eta 1946tik 1994 artekoa, oso ezberdinak baitira biak, baina biak ere aberatsak azterketa serio bat egiteko.

Lehen aipatu dugun 1980ko elkarrizketa luze hartan kontatu zigun gure garaiko egunkarietarako artikulua egiten nolatan hasi zen, 1946ko udazkenean, 1940ko urritik 1943ko ekainera artekoa *trabajadoreetan* egin ondoren.

Bejar-Salamanca, Madrid-Chamartin de la Rosa, Oiartzungo Atxulei, Seganga-Afrika, eta Al-Diedir-Afrikan egin zituen *trabajadoreetako* urteak gogorak izan ziren harentzat. Garai hartako bizimodua nolatsukoa zen argi erakusten du *BASARRI I, bat-bateko bertso asko* (Auspoa 296) liburuan argitara emanda dauden bertso eta gutunetan.

1943ko ekainean *trabajadoreetatik* libratu azkenik eta berriz idazten hasi zen arte ere ez zen xilik egon. Bertsoan ibili zen bateko eta besteko, etengabe, batez ere Uztapide lagun zuela.

1946ko udazkenean, Donostiako *La Voz de España* egunkarirako lanak egiten hasi zen, periodiku hartarako Zarauzko berriemaile zen Frantzisko Juaristik (zarauztarrentzat, *Pipe-kale*) eskatuta, –Zeozter egin bearuko uke, Basarri–, eskatu omen zion-eta hark.

Muga gogorak jarri zizkioten ordea: Gaztelera bakarrik idatzi beharke zuen, eta gai jakinei buruz: Bertsolari zaharren kontuak eta pasadizoak, herrietako jaiak eta bitxikeriak, herri-kirolen albisteak...

Urte hartako abenduaren 19an idatzi zuen lehenengo artikulua, *Escenas de la popular feria Donostiarra*, edo *Santo Tomasko feriya txorixua ta ogiya* izenburuz. Itxura denez harrera ona izan zuen, eta egunkari hartako zuzendariak gutun bat baino gehiago hartu omen zuen Basarri hasi zuen bide hura ona zela eta zorionak emanaz.

1946an eta 1947an noizbehinka bakarrik idatzi zuen, ahal zuen moduan. Eta halaxe idatzi zituen *Anécdotas sueltas, el versolari CHIRRITA* (LVE, 1946), *Gaztelu, el bardo de Aguinaga*, (LVE, 1946), *La última estrofa de Pello Errota*, (LVE, 1946), *Gaztelu y Chirrita* (LVE 1947.III.09), *Visita a los pescadores de ballenas* (1947.V.20), *La piedra "Albizuri Aundi" de Amezqueta* (1947.XII.03) eta abar.

Bistan denez, gaztelera idaztera ez ezik, gaztelerazko grafia erabiltzera ere behartzen zuten –edo bere “zuzentzaileak” horrelaxe argitaratzen zizkion egilearekin inolako kontsultarik egiteke–.

Gaitzik gabeko kazetaria zen Basarri, zintzoegia, beharbada. Hark ez zuen sinesten apustu eta jokoetan trikimailu eta iruzurrik zegokeenik. Apustularien hitza egia hutsa zela sinesten zuen.

Garai hartako edonork bazekien, 1947ko azaroaren 30ean, Amezketako *Albizuri haundi* harriarekin jokatu zen apustu hartan ge-

zur eta iruzurra erruz egin zutela Azpeitiarrek. Apustu-baldintzetan esaten zenez, Errekartetxok ez zezakeen *Alizuri haundi* harririk ikusi eta ukitu ere egin apustua jokatzeko eguna etorri arte. Baina gaez Amezketako eskolapeko satora joan eta nahi zituzten proba guztiak egiten zituzten, ixilka.

Txarrenera ere, beste tranpa koskor bat egin zutela uste zuen Basarrik, honako kronika honetan kontatu zuenez:

La piedra "Albizuri-aundi"

La piedra "Albizuri-aundi" ha dejado de ser inexpugnable. El forzudo azpeitiano Errecartecho se ha encargado de desbaratar la leyenda de 70 años.

Hay que advertir al público que Errecartecho ha tenido suficiente tiempo para confeccionar una piedra parecida a la de Amézqueta. Su bien demostrada capacidad de vigoroso atleta, sus esmerados entrenamientos con la piedra similar preparada al efecto, su exquisita alimentación y otros requisitos que ha sabido cumplir le han conducido al sendero del triunfo. *Basarri*.

Ez zuen uste, ez zuen sinestu nahi azpeitiarrek beste modu bateko iruzurra egin zutenik, askoz ere harroago jokatu zutela, alegia: Gauetan Amezketara joaten zirela ixilka, *Albizuri haundi* harria probatzerara. Eta azkenean, zituztenak eta bi jokatu ondoren Errekartetxok harri hura jaso ezetz, azkenengo momentuan jaso zuela, eta bizikletarainoko guztiak galdu zituela erriko bikario jaunak berak ere.

Los palancarís Archiola y Zuaneta, Luxia eta Gartziazenaren aizkol apustuak eta abar ere asko aipatu zituen, eta bertsoak jarri ere bai (ikus *Basarriren bertso sorta* – Itxaropena – Zarautz 1950). Baina ez zuen sinestu nahi izan Martin Gartziazena leizarrak nahi eta ez galdu behar izan zuela apustua, bere sozioen zikinkeriak zirela-eta.

Horrelakoa zen Basarri kazetaria, apustuen munduko azpikeriarik sinestu eta onartzen ez zuena, euskal apustu eta jokoak idealizatuta baitzeuzkan guztiz.

Norbaitek inoiz galdu izan digu, eta esagun urteetan erabili zuen *Nere Bordatxotik* biñeta, *Argia* astekarian estreinatu zuela, 1935eko otsailaren 3an. *Mi Alataya Montañera* biñeta, berriz, *Los Palancarís*

Archiola y Zuaneta idazlanean (*La Voz de España*, 1951.V.3). Hala ere, *Basarri* izenordea, hasiera-hasieratik erabili zuen nola bertsoan hala idatzietan (*Argia*, *Euzkadi*, *El Día*, *Euzko Deya*, *Eguna*...).

Pena handia

Basarri, herri kirol eta apustueta berriemaile bakarrik zela uste du askok gaur. Baina bistan da gerra aurreko kazetaritzan beste gai bartzuk ere jarrotzen zituela.

Gero berriz, pilota, zezenak, futbola, estropadak, atletismoa, bo-xeoa eta holakoak egunero aipatu ohi zituen *La Voz de España* egunkariak lehendik ere, baina inoiz ez herri txikietako festarik, euskal giroko jairik, bertso jaialdirik, herri kirolrik, apustu eta holakorik. Eta hutsarte horixe betetzeko eskatu zioten, gazteleraz idaztera behartuz, 60ko hamarraldia etorri zen arte.

Aizkolari eta karga-jasotzaileen arteko apusturik haundienak garaitu hartan jokatu ziren Euskal Herrian: Arria I–Gartziarena, Igar-tza–Mendiola, Gartziarena–Luxia, Agiñeta, Erramon Astigarraga *Errekalde*, Latasa, Kataolatza... Edo eta Atxega, Agerre I–Garaxabal, Agerre I–Artola, Soarte, Atxaga–Manterola, Usategieta, Belaetxe, Ibar-bia, Urtain eta abar.

Idazle bezala, penatxo zuen hain maitea zuen prosan gehiago idatzi izan eza. Santageda eta Aitzumarria lehenagokoak ziren; baina Keixeta, Arria, Errekartetxo, Atanotarrak, Gallastegi, Txirrita, Gaztelu, Aitzol, Lizardi, Orixe eta garai hartako kultura eta plazagizon ospetsu gehienekin harreman bete-betea izan zuen. Eta berrogeitaka urtean herriz herri eta plazarik plaza ibiltzeak eman zion ezaguera eta aukera hobeto balia zezakeela uste zuen; eta gizon haundi haien bizitzak eta pasadizoak jaso eta hitz lauan idatzi zezakeela.

Inork baino hobeto egin zezakeen lan hori, baina egin gabe gelditu zitzaion. Egunero egunkarirako idatzi eta irratirako prestatu beharrak ez zion utzi behar adina askatasun eta asti hori egiteko. Lotura ikaragarri gogorra baita eguneroko zereginaren obligazioa Basarri bete zuen bezala betetzea. Hori bizi izan ez duenak ez daki, noski.

30eko hamarraldian oso bestelako gaiak erabili zituen. Bere burua eta bihotza abertzaletasunez pil-pil gainezka zituen, eta idatzi ere oparo eta erraz idazten zuen holako gaiak behin eta berriz astinduz, inoiz Zarauzko kronikari bezala, inoiz idazle eta gudako kazetaritza lanak eginez, Loiolako etxe haunditik, Kalamuatik, Lekeitiotik, edozein guda-lubakitik, argi asko aitortzen duenez:

Gu idaztera jartzen geranean, geienezan gai berdiña izaten degu. Au da, abertzaletasunari dagokion gaia. Eta gai onetzaz len lan asko egin dala ta, gai onetzaz asko idatzi dala ta geure burua gauza berri zale azalduaz beste zerbaiten billa joango ote gera ba? (*El Dia*, 1933.1.24)

Eta gudako kazetaritza lana egin zuen gerra garaian. Loiolatik *Euzkadi* egunkarira bidali zuen haxe lekuko (*Bidanitarren poza. Euzkadi*, 1936.09.09):

Uarra: Zure idazki au, eta beste bat be, une onetan ekarri daustez. Emetik aurrera egunoro idazteko asmua dozula diñozu, eta, arren, artuta beriala Euzkadi-n argitaratzeko.

Alantxe egingo dogu, eta pozik egin be. Idazki au irakurri doguneko irarkolaratu dogu. Eta bigarrena, Goikua lagun, bijar argitaratuko dogu.

Bijar argitaratuko dogun ori, bertso eta guztikua da ixan be, eta idazkiñan edo idazteko makiñan idatzija. Gudari-mutillentzat ori, Basarri, lujo aunditxuba ezta ixengo? Beste batzuketan, arkatzagaz eta al ixan dozun eran idatzita bidaltzen ixan dozu, eta alantxe zure enparauko gudari-lagunak be. L (Esteban Urkiaga, Lauaxeta)

Irrati gizona

Irrati gizona ere bazen Basarri, lehen aipatu bezala. Bertsotarako eta idazteko zuen erraztasun eta abileziak aitortu ondoren, aipagarriak dira irratiko mikroaren aurrean hitz egiteko zuen etorria eta egokitasuna.

1932an, astean ordubeteko irratsaioa euskaraz egiten asi zirenean Zubimendi eta Luzear, behin baino gehiagotan izan zen irratian Basarri, Zarauzko taldearekin.

1949ko udazkenean hasi eta Gipuzkoako Foru Aldundiaren launtasunez Jose Artetxe, Beorlegi, Maria Dolores Agirre, Milagros Bidegain eta talde batek egiten zuen irratsaioan ere hitz egin eta kantatu ohi zituen bertsoak.

Bestalde, 1957an hasi ziren asteroko saioak egiten Donostiako *La Voz de Guipuzcoa* irratian, berriro ere Maria Dolores Agirre herritarra, Manu Oñatibia eta Enrike Zurutuza albaitekoak, eta Jose Mari Etxebesterekin.

Aldi hartako lehenengo irratsaioa 1957ko irailaren 13an eman zuten, *Audición de la Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián* izen ponpoxoarekin, Aurrezki Kutxa haren babesean, ostiral arratsalde/arratsetetan. Eta ordu hortan zai eta adi egoten zen jende asko ezagutu genuen. *Mere Bordatxotik* atalean Basarriren kontakizun eta albistek eman ohi zituzten, eta, azkenean, bertso bat edo bi kantatuz gai bakoitzari bere moralina eransten zion Basarrik. Hiztun egokia zen, eta kontatu beharrekoak egoki asko kontatzen zituen.

Urte askoan jarraitu zuen talde hark irratsaioa egiten, nahiz eta euskarazko irratigintza gogotik ugaldtu zen 1961etik aurrera.

Nork ez zekien hitz-jario ederrekoa zela Basarri, hizlari indartsua eta egokia zela? Hark bazekien hitza modulutzen, ahotsa gora eta behera egoki erabiltzen, ixilaldiak egin eta saioa ongi dramatizatzen.

Neurri librean baina hitzak errimatuz berriketan hasten zenean ere, ahoa bete hortz edukitzen zuen entzulea, txundituta.

Ohore eta aipamen

Basarri buruz luze-zabal jarrai daiteke haren kontuak, historiak eta istorikoak aipatzen; baina mugak muga dira, eta ez dugu inor aspertu nahi ere.

Alabaina, bere jaiotzako mendeurrena ospatzean, BASARRI bertsolari, idazle, kazetari eta irrati gizonaren aipamen labur hauek egitean, beste merezimendu asko ere bazuela gogoratuz amaitu nahi genuke azkenik.

Izan ere, zen bezalakoa zelako, eta egin zuen hainbat lan eskertu beharrez, Euskaltzain urgazletzat hartu zuen Euskaltzaindiak,

1961eko abuztuaren 25ean; eta Ohorezko euskaltzain izendatu, 1985eko abenduaren 21ean. Euskarazaintzak, berriz, Euskaltzain oso izendatu zuen, 1992ko urrian.

Gipuzkoako Foru aldundiak *Gipuzkoako seme kuttun* izendatu zituen Basarri eta Uztapide, 1985eko abenduan. Eta Zarautz eta Euskal Herriko beste herrialde askotan omendu zuten/zituzten, me-rezitako esker ona erakutsiz.

Guk ere horixe egin nahi dugu gaurko idatzi apal honen bidez: Ohore eta aipamen Basarriri bihotzez, garai batean Zarauzko herriak, Segurak, Bergarak, Donostiak eta beste hainbat herrik egin zioten bezalaxe.

(2013ko udazkena)

OLERKARIAK

PAKO SUDUPE

3. OLERKARIAK

Obraren ezaugarriak eta elkarren artean izandako harremanak aintzat harturik, bost taldetan banatu ditugu aztertu ditugun hogeita hamaika olerkariak. Sailkapena orientatzailea da, eta egindako talde bakoitzaren atarian argibide batzuk ematen ditugu sailkapena zuritu beharrez, eta taldean daudenen arteko aldeak, kopuruan eta kalitatean, azpimarratze aldera.

3.1. Aitzolen gizaldi aurreko olerkariak

Aitzolen gizaldi aurreko edo Oleriti Egunen aurreko olerkarien artean paratu ditugu: Emeterio Arrese, Luis Jauregi, Klaudio Sagartzazu eta Manuel Lekuona eta horiekin batean Fernando Artola gazteagoa ere. Azkena kenduz gero, denek dute Oleriti Egunen aurreko obra, elkarrekin biltzen ziren 50eko hamarkadako lehen urteetan literaturaz mintzatzeko J.M. Lekuonak adierazi zigun bezala, eta olerkigintzan badute elkarren antzik, nahiz bostak ere oso ezberdinak diren. Taldearen paradigmazat norbait hautatzekotan, Klaudio Sagartzazu *Satarka* har genezake, Koldo Mitxelenak eta Juan Manuel Lekuonak adierazitakoaren haritik.

Gai aldetik, honako hauek landu zituen *Satarka*-k: 1.-Maitasuna: aberri amaren aldera 36ko gerraurrean, bere semeek bazter utzia zekusan aberri amarengana; haatik, gerraondoan, norberaren amarengana –zentsura tarteko, hain segur!-, eta halaber, Jesukristorengana, gerraurrean nahiz gerraondoan. 2.- Izadia, bereziki urte-sa-

soiak: udaberria, udazkena eta negua; izadiko elementu pertsonifika-
tuak: txorietan urretxindorra bereziki, hegaztietan usoa, argizagietan
eguzkia eta ilargia, eta garrantzikoena: urte sasoiak gizakion bizitza-
rekin eta sentimenduekin uztartuak.

Olerki gogoangarriena, beharbada, urretxindorrari eskainia, haren
bidez adierazten ditu zerarik maiteenak dituenak: Euskal Herriko iza-
dia, baserriak eta baserritar neska politak, bertsolari zaharrak, euskal
abesti zaharrak, Jesus haurra eta Jainkoa bera eta guraso zaharren
fedea.

Tradizionalak gertatzen zaizkigun maitasun horiek J.M. Lekuonak
adierazi eta zehaztu bezala, poesia kantagarritik asko aldenduz, eta
esku onez landuriko diskurtso poetikoz ondu zituen.

Emeterio Arresek Klaudio Sagartzazurekin duen kidesasunik na-
barmenena izadizaleatasuna da, baina tolosarraren natura-mirak kon-
trapuntu gisa hiriak gaiztotutako gizakia du. Gizartean ongi ezin bizia,
horretarako mendira, basora, urrun joan beharra. Horrekin batean
azpimarratzekoa da heriotzaren tratamendua, hondarribiarraren ikus-
pegitik oso urrun, hil ondorako gorputza uretan disolbatzea edo harri
bihurtzea, eta gogoia berriz, ortzi urdinarekin bat egitea desiratzen
zuenez gero. Ukitu heterodoxoa inondik ere Arreserena Aitzolen be-
launaldiaren aurreko olerkigintzan, 50eko hamarkadan artean bizirik
zirauena.

Luis Jauregi errenteriarra, batetik, estrofen ugariagatik nabar-
mendu zen, olerki bakoitzari berea paratuz alde-aldera, egoki paratu
ere, eta kontakizun eta alegoria idilikoengatik, Verdaguer katalanaren
Idilis y Cant Mistichs liburuko olerkien kutsura. Aurreko biek ez beza-
la, 36ko gerraren gaia landu zuen, eta Salvatore Mitxelenak bezala,
Euskal Herria orduan zegoen egoera urrialkargarritik ateratzeko euskal-
dun guztien arteko batasuna galdegin zuen, karlista eta nazionalisten
artekoa. *Maitez* zigortu zuen Jainkoak Euskal Herria, hark gaiari eskai-
ni zion "Anai-arteko gudate-ondorean" olerkiaren arabera.

Haren olerkien beste ezaugarri garrantziko bi: malenkonía eta
joera moralizantea. Malenkoniaren eredu "Negu-aurrean" izeneko
olerkia izan liteke, non eguzkiak berak tristura izpiaz alaitzen duen
lurra, eta joera moralizantearena, besteak beste, "Izar Zaarrak" eta

“Xenpelar bertsolariari”. Nolanahi ere, gerraurrean izan zuen arrakas-
ta eta eragin gehien erreteriarrek, eta ez gerraondoan.

Manuel Lekuona berriz, konta-poesian nabarmendu zen, estrofa-
ren barruan garaturiko erritmoan, onomatopeien ederrean, errepika,
errima aberats eta buruz ikasteko eta kantatzeko teknikak garatzeko
lantegian. Kutsu politikoko olerkiak gutxi idatzi zituen, eta haietan
foruzaletasuna ageri da, Espainiaren koloniak aldezteko gerrara joan
beharra deitoratuz, eta antzinako lanbideen aldeko atxikimendua
agertuz, haiek euskaltasunaren gordelari etsiaz. Segur aski hitzaurre-
gile eta iruzkingile gisa gehiago eragin zuen, ondu zituen olerkiekin
berekin baino.

Fernando Artola *Bordari*-k olerki laburrak, estilizatuak, eta asma-
men handikoak ondu zizkigun. *Satarka*-ren erako “Gogo txori txikia”
zeritzan olerkian, bere burua “otoitz-txori txikia”-ren metaforapean
agertu zigun. Orixeren eraginpeko “Itza Yinkoa Baita” bezalako go-
goeta erlijiozkoak ere baditu, non poetak Jainkoak ereiten bide duen
hazi ona jasotzeko prestatu nahi duen borondatea. “Ilargiak lorea du
galdu” olerki Lizardiren eraginpekoan, kromatismo biziz, izadiaren eta
gizaki-gogoaren bateratze sinbolikoa gauzatzen da, gizakiak izadiko
kide izaki, izadiko elementu garrantzizko bat, hots, ilargia, bortxatzea
deitoratzen delarik (ilargian pausatzearekin, ilargiaren birjintasuna
suntsituz).

3.1.1. Emeterio Arrese

Tolosar ibiltariari adiskide mina izan zuen Pedro Mari Otañok
kutsatu bide zion euskara- eta poesiazaletasuna. Donostian ezagutu
zuten elkar, eta E. Arreseren esanetan larranbilo-kamamila usaina eta
iturri naro eta mendiko edergarri guztiena zerien haren bertso ede-
rrei¹. Tolosako Eskolapioetan ikasi zuen, eta azken hilabeteetan lagun-
du zion Salvatore Mitxelenaren arabera, orduetik zekarren: *gerora ta
geio aziko zitzaion arra ta gornia katolikoentzat eta areago apaiz-pra-
lleentzat. Bere aitorrari ba'gagozkio, eskolapiotan, maiztxo, belauniko
jarrita mingañez idatzi bear izan omen zun lurrean, egindako okerra-
ren izena edo ikasteke utzitako itza; ta artan buruz bera ari zala
ostiko ederra artu ere, atzetik uste gutxienean emana, zilipurdika*

[1] Ikus “Otaño'tar Pello Mari” in *Euzko-Gogoa*, (9-10), 1952.

botatzeraño². Beste gertakari bat bere onetik ateratzen omen zuena bere anaia hil zenekoa, Elizakoak hartu gabe:

Lur ematera zeramatela, jende arteko begiraleren batek jaurti nabarmenki, karidade santuak eraginda nunbait: "or zeramatek zakur ori". Pentsa gure Emeterioren gozoa ori aditzean. Ori eta geiago entzun eta irakurri bear izan zun urrenge egunetan. Aldi artan bi periodiku sortzen ziran Tolosan, bat esku-bi-izenez eta bestea ezkerrekoz. Ta eskubikoak anai-erio doakabearen errua Emeteriori kulpatu. Onek ezetz eta arek baietz, egundoko iskanbilla ta irañak bi egunkarietan erabilli ondoren, ixildu omen ziran alakoan (id).

P.M. Otaño Argentinako panpetan artzain eta Buenos Airesen euskara irakasle bezala, E. Arrese batez ere Habanan³ eta AEBetan⁴ eta Argentinan kontratista, pilotalekuak eta eraikitzen. Gorago aipatu dugun Tolosako Eskolapioetara etorri, eta besteak beste aitor-entzule zuen Salvatore Mitxelenari jarraiki:

Kastigu-ordutan, Ameriketako mapa artuta, joatea gustatuko litzazkioken nazioak gorri margozten omen zitun (artan astia ematen) eta beltzez gogoko ez zitzaizkionak. Orra nola geroko ibiltariak, artean mutiko, egoak zemaizkion Tolosako mundutik atera-berrari, ta euskaldunaren berezko urruti-miñari (id). S. Mitxelenaren iritzian Ameriketara gehiago joan zen: onako gizalegearen igesi, askatasun billa, diru bila baino.

Alde batera oso aspaldikoa, Sabino Aranaren garaikoa (1869-1954), eta haren eraginpekoa lexiko aldetik eta; bestalde, 1913an

---

[2] S.M. sinadurapean: "Emeterio Arrese: gizaki-aldetik" in *Aranzazu*, (352), 1954.

[3] Urko Apaolazaren arabera ("Emeterio Arrese euskaltzale bidaiaria" in *Sareko Argia*, 2004-03-14, 1935. zenb.): *Kubara artean espainolen mendeen zela joan zen, eta deskolonizazio gerran espainolzale agertu zen, kubatar matxinatuen eta yankien aurkako. Badu Nere bidean lehen olerki sortan ("Nere bidean", 1913; Interneten "Literaturaren zubitegi"-tik esteka) "Guamo-ko umantari" olerkia, Muruzabal nafar gudariari eskainia. Pedro Mari Otaño ere halaxe agertu zen. Irakurri "Literaturaren Zubitegian", "Beste bertsoak-Klasikoen gordailua" estekan, "Kubako gure anaia" bertsoa. Bestalde, "Amerika" olerkian (*Nere bidean*, 1913; Interneten "Literaturaren zubitegi"-tik esteka, New York ez zion inori opa, eta aldiz, Kuba, Mexiko eta Argentina bai.*

[4] Santu Onaindiaren arabera, Habanan, Meridan, New York eta Argentinan (Ikus Interneten "Literaturaren zubitegia"-n.

eta 1928an ez ezik 1952an ere olerki liburua plazaratu zuen "Olerki-berritze", Itxaropena argitaldariaren eskutik, eta izenburuak adierazten duen bezala, aurreko liburuetako olerkiak orraztu eta berriztatu zituen, eta berri banaka batzuk erantsi.

Gorago jaso dugu Juan Mari Lekuonaren aipua, nola *Jautarkol*, *Satarka*, Lekuona eta Emeterio Arresek eta, Lore-Jokoetako poesia-gintzatik Aitzolen Olerki Egunetarinoko tartea bete zuten, eta susperraldi hura ekartzen nola lagundu zuten. 1931n Tolosan egin zen II. Olerki Egunean omenaldia egin zitzaion eta Aitzolek *El Día*-n agertu zuenez, Lizardiri berak eman zion poeta lekukoa, zilarrezko haritz-adarra larruzko kutxatila baliotsuan, eta E. Arresek hitz hauek esan bide zituen: "*Hoy, la sociedad Euskaltzaleak premia tu labor de poeta novel. Que ello te sirva de estímulo para labrar un porvenir fecundo al alma poeta de nuestro pueblo vasco. Por él he luchado, sin descanso, hasta el presente*"⁵.

Haatik, omenaldia bai, baina haren olerkiek ez du ematen orduko kritikarien arretarik erakarri zutenik. Aitzolek agindu zuen artikulu horretan bertan haren poesiagintza aztertuko zuela, baina ez zuen agindutakoa bete. Batetik, garbi dago Lauaxetak, Lizardik, Orixek eta gainerako olerkarien emanak itzali zutela haren omena; bestetik, baliteke haren heterodoxiak ere, olerkietan bere garaikoak bezain kristau sinestun ez agertzeak ere eraginaren bat izatea ahaztura horretan.

Nolanahi ere, gerraondoan laguneren batzuek zirikatu bide zuten liburuaren hitzaurrean aditzera ematen duenez (A.M. Labaien ez zen urruti ibiliko⁶), zentsura frankista gainditzeko arazorik ez zuen izan, eta euskal literaturaren ezintasunak itzelak ziren garaian, Itxaropena argialetxeak liburua argitaratu zion laurogeitaka urte zituela.

Azken olerki liburuari A. Ibinagabeitiak egin zion iruzkina *Euzko-Gogoa*-n, Euskal Herritik urrunxe zela, Parisen, arrazoi politikoz erbesteratua. Tolosar *amerikano*aren heterodoxiari igartzeko iruzkinlari proposa egokitu zitzaion. Elantxobetarrak euskal literaturgintzan ari zirenei eskuzabal opa izaten zizkien laudorioak alde batera, E. Arrese

[5] Jose Ariztimuño Aitzol, V, Erein, Donostia, 1986, 184 or.

[6] Ikus Interneten: A.M. Labaien "Emeterio Arrese'ren Azken-Neurtitza". Ibarra Uda.

izadiaren olerkaritzat jo zuen: *Ez ordea izadi soil ta legorrarena, bere gogo-giro, arduraz, sendimenduz oretutako izadia damakigun olerkariarena baizik*⁷. Baiezatu zuenaren sendogarri, zortzi olerki aipatu zituen, besteak beste, "Lore-jai", "Artzaiaren abestia" eta "Basatiaren oiua".

3.1.1.1. "Lore-jai"⁸

Olerkiaren gaia udaberriaren etorrera sinbolizatzen duen loreen jai da. Poemako narratzaile lirikoaren leihoan loreek eta tximeletek argi-jaija dute, erlearen eta lorearen arteko maitasuna barne. Eta horrek guztiak poetari sortzen dizkion barne-sentimendu arabera-koak, hots, maitasun, argitasun eta kolore jai gozo-ederrak bihotzean.

1928ko idatzaldiak beste erritmo bat zuen, koplakoa: 5+5+8 A; 5+5+8 A; 5+5+8 A; 1952koa, seiko handian burutua da 10+8 A; 10+8 A; 10+8 A. Lehen bertsioan oso esplizitu zegoen olerkariaren *nia*: *Mitxelet alai/ta lore polit/oien bitartez gaur neri/zorionean/bar-barrren piztu/zaizkit poz-amets ugari,/ta nere biotz/egakor onek/pinpin-pauxa dirudi*. 1952koan, ahapaldi hori ezabatu zuen. Haatik, naturarekin harreman berezia adierazten duen *nia* ez da desagertzen: *Begiko zaizkit txiribili ain/margoztuen jira-birak* eta olerki amaieran: *jai ontan zuen etorrera nik/abestu detan ezkeru/nere gelako leyatillara/erdu zaitezte goizero!*

3.1.1.2. "Basatiaren oyua" eta "Artzayaren abestia"⁹.

Bizitza menditarra, basotarra goratzen eta kantatzen du, zenbat eta gorago eta hobea, zenbat eta beherago eta maltzurragoa. Rousseauaren eran. Hirian, behean azeriak, ziraunak eta arrubioak, eta

---

[7] Ikus Interneten, Literaturaren Zubitegian, Andima Ibinagabeitia: "Olerki berritze" *Euzko-Gogoa*, (7), 1952.

[8] "Literaturaren Zubitegia"-ri esker, *Txindor* liburuko lehen idatzaldia, eta *Olerki-berritze*-ko azken bertsioa biak aldera ditzakegu klikatze hutsarekin.

[9] Lehenbizikoa "Basotar baten kantua" (*Nere bidean*, 1913) olerkia eraberritua da. Bestea ez dut aurreko liburuetan aurkitu. Biak Interneten, Literaturaren Zubitegian. Joxe Azurmendik aipatu zituen bi olerki hauek *Zer dugu Orixeren alde* liburuan (Jakin, Arantzazu-Oñati, 1977, 89. or); Orixeren "Euskaldunak"-eko ikusgunea Euskal Herria edo euskal gauzak eta euskaldunak goratu dituztenekin alderatu behar dela aditzera emateko. Besteak beste, Felipe Arrese Beitia eta Emeterio Arreserekin.

elurra lohi bihurtzen, goian berriz elur bera iturri. Salvatore Mitxele-
nak:

*Ameriketean ere, orratio, sorterrian bezalaxe, gixonak gixon. Bildots-itxuran otsoak an ere, nai ez bestean. Zenbait adixki-
deren eskertxarrak lengoz baño re ertsiago ta berekoiago
biurtu zun, eta jende ezezagunarekin uzkurrago. (.) "Basatia-
ren oyua"n dizkionak, barrutik dariozkio (sic).*

Lehen idatzalditik bigarrenera kidetasunak gehiago aldeak baino. Neurria berbera, molde handia eta txikia txandan. Lehen idatzaldian, lekua honela zehazten da: *Itxas aldeko mendi-gaiñ au da/aritz ta pagoz bete/nere jauregi basakoya ta/ni naiz emengo erregea; azken idatzaldian: Auñamendi-ko erpiñ-inguru/pagoz ta aritzez bete/nere bizi-toki. Ni naiz emengo/jaun bakar eta jabea. Mendien gora egin du alde batera; eta bestera, erregea kendu du.*

Hori baino alde garrantzikoagoa semantika aldetik bigarren aha-
paldian. Lehenbizikoan, basati askearen bizi-tza belaunaldirik belaunal-
di, tradizioan kokatzen zen nabariro: *Ni gaur bezela nere/guraso za-
rrak len/egatz ugariya dun/arrano abillen/antzera loki gabe/beti-beti
gallen/jayotzetik il arte/lizan ziran emen.//Bear bezela gorderik
zintzo/aien obi zar goituba/arkaitz ondoko baso beltzian/darukat bizi-
lekuba; bigarreanean aldiz, banakoa baino ez da aipatzen: *Emen jayoa
naiz. Mik/emem osabide,/gogo ta soin basaundi/onen izakide./Mero-
nen arauz, beste/iñorenik gabe/emem bizi naiz eta/emem ilko ere.*
Zentsuraren beldurrez apika, herri baten askatasun kanta gizabanako
batena bilakatu zuen.*

Gorago adierazi bezala, Auñamendiko erpin gora horretan bizi-tza
ideala dago. Baina badu etsaia. Lehen idatzaldian arrotz ergela zen:
*Kopet illundun arrotz ergala/griña gaiztoaz panparroi/oyu t'erronkaz
iñoiz bezela/a, gizajoa!, betor, bai;/betor, eta naiz ondoren izan/uritar
beste mill'etsai/guzik batian ez dira nere/erasoaren diña gai.* Bigarre-
nean hiritarra besterik gabe: *Uritarra sartuko/balitz mugaz gora...*

5. Mitxelenak: *Bere askatasunaren bakarzaletik mundu zabala-
ren azokara begiratzean, gizon ta emakume ia danak jotzen zituen
etsai, gaizto ta makur (id).*

Hala dio "Artzayaren abestia" olerkiko protagonista artzainak:
*Oraindik ez nau menpean atzi/ezin bat iritxi nayak,/iñoiz ez bere
listorrez josi/aundikerizko etsayak;/oniritzi ta gogoz arturik/izadiaren
emaya,/nainko atsegin bertan du noski/zintzo bizi dan artzayak.* Hau

ere aurrekoaren antzekoa da, naturarekin bat egindako biziaren onestea eta hiriko bizitzaren gaitzestea. Aurrekoan baino gehiago enplegatzen da artzain bizitzaren dohainak azaleratzen, eta ez hain-beste hiritarren orbanak salatzen, baina hortik ere bada:

*Oraingo zenbait sasi-jakintsu,/gaizto guzien antzera/itxu dau-
de-ta sarri litezke/amildu negar-lezera./Pozez ain jori dalako
berriz/artzayaren izakera/nik emen ainbat atsegiñ ez du/an
bean iñork ibai zera!*

Menditar eta artzain bizitza honetan deigarria gertatzen da izadiaren ederrarekin batera haren egileaz edo gehiagoko aipamenik ez agertzea. A. Ibinagabeitiaren iruzkinera itzuliz:

*Lur au begi argiz ikusten du gure olerkariak eta lur ontan, ortzi
uridin ta itxas apartuz inguratutako lur ontan, bere jauregia
dauka oraingoa eta gerokoa ere (.). Ez dut esango panteista
danik, bai ordea munduaren, izadiaren ederrak menperatu
olerkaria: antxen du bizi toki, antxen amets-kabi. Gorago?
Galde-atz (interrogante) nabari bat islatzen da Arrese'-ren
olerkien gainean. Nere esaeraren sendogarri orra or liburu
ontako olerkietatik bikañenetako bat: Zer nai nuken:*

*“Mendi-mendian etxe koxkor bat,
lizar batzuek aurrean,
baratze txiki bat inguruko
xakonik babesenean.*

*Bertan iturri gerezi-ondo
zardai baten gerizpean,
eta basautzen edantokia
aitzalde-txulo batean.*

*Ixil osoa... Iñoren, zantzo
t'aztarnik ez beiñ-ere an;
ametsak lagun, amets egin bai
amets mendi magalean.*

*Ori nai nuke, geiago ezer ez
bizi naizen bitartean.*

*Gero... ezurak arri biurtu
Uzturre-mendi gañean
ta “ni” naizen au betiro
bizi goiko zabal urdiñean.”*

Goiko zabal urdiña beste bein ere ageri da poema-bilduma ontan "Laister Igana" olerkian adiskide baten eriotz egunean egindakoa:

*"Ibar ontatik, maite ori
amaigabera joan aiz. Goiko
urdiña nunbait ire Aberri!"*

*Goiko urdin ori zer dugu? Sinistedunen zerua? Agian bai.
Bainan gure olerkari yatorrak beste zeru bat adirazo nai lukela
nik uste "goi urdin" orrekin¹⁰.*

Nire aldetik A. Ibinagabeitiaren hitz horiei olerki horrek bi argitaraldien artean izan dituen aldaketak aipatzera mugatuko naiz. 1928ko olerkiak bi zati zituen eta 1952ak bakarra, lehena soilik. Lehen zati hori hartzen badugu, aldaketatxo batzuk gorabehera, esaterako: *lili batzuek; erletegia/toki babes politean* desagertu da; gainerakoa oso berdina da, baina amaiera ez. 1928an, hil ondoko bizitzaz, honela zioen: *Gero... ezurrak arri biyurtu/goreneko tontorrean,ta ni naizen au gotuts idoro/oztiñ-une zabalean*. Alegia gogo-huts, espiritu huts idoro urdin-une zabalean. Hori bigarrenean, horrela gelditu da: *"ni" naizen au betiro/bizi goiko zabal urdiñean*. Kosmosarekin bat eginik *ni*-a.

1928ko olerkiaren bigarren zatiak hil ondorako desira hau agertzen zuen: *ta nere bizitz-azken garayan/ur-ertz alai batean ill./Gero... soin otza itxasoaren/oztiñak eraman urrin,.../gezal biyurtu, ta ni yoranez/ezilkor naizela jakin*. Gorputza itsas uretan gesaldu, baina gogo ezilkor. Hil ondorako bi desira.

Ironia ere bazekien neurtizetan zerbitzatzen. Irakur bestela, "Kattalin": *Al dakizute nungo ta zein dan/orlako neska eder-gaindua?/Ez al dezute iñoiz ikusi/izar orretxen goi-leñurua?/—Ezetz...? jakingo zendueke, bai,/nor dan Kattalin Berrobikua/zuek artu izan bazendue gaur/neri eman didan masallekua¹¹* edo "Patxi Begibakarra ta Joxe Konkor"¹². S. Mitxelenak Ameriketako ibiliez eta handik hona etorrita egiten zituen diru xahutzeez: *Alare, amar bat joanetorri sorte-*

[10] Interneten "Literaturaren zubitegia" edo *Euzko-Gogoa*, (7), 1952.

[11] "Olerki berrizte" Interneten "Literaturaren zubitegia"-n.

[12] Ikus ITURRALDE, Joxe Mari: "Emeterio Arrese (1869-1954)" in *Euskonews & Media*. 2004-12-10 eta 17.

rrira egiteko aña diru bildu al izan zun nola edo ala. Etorrialdi ba-koitzean alaiki ta ajolage bota oi zun udara. Bein baño geiagotan gerta ere bai, berak poliki konta oi zunez, Berrobi'ko Katalin'ena. (id).

Ezaugarri nagusi batzuk: askatasunaren ikur bihurturiko izadiaren olerkari, hiritar etsai (hisiaz), hil ondorako desira heterodoxodun, ironiadun bertsolari.

3.1.2. Luis Jauregi "Jautarkol"

Haren jaiotzaren mendeurrenean Euskaltzaindiko Literatura Batzordeak hasiera eman nahi izan zion hari buruzko ikerketa monografikoari, euskal poesiaren bilakabidea hobeki ezagutua izan dadin, eta horren barruan "Biozkadak" olerki liburuaren azterketa eskaini zuen Juan Mari Lekuonak. Hark adierazitako zehaztasunak *Jautarkol*-en 50eko olerkigintzari aplikatzeko baliagarritzat jotzen ditudanez, haie-taz baliatuko naiz.

"Biozkadak" olerki liburu baino gehiago olerki bilduma denean lau poesia genero bereizi zituen¹³ eta haien ezaugarriak zerrendatu. 1. Kondaira idilikoak: hunkigarriak; mistikoak eta moralizanteak 2. Alegoria idilikoak: emakumea, mendia, bizitza eta heriotza, udaberria eta eskalea. 3. Odak: kulturalak, erlijiozkoak eta moralizanteak; eta 4. Gorazarreak.

Poema idilikoak %58; odak %36 eta gorazarreak %6. Eta nagusi agertzen diren olerki idilikoei buruz dio Verdaguer-en *Idilis y Cant Mistichs* liburuaren harikoak direla. Beste ohar garrantzizko bat egin zuen: estrofagintzak duen garrantzia *Jautarkol*-en olerkigintzan:

Lehen Lizardiri, Satarkari, 5. Onaindiari eta Gandiagari eta abarri eginiko azterketetan eduki nuen sentsazio bera izan dut Jautarkolekin ere. Oraindik estrofaren egitura metrikoa lan-tzen dute denok, baina asko urritzen dute errimaren edo puntuaren presentzia (.) Ezertan bada eredu Luis Jauregiren poemagintza, estrofa berriak sortzen da ezbairik gabe. Berrogeita hamar poema ditu Biozkadak liburuan eta 31 modulu (sic) metriko desberdin erabiltzen ditu (.) Jauregik usmo be-

---

[13] Luis Jauregi *Jautarkol*-en "Biozkadak testu azterketa" in *Euskera*, 1996, 75-88 orr.

*rezia erakusten du, eredu jakinak aukeratzekoan, eta zer esanik ez hauek berak sortuak edo sartuak badira*¹⁴.

Biozkadak gorago adierazi bezala, ez zen osotasun gisa pentsatutako olerki liburua; eta 50eko hamarkadan ere ez zuen olerki liburririk argitara eman baizik olerki solteak. Gure lanaren mugak kontuan harturik, kaleratu zituen hogeitau olerkitatik¹⁵ banaka batzuk aztertuko ditut, ikuspegi orokorra emateko aski direlakoan.

a) **"Anai-arteko gudate-ondorean"**¹⁶.

Kutsu politikoko oda erlijiozkoa. Molde txikikoa da. Sei ahapaldietatik bost zortziko txikiak dira eta azkena hamarreko txikia. Lehenbiziko ahapaldia da bakarra errima bera atxikitzen duena lau puntuetan; gainerako ahapaldiak bi lauko osatuak dira, bi errimakoak, eta azken ahapaldiak beste puntu bat gehiago du.

Ematen du bertso jarriak irakurtzeko ohitura zuen irakurlea ez uxatzeko paratu zuela lehenbiziko bertsoa bertsolari lege ohikoan, zortziko txikian, eta gainerakoetan libreago, hots, olerkariago, irakurlea oharkabe-antzean edo bertsotik olerkira igaro zedin.

Gaiaren egiturari doakionez, bi zati nagusi ditu, bakoitza hiru ahapaldiduna. Lehen hiru ahapaldietan "Euzkadi" zein egoera urrikalgarrian gelditu den ematen digu aditzera, eta azken hiruretan eskaria egiten dio "Goiko Jaun"-ari haren alde.

Lehen ahapaldiak konparazioa du ardatz: Nola ekaitzaren ondoren itsasontzi zatiak olatuen jostailu, hala gelditu da Euzkadi: hutsik eta hautsia, errukigarri, munduko itsas nahastuan.

Bigarren ahapaldia batere troporik gabea da, eta Euzkadi nola geratu den "hutsik" agertzen du, itxuraz erretorikarik gabe: anaia kementsuenak gudan hil, asko erbestean, beste batzuk kartzelan, eta bereziki salatzen ditu etxetik atera eta bide-bazterrean erailak:

[14] Aip. art. 77. or.

[15] 1951n "Eguzkia iya illean" in *Euzko-Deya*, (ikus PEREZ GAZTELU, Elixabete: "Jautarkolez: aztarren bila" in *Euskera*, (XLI-2. aldia), 102 or. Ez du jartzen nongo *Euzko-Deya*); 1952an, *Euzko-Gogoa* (10), eta *Olerki*, (5), 1960; gainerakoak: *Aranzazu*, *Zeruko Argia*, *Oarso*, *Euzko-Deya*. Ikus PEREZ GAZTELU, Elixabete: *Jautarkolen sorta marduldua*, Errenteriako Udala, 1998.

[16] *Jautarkol*: in *Euzko-Gogoa*, (1-2), 1952, 10. or. *Jautarkolen sorta marduldua* liburuan, 390 or.

*Zenbat beren etxetik/artuta gauean/ilda laga dituzte/bide-bazte-
rrean...!*

Hirugarrenak gerrak herritarrengan eragin dituen ondorio tamalgarriak deskribatzen ditu, troporik gabe: *nun-nai bekozko illuna/nunai ezezpena*; agintari bidegabeen mendean: *jauntxoan esku gure/dirua ta azkena*, eta ondorioz: *beldurra, gorrotoa, hitz txarrak, malkoak*.

Egoera urrikalgarri horretan, zer proposamen egiten zuen? *Bai erri gaxoa...!* idatzi zuen 1927an, Primo de Rivera jeneralaren diktadurapean. Euskaldunak berak ari zirela euskara eta ohitura zaharrak uxatzen salatzen zuen, eta Jaungoikoari galdetzen zion zergatik: *Geok, Euskera t'oitura zarrok/uxatzen ai gera,/txori lapurrak garitik uxa/oi diran antzera./Baña, zergatik? Zergatik ote,/ene Jaungoikoa?/Moletan ote nai degu galdu/gure izen zintzoa?*¹⁷. 1936ko gerraandoan, Jaungoikoaren probidentzian itsuki sinesten zuen olerkariak irtenbide idealista proposatzen zuen: *Euskadiri zigorra maitez eman bide zion Jainkoari batasun-eskari beroak egitea*.

Euskal Herriaren merituak gogoratzen zizkion Jainkoari: *Gogora zaitte, beti/gure Euskal-Erriak/zuganontz jasoz euki/ditula begiak/Beti aitortu zaitu (.). Beste Jaunik ez du izan*; bekatuen barkamena eskatzen zion, gorrotoak itzaltzeko eta malkoak xukatzeko, eta ohargarriena: *Salbatore Mitxelenaren espiritu berberaz, euskaldun guztion batasuna erregutzen zion, euskararen amodioagatik, aberrian bertan, karlista-frankista irabazleak eta nazionalista eta gorri euskaldun gal-tzaileak batzea: batu euskaldun oro/zure babesean,/euskeraren besotan,/Euzkadi maitean...!*

Ahapaldien neurria, errima, doituia; eta gaiaren aurrerabidea zaindua, neurtua, lortua.

3.1.2.2. "Izar Zaarrak"¹⁸

Fede sendodun euskaldun aitonatxoaren heriotza zorioitsuua. Izar zaharrak diren aitonatxo fededunei omemaldia eta Jainkoari eskaria. Kondaira idiliko hunkigarria, J.M. Lekuonaren sailkapenaren arabera.

---

[17] Internet. Literaturaren zubitegia.

[18] In *Euzko-Gogoa* (7-8), 1952; *Jautarkolen sorta marduldua* liburuan, 392 or.

Estrofa aldetik: lauko berdinez osatua: sei silabez eta bi puntuz. Guztira hamar ahapaldikoa. Egoki landua.

Kondaira, zentzu hertsian, zortzi ahapalditan garatzen da. Lehen hiru ahapaldietan deskribapenak: lehenik, haren bizilekua; bigarrenik, haren familia; eta buruenik, azkenetan den aitona bera. Hurrengo hiruretan Jesusen eta aitonaren arteko bateratzea dramatizatzen du; eta hurrengo bi ahapaldietan, aitonaren heriotza baketsu-zoriontsua deskribatzen du. Bederatzigarren ahapaldian aitona sinbolizatzen duen euskal fede kristau zaharrari agur eta ohore egiten dio, eta halako aitona urritzen ari direla eta, berriro sortzeko Jainkoari otoitz eginez amaitzen da.

Lehen ahapalditik beretik pintatzen digun margolana oso da kolore argiduna eta alai. Goizeko eguzkia musuka ari zaio mendiari, ez gori-gori baizik goiz-printzaz, eztiki. Txoriak kantari, eta baso ondoko basetxea zuria da. Etxe barruan aitonaren familia belauniko otoitzean bezala da argiak eskuan, eta aitona: *elurretan tente lore zuri-eran*. Jainkoa den argi zuria: elurra, lore zuria.

Aitona ongi hiltzeko Jaunaren zain zegoen, Jesusi itxaroten: *Jesus neregana...! maitez ta apal dio,/ta negar gozoa mara-mar dario...Jesus ta aitonaren besarka ezta...!* Horixe da Luis Jauregiren sentiera eta pentsaera: “*Zerura, Zerura...*”, *dio bat-batean*; eta amaren altzoan haurtxoa lo bezala gelditzen da, irribarrea ahoan, gurutzea estutuz Zerurantz begira, Betiko Argira hegan.

Izarrak gizona izan behar, eta zaharra, *Abendaren izar-dirdira etxean!* Eta Jaunari eskaria: *piztu izar berriak/ta aik bezin argiak...*

1921ean argitaratu zuen “Aitonaren otoitza” olerkia, gero *Biozkadak* liburura bildua. Han galbidean sumatzen zuen ilobagatik negarrez, Jainkoari otoitz egiten margotu zigan delako aitona. *Eta txapelan pipa gordeta/ Jaungoikoaren etxera.../Bere illobatxo txoruan alde/negarrez otoitz-eitera*¹⁹. Txomin Agirrek Joanes zaharra bezala, sinbolo berbera.

Comillasen kapilau izan zen Jacint Verdaguerrek atzera berriz kristautu eta ostera katalandu nahi zuen nazio katalana, eta Comilla-

[19] Internet. Literaturaren zubitegia.

sen ikasi zuen Koldobika Jauregik erdalduntzen eta fedegaltzen ari zen Euskal Herria atzera berriz euskaldundu eta ostera kristautu nahi zuen. Pentsaera eta sentiera horiexek zituen. Eta esku onez lantzen eta aitzinarazten zituen olerkiak.

3.1.2.3. "Negu-aurrean"²⁰

Urte-sasioen ziklokoa. 1928an "Udaberria" alaia argitaratu zigun²¹. Artean diktaturapean ondua, bazuen kutsu aberkoi nabarmena. Gaia topikoa olerkiak batez ere *Euskal Esnalea*-n argitaratzen zituztenen artean (Klaudio Sagarzazu...). Azken ahapaldiak honela zioen: *Zure besarkaz berotu, arren,/gure Erriaren biotza:/urtu, oraindik bular gañean/ail, daukan neguko izotza*²². Lizardik haren garape-na dirudien "Izotz-ondoko iguzki" alai-aberkoia eman zigun Espainia-ko II. Errepublikaldiaren hasieran. Zenbateraino eragin zion Lizardiri, olerkigintzan lehenxeago hasi zen Jautarkolek?, eta zenbateraino Lizardi gazterik hilak 50eko hamarkadan ere olerkigintzan jardun zuen Jauregiri? Biak adin bereko ziren Aitzolekin batean. Jautarkol lehenago hasi zen eta geroago amaitu zuen.

Lizardik ere garai bertsuan margotu zuen neurtitez udaberria "Neskatx urdin-jantzia" deritzan olerkian. Lizardirentzat neskatxa urdin jantzia dena: *Maitetasun-azia:/ene udaberria:/neskatx-tankerakoa/ta urdiñez yantzia*²³; Jautarkolentzat ama bulartsu zuriz jantzia da: *Udaberria, udaberria,/ama emakoi kutuna!/lxuri gugan zure bularren/esne sendakor leguna./Mendi-gañetik ikusi zaitu/etortzen gure artera,/usai gozozko janzki zuriaz,/erregiñ baten antzera*²⁴. Bi olerkiak aski desberdinak dira. Ez dut sakonduko gure lanaren mugek eragotzirik.

Gatozen olerki honetara. Lizardik ez zion negu-aurreari olerkirik eskaini, negu-hondarretik udazken hatsarrerako ibilbide poetikoa bururatu zuen. Jautarkolek, nik dakidala, udaberria eta negu-aurrea. Nola agertzen da izadia negu-aurrean?

---

[20] *Euzko-Gogoa* (5-6), 1952; *Jautarkolen sorta marduldua* liburuan, 393 or.

[21] In *Zeruko Argia*, (114), 1928.

[22] Internet. Literaturaren zibitegia.

[23] LETE, X.: *Olerkiak: Xabier Lizardi*, Erein, Donostia, 1983, 87. or. 1927ko data ageri da. "Euskal-Esnalea 19, (303), 1929, 39-41. orr.

[24] Internet. Literaturaren zibitegia.

Alegoria idilikoa, J.M. Lekuonaren sailkapenaren arabera. Estrofa aldetik, bost silabako hemistikio jokoak egiten ditu, 10-/6a /10/ 6a eskema metrikoa, aurretik erabilia.

Urte sasoi horretan isil-isilik dakusa mendia, hilotzik bezala, isil-isilik otoitz luzean dirudi basoak *Ta belauniko goruntz jasorik/billutsik besoak*. Hosto bat ere ez zuhaitz adarretan, txori bat ere ez. Zuhaitzei lanbro-malkoa darie eta *osto ori, igarrak, negarrez dabiltz*. Tristura dario Jauregiren negu-aurreari.

Une batean mendia bizitza-dardaraz kutsatu da artzain mutila artaldetxoarekin handik igarotzean, baina bizitza arrasto labur haren ondotik: *Bakartasuna, pake ta ixilla/soro-zelaietan:/tristura-kutsu ezin esan bat/diz-diz belarretan...Euzkiak berak tristura izpiaz/alaitzen du lurra...* Lizardik ez zuen negu-aurrean izadiari darion tristurarik kantatu; Jautarkolek bai. *Ta belauniko goruntz jasorik/billutsik besoak,ixil-ixillik otoitz-luzean/dirudi basoak...!* Lizardik, beharbada, negu aurrea sentitzeko betarik ere ez zuen izan; Jautarkolek bai, negu aurreko hustasuna, tristura margotu zuen.

3.1.2.4. "Barne-izketa"²⁵

Bihotzarekiko bakarrizketa. Nora ez joan eta nora joan diotsa bere bihotzari. Alegoria moralizantea. Bizi zuen barne borrokaren isla.

Gai aldetik "Jesusen biotzari" olerkiarekin lotzen dut. 1917an hasi zen gai horrekin ("Josu'ren Biotzari" *Irujarrengo Prantziskotarra* 48 (1917), 1926an beste bertsio bat egin zuen *Zeruko Argia*-n kaleratua eta 1929an "Biozkadak"-era bildua. Bere arimak edo gogoak Jesusen bihotzera heltzeko, uso, gogo garbiak doazen lekura hegan egiteko, hego kaxkarrak zituela eta kexu zen, munduko gauzek desbideratzen zuten, munduko tentabideek.

1952an kaleratutako "Barne-izketa" honetara etorritz, eredu metriko berezia du: 11 silabako hiru puntuko 8 bertso.

Gaiaren aurrerabidera etorritz, lehenik, baratzean halako loretxoa usaintzera ez da joan behar, pozoidun ihintza izaki hilgarri delako. Loretxoa izan liteke emakumearen metafora. Iduri du dioela: bihotza ez jarri ezer iragankorrean, hura absolututzat hartuaz.

[25] In *Euzko-Gogoa*, (7-8), 1952; Interneten, Ibinagabeitia proiektua, Susa.

Mendi-tontor hartara ere ez joan, hots, absolututzat hartutako gailur hartara, han mirotza baitago eta ondorioz heriotza. Ez jarri bihotza gezurrezko absolutuetan.

Usotxoak eta bide ondoko ibaia ere ez dira fidatzekoak; ez dira garbiak eta ez dute bihotza asetzeko dohainik.

Hori aldareak du, aldarean dagoen Jainkoak, uso garbiek hara egiten dute, han baitute ase arteko janaria. Aldarean: *eguzkia elursoñeko biziz estalia: antxe babes alai, kai eztia*.

3.1.2.5. "Xenpelar bertsolariari"²⁶

Azkenik, gorazarre bat. Eredu metrikoari erreparaturik, bertsolaritza ohikoak eta zorrotz bete beharrekoak diren neurri handia eta txikia darabiltza, 7-6 eta 10-8koak, baina puntuetan malgu, eta neurrian ere nagusi diren "handia" eta "txikia"rekin batean, sei silabako bertsoak tartean, bertsoen zurruntasunetik ihesi, olerki aldakor-bizia sorraraziz.

Gai aldetik azpimarragarrienak bi baieztapen: ez oraingo Errenteriakoa baizik ere Orereta zaharrekoa dela Xenpelar, *mendi-lora eder-usaitsu-lerdena*. Herri euskaldun-fededun hartakoa. Eta horrekin batean, herriarekin bat egin zuelako, haren iritzi, asmo eta gogo biziak bertsoan jasotzen asmatu zuelako dagoela bizirik haren izena euskal memoria kolektiboan. Eta, jakina, euskal oroimenean bizi luzea opa dio: mendiko lore eder-usaitsu-lerden horri.

Lehenik leku egin diogu 1936ko gerraondoan Euzkadiren egoera urrialkarria salatzen duen olerkiari, eta irtenbidetzat Jainkoari euskaldun guztien batasuna erregutzea proposatzen zuena. Bigarrenik, kristau fede bizia dela medio aitonatxo irribarretsu hiltzen irudikatu dugu, eta olerkigigilea aitona haiek bezalako izar zaharrak ugaltzeko eskea egiten Jainkoari. Gero izadiari negu-aurrean darion tristura irudikatu dugu; ondotik, olerkariaren beraren barne-borrokaren isla erreparatu dugu, halaber, eta azkenik, Xenpelar bertsolariaren aitzakian, Euskal Herri zahar fededun bertsozalearen goresmenarekin amaitu dugu.

---

[26] In *Oarso*, (1), 1958; edo *Jautarkolen sorta marduldua* liburuan, 401. or.

Jautarkoli eskainitako atala bururatzeko, J.M. Lekuonak *Biozkadak* liburuko olerkien azterketatik ateratako ondorio batzuk jasoko ditugu, 50eko hamarkadako olerkietarako ere hein handian aplikagarri direlakoan:

*Aberatsa, zehatza eta egokia deskripzioetan, irudien erabilkerara asko landuz metaforetan, konparaketetan, baina hala ere beti arrazoiaren bideetatik.(.) Baina agian, pentsakeran eta sentikeran legoke alderdirik zailena, beteago onar dadin Jautarkolen poesiagintza xumeen hura*²⁷.

3.1.3. Klaudio Sagartzazu *Satarka*

J.M. Lekuonak kontatzen zuen Klaudio Sagartzazuz oso gizon sentibera zela; hala esaten omen zuen: "*Olerki bat ona edo txarra den jakiteko nik besoan daukat termometroa: oilo-haragia jartzen badit ona da hura; eta ateratzen ez badit, berriz, zirrarak egiten ez didan seinale*"²⁸.

Azterlan berean aldatzen du, halaber, J. M. Lekuonak K. Mitxeleknak *Satarka*-ren "Intza begietan" olerki liburuari egin zion iruzkinetik zati hau:

"...ezta noski okerregi esana izango aipatu ditudan olerkariak, beste gehiago lagun dituztela, poesia orren aldi eta era baten ezaugarri gailenak direla: gero, 1930-tik asita, Orixek, Lizardik, Lauaxetak eta zabaldu zituzten molde berrien aurrekoarena, alegia.Poesia txukun-apaiña, baiña errikoia eta erraxantzekoa; barrenkoia eta goibel-ixurikoa. Intza begietan eta malkoa biotzean. Sugarra, arrimena edo poz ajolakabea baiño naiago zuten, izan ere, negar xamur isilla"²⁹.

Maitasuna, lehenik: aberri amaren aldera, norberaren amaren alderako, Jesukristorengana; urte-sasoiak, bereziki udaberria, udazkena eta negua; izadiko elementuak: txorietan urretxindorra berezi-

[27] PEREZ, Elixabete, TOLEDO, Ana eta ZULAIKA, Esther: *Juan Mari Lekuona: Ikaskuntzak Euskal Literaturaz (1974-1996)*, Deustuko Unibertsitatea, Donostia, 1998, 446. or.

[28] PEREZ, Elixabete, TOLEDO, Ana eta ZULAIKA, Esther: *Juan Mari Lekuona: Ikaskuntzak Euskal Literaturaz (1974-1996)*, Deustuko Unibertsitatea, Donostia, 1998, 535.or.

[29] Alp. lib. 536. or.

ki, hegaztietan usoa, argizagietan eguzkia eta ilargia, urte sasoiak gizakion bizitzarekin uztartuak, horiek dira nagusiki Klaudio Sagarzazuren olerkietako gaiak. Eman dezagun olerki adierazgarri batzuen berri.

“Txinpartak” bere lehen olerki bilduma, 1922an kaleratua, “Aberri maiteari” eskaini zion, seme on gutxi eta haiek elkarturik beharrean elkar jotzen zebilzkion ama maiteari: *Anitz maite zaituztela diote guztiak...bañan zuk, burruka onegatik zein pozez dagon areriyoa ikusten dezu eta negarrez zaude*³⁰; gogora aurreko urtean zatitu zela Euzko Alderdi Jeltzalea.

“Euskadi Ama’ri” zeritzan olerkian, izenaren jabe, Euskadi aberria ama gisa nortzen zuen. Samindurik eta minez ikusten zuen ama aberria, behiala askatasunean zorionean bizi izan zena: “*Orain azkatasun gabe/zaude belzturik*”³¹. Errukigarria zekusan, beraren semeek maitasunik eskaintzen ez ziotelako: *seme asko oraindik daude zutzaz azturik/eta ez dizute eskeintzen/beren biotzik*³². Bi olerki Bidasoaz haraindiko anaia maiteei eskaini zizkien. Batean “Ama berbera” zeritzanean, gogoratzen zien ama bakarra zutela: *Zuek eta guk egizko Ama/Eder bakarra daukagu*³³; bestean, lehen mundu gerratik itzultzean, ahuldutako herria berriz jasotzeko deia egiten zien “Aurrera eskualdunak!”. Aberri pertsonifikatua leitmotivetakoa bat; 1957an kaleratutako *Intza begietan* olerki bilduman berriz, frankismo batean kaleratuan, ama hori beraren ama fisikoa bilakatu da “Zugandik urrun” olerkian, Donibane Lohizunen 1954an sarituan³⁴.

Iparaldeko idazkera erabiliz, ahapaldiak hiru bertsolerroz osaturik ageri dira: 10-8; 10-8 eta azkena 8koa. Hemezortzi lerroko bi bertsoei kontrajarria zortzikoa. Bertsolerro motz horretan amari metafora politez osatu lepokoa eskaintzen dio: *Nere izar argigarria!/Goiznabar alaiargaria!/Egazti berdingabia/(enara) beltzeran txirularia!Pitxi polit, dirdaria!.../Euskalerriko lilia!/Emakume eder, berdiña!/Tariña bezin ariña!.../Oi, nere ur goxo, garbia!/Oi, illargi maitagarria!*. Metafora gehienak izaditik hartuak: argizagiak, hegaztiak, txoriak, loreak, ura...

---

[30] *Txinpartak*, Donostia, 1922, 2. or.

[31] Aip.lib. 54. or.

[32] Aip.lib. 55. or.

[33] Aip.lib. 84.or.

[34] *Intza begietan*, Gráficas Valverde, Donostia, 1957, 20-29 orr.

Izadiko elementu ederren etsiez egindako metafora-lepokoarekin bat, hura galdu izanaren mingotsa: *Zugandik urrun...beti barruan/ daukadan labain zorrotzak.../zastakatzen dit biotza!...Barruan daukat mingotza!* ; eta olerkia amaitzeko Jainkoari arrena: amaren faltan, laguntzarik gabe ez uzteko.

Beste gai maite bat urte-giroena du, gizakiaren sentimendu-sentipenekin korapilaturik. Horietarik bat, "Odoletan" izenburuduna³⁵. Izenburuaren azpian "olerki azkatua" du paratua. Ez du silaba-neurri eta errima konbinazio jakinik, baina erabat askea ere ez da, bai baitu bertsolero errimaturik. Nolanahi ere, askatasun metriko handiz eginak ditu lau ahapaldiak, eta beste bospasei olerkietan ere horrela da.

"Odoletan"-i gagozkiola, oso bertsolero motzez egina da: luzee-na sei silabakoa eta laburrena batekoa, eta batez bestekoa 4-3 hortxe nonbait; eta horren ondorioz, oso inpresionista, estilizatua gelditzen da, eta horrekin batean oso paralelistikoa eta kontrajarpe-nezkoa: bi ahapaldi bozkariozko eta bi ahapaldi oinazezko.

Bozkariozko biak "Udastea zan"-ekin hasten dira, eta "Nere biotzak/jai" amaitzen da lehen ahapaldia eta bigarrena "Nerekin nuen atsegiña"-rekin; eta oinazezko biak paraleloki hasten dira "Udazkena zan..."-ekin; eta "Joan zan/atsegiña!" da lehen ahapaldiaren amaiera, eta "Odoletan blei/Nere gorputza!!!" azkenarena.

Olerkiko pertsonaiak hiru direla esan liteke: lehen pertsona mintzo den narratzailea, "neskatil liraña", eta izadia. Izadia alai eta kantari uda hastean, loreak, usain gozoa, txoriak kantari, eta narratzailearen gogoia berdin: alai, neskatila bihotzez laztantzen, hots, maitasun garbiz. Izadia ilun udazkenean, loreak iharturik, txoriak minez, eta narratzaileak bihotza zulatua, odoletan, maite zuen arrosa iharturik zela.

Xaloa, xumea, landua eta lortua bere generoan.

Gatozen "Txindorra-ren eriotza"³⁶ olerkira. Juan Ramón Jiménez espainiar olerkari famatuari eskaini zion olerkia, Tagore olerkaria eza-gutarazteagatik. Urretxindorra oso txori berezia da Klaudio Sagarzazurantzat, olerki bat eskaini zion "Txinpartak"-en, haren egunsentiko

[35] Aip.lib. 118-123 orr.

[36] Aip.lib. 92. or.

eta gauerdiko kanta ezti-samurrekin xoraturik, eta beste bat osoa-
goa, garatuagoa "Intza begietan"-ean.

Olerki honetan, egitura metriko desberdinak darabiltza olerkiko
zati desberdinak antolatzeko. Heriotzaren kontaera molde txikiko lau-
koetan egiten du, Iparraldekoek bezala hamahiru silabakoak bertsole-
rro batean; eta garrantzi berezia hartzen duen zatia, urretxindorraren
erakutsiak biltzen dituen 10-5 eskemaren arabera, motzak errima-
tuz. Zazpi erakutsi, denak "Zuk erakutsi"-rekin hasten direla. Urretxin-
dorra Euskal Herriaren ikur bilakatzen du, olerkariak maiteena duen
Euskal Herriaren sinbolo.

Heriotzaren kontakizunean nabarmentzen da urretxindorraren eta
izadiaren arteko korrespondentzia osoa, eta horrekin batean olerkiko
narratzailearena, hots, kasu honetan, olerkariarena berarena. Udabe-
rria izan arren eguraldiak ez du hala iduri, eta urretxindorrek ahalegin-
du arren bere kantuarekin udaberriko eguraldia ekarrarazten, huts
egiten du, eta hori ezin eramanik hiltzen da. Eta jakina, olerkaria: *Zu
ziñan gure Euskalerrí'ko txoria* hiltzean negarrez.

Zein ziren urretxindorraren erakutsiak, olerkariaren aburuz? Eus-
kal Herriko izadia maitatzen erakutsi zion: txoriak, loreak, gure pitxiak;
baserriak eta hango neska politak; bertsolari zaharrei laguntzen;
euskal abesti zaharrak kantatzen, Jesus haurra (*Ta aingeruaren
seaskatxoá/emeki ibiltzen*³⁷) eta gauza guztien gainerik Jainkoa bera,
eta guraso zaharren fedea zintzo gordetzen.

Horiek denak erakutsi zizkion urretxindorrek eta horien guztien
ikur egiten zuen. Hain maiteak zituen haiek hilda oharturik, negar
egin behar, saminez!

Juan Mari Lekuona, guk baino azterlan sakonagoa buruturik,
nahiz berak aitorturik ez erabatekoa, ondorio hauetara heldu zen
Klaudio Sagarzazuren olerkigintzari zegokionez:

*"Eusko Olerkiak" joerako poesi mugimenduaren aurretiko
olerkaria dugu Satarka. Asko aldentzen da poesia kantagarria
denaren ildotik (.). Poema solteak dira, maitasuna dutelarik gai
nagusi eta nolerebaiteko artzain bizitza,kaletar ikuspegitik
asko duena. Ez du hainbeste oda eiteko poemarik eta konta-*

---

[37] Aip.lib. 94. or.

poesia era eliptikoan lantzen digu, erlatua ezkutatzuz eta egoe-
ra jakin batean pertsonaien tratamendua gauzatzuz. Bere
“olerki askatuak” deiturikoak dira aipagarrienak metrika alde-
tik, askatasuna, laburtasuna eta jatorrasuna bilatuz, lizardia-
nismoaurrekoen joera berriagoa berekin duela.(.) Azpimarra-
tzekoa, baita ere, diskurtsu poetikoaren bermakuntza,
bereziki txaplastetan eta errepiketan hartzen duen plastizita-
tea, enfasia eta gaiaren barneratzea. Iruditeriaren arloan, be-
rriz, metaforen tratamendua ohikoa du, baina bere metaforak
zehazteko unean, esku ona nabari zaio irudia egoki eta mai-
tekor tratatuz, deskribatuz, unibertso propio bat poemetan
bilduz. Ez da gehiegizkoa izango maisutasun bat ezartzen
badiogu onomatopeietan, batez ere uretxindorraren kantua
abstraktuki letretan finkatzerakoan³⁸.

3.1.4. Manuel Lekuona

Espainiako II. Errepublikaldian Aitzolen gidaritzapean gertaturiko kultur susperraldiari eskainitako atalean, aipatu dugu zer-nolako ga-
rrantzia izan zuen herri literaturaren ezaugarriak zehazteko orduan,
eta bereziki koplagentzari eta bertsogintzari prestigioa emateko egin-
dako lanak³⁹. Halaber, aipatu dugu gerraondoan eragile lana egin
zuela, olerki liburuei egindako hitzaurreen bitartez⁴⁰, eta *Egan*-en
kaleratutako liburu iruzkinen bidez.

Hitzaurregintza eta iruzkingintzatik M. Lekuonaren beraren
sorkuntzara etorri, urri bada ere, konta-poesian aritu zen, Juan Mari
Lekuona ilobak adierazi zuen bezala:

*Konta-poesia du ezaugarririk aipagarriena olercian. Gerrateko
nere amairu kantak eta “Olerci”ren ingurunekeo poesiek osa-*

[38] Aip. lib. 547. or.

[39] Orixeek *La poesía vasca* jaso bezain laster irakurri zuen eta gutuna egin zion
1934-11-24an: *Jaso bezalaxe bururen buru irakurri dut zure mintzaldia* La poesía
vasca. *Oso atseginez naski. Zenbait gauza (pranko gauza) neronek esan neza-
zkenak aurkitu ditut eta neri agotik kenduak bezalakoak, ala ez ba dira ere. Batez
ere bertsolarietaz diozuna egi egia da. Gure jende ikasiak edo ikasi-ustekoak ez
dauzka aintzakotzat. Azkue jaunaz oroitu naiz berela (sic). Askotan ez ditu
konprenitzen ere* (ZTUETA, Paulo eta Ibai: *Orixe: gutunak (1917-1961)*, Utrisque
Vasconiae, Donostia, 2006, 132-133 orr.

[40] SAGARZAZU, Klaudio *Satarka: Intza begietan*, Gráficas Valverde, Donostia, 1957;
eta KEREKETA, J.: *Orbelak*, Itxaropena, Zarautz, 1958.

tuko lukete bere emaitzarik onena. Egileak berak esaten ohi zuenez: "narratibatik kanpo ateratako poesiak eskutik erortzen zaizkit". Lekuona Zaharrak gutxik bezala bizi eta sentitu ohi du kontaearen egiturak berekin duen esanahi sinbolikoa eta emozio lirikoa. Eta alderdi hau aipagarria dela jotzen dugu, konta-poesiarako ez gustorik eta ez jakintzarik dagoen une honetan, bai bertsolarietan eta bai olerkietan horrelako teknika (sic) oso gutxi erabiltzen diren garaian⁴¹.

Gerrateko nere amairu kantak Lasarteko komentuan egin zituen 1936ko gerra garaian. Berak agertu bezala, gerrate garaian eginak izanagatik: *Ez dira gerrako atabal-ots, ez gerrako turuta-soñu ere. Belen'go eta Nazaret'eko pake ederraren oiartzun dira*⁴². Hamar idilio, bi erromantza eta himno bat. Gehienbat moja eta Jesusen arteko maitasun kanta samurrak.

5. Onaindiak iritzi hau eman zuen haren olerkigintzaz:

*Olerkari lez, ez digu askorik ondu, baiña ondu duena erri-taiuz daukagu. Nere Milla euskal Olerki eder bilduman sei sartu nituen On Manuel'enak, eta nesan: "Irakur eta ikus zein ezti, errez ta polit egiñak diran!" Gaur ere berdintsu diot*⁴³.

Hark bildumara ekarritako sei olerkietatik bi bereizi ditut haren konta-poesiaren erakusgarri, eta beste bat 50eko hamarkadan ondua eta *Egan*-en argitaratua.

3.1.4.1. "Eroriak"⁴⁴

Amaiera tragikoko olerkia, Marokoko gerran *eroriei* edo hilei dagokienez. Ipar Euskal Herrian geroago, Frantziako deskolonizazio gerrak (Indotxina, Aljeria); Hegoaldean lehenago, Espainiako deskoloni-

---

[41] Manuel Lekuona (1894-1987), Bidegileak, Eusko Jaurilaritza, Gasteiz, 1987, 9. or.

[42] Lekuona'tar Manuel: *Idaz-lan guztiak*, 9 (literatur sorkari), Kardaberaz bilduma, Seminario de Vitoria, 1985, 227 or. eta hur.

[43] Internet-en "Literaturaren zubitegia: Manuel Lekuona", eta ONAINDIA, Santi: *Euskal literatura V*, Etor, Donostia, 1977, 4. or.

[44] Milla Euskal Olerki Eder, Karmeldar Idaztiak, Larrea-Amorebieta, 1954, 921-923 orr. Juan Mari Lekuonaren "Manuel Lekuonaren literatur kreazioa" artikuluan (www.euskomedia.org, 5. orrian; 2009-12-27) 1931koa ageri da. Idazte urte ote?; argitaratze urteari dagokionez, "Bertso eta olerkien hemeroteca"-ren arabera (Internet-en), lehenbizi, *Argiaren egutegia*-n argitaratu zen 1934an, 98-99 orr.

zazio gerrak: Kuba eta Marokokoa. Olerki honetan Marokoko gerrakoa da kantagai, euskal nekazari gizartearen ikuspegitik.

Bixente protagonista, euskaldun baserritarraren prototipoa da, euskal legeak galdurik eta arrotzak indarrean direla, tamalez, behartua Marokoko gerrara joatera eta hantxe hilko da. Marokoko gerrak euskal herrietara ekarri zuen sufrimenduaren adierazpena da.

Ahapaldigintzari dagokionez, molde handia darabil: 10/8. Bertso-lerro aldetik eta malgu, oraintxe gehiago hurrengo gutxiago, kontaktuzunaren garapenak eskatu ahala.

Kopla zaharren teknikak, kontrasteak, elkarrizketak, suspensea baliatzen ditu maisuki.

Protagonistaren ezaugarriak zehaztean kasik XX. mendeko nekazaria baino XIX. mendeko euskal nekazari bat marratzu nahi izan zuen olerkariak: *soñean bruxa, txapela beltza –oker-antzean- buruan,/ abarketa arin txurik oñetan,/urritz-zigor bat eskuan*; Alde batetik artean –demagun 1931koa dela olerkia– bizirik zegoena, baina iada krisian baserritarren artean ere, eta, batez ere Txomin Agirreren *Garoa*-ren ondotik eta, esanahi sinbolikoaren aldetik, konnotazio tradizional-kontserbadoreak zituena: industria eta hiria euskaltasunaren etsai eta egiazko euskalduna baserritarra, hizkuntzaren eta usadio zaharren gordelari.

Olerkiari bertagotik begiraturaz, izaeraren ispilutzat jo ohi den begitartea: *Begia erne, bekokia argi...arroxko xamar zijuan* baina aldi berean bazuen goibeltzen zuen zerbait: *Gaxoak zer ote zuan?* Suspensea, poema guztian dosifikatua.

Bigarren ahapaldia kopla zahar moduan hasten da: *Uso txuriak ugari/eliz-bidean urduri...*⁴⁵ Neskatxa gazte garbi hitzunak dira, hitz-jarriodunak. Une batean haien alaitasun ederrarekin baserritar jatorri ahaztaraziko diote Marokoko gerrara joan beharren lainoa, baina –*Gizagaxoa–esaten zuten–/kupigarri da, orratik!*⁴⁶. Bizitza alai, garbi, naturalaren ederra eta etorri badatorren tragediaren zantzua.

[45] 921. or.

[46] 922. or.

Bigarrenean ispilu neska gazteak diren bezala, hirugarrenean lagunak. Edariaren eta adore-hitzen bitartez kemendu nahi dute Bixente: *moro beltz aiek burrukatzeko* (id). Jainkoaren eta lege zaharraren aldekoen Euskal Herrian ez bide zegoen gaizki ikusia *moro beltzen aurka borrokatzea*; ez da auzitan jartzen helburuaren zuzena; aldiz, euskaldunak gerra horretara joan beharrean gertatzea bai: *Txoko batetik agure xar bik/-Mutil gaxoak...! -zioten ixil-/Mun dira lengo legeak!/Ardit zar baten errurik ez-ta,/Aprika'ra gure umeak...!*

Laugarren eta bosgarren ahapaldiek gerrara doanaren fede kristau sendoa agerian jartzea dute helburu: meza entzuten eta jaunartzen erakusten du; eta hor kontrapuntu amona zaharrak dira, eta haiek protagonistaren amarekin errukitzen dira, heriotzaren zantzua areagotuz.

Agurren ondotik tragedia: *Etziran sei egun juan.../Gurugu-mendin arkaitz artean/Bixente gorputz zeguan*⁴⁷. Ez datza lurtean baizik harkaitz antzuan. Marokoko gerrak ekarri zuen tragedia euskal herrietara oso modu herrikoi-egiantzekoan adierazia, kutsu politiko eta guzti, hots, foru galerak ekarri zuen giza galera, tragedia, Euskal Herrira.

3.1.4.2. "Azkeneko ola-gizona"⁴⁸

Izenburuak iradokitzen duenez, azkenetan edo desagertuak ziren ola-gizonei eta burdinolei egindako gorazarrea. Uste izatekoa denez, nostalgia eta mindura dario: *Ez Bizkaia bakarrik;/Euskal-erri dana:/dan guztia Ola-zar/len bait-degu izana./"Izana" diot, eta/ala da izan ere.../antziñako "Ola-zarrak"/gaur "horma-zar" daude. (.) Ez da geroztik iñon/tiriki-tau otsik;/ez du iñork ezagutzen/gaur Gabi-arotzik.../...tiriki-tau otsik,/ez Gabi-arotzik*⁴⁹.

---

[47] 923. or.

[48] 923-924 orr. Juan Mari Lekuonak "Manuel Lekuonaren literatur kreazioa" artikuluan (Internet, 5. orrian), adierazten du 1950ekoa dela. Segur aski argitaratze urtea izango da. Orixek *Euskaldunak*-en "Denon bat" kantuan sartu zuen oso osorik. Eta poema hori 1950ean argitaratu zen. Ikus *Euskaldunak poema eta olerki guziak*, Auñamendi, Donostia, 1972, 210-213 orr.

[49] 924. or.

Itxura dagoenez, Orixek oso-osorik Manuel Lekuonari hartu eta "Euskaldunak" poema nazionalako *Denok bat* kantuan sartu zuen⁵⁰. Zer-nolako kantua dugu hori? Izenburuak salatzen duen bezala, euskaldun guztion batasuna azaldu nahi izan zuen autoreak kantu horretan, era etnologiko-historikoan. Olagizonak baino lehen arrantzaleak dira kantagai, nekazariak nekearen lagun bezala, arrantzaleak heriolagun jotzen dira, itsaso ankerraren biktima; Adema-Zaldubiren "Agur Euskalerra'ri: *zazpi euskal-herriek/bat egin dezagun...* bertsorekin hasten dena, Pirinioetan Ernaz mendiko *San Martin harri*-an urtero egin ohi den "Hiru bigaen zerga" deritzan usadio zaharra, eta haien ondotik gagozkion azken ola-gizonaren olerki-kantua.

Erabat harturik, euskal gizartean nola ikusiak ziren haiek konstatzen da: inon dantzarik bazen han izaten omen ziren olagizonak *tobera-jotzen*, ezteietako bertsolari, goizeko ordu txikietaraino festan; herriko jaietan berdin kapa gorriarekin ibiliko omen ziren zezen aurrean jendeari irria eraginez; bestela esan, onean on omen ziren eta txarrean txar: Jesukristo zigortzen Azpeitiko matxinoak azaltzen omen dira aurpegia gorri-beltzez pintatuak⁵¹. Eta horrekin batean, haien desagertzea dela eta pena agertzen da: *Au ere gelditu zan.../an zan gure penal.../Gipuzkoan Bengola/geldi zan azkena./An zan gure penal/Oletan azkena...*⁵². Tristura neurtua, lanbidearen deskribapen nagusiki soziologikoaren testuinguruan.

Olerki gisa ohargarriena, molde txikian garatzen duen erritmoa; onomatopeien ederra: *Tiriki-tauki-tauki; Tiriki daunga-daunga*; errepi-kak: *malluaren otsa, malluaren otsa*; errima aberatsak: *Gabi-arotza/burni-arotza*; buruz ikasi eta kantatzeko teknikak: *mendiak meatza; mendiak meatza ta/basoak ikatza/Basoak ikatza ta/beso-zanãan gatza*; horietan erakusten duen maisutasuna.

Marokoko gerran moroen aurka hildako euskaldun baserritarrak eta Euskal Herriko azken olagizonak, hautatu ditugun bi olerki hauek

[50] *Euskaldunak poema eta olerki guziak*, Auñamendi, Donostia, 1972, 210-213 orr.

[51] Jesukristoren pasioaren margolanen bati edo erretaularen bateko errepresentazioen bati egindako aipamena dirudi, Azpeitian edo egon litekeena. Manuel Leluonaren idazlan guztietan, hirugarren liburukia da "Arte-izti" arteari eskainia, eta hor ez dugu ezer aurkitu.

[52] *Euskaldunak poema eta olerki guziak*, 212. or.

Orixeren *Euskaldunak* poemak islatzen duen mundu-ikuskerara gara-matzate. Industria eta hiria, erdararen habiatzat joak eta ikusiak diren bezala, artzainak, baserritarak, arrantzaleak, ikazkinak, eta olagizonak euskaltasunaren gordelari. Konta-poesia herrikoi, maisutasun handikoa.

Gatozen orain 50eko hamarkadan ondu eta argitaratu zuen "Tanz-lied"⁵³ olerkira.

Aleman izenburuak adierazten duenez, "dantza-abestia"⁵⁴. Euskarazko izenburua: "Bizia maite-irria."

Izenburuen jabe, gauza goxo-xamurragorik nekez burura liteke. Senar-emazteen arteko maitasunaldia izadiak urtero errepikatu ohi dituen sasoi arabera garatzen da.

Negua joatean hasten da: *loan da Negu:/ iaio da lore/txuri ta gorri bait-da kolore-/txorien kanta asirik degu.../;* hots, udaberriarekin: *illikan zegon Izadiaren bizigarria,/launak zerutik lurrari opa dion irria.* Senargaiak emaztegai *usoari* lehenbizi "leihora" deitzen dio, gero "atera" eta azkenean "ondora", "aldamenera"; zertarako eta: *biok batera dezagun kanta/ bizitzearen kanta eztia,/ loratu dedin guban bizia.* Udan, uztailean, jada badute uzta berria besotan: *semea.* Lizardiren "biotz-begietan" oroitazten duen ahapaldian: *laun Eguzkia./ Udaberriko sagar-lorea,/ Uztan alea/ -muxua gorri, ori-berdea-/ Alaxe nere, orduko maite, gaur emaztea./ Len bera lore;/ orain, besoan lora-kumea,/ bioen seme maite-maitea.*

Amalera zoragarria: *Zoragorria!*⁵⁵

Amaren ale, aita berria...

Au da bizia:

launak zerutik

---

[53] *Egan*, (2-4), 1954; bestela Interneten "Bertso eta olerkien hemeroteka"-n.

[54] "Tanzlied" konpositoretariko bat Melchior Franck izan zen (1579-1639). Bavierako Coburg hirian kaperak maisu, eliz protestanteetarako motete ugari konposatu zuen, dantza-abestiez gain. Irakasleak J.C. Demantius eta Gumpelzhaimer. Garai-kideak H.L. Hassler eta H. Schütz. Berpizkunde beranteko eta lehen barrokoko musika polifonikoa. Justu olerki honetarako zergatik hautatu duen, eskapatzen zait. Pentsatzen dut dantza-abesti horien gaiak antzekoak izango zirela.

[55] "Bertso eta olerkien hemerotekan": "zoragorria" ageri da.

*opa oi digun
maite-irria.*

1953an datatua da. Justu urte horren hasieran gertatu zen olerki lizunei buruzko eztabaida Pariseko *Euzko-Deya*-ko "Euskal Orria"-n. Nemesio Etxanizen "Griñen loa" urte berekoa da, eta badakigu M. Lekuonari erakutsi ziola. Ordurako oso bestelako ikuspegiak agertuak ziren euskarazko olerkietan (J. Mirande). Segur aski olerki hori burutu zuenean, gizon-emakumeen arteko maitasuna eta sexua, haurrak ekartzeko egiten denean, Jainkoak bedeinkatua eta ezarria dela aditzera eman nahi zuen. Bestelako talaiatik begiraturik, gaur egunetik, burutazio hauxe datorkit: zaila da mundu honetako biziaren ugaltzetaz ikuspegi gozo-xamur-maite-irrizkoagorik ematea.

Manuel Lekuonaren olerkaritzatik hiru ale erakutsi ditugu: amaiera tragikodun "Eroriak", "Azken ola-gizona", malenkonia neurtua darriona, eta "Tanz-lied", Jainkoak izadiaren eta gizadiaren artean ezarritako harmonia unibertsala ospatzen duen bizipozezko kanta gozoa.

3.1.5. Fernando Artola "Bordari"

Xanti Onaindiak 1953an ezagutu zuen, "Milla euskal olerki eder" libururako olerki bila zebilela. Artean ez zuen, esateko, obrarik. Badakigu Juan Mari Lekuonaren lekukotasunagatik, Klaudio Sagarzazu *Sartarka*-k, Juan Basurkok, Lekuonatar osaba-ilobek eta haien gonbidatzaile zen F. Artola *Bordari*-k osatzen zutela literatur tertulia. Xanti Onaindiak 1959an sortu zuen *Oleri* aldizkarian haste-hastetik hasi zen argitaratzen, eta *Bidasoa* aldizkarian ere bai.

Olerki-daten arabera, 1956tik 1962ra idatzi zituen olerkietarik asko, eta 1968an eta 1982an bildu zituen liburuetan. Aztertzen dihardugun urte-bitartean hamar bat olerki kaleratu zituen *Oleri*-n eta *Bidasoa*-n, eta horietarik hiru hautatu ditugu hondarribiarraren olerkigintzaren erakusgarri gisa.

J.M. Lekuonak adierazi zuen Fernando Artolari zor ziola Bidasoaz haraindikoan literaturgintzaren ezagutzan abiarazia: Iratzeder, Etxahun, Peillen, Lafitte, Mirande, eta batez ere, Xalbador, eta Belokeko "Ezkila" argitaletxea eta *Gure Herria*-ko kultur giroa. 1936ko gerran F. Artola Belokeko abadian aterpetu zen hiru bat urtez, eta

horren ondorioz hango izpiritua kutsatu bide zitzaien. Tertulia horien ingurumariaz, besteak beste, diosku J.M. Lekuonak⁵⁶:

Gure Hondarribiko tertulia haietan, orduko poema nagusien epikotasuna baino –Orixe eta S. Mitxelenak zekartena, alegia-, maiteagoa izaten zen liburu hauen lirikotasuna. Gero, oraindik indarrean zegoen “Satarka” eta bere garaiko lirikotasun mehe hura. Eta “Bordari”ren lirika garratzagoa izanik ere, beti nabaritzen zaio (.) lirikotasunaren amodio fina⁵⁷.

3.1.5.1. “Itza Yinkoa Baita” olerkia

1982an atera zuen “Bakoitzak berea” olerki bilduma Orixeri eskaini zion⁵⁸, hark adierazi baitzion “Itza Yinkoa Baita” olerkiko “ixillago-ixilla” esapidea oso polita zela, eta bilduak zituen olerkiak argitara emateko. Eta haren eskaria beteaz harixe eskaini zion. Bordarik berak dioen bezala, gogoeta olerkia da, Orixeren poema ba-tzuek oroitarazten dituen. Eliza isilak maite zituen Orixek guztien gainetik, haietan, isilean, errazago entzuten zuelako Jainkoaren hitz isila. Hala aditzera eman du “Berraondoko meza” olerkian edo “J.S. Bach’i elizan”: *entzun dut ixil dan/Jainkoaren itza*⁵⁹.

[56] Hala dio J.M. Lekuonak: “Gudatea zen hemen-honetan. Eta gure ihesliar gazteak monastegiko irarkolan egiten zuen lan (.) Beti nabarituko zaizkio, bai bizitzan eta bai literaturgintzan, orduko joerak: lekaideen kultur bizitza eta izpiritu-joerak. Kultur bizitzari gagozkionetan, mugaz handikoen ezagutza eta sena, eta, gainera, kultura frantsesaren bulkoa. Eta izpirituzko joerei dagozkienetan, berriz, sekular batentzat hain bereak ez diren aszetika eta mistikako burubide eta barne hasperenak”. PEREZ, Elixabete; TOLEDO, Ana eta ZULAIKA, Esther: *Juan Mari Lekuona: Ikaskuntzak Euskal Literaturaz (1974-1996)*, Deustuko Unibertsitatea, Donostia, 1998, 397. or.

[57] Aip. lib. 397. or.

[58] Sendoa argitaletxea, II. liburukia, 25. or.: “Agur, Orixen”: *Urte artako “Olerti-Saria” jasotzera urbildu ziran, naiko elbarri (.) Esku-estutze ariña –ezin bestean– elkarren bostekoak lotu genituenean. Kaixo, Bordari! Esaterakoan, begiak bizi-bizi zenituen, ta berorien xuringoak nabarmendu ziran “Ixillago-ixilla” ederretsi zenuenean. Nik, ITZA YINKOA BAIT DA gogoetan esana zuri atsegiñ izan nunbait. Eta, losintxa bearrez, Ixillago ixilla errepikatuz, “Egin zazu bildumatxo bat zure olerkitxoekin, gal ez ditezen, oso politik dira” esanaz. (.) Onatx, beraz, zuretzat, nere ENE BAITAN.”*

[59] Ikus *Euskaldunak poema eta olerki guziak*, Auñamendi, Donostia, 1972, 513-518 orr.

Bordari-k lau ahapaldi ondu zituen aiputan dugun olerkian, oso silaba gutxiakoak, guztira laurogeita hamar. Eskema metrikoa 7-6-4. Lau silabako bertsoleerro motz horietan guztietan helburua agertzen da: (Jainkoaren hitza) Entzuteko/Jasotzeko/Azitzeko/Xuspertzeko.

Molde txikiko bertsoleerroetan lehenbizi dei egiten dio bere bo-rondateari, Jainkoaren mintzoa entzuteko behar bezala presta dadin: lehen biak "nagon"-ekin hasten dira, eta "ixil-ixilla"-rekin jarraitzen lehenbizikoan, eta "umil-umilla" bigarrengean. Gainerako bertsole-roetan, Jesusen ereilearen parabolaren oihartzuna sumatzen dugu: "Ereintz-azi ori/Biotz-alorrean dut/ixillago-ixilla/itz orren azi ona".

Olerkia gogoeta erlijiozkoa da, Orixeren eragin handikoa: poemako pertsonaiak Jainkoak ereiten duen hazi ona jasotzeko prestatu nahi du bere bihotza, hazi hura haz dadin eta susper dadin.

3.1.5.2. "Illargiak lorea du galdu" Lunik'ek illargia jo⁶⁰.

1959an datatutako olerkia. Urte horretako irailaren 12an "Lunik 2" espazio zunda sobietarrak ilargia jo zuen eta han txikitu zen. Gertaera horrek abiarazia.

Olerki polifonikoa. Hiru ahots bederen badira. Lehen paragrafoan lehen pertsona da bertso-paratzaile; bigarrenean eta hirugarrenean berriz, hirugarren pertsona narratzailea. Badira hor bi ahots; lehen pertsona, lehenik, gizakiaren ordezkari litzatekeen poemako pertsonaiaren eta izadiaren bateratze bitxiaren adierazle edo, eta hirugarrena, bigarrenik, olerkari poema-ontzaillearena. Horiez gainera, Lizardi dakar poemara bi modutara: batetik, "Ondar gorri" poemako lauko famatuena aldatzen du bere horretan: *Bai dala ituna/beera bear au/nik ez nai eguna/biurtzerik gau* (id), eta beste bat apokrifoa, olerkariak "(Lizardi'k nerekin)" Lizardirekin asmatua.

Lehen ahapaldian, molde txikian, eta Iparraldean bezala hamahiru silabak lerro batean paraturik, goiz gorria deskribatzen du, *gau epelaren seme, sargori aintzindari* (id) Lizardiren "Ondar gorri" oroitarazten duena. Kromatismo aldetik ahalegin berezia sumatzen zaio: margolan bat pintatzen ariko balitz bezala, eta pintzelak zer-nolako kolorea behar lukeen zehatz deskribatzen: gorri kolorea gurbitz edo kaudan helduarena da, eta kolore horren kalifikazio morala: "lots-kolore" da, lotsaren kolorea. Zergatik du lotsaren kolore gorria?

[60] *Bakoitzak berea*, II. liburukia, Sendoa, Donostia, 59. or.

Bigarren ahapaldia eguzki zuri kiskalgarriarena da. Eguerdiko argi betearen zuria da nagusi. Honetan adierazgarriena "biotz-zerua" gertatzen zait. Bi planoak bateratzen ditu: izadiarena eta beraren bihotzaren, gogoarena. Errepara azken bertsoleroari: *argi-itsas zabaletan, gogoak igari* (id).

Hirugarrenenean berriro zuritik gorrira gatoz: *Arrats-beran ortzea biur da marrubi* (id). Egunez eguzki amandrea bezala gauez ilargi amandrea da argizagi garrantzikoena, eta Orixek-eta darabilten tradizioaren harian ilargia emakumea da, eta kasu honetan delako espazio zunda sobietar horrek *izortu du ausarti/lore galdu-ta bizi da lotsati* (id). Eta azkenik, apokrifoa, Lizardirekin baterako horretan, *gainezkatze orrek/ez nau ni poztu* (id).

Interpretazio modu bat: gizakiok egindako tramankulu batek Jainkoak egindako argizagi bat, hots, ilargia jotzea, lotsagarri irizten dio; Jainkoak eginiko izadiak birjintasuna galdu du, hain justu, Jainkoaren sorkari baten eskutik, eta hori tristagarri gertatzen zaio olerkariari, Lizardiri bizi balitz, haren ustetan, gertatuko zitzaiokeen bezala.

Hori baino garrantzikoago, olerkiak duen kromatismoa, eta izadiaren eta gizaki-gogoaren bateratze sinbolikoa.

3.1.5.3. "Gogo txori txikia"

Klaudio Sagarzazu *Satarka*-k urretxindorrari zer-nolako dohain hautematen zizkion aditzera eman genuen. Estetika beretik, *Bordari*-k beraren gogo txori txikitat jotzen du: "irten berri sor-kabitik" eta oraindik lumatu gabe Jaungoikoaren eder-baratzera hegan egiteko. Beraren gogoaren metafora: "otoitz-txori txikia".

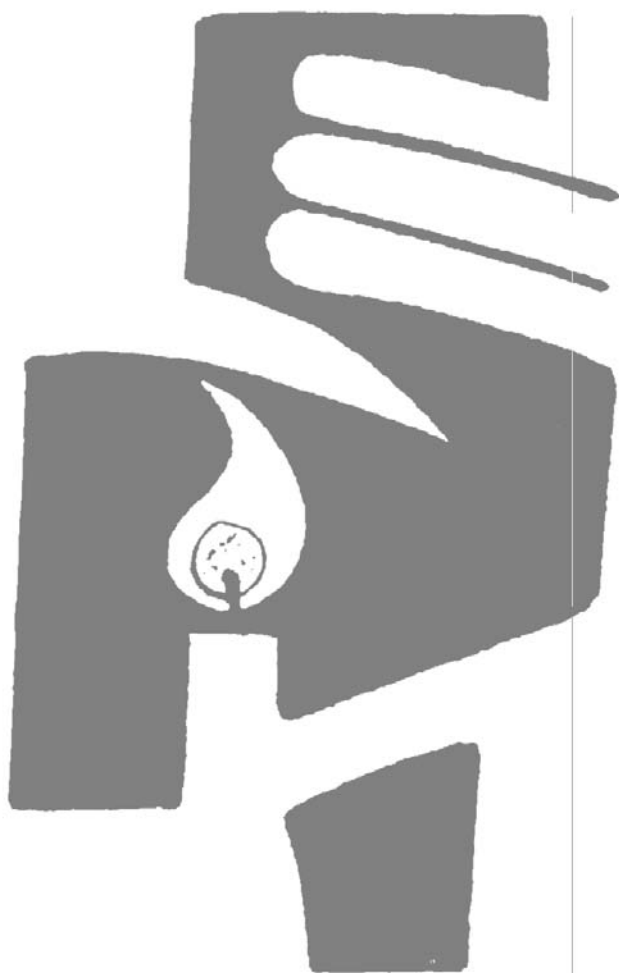
Fernando Artola *Bordari*-ren hiru olerki jo ditugu begiz: ildo erlijioso-metafisikoa duena bata, eta beste bi lirikoagoak.

J.M. Lekuonak, erabat harturik, *Bordari*-ren poemagintzaz:

*Asmamen handikoa iruditzen zitzaidan, eta zait –egiturak eta sinboloak sortzen. Eta bere poemak, ugaritasunean desberdin, inorenak bezain onak jotzen nituen, eta ditut-, ongi aukeratutako oholtz margotutak aurkezten dizkigunean*⁶¹.

---

[61] PEREZ, Elixabete; TOLEDO, Ana eta ZULAIKA, Esther: *Juan Mari Lekuona: Ikas-kuntzak Euskal Literaturaz (1974-1996)*, Deustuko Unibertsitatea, Donostia, 1998, 397. or.

Sorkuntza

Lurralde ahaztuak

CARMEN VALOIS

310. GELA

Etxeko eskaileratik erori da. Gorputza minduta du, ubelduraz josita.

Hirurogei urte ditu eta edan egiten du, gehiegi batzuetan. Horrelakoetan, Martinek ez du bere burua kontrolatzen eta etxeko pasilloan estropezu egiten du logela topatu arte, eta erantzi ere egin gabe, ohean etzanda geratzen da loak harrapatu arte; loak gehiegizko alkohola xurgatu arte; loak betiko gizaseme bihurtu arte.

Eta loak bere besoetan babesten duen bitartean, bere buruari agintzen dio azken aldia izango dela: bihartik aurrera ez duela gehiago edango.

Baina hurrengo egunsentian tristurak harrapatu egiten du, estu, berriro, eta bakardadea errealitate gordinaren lagun bakar duela, kalera abiatzen da alkoholak ematen dion babesa bilatzera. Eta edateari ekiten dio, bortitz, gupidarik gabe, identitatea anabasan galdu arte; izanaren kontzientzia ahaztu arte.

Etsita dago, eguna amaitu orduko, leher eginda. Etxera abiatzen da. Eskailerak igotzerakoan erori egiten da, gaur ere, berriro ere.

Ezkaratzean gelditzen da etzanda, sorgor, mugitu ezinik.

Auzokide bat hurbiltzen zaio, medikuari deituko diola esanez. Martinek ezetz.

Emeki-emeki altxa egin da, bekainetik odol-jarioa izan arren, begietan negar isila pilatu arren. Eskailerak igotzen hasten da, duintasun apurrak bilduz, ia arrastaka.

Gorputza minduta du. Bihotzean, saminaren zama astuna darama. Kontzientzian, borondatearen porrota.

311. GELA

Negarrez dago. Gaur, berri txarrak jaso ditu. Hiltzear du anaia. Bat-batean izan da; berriak ustekabeen harrapatu du, ez zuen espero.

Aspaldi honetan kontaktu handirik ez dute izan, huskeria baten-gatik gainera, familia kontuak! Baina, anaia biziki maite izan du beti, bere begikoa izan da -agian etxeko gazteena izan delako-.

Gaur, berria jaso duenean, korrika atera da etxetik ospitalerantz. Korrika sartu da gelan. Anaia ez dago barruan, eta erizainari galdetu dio non ote dagoen. Tanatorioan dagoela esan dionean, bihozkada bortitz batek estutu dio urdaila.

Barrenean, sentimendu iluna nagusitu zaio, tristurak burumakur utzi du.

Bere memorian iltzaturik gelditu dira alferrik galdutako denboraren aztarnak. Errekuperatzea posible izango balitz, sikiera... minutu gutxi batzuk izanda ere. Bizitzak aukera hori emango balio...

Baina ez, bizitzak ez dio horretarako beste aukerarik emango.

Tanatoriora hurbildu da. 7. gelara.

Ohatila gainean anaiaren gorpua dago, oraindik bero.

Begietara zuzendu zaio:

“barka nazazu” eta “maite zaitut”

esan eta gero,

jada presarik gabe,

abiatu da kalerantz, burumakur.

312. GELA

Gaua gaizki pasa du. Amesgaiztoetan. Etengabeko mugimenduan, gau hartan bezala.

Ospitalean dago, baina itsasoan ikusi du berriz bere burua eta gogora etorri zaio semea ito zitzaion gau madarikatu hura. Masta nagusitik uretara erori zen unea; une hori batez ere, izoztutako irudi baten antzera, begi-ninian iltzaturik gelditu zitzaionekoa.

Orain, aztoratu egin da, gau hartan bezala. Kareletik aurrera eta atzera doa haizearen kontra, istriborretik ababorrera ametsaren errealitate gordinean. Barkuan dago, brankatik popara, aurrera eta atzera atsedetik hartu gabe, semea salbatu nahian. Ezinaren aurkako borroka antzuan.

Ezinezkoa du, ordea; Itsasoko gauak bere atzaparretan ezkutatu du semea, betirako.

Izerditan esnatu da. Ohean lotuta dago. Eskumuturretako loturek tinko dihardute.

Seme gazteena bisitan etorri zaio. Aitak bizitutakoa kontatu dio. Semeak ohartarazi nahi izan dio ez dagoela itsasoan, baina aitak ez du sinetsi nahi. Eta berean tematu da.

Azkenean, etsita, lo hartu du berriro. Ametsetan sikiera itsasora bueltatzeko, ametsetan sikiera semearen bila abiatzeko, esperantza galdu gabe, behin eta berriz.

Bitartean, erizaina sartu da gelara. Suero botila aldatu du.

Leihoa irekita dago. Kanpotik, kresal usaina dator.

313. GELA

Zainketa Intentsiboetako Unitatean dago. Kinka larrian.

Bere andrea korridorearen beste aldean dago, itxaroten. Bisitak mugatuak ditu, sartzeko ordutegia bezalaxe.

Horregatik dago zain, egunero, goizetik gauera arte. Txanda bakoitzean, ordu erditxoa Julian ikusteko, hirurogei minutu. Hori baka-

rrik bada ere, bertan egon nahi du, ez du urrutira joan nahi, badaezpada ere.

Sartzeko ordua ailegutzen denean, emakumeak oinetako berdeak eta mantala janzten ditu. Pozik sartu ohi da, hogeita hamar minutu bakarrik izan arren, askotan, beldurrez egon arren. Beldurrez, minutu horiek noiz puskatuko ote diren...

Hala ere, ondo-biderako bada, denbora horrekin konformatzen da, ez du gehiago eskatu nahi, eta egia da, gizona bizirik ikustearekin bakarrik, nahiko duela. Oraindik behintzat senarrak hor dihardu, aste-bete osoa bizitza eta heriotzaren arteko eremuetan ibili den arren.

Erizaina sartu da barrura, gizona esnatu du termometroa jartzera-koan. Erizainak ohartarazi dio gizonari bere andrea kristalaren beste aldean dagoela. Orduan, gizonak begirada horrengana zuzendu, eta erizainari esan dio: esaiozu, asko maite dudala. Erizainak buruarekin baieztatu ezin eginez, beste aldera jiratu da eta banan-banan errepi-katu dizkio hitzak emakumeari, ezpainak kristalean jarritik, hitzak kristalean pausatuz.

Berriz, gizonarengana zuzendu da. Une horretan, gizona zerbait gehiago esaten saiatu da. Erizaina asko hurbildu zaio hobeto entzuteko baina, burua alde batera mugituz, berriz koman sartu da.

Emakumeak oinetako berdeak eta mantala erantzi ditu. Egongelatxora doa. Han eseriko da berriro, gaueko ordu erditxoaren zain. Hogeita hamar minutu, kristalezko minutuen zain.

414. GELA

Sufritzen ari da. Aspalditik. Eta orain arte, bere egoera nahiko kaxkarra izan bada ere, azken bolada honetan okerrera egin du, nabarmen.

Makal dabil, oso makal, eta gizonak ezin du horrela ikusi. Ezin du Maiteren gaixotasunak dakarren sufrimendua gehiago jasan.

Jada, Maite ez da konturatzen non dagoen, ezta zeinekin dagoen ere, eta gizonari oso gogorra egiten zaio.

Oso bakarrik sentitzen da. Bizitzen ari den egoera latza da, erantzukizun guztia berea baita, zama osoa bere gain. Etxeko ardura guztiak bereak ditu. Emaztea gaixotu zen arte ez zuen horrelako ardurarik inoiz izan, baina gaixotu zitzaion momentutik, lan horiek egin behar izaten ditu, eta dagoeneko, nekatuta dago, oso nekatuta.

Pentsakor dago. Lanak alde batera utzita, egongelara doa. Landareari ura botatzen dion bitartean, bere buruarekin solasean ari da: zein gogorra den maite duzun pertsona sufritzen ikustea; zein zaila den zure inguruko guztia desegiten ari dela ikustea, zein zaila den egoera horretan aurrera jarraitzea.

Biziki kezkatuta dago. Egun hauetan ideia bat jiraka darabilkio buruan: bera ez badago, zeinek zainduko du Maite? Eta sentipen horrek ez du bakean uzten.

Gaua da. Andreari afaria eman eta gero, ohean sartu du. Aldamenean eseri zaio, besoetan hartu eta kulunkatzen hasi da. Gero, etzanda jarri du berriro. Orraztu egin du, guztiz apainduta utzi arte, eguneroko erritoan.

Bere gorputza laztandu du, maitekiro, eta haren berotasunak zirrara bizia eragin dio bihotza izoztuta utzirik. Ezpainetan, lantzuak bustitako musu hezea eman dio.

Ondoren, burkoa hartu eta ahoan jarri dio. Ez da mugitu, gizonari egiten utzi dio, egunero bezala, erresistentziarik jarri gabe. Gero, atsedena hartu du, betirako loak sostengaturik.

Gelara bueltatu da gizona, eta gustukoen zuen soinekoa jantzi dio. Gizona sukaldera joan da eta gasa ireki du.

Ohean sartu da, bere ondoan. Estutik heldu eta zain gelditu da, lasai, betirako loak bere bila noiz etorriko zain.

415. GELA

Dolumina eman diot kalean topatu dudanean. Aita hil berria du, pasa den igandean zendu zen.

87 urte zituela esan dit. Azken bi hilabeteetan ospitalean pasatu ditu bizitzarekin borroka bizian, baina azkenean gaixotasuna gailendu zaio, eta guk ezagutzen ez dugun espazio horretara eraman du.

Tristuraz aparte, ez dut gaizki ikusi, baina badakit aita asko maite zuela eta penatuta dagoela. Diotenez, normalena da edadetuak hiltzea. Baina nik badakit biografiak ematen diola zentzua duela biologiar eta ez alderantziz.

Badakit, bederen, sufrimendua eta dolua norbanakoaren esperientziak direla eta norberak duela prozesua aurrera eramateko era, eta baita, nola edo hala, gainditzeko moduak ere.

Badakit, prozesua era batera edo bestera eramanda, baldintzatu egiten duela nolabait egoera horri aurre egitea, eta askotan, ezinbesteko oztopoa bilakatzen dela, bizitzarako haustura bihurturik. Badakit, hortxe dagoela putzu ilunean erortzeko muga, marra eta mugak imajinarioak izan arren.

Despeditzen ari garela zera esan dit: pasa den igandean urteak bete dituela, eta kurioz egin zait semea mundura etorri zen egun berean bere aita hiltzea. Jaiotza eta heriotza egun berean, hainbat tokitan gertatuko den bezala. Batzuk joaneko bidean, beste batzuk etortzeko.

Eta begitandu zaizkit bizitzaren alde argia eta iluna bukaezinezko mugimenduan. Ilargia eta eguna bezalaxe.

Kate bereko elementuak joan-etorrian: egunez egun, urtez urte, mendez mende, unibertsoaren begien testigantzapean.

513. GELA

Aurrean dut, negarrez.

Berrogei urteko emakumea da. Ilea luzea du, gaztaina kolorekoa. Bere begiak berdeak dira, bizi-biziak, eta negarrarekin distiratsu ageri dira. Alkoholarekin dituen arazoengatik ospitaleratu dute.

Goxo-goxo hitz egiten diodan arren, ezin dut bere lantua geldiarazi. Betileak busti- bustiak ditu. Itxoitea erabaki dut. Lasaitzeko denbora beharko du, akaso. Bien bitartean, eskura jarri dizkiot paperezko

zapiak; bat bestearen atzetik hartzen du. Zakarrontzia ere aldamean jarri diot.

Mukiak kendu ditu, eta orain badirudi bere jarioa eten egingo duela. Eskaini diot ura, eta buruarekin egindako keinu batekin, onartu egin du.

Lasaitu denean hitz egiteari ekin dio.

Kontatzen dit sentitzen duela zortea kontrari izan duela bizitzan. Banandua dago eta bi alaba ditu; txikia bakarrik du etxean, zaharrena honez gero bere kasa bizi baita. Eta dio, arazok gainditzen dutenean, alkoholaren babesa bilatzen duela, jakin arren mozkorralditik esnatu orduko okerrago sentituko dela eta inguruko guztia berriz galbidean izango duela. Jakin arren, horietako bakoitzean atzeraldi berri bat suposatuko duela bere bizitzan.

Horregatik dago hain triste orain, hain beldurtua, badakielako zer-nolako ondorioa izan dezakeen bere azkeneko mozkorraldiak. Badakielako, alaba txikiaren zaintza eskasa argudiatua, ziur aski, bere aldamenetik eramango dutela, eta hau esanez, berriro hasi da negarez, berriro hasi da madarikatzen bere patu beltza.

Ni, gaurko saioa ixteko asmoz, elkarrizketa beste zerbaitetara eramaten saiatu naiz bere begien koloreaz mintzatuz. Harro egiten dit irribarre orduan, badaki-eta politak direla. Pixkanaka alaitzen joan da, eta erdi barrezka, erdi lotsaturik, maiteminduta dagoela kontatzen dit; bai, autobus gidariak begiak esperantza koloretakoak zituela esan zionetik.

Begira nago orain, begietara zuzenean. Isiltasuna nagusi, burutazio bat, horixe eman nahi nioke nik, esperantza apur bat, arrazoi bakan bat, bere bizia aurrera eraman ahal izateko. Bere biziaren balioaz jabetzeko sikiera.

Anestesia gela

Hiru dira. Hiru emakume. Hirurogei eta hamabi, hirurogei eta zortzi, eta laurogei urteko emakumeak. Ospitaleko ebakuntza-gela batean daude ohatiletan etzanda sendagilearen zain. Biluzik daude hirurak, maindireen babesean. Depresioak jota daude eta terapia elektrokonbultsiboaren bitartez artatuko dituzte.

Sartzen garenean anestesista eta hiru erizain prest daude psikiatren esanetara. Agurrak Pakitari. Ohiko kalakek irauten duten bitartean, erizainek atondo egiten dute Pakitaren burua burkotxoan ondo jarritz. Ondoren galderak egiten dizkiote: ea zer moduz dagoen; ea ordeko hotz-haginak kendu dituen.

Eta maindireak pixka bat gora eramanez agerian gelditzen dira oinak, baita besoak ere. Erizainek ahoan sartzen diote gomazko tramankulu bat, anestesistak zainetik botika sartzen dion bitartean. Orduan, psikiatrak makinari eragiten dio eta xok! Pakitaren aurpegiko giharren uzkurdua nabarmen agertzen da, eta baita lepoko giharretakoa ere; oinei erreparatuz, zertxobait uzkurtu dira. Gero Pakitaren aurpegia bere onera itzuli da eta badirudi bakean dagoela. Momentuz, hor jarraitu beharko du guztiz esnatu arte. Eta gu, besoak eta oinak tapatu ondoren, bagoaz hurrengo ohatilara.

Gortina alde batera utziz, diosala beste Pakitari. Bai, kendu ditu ordeko hotz-haginak, eta badoaz aurrera; martxan jartzen dute aurreko prozedura berbera. Kasu honetan uzkurdua ez da nabarmen agertzen. Psikiatrak nota hartzen du. Gomazko tramankulua kentzerakoan ohartzen dira erizainak ezpainetan odol pixka duela, ezpainak lehorrak zituenaren seinale ote... Eta eragindako loaldi artifizial horretan uzten dute oraingoz bigarren Pakita.

Eta hurrengo Pakitarengana goazenerako, badakit zehatz-zehatz zertan den terapia elektrokonbultsiboaren prozedura, Pakita baikoitzarengan eragin desberdina izan arren.

Ikusitakoari bueltaka, galdera bat datorkit burura teknikaz harago, zein ote da hiru Pakitak duten depresioaren iturburua? Ez daukat ordea erantzuna.

807. GELA

Bere gelara sartzeko, giltza behar da. Bertatik ezin da zerua ikusi, kalea ere ez.

Bi hilabete pasa dira bere buruaz beste egiten saiatu zenik. Baina ez zuen lortu ordea. Geroztik, bere egunerokoa lau metro karratutan kabitzen da, eta antzinako printzesa balitz bezala, horma tartean etenda gelditu da bere bizitza, preso, XXI. mendean egon arren, gatibu dago; gatibu bere gorputzaren kartzelan.

Gertaera horretatik hona, besteren menpe bizi da, egun osoan zain egoten delarik. Entzumena zorroztu zaio eta adi-adi egoten da: pauso hotsak lehendabizi, ondoren, gelako sarrailaren soinua giltza sartzerakoan. Eta ongi daki egun bakoitza otorduei lotua dagoela, a zer-nolako paradoxa, bai horixe, otorduei lotua egotea, eta hor izatea bizitzarekiko lokarria! Izan ere, honenbestez badaki, orain ezin duela hutsik egin; badaki kontrolpean dutela bere pisua, badaki soka moztzean lotuak daudela egunero eman beharreko urratsak.

Eta ez daki oso ongi zergatik, ezta noiztik ere, baina aitortzen du arazoak dituela bere burua den bezala onartzeko. Aitortzen du ez zaiola gustatzen bere itxura, ez dituela onartzen bere ezaugarriak, eta noizbehinka kontzienteki jateari uzten diola, horrela bizitzeak ez duelako merezi.

Horregatik saiatu da bere buruaz beste egiten, bere gorputzari zama hori kendu nahian, bere gorputzaren kartzelan preso dagoen hori askatu nahian. Libre izateko; bai aske, hor, urrutiko dimentsio batean, grabitate gabeko espazio eternalean, non gorputzek garrantzia galtzen duten betirako.

Lurralde ahaztuak

Tinarekin egin dut topo kalean. Oraindik kimioterapiaren ondorioak nabarmen ageri zaizkio. Zer moduz dagoen galdetu diodanean, bere betiko irribarrea eskaini dit, baina sumatu diot tristura puntu bat, eta berehala ulertu dut horren jatorria, semea ospitalean duela kontaktu didanean.

Oroitu naiz orain urte batzuk berarekin izandako solasaldiaz. Ordurako, bere semearen gaixotasunaren hasierako zantzuak azaltzen hasiak ziren, Tinaren gizona hil berria zelarik. Hasieran baina Tinak ez zuen sinistu nahi, semeak ere bere ahizpak zuen gaixotasun berbera pairatzen zuenik. Tinak zioen gaixotasun horren seinaleak ongi ezagutzen zituela, eta ez zirela semeak zituenak.

Ordutik hona, urte batzuk pasa dira eta dagoeneko onartzen du semeak eskizofrenia duela. Horregatik, ez dio hutsik egiten eta horregatik urte guzti hauetan batera ibili dira hirurak, Tina, gaixotasuna eta semea. Eta dagoeneko, ongi ezagutzen dute elkar; are gehiago,

elkarrekin ibiltzeko prest jarraitzen du Tinak, bera ere gaixo egon arren, baina semearen ongizatea lehenestez.

Azken finean, Tinak dituen nahiak edozein amarenak dira, seme-alabak hazi eta bizitza normala egitea. Bai, bizimodu normala, hainbatetik hainbatetan gorrotagarria izaten duten normaltasun hori, balio preziatua bilakatzen baita buruko gaitza duten pertsona zein ingurukoentzat, lortu ezinezko ametsa bihurtzen baita normala izateko aukera.

Eta amets hori izango du Tinak buruan. Bai, horretan pentsatuko du semearen bila joaterakoan. Orduan, ospitaleko lurralde ahaztuak zeharkatu eta adeitsu zuzenduko zaio. Besotik heldu eta elkarrekin aterako dira kalera, munduan leku bat izateko amets.

Topaldia

ADRIANO DE MATA

I

Clairek belarritakoak ikusi ditu dendako erakusleihoan, goizean goiz, lanera bidean. Ederrak iruditu zaizkio. Baina badaki ezingo dituela inoiz erosi. Ez direla sekula bereak izango, ez dituela sekretuki maite duen mutilaren aurrean belarrietatik zintzilik izango. Hala ere, eguna hasteko modu ezin hobea izan da. Edo beharbada ez. Hori ez dago jakiterik. Orain, metroko karrajuak garbitzera bidean doala, tristezia du begietan itsatsita. Sekula izango ez dituen belarritakoetan pentsatzen ari delako, agian, edo sekula begiradarik eskaintzen ez dion mutilarengan duelako gogoia.

Garbitzaileen gelara joan da Claire, azken hamalau urteotan goizero-goizero egin bezala. Ohi denez, lehena izan da. Nahita egiten du, ez baitu gustuko goizeroko berbordu derrigortua, ezer ez esanagatik plantak egin behar izatea. Ezer ez esateko, hobe isilik. Nasara jaitsi denean ohiz kanpoko jendetza dagoela konturatu da. *Zer ote da?*, galdetu dio bere buruari. Beste sarreratik bi anbulantzia-gizon sartzen ikusi ditu, jendetza gehien biltzen den lekurantz bide egin nahian. Clairek ez du argi; zalantza gutxi, halere. Euren buruaz beste egiteko gero eta jende gehiagok aukeratzen du metroa azkenaldian, nahiz eta horrelako hiri handietan aukerarik ez falta. Claireri ere bururatu zaio inoiz edo behin bere buruaz beste egitea. Pentsamendu soila, beste edozein bezala. Baina, batez ere, bi seme-alaba txikiengatik baztertzen du, koldarrek besterik ez dutela euren buruaz beste egiten pentsatzeraino. *Aterabiderik errazena da, alegia, inork gutxi pentsatzen baitu bizirik geratzen direnengan* esanez amaitu ohi ditu bere buruarekiko eztabaidak.

Pentsamenduok buruan dabil bazterrak garbitzen. *Nola da posible horren goiz izatea eta dagoeneko horrenbeste zabor pilatzea? Txerria da jendea gero. Txerriei errespetu osoz, jakina.* Ezer lurrera botatzen duenik ikusiz gero, zer esan pentsatzen du, beti, benetako elkarrizketak sortzeraino; buruan, noski. Ez baita benetan ausartzen. Lankide batek gorriak eta bi ikusi zituen metroko erabiltzaile bati zirenak eta ez zirenak esateagatik. Gizonak, zernahitarako eskubidea zuela sinetsita, salaketa jarri, kasua nagusiengana iritsi eta, tira-bira zenbaiten ondoren, auzitegietan ikusi zuten elkar hurrena. Lankidea, esan beharrik ez, kale gorrian eta lanik aurkitu ezinik. Clairek noiz-behinka ikusten du, gainerako kalejaleekin batera, hiriko karrika eta etorbideetan hara-hona. Arrazoi osoa izan zuen esandakoa esateko, Claire ados dago, baina ondorioak ikusita, argi dago ez zuela merezi. Beraz, horrelakoetan Clairek beti kontrolatzen du bere burua garaiz. Ez baitu arazorik nahi.

* * *

Jacquelinek arreta eman diote bitxi-dendako belarritakoek. Politak direla ezin uka. Nahi gabe, zer soinekorekin jantziko dituen hasi da hausnartzen. Subkontzientearen azpjojokoa da. Bitxi-dendan sartu denerako, soinekkoa dagoeneko gogoan aukeraturik, ondo konbinatuko duten zapatak ditu buruan. Garestiak dira belarritakoak, baina garestiagorik ikusita –eta erosita– dago inoiz. Erosi eta kalera. *Eta orain, zer?*, otu zaio. Horren denbora luzea eman du hirian, dendaz denda, nekatuta baitago. Etxera itzultzea erabaki du. Errepiderantz egin eta eskua altxatu du, etxera eramango duen taxia geldiarazteko. Taxira sartzera doalarik, dirurik geratzen ez zaiola konturatu da. Gidariari di-da batean itzuliko dela esan dio, kutxazain automatikora joan eta dirua hartu behar duela. Baina kutxazainera iristean, kreditu-txartelik ere ez duela konturatu da. *Eta orain, nola azaldu taxi-gidariari? Nola jasan horrelako lotsarik?* Ez itzultzea erabaki du, gidariak nazkatuta alde egingo duelakoan. Gidariak, ordea, Jacqueline begi bistatik galdu orduko egin du ospa. Aspaldian dabil gidari lanetan, eta ez zaio eskarmenturik falta.

Horregatik dago Jacqueline metroan. Guztiz egoera ezohikoa. Gogoan ditu belarritakoak eta gainerakoa eskudiruz ordaindu duela. Ez da konturatu, ostera, ozta-ozta izan duela ordaintzeko adina. Izan,

metroa ordaintzeko ere ez baitu orain. Jende gutxi dabilen metro-sarrera hautatu, eta agure baten atzetik sartu da, txartelik gabe. Ohikoa gazteen artean, ez horren ohikoa Jacqueline bezain ondo janzten duten emakumeen artean. Dena den, badaki metroko erabiltzaile gehienak –berez, metroko erabiltzaile guztiak, zalantzarik ez du– baino gizarte-maila altuagoa duela. Eta txartzainek, beraz, ez diotela txartelik eskatuko. *Horrela jantzita, horrela mugitzen den emakume glamurdunari, nor ausartuko da txartelik eskatzen? Hippyengana, tximadunengana, drogazaleengana besterik ez dute jotzen txartzainek. Metroa ordaindu gabe sartu direla kopetan idatzita dutenengana. Txanponerrukiengana.* Gogoko du hitza; hitza besterik ez.

Jacquelineren metroa iritsi da. Jendetza itzelezkoa da; usaina, jasanezina. Gainera, lineaz aldatu behar du. Horregatik ez du metroa maite. Jende txiroarentzako garraio-bidea da metroa, gero eta argiago du. Metroz joan zen azken aldian hori bera pentsatu zuen baina, horren aspaldi izan zen ezen orain jadanik ez baitu gogoan.

Azkenik, horrenbeste gorabeheren ondoren, heldu da helmugara. *Bazen garaia. Sasoi hauetan eta horren luze jotzeak, badu meritua gero.* Orain, dena den, ibilalditxo du etxeraino. Horrelakoak jasan behar izaten dituzte txaletetan bizi diren aberatsek. Kalerantz ari dela, mundu guztia madarikatu bitartean, gizon gazte batek geldiarazi du:

–Arrasti on, andrea. Bidaitxartela, mesedez– esan dio, txartzainaren plaka erakustearekin bat.

Jacquelineri, bere burua egoera horretan ikusita, zail egin zaio erreakzionatzea. Segundo erdia besterik ez da izan, baina, eta txartzainena ez da konturatu ataka zailean dela. Egoera berria izanagatik, jakin baitaki zer egin: bila eta bila hasi da esku-poltsan, diru-zorroan eta poltsiko guztietan, baina ezin luzaroan bila aritu. Denbora aurrera doa eta ez daki nola konpondu egoera. *Dena den, nola demontre bururatu zaio txoriburu honi niri, Jacqueline Duponti, galdetzea? Umemoko hori oraindik galtzamotzetan batetik bestera zebilenean, nik jadanik banuen txaleta hiriaren kanpoaldean, eta igerilekua, eta bankuko presidentea zen senarra...* Gauza larregi du buruan, ezin argi pentsatu. Gutxien espero duenean, bizibidea metroa garbitzen ateratzen duen arrote horietako batek berokirik heldu dio:

–Barkatu, andrea. Metrotik ateratzean hauxe erori zaizu. Atzetik etorri natzaizu, baina tramankulu hauekin guztiekin ezin izan naiz lehenago iritsi⁷. Jacquelinek amets baten, amesgaizto baten barruan egotearen gero eta sentsazio handiagoa du. Orain zer gertatuko, eta garbitzaile ziztrin batek umiliazio gorenetik salbatu! Bestalde, sentimendurik bat ere adierazten ez badu ere, barrutik pozez zorutzen dago Claire. Beti gordetzen du txartel baliodunen bat, beti saiatzten da txartelzainen inguruan ibiltzen. Izan ere, neurrigabeko plazera ematen dio dirudunei, ataka zailetatik irteten laguntzean, geratzen zaien aurrpegia ikusteak; gainera, lagundu izanaren sentsazio ezin hobea izaten du.

* * *

Sarritan, arratsaldez libre duenean, Raphaëlek autoz eramaten du neska ikastarora. Autobusak izan badiren arren, neskari mesede egiteagatik, elkarrekin egoteagatik eta ikastarora bidean egoitza-auzo ikusgarritik igarotzen direlako. Berez ez dute zertan auzotik igaro baina, ia-ia bidean dagoenez, apur bat desbideratu eta aukera balliatu ohi du Raphaëlek ametsetan hasteko. Horrelakoetan, txaleta auke-ratzen du, egunaren arabera ezberdina: hiru solairukoa, lorategi handikoa, lore askoduna, gaztelu-itxurako teilatua duena... Egunaren eta umorearen araberakoa, betiere. Izan ere, Raphaëlek bat-batean aberastu eta horrelakoren batean bizitzea du amets; itxaropenik, ordea, gutxi. Neskak ere gustuko du txaletei begiratzea, baina jabe izateko gogorik gabe. Ondo baino hobeto daki-eta berehala aspertuko litzatekeela. Ez da aberats izateko jaio.

–Zer egin behar dugu horrelako etxetzarrean?

–Izan, zertarako besterik? –Raphaël ametsaren bidean den seinale– Izan, eta kitto.

–Hiritik urrun, aberatsez inguratuta... Benetan, Raphaël, hori ez da bizitzea.

–Eta txaleteko, sauna, udako lorategia, igerilekua...? Horrek ez du merezi, ala?

* * *

Aspaldi izan zen, oso aspaldi, Jacqueline etxera metroz itzuli zen azken aldi hura. Horren aspaldi, dagoeneko ez baitzuen gogoan horrenbeste ibili behar zuenik metro-geltokitik txaletera. Badaramatza gutxienez hamabost minutu oinez, eta oraindik urrun dago. *Bestalde, pentsatu du, hobe horrela: zenbat eta urrunago, orduan eta bake handiagoa; dena den, ez naiz egunero metroz itzuliko.* Baina nekazten hasia da. Hamabost minutu oinez, horren takoi handiak eta soineko estu-estu jantzita, ez baita erraza. *Eskerrak hiriaren beste aldean ez nagoen, atzerritarrak, txiroak, kalekume nazkagarriak bizi diren alde hartan. Taxiz ere ez nintzateke ausartuko. Auskalo zer topatuko nukeen. Zer izan da ba, azkena? Gorpua zarama-poltsan sartuta ibaian behera, ezta? Ez da harritzekoa, ez, auzoan bizi den jendaila ikusita...*

Jacquelineri ezinezkoa zaio aurrera jarraitzea. Erabat minduta ditu oinak. Badaki ez dela luzea etxerainoko bidea, baina leher eginda dago. Goiz osoa kanpoan, hau eta bestea erosi, eta hamaika poltsa soinean. Gainera, zenbat eta nekatuago, are pisutsuagoak dirudite poltsok. Esertzeko leku bila ari da, autoa ondoan geratu zaionean:

–Sartu, eramango zaitut!– oihu egin dio gidariak. Jacquelinek ez du ezezagunen autoetako oihuei aditzeko ohiturarik. Une honetan, dena den, ezerk ez du axola, etxera iritsi eta bainu bero-beroa hartzea baino. Arretaz begiratu du auto barrura, eta nor eta aspalditik ikusi gabeko loba dela konturatu da, Raphaël, neskaekin batera. Badaezpada ere, ondo ziurtatu du haiek direla, ez dela nekeak eragindako irudikeria hutsa. Eta barrura egin du jauzi. Auto barruan bero egiten du. Jacquelinek badaki laster iritsiko direla, beraz ez du berokia kenduko; lepokoa bai, ordea. Beroki luzea baino errazagoa da lepokoa kentzea. Bizkarrezurraren eta jarlekuaren artean utzi du. Eroso jarri da, begiak erdizka ixten zaizkio. Dena den, ezer gutxirako denbora, konturatu orduko etxe aurrean baitaude.

–Hemen da.

–Primeran –erdi lokaturik dago Jacqueline, eta ia ez da ohartu–. Eskerrik asko.

Izeko etxean eta neska ikastaroan utzita, autoa uztera joan da Raphaël, gurasoenera. Hortik etxera bide luzea duen arren, oinez

joatea erabaki du. Euria ari badu ere, tenperatura epel dago. Igarri da udaberria dela.

Raphaël, etxera bidean, aho bete hortz geratu da erakusleihoaren aurrean, belarritakoek erakarrita. Oparirik egiteko ohiturarik ez duenez, ezusteko ezin ederragoa hartuko du neskak, ziur. Ez daki diru nahikorik ote duen, baina. Ondoko kutxazainera joan da, zenbat diru geratzen zaion begiratzera. Tira, ez da egoerarik onena. Alabaina, neskari atsegin emateagatik, prest dago mementoz bizikletarik gabe geratzeko. Aspaldion izandako ilusiorik handienari uko egin behar, tamalez. Mundurik onenean ez bizitzearen arazoa.

Aspalditik dabil Raphaël bizikleta erosteko aurrezten. Izugarrizko bizikleta da, abiadura-aldagailu eta guzti. Orain duen kaskailuarekin alderatzerik ez; zaharra izateaz gain, aspaldi ematen dizkio buruhauste latzak, beti baitabil konpondu beharrean. Gainera, inoiz ez du bere-berea izan den bizikletarik eduki, lehengusuena edota anaia zaharrenarena hartu baitu beti oinordetzan. Txikitako ametsa du, beraz, bere bizikleta izatea, berak erositia, berak aukeratua. Eta dagoeneko badira hilabete batzuk begiz jota duenetik. Oso gustuko du Raphaëlek bizikletaz ibiltzea, batez ere menditik, eta berriarekin askoz hobeto, askoz erosoago moldatuko da, zalantzarik ez. Meskarekiko maitasunak, osterak, horrek baino gehiago balio du. Bizpahiru hilabete barru, agian, diru nahikoa aurrezteko gai izanez gero, bizikleta erosi ahalko du. Erakusleihoaren aurrean geratu da, pentsakor. Azkenerako, dendan sartu eta belarritakoak erosi dizkio. Ez da damutu.

Belarritakoak eskuratuta, neskaren erreakzioa imajinatu nahian dabil Raphaël. *Irrikaz nago zer aurpegi jarriko duen ikusteko*, pentsatu du. Halako batean gogor hasi du euria, eta metrora egin du. Arrastiko seiak dira, presa-ordua. Betidanik gorroto izan du arratsaldeko ordu hori. Goizez ez da gauza bera, inor gutxi baitabil lanera garaiz iristeko presaka. Bidaiari-kopurua oso banatuta dago, goizeko sei eta erdiak eta hamarrak bitartean. Gutxitan izaten da jende-pilaketa handirik goizez. Arratsaldez ezberdina izaten da. Lanetik irteteko, mundu guztia dabil presaka, eta goizez hiru ordu eta erdian *pilatzen* den jende-kopurua, oso barreiatuta, arratsaldez ordu erdian elkartzen da. Horregatik, sarritan, lantokitik ateratzean erosketak egitera joaten da, edo liburutegira, edo besterik gabe etxerantz hasten da, oinez,

poliki, eta apur bat aurrerago hartzen du metroa, oihaneko basapiztiak baretu direnean. Udako egun luze eta ederretan, gainera, sarritan egiten du bide osoa oinez. Lagun askok esana diote hiria alderik alde ibiltzea astuna, aspergarria, bortitza dela. Eta neurri batean arrazoi dute, kale nagusi, bulebar handi eta etorbide zabaletatik joanez gero, autoak, kamioiak, autobusak, motoak joan-etorri etengabean doazen kaleetatik joanez gero, alegia. Kale estu, bide mehar eta karrika isilak bilatzen jakinda, aldiz, oso atsegina da. Hiria alderik alde oinez egingo ez luketen horietako asko harritu egingo lirateke, inoiz Raphaëlek egiten duen bidea eginez gero, gorroto duten hiria zeinen atsegina izan litekeen konturatuta. Baina horrelako pertsonak tematuegi daude hiriaz gaizki esaka, gauzatxo atseginak bilatu eta gozatu beharrean. Gaur, dena den, jende-pilaketaren gorenean igo da Raphaël metrora. Hala eta guztiz ere, jende-pilaketaz ohartu ere ez da egiten. Xede bakarra du buruan belarritakoak eskuratu dituenetik: etxera iristean neskak jarriko duen aurpegia ikustea.

* * *

Claire, Jacqueline eta Raphaël bizi diren hiria itzela da, izugarria. Hainbat metro-lineak zeharkatzen dute iparretik hegora, mendebaldetik ekialdera. Eraikinak garaiak dira oso, etorbideak luzeak eta zaratatsuak, hiritarrak berekoiak. Kanean galduz gero, inor ez da laguntzera etorriko; laguntza bila inorengana joz gero, bestalde, litekeena da pertsona horrek ezentzunarena egitea eta, irtenbiderik ez duela ikusten badu –oso bistakoa delako harekin ari garela, esaterako–, litekeena da korrika hastea, presaka dabilenaren plantak eginez. Lorategiak, izan, badira. Lorategi pila, lorategi ederrak. Jendeak, aitzitik, lorategiez gozatzeko denborarik ez du. Aste barruan, nahikoa dute etxetik metrora, metrotik lanera, eta atzera etxera egitearekin. Asteburuetan –erran nahi baita, asteburuan lanik egin behar ez dutenek–, lanpetuegi daude hiritik kanpora joatearekin, indarberritzearekin, gehienek darabilten hitza erabiltzearren. Eta, indarberritzeko adina baliabiderik ez dutenek, nahikoa dute ostiral arratsaldean etxera iritsi, eta astelehen goiza noiz iritsiko txintxo-txintxo itxarrotearekin. Claire, Jacqueline eta Raphaël bizi diren hiria itzela da, izugarria. Herrialdeko hiririk populatuena da, denetarik du eta, hala ere, inork gutxi bizi nahi du bertan.

* * *

Clairek bereak eta bi egin ditu belarritakoak burutik kentzeko, baina ezin. Egun guztiz belarritakoak buruan. Gaur, lankide bat gaixo dagoenez eta diru beharrean dagoenez, arratsaldez ere ari da lanean. Erratza pasatzen ari delarik, mutil bat ikusi du, jakako poltsikotik belarritakoak atera, goxo-goxo begiratu eta, ikusmira galduta, bihotz begiez ametsetan. *Zalantzarik ez dago, maite duen neskaentzat erosi berriak ditu eta gaur, afari erromantikoaren erdian, eman egingo dizkio.* Ametsetan hasi da Claire berriz ere. Eskailerak jaitsi, nasara joan, metrora igo eta dagokion geltokian jaitsi arte, ez dio amets egiteari utzi. Luze egiten du amets Clairek, bere buruari baimentzen dionean. Oraingoan, Raphaël ikustean; beste batzuetan, paperontzia ondo-ondoan izanagatik zaborra lurrera bota duen gizonari esango liokeen horretan pentsatzean.

Goizez eta arratsaldez lan eginagatik, arin joan zaio eguna, ia konturatu barik. Dagoeneko etxera joateko tenorea du Clairek. Raphaël gizon prestua buruan, gauzak hurrengo egunerako gertatu eta badoa. Etxean, ordea, ez dio Raphaëlen moduko inork itxarongo. Bi ume goseti topatuko ditu, eta etxeko lanei ekin beharra, kasurik onenean. Kasurik txarrean, aldiz, ur-konpainiaren oharra, fakturak ez ordaintzeagatik hornikuntza moztuko diotela esanez. Eskerrak eskolako beste ama batek, urrunegi bizi ez den batek, etxera ekartzen dituen umeak, eta Claire iritsi bitartean zaintzen. Mesede handia da, ezinezkoa baitzaio jagolerik ordaintzea. Arratsaldez lan egiten duen guztietan mesede itzela egiten dio auzokoak, eta Claire zorretan sentitzen da beti, mesedea atzera ordaintzeko modu bila. Claire etxera iritsi den unean bertan, Jacquelineren senarra ere etxera iritsi da, baina oraindik ez daki Jacquelinek inoizko zorigaitzik larrienaren berri eman behar dionik, ezta goibel dagoenik ere, erosi berri dituen belarritakoekin batera doan poltsarik ez duelako.

Raphaël irribarrea ahoan iritsi da etxera. Neska noiz iritsiko zain dago, belarritakoak erakusteko. Oraindik goiz denez, lagun bati deitu dio, arratsalderako planik ba ote duen galdetzeko. Bi mutilak, txikitako lagun onak, filma ikusteko lotu dira. Zinemazale amorratua du laguna, eta beti dauka film interesgarriarik etxean.

Elkarrengandik gertu bizi dira, beraz Raphaël arin iritsi da. Patata frijituak jaten, garrantzirik gabeko gauzez hitz egiten –baita gai garrantzitsuez ere, tarteka– eta garagardoak edaten eman dute

arratsaldea. Joatekotan zenean, lagunak neska zelan doan galdetu dio, eta orduantxe gogoratu du Raphaëlek: *Ene! Osteguna da, eta ostegunetako ikastaroa berandu amaitzen du! Azken autobusa igaro baino askoz geroago! Molatan utzi dut ba autoa gurasoenean?*

–Mesedea eskatu beharrean nago, lagun– bururatu zaio orduan. Izan ere, gurasoen autoaren bila joanez gero berandutu egingo zaio, eta dagoeneko bada nahiko berandu.

–Nahi duzuna, motel!

–Autoa utziko didazu?

–Autoa? Zer ba?– galdetu dio lagunak, harriturik, horrelakorik eskatzen dion lehen aldia baita.

–Neskaren bila joateko. Ostegunetako ikastaroa azken autobusa igaro eta gero amaitzen duenez, beti joaten natzaio bila– urduri dago Raphaël, eta arrapalada bizian hitz egiten du. Baina gaur filmaren kontuarekin erabat ahaztu dut. Gurasoei autoa eskatu diet lehen, baina egunotan ez dut bururik, eta konturatu gabe itzuli egin diet! Eta bila joanez gero...

–Noski, txo! –moztu dio, Raphaël azalpenetan galtzen hasia dela ikusita–. Aspaldi ez dut erabili, eta on egingo dio mugimenduak! Giltzen bila noa. Eta lasai zaitetz, arren!

Autorantz egin dute ziztu bizian, eta ziztu bizian jo du Raphaëlek neskaren eskolarantz. Horrenbeste gauza buruan, stop seinalean ez da behar bezain luze gelditu. *Dena den, ez zetorren inor. Eskerrak, bestalde, herri honetan sekulan ez dagoen polizia-rik behar dugunean.* Aurrera jarraitu eta, gutxira, poliziaren sirena-hotsak entzuten hasi da. Segundo batzuk geroago, bide ertzean dago Raphaël, polizia-gizoni azalpenak ematen.

Gailuan putz egiteko eskatu eta positibo eman du. Ahaztua zuen lagunarekin garagardoak edaten ibilia zela. Autoa bide-bazterrean gerarazi eta polizia-autoan sarrarazi dute. Mozkor dagoelakoan, ez diote sinetsi neskaren bila joateko berandutu behar zaiola esan die-nean. Eta hantxe joan dira, bidean atzera, Raphaëlek duela minutu eskas batzuk egindako bide berean atzera.

II

Biharamunean, polizia-etxeko espetxetik ateratzean, gertuen duen metro-geltokirantz joan da Raphaél. Bidaitxartela erosi eta nasara jaitsi da. Bi hilabeterako kendu diote gidabaimena. *Garagardo alua! Nolatan ba detektatu zuen alkoholimetroak, buruak ezer igaritzen ez bazuen?* Suminduta dago. Zail izango du gertatutakoa ahaztea. Lagunaren autoa, behintzat, polizia-etxearen ondoan ikusi du, onik. Orain lagunari zer gertatu den esan beharko dio, berez harentzako ondoriorik ez izan arren. *Ea nola hartzen duen...* Eskailere-tan behera doala, dotore jantzitako emakume batek alde batera egin du, pasatzen uzteko, nazka-aurpegiaz. Egia da, aurreko eguneko arropa bera darama soinean, eta dutxatzeko aukerarik ere ez du izan. Emakumearen belarritakoei erreparatu die. Ez dute aurreko egunean neskarentzat erositako belarritakoen antzik baina, hala ere, ederrak dira. Bat-batean gogoratu egin du. *Ai ene, belarritakoak!* Jakako poltsikoetan begiratu eta hantxe topatu ditu. *Eskerrak. Behintzat neskak atzoko egunaren oroitzapen ona izan dezan.* Nola topatuko duen, eta topatuko duenik ere, kezkatzen du batez ere Raphaél.

Neska ez dago haserre Raphaéli bila joatea ahaztu zitzaiolako. Betidanik gustatu izan zaio mutilaren alde ahazkor hori. Gaugiro ederra zegoen, euririk ez, eta gertu bizi den lagun batenean eman zuen gaua. Kezkaturik, ziur, horrelakorik aipatu ez dion arren. Belarritakoei dagokienez, izugarri gustatu zaizkio. Raphaél, berriz, ez dago umorez. Espetxeko hotza izango da ahazten zailena, polizia-gizonen hitzalditxoa kontuan hartuta, noski: hurrengoan kontu handiagoz ibiltzeko, mozkortuta gidatzean nork bere bizitza ez ezik, gidari guztiena ere arriskuan jartzen duela eta abar, eta abar, eta abar. Neskari, esan gabe doa, grazia egin dio.

Lau urte besterik ez dira elkar ezagutu zutela. Herrian lanik aurkitu ez, eta atzerrira joatea erabaki zuen neskak, zorte bila. Raphaélek bezala. Lau urte besterik ez, eta hala ere ordutik izugarri zahartu direla iruditzen zaio neskari. Zahartu baino, garai hartan gazte-gazteak zirela. *Eta horren heldutzat nuen neure burual! Nork esan behar zidan lau urteren buruan apartamentua erosi, elkarrekin bizi eta apaintzeko lanetan ibiliko ginela!*

–Belarritako politak–. Clairek normalean ez du metroko bidaia-riekin hitz egiten, oso une berezietan ez bada. Atzotik amets egina-razten dioten belarritakoak ikusi berri ditu, ordea, eta ezin izan dio eutsi.

–Oso belarritako politak dituzu– errepikatu du, neskak entzun ez diola ematen baitu.

–Bai? Gustuko dituzu?– erantzun dio, azkenean, berari ari zaiola konturatu denean. Metroa garbitzen ikusten du emakume hori sarri-tan; hala ere, inoiz ez diote elkarri hitzik esan.

–Oso. Orjinalak dira, bereziak.

–Oparia izan dira. Lagunaren oparia.

–Ba lagunari esan oso ondo aukeratu duela, neure partez.

–Mila esker. Esango diot, esango diot–. Elkar agurtzeko denbora besterik ez dute izan, neskak jaitsi behar duelako. Pozik dago metro-ko garbitzaileak esandakoaz, belarritakoak opari jasotzearen parekoa izan da ia. Ezezagun batek horrelakorik esaten dion lehen aldia da. Gustura geratuko litzateke berbetan, presaka ez balebil. Clairek ere irribarra du ezpainetan. Inoiz baino tristeago eta malerusago dago, ordea. *Zorionekoak badira gero, hiri madarikatu honetan...*, pentsatu du bere baitarako.

III

Gaurkoan, aspaldiko partez, Raphaëlek eta neskak libre dute eguna, biek batera. Udaberri euritsua dute aurten, beraz, eguzkiak hiri grisa argitu duen honetan, ez dira izan gristasunaren berdeaz gozatzera irten diren bakarrak: larunbata da "jende askorentzat jaie-guna, beraz", parkea mukurua dago. Hiri griseko biztanleak udaberri-minez daude.

Neska burutik kendu ezinik dabil atzo, metroan, belarritakoak zirela-eta hitz egin zion garbitzailea. Unean bertan hitz egiten ge-ratzeko irrikaz geratu zen; parkean, gaur ere, aurpegia eguzkiak epel-tzen diola, harekin luze hitz egiteko gogoia du. Benetan on egin zion ezezagun haren laudorioak. Raphaëli pentsamenduon berri eman dio, bihotza arindu nahian-edo.

Raphaël kontu-kontari dabil: udarako asmoak, aspaldi ikusi gabeko izeko berriz ikusi izana... *Ene! Izeko! Egia!* Aurreko egunean, etxeraino lagundu ziotenean, lepokoa ahaztuta utzi zuen autoan... *Deitu egin behar diot!* Halako batean, neska norbaiti deika hasi zaio. Emakume txiki eta gazte bati, askoz zaharragoa ematen duen emakume bati deika:

–Kaixo, zer moduz? Gogoratzen nauzu? Atzo belarritako politak nituela esan zenidan, metroan...– agurtu du.

–Egun on! Bai, noski, gogoan dut. Nola ez! Horrelako belarritakoak ez dira erraz ahazteko modukoak... –erantzun du Clairek–. Eta gaur ere jantzi dituzu!

–Bai, bai, izugarri gustuko ditut. Eta zu zer moduz? Eguna profita-tu nahian, ezta? Eguraldi polita dugu, aspaldiko partez!

–Hala da, bai. Hemendik gertu bizi naiz. Jaieguna dudanez eta umeak asteburu pasa joan direnez, nebarekin itsasertzera, hemen nago. Haiekin joango nintzateke, bihar lanik egin behar ez banu, baina...

–Geuk ere jaieguna dugu, eskerrak eguraldi ona dugun. Begira, mutila aurkeztuko dizut, Raphaël. Raphaël, atzo metroan belarritako politak nituela esan zidan neska– Eta Claireri begira –honen errua da! Bide batez, Lucie naiz. Nola duzu izena?

–Claire, atsegin handiz.

–Urte askotarako, Claire.

Bazegoen ba, Claire, mutil hori nonbait ikusia zuela. *Noski! Metroan, non bestela?*

–Belarritakoak erosi berritan ikusi zintudan herenegun, metroan esan du Clairek. Pozez ezin kabiturik zenbiltzan, ametsezko hodeietan...

–Zelan dakizu neu nintzela? Metroan ez dabil ez, jende gutxi...– Raphaël ezin sinetsirik dabil.

–Zelan? Ba preseski horregatik... Hiritar honetan inork gutxi-k izaten du horrelako irribarrerik aste barruan. Beraz...

Gustura baino gusturago daude Claire, Raphaël eta Lucie parkean. Gustura egoteko modukoa da, egia esan. Igartzen da udaberria dela. Txoriak txioka, bikoteak belarretan, umeak nonahi.

–Barkatu, neskak, telefonoz deitzera noa –esan du Raphaëlek, telefono-kabina ikusi bezain laster –Oraintxe nator– Raphaël, neskak utzita, izeko Jacquelineri deitzera joan da. Izekok atoa erantzun du. Ostegunean izandako leku guztietara joana zen galdetzera, lepokoa ikusi ote zuten: bitxi-dendara, kafea hartu zuen tabernara, merkataritza-galerietara... Metrorra ere joan zen –gogoratzekoa zen, beraz, Jacqueline bi egunez metroan, aste berean–, baina galdutako objektuen departamentuan ez zuten lepokorik. Raphaëlen autoan pentsatu ere ez zuen egin. Egun bakarrean hiru katastrofe itzelezko bizitzekotan izan zen, etxetik irteteko ezgauza. Aurreko egunean hiria goitik behera ibili ostean, bainuontzian ari da penak urtzen, lobak deitu dionean. Horren maite du lepokoa, ezen segituan etorri baita bila. Di-da batean, taxitik irteten ikusi du Raphaëlek, parkeko sarrera nagusiaren ondoan, eta dei egin dio. Jacqueline hirukotearengana iritsi eta ezer esan orduko seko geratu da. Nor ikusiko, eta metroan ohorea salbatu zion garbitzailea, loba eta neskarekin batera. Jacquelinnek inork baino hobeto egiten ditu itxurak, ordea. Itxurak egin bai, baina barru-barruan badaki garbitzailearekin zorretan dagoela.

–Goazen jatetxera. Neure kontu– esan du azkenean, aurkezpenak eginda, barrenak erabat janda amaitu orduko.

–Elkar ezagutzen duzue, beraz?– galdetu du Raphaëlek jatetxera bidean, inoiz baino harrituago. Ezin baitu sinetsi izeko horren maila baxuko (izekok normalean darabiltzan hitzak erabiliz) inorekin mespretxuzko begiradaren mailatik gorako ezer partekatzeko gai zenik.

–Bai –erantzun du Jacquelinek, Clairereengan dituela begiak–. Etxera metroa ordaindu gabe itzuli nintzen hartan... ostegunean, alegia... metroko kontrolatzaileek txartela eskatu zidaten eta Clairek salbatu ninduen hondamenetik, baliozko bidaitxartela eman zidan-eta. Min eman dio lobaren eta neskaren aurrean horrela hitz egin beharrak.

–Autoz eraman zintugunean?– jatetxera iritsi dira, eta Raphaëlek ezin sinetsirik jarraitzen du. Hala dago Claire ere. Aberaskumeak herriaren etsaiak direla aspaldi dabilkio buruan, gizarteko ezberdinta-

sunez jabetu aurreko garaitik, ia; hala ere, gorrotoa ere ez da, gustura hartuko bailuke aberatsen baten lekua, ahal izatera. Eta orain, apartekorik ez duen bazkaria uste hori pikutara bidaltzear da. Zail izango du bazkariaz gozatzea eta aldi berean pentsamenduak argi izatea.

–Edonork egoera horretan egingo lukeena besterik ez nuen egin, andrea– erantzun du Clairek.

–Eskerrik asko, dena den– esan du Jacquelinek, oraindik gorriturik.

–Ez horregatik– Claireren erantzuna.

–Eta nolatan ez zenuen ba etxerakoan metroa ordaindu, izeko? Gogoan dut, gainera, leher eginda zeundela kalean ikusi eta autoan igoarazi zintugunean. Horren nekatuta, ezen ez baikenuen ezer galdetu nahi izan, badaezpada ere...

–Belarritakoak eta gainerakoa erosita –nahi gabe, eskuak belarrietara eraman ditu–, dirurik gabe geratu nintzen. Kreditu-txartela ere, nonbait, etxean. Beraz, osabari deitzeko adina ere ez...

Bazkaria primeran doa batzuentzat zein besteentzat. Claireren barneko tira-birek lasaitzera egin dute Jacqueline ezagutu ahala. Raphaël eta neska ere gizakume onak dira. Gustuko du haien arteko eztitasunak ematen duen giroa; elkar maite dutela argi dago. Jacqueline ere pozarren dago, aspalditik ez baitu lobarekin lasai hitz egiteko denborarik hartu, ez eta neska behar bezala ezagutzeko aukerarik ere. Raphaël ezin isildurik dabil: apartamentu berria apaintzea, neska-aren bila zihoala positibo eman zueneko... film italiarra dirudi, guztiz sinesgaitza, eta gainera badu kontatzeko era berezia, umore beltzez betea. Barre egiteko kontua ez izanagatik, gogotik egin dute barre emakumeek, bai eta Raphaëlek berak ere. Zerbitzariak azkenburukoa ekarri du.

–Bide batez, non erosi zenituen belarritakoak? –galdetu du Raphaëlek–. Izan ere, atzo bertan oparitu nizkion horrelakoak hemen ondoan dudan neska honi – sorbaldatik heldu dio Lucieri –, berarentzat proposak iruditu zitzaizkidalakoan.

–Udaletxearen atzeko karrikan, taxi-geltokiaren ondoan dagoen bitxi-dendan. Izenik ez dut gogoan... Ez dakit ezagutzen duzun–.

Jacqueline konturatu egin da Raphaëlen neskak belarritako berdinak dituela, noski, baina ez du ezer esan nahi izan. Ez du konplimendurik egiteko ohiturarik, nahiz eta neskari ondo baino hobeto geratzen zaizkiola jakin.

–Bai, bai, badakit non den. Hantxe erosi nituen neuk ere.

–Ondo ematen dizute² esan dio azkenean Jacquelinek, barrutik indar izugarria bilduta.

–Eskerrik asko. Ikaragarri gogoko ditut. Badakizu, Raphaël ez da opariak egin zale, baina egiten dituenetan bete-betean asmatzen du.

Claireren begiak bertantxe tristatu dira. Izan ere, berak ere bada-ki non dagoen bitxi-denda...

–Zer duzu, Claire?– Raphaëlen neska atoa konturatu da.

–Ezer ez... ni ere bitxi-denda horren aurrean izan nintzen luza-roan, belarritakoei begira... luxu hutsa niretzat...– Kalaka ederrean ari ziren laurak ordura arte; Claireren hitzek, ordea, zer pentsatu eman diete guztiei, eta isilean amaitu dute bazkaria. Claireren egia bortitzak mutu utzi du Raphaëlen neska. Jacqueline ez da beste ezer esaten ausartzen, lotsatuegi dago, lehenago esandakoek Claireri min eman diotelakoan. Raphaëlek, aitzitik, ez daki nora begiratu ere. Bazkaltzen amaitzean eta Jacquelineri eskerrak emanda, etxera joan behar zutela esan dute batzuek zein besteek. Jatetxearen ataurrean elkarri agur esan, eta nor bere etxera: Jacqueline, luxuaren miseriara; Claire, behar gorriaren egunerokotasunera; Raphaël eta neska, berrikuntzen buruhausteetara.

* * *

Claire, Jacqueline eta Raphaël bizi diren hiria itzela da, izugarria. Herrialdeko hiririk populatuena da, denetarik du eta, hala ere, inork gutxiak bizi nahi du bertan.

Clairek belarritakoak ikusi ditu dendako erakusleihoan, etxera bidean. Ederrak iruditu zaizkio. Baina badaki ezingo dituela inoiz erosi. Ez direla sekula bereak izango, ez dituela sekretuki maite duen muti-laren aurrean belarrietatik zintzilik izango. Hala ere, eguna amaitzeko modu ezin hobea izan da. Edo beharbada ez. Hori ez dago jakiterik.

Orain, jatetxetik etxera bidean doala, tristezia du begietan itsatsita. Sekula izango ez dituen belarritakoetan pentsatzen ari delako, agian, edo sekula begiradarik eskaintzen ez dion mutilarengan duelako gogoia.

Galdera ariketak Twitterren

JUAN LUIS ZABALA

2013-02-27

Zergatik ez du inoiz inork ezer sinesten "arrazoi pertsonalak" aipatzen direnean, gehiago zehaztu gabe?

2013-02-28

Zergatik da otsaila den bezain motza, eta zergatik ez du inork hilabeteen parekotasunik aldarrikatzen?

2013-03-01

Zergatik ez zaizkie gustatzen aterkiak punkiei?

2013-03-02

Zergatik ez da elebiduna etxe aurrean daukadan kuartel militarren atariko kartel handi hori, TODO POR LA PATRIA dioena?

2013-03-03

Zergatik ezin naiz ezer izan inorekin konparatu gabe?

2013-03-04

Zergatik jartzen naiz beti txirrundulari garaien alde, txikerrenen kaltean?

2013-03-05

Zergatik iruditzen zait albistea hurbildu beharrean urruntzen ari zaidala hedabide guztiak haren inguruan bueltaka dabiltzanean?

2013-03-06

Zergatik ez dit bihotza batere berotzen, ukatu ere egiten ez dudan arren, nire nafartasunak?

2013-03-07

Zergatik ez naiz zentralista periferia-zapaltzaile sentitzen, gizon txuri heterosexuala izanda eta Martin Ugalde Kultur Parkean lan eginda?

2013-03-08

Zergatik egiten dio hain erraz burla eta kaka burutik behera praktikak teoriari, bereziki nazioarteko egunetan?

2013-03-09

Zergatik ez da inoiz gaztelaniari, gaztelaniazko kulturari eta espainiar-tasun kohesionatuari emandako diru-laguntzen kontaduririk egiten?

2013-03-10

Zergatik larritzen nau kezkatu beharko ez nindukeela uste dudanak, eta ez naiz arduratzen kezkatu beharko nindukeela uste dudana?

2013-03-11

Zergatik da gero eta zailagoa ezjakina ez izateko zer jakin behar den jakitea?

2013-03-12

Zergatik sentitzen naiz hain goxo eta eroso, hain lasai eta gustura, hain etxean, Marca TVko *Futboleros* saioko debateei begira?

2013-03-13

Zergatik janzten ditut beti bakeroak?

2013-03-14

Zergatik ari da kulturako jendea beti politikariei buruz gaizkiesaka, eta politikariak, aldiz, beti kultura goratzen?

2013-03-15

Zergatik maite gaitu eguzkiak?

2013-03-16

Zergatik maite dugu ilargia?

2013-03-17

Zergatik ez du inork sortu oraindik albiste-adikzioaren aurkako programa bat?

2013-03-18

Zergatik esaten dute "balioan jarri" edo "balorean jarri", "turismoa erakartzeko ustiatu" esan nahi dutenean?

2013-03-19

Zergatik irudikatzen ditut pertsonianak itxita beti, eta leihoak zabalik?

2013-03-20

Zergatik bizi gara bigarren mailara jaisteko beldurrez, jaitsierako postuetatik urrunduko gaituzten urrezko hiru puntuen bila beti?

2013-03-21

Zergatik irakurtzen dira askoz ere errazago eskuineko egunkariak, aldizkariak eta liburuak ezkerrekoak baino?

2013-03-22

Zergatik gogoratzen naiz karramarroaren hilezkortasunaz eta tabakoa erretzen duen arrainaz?

2013-03-23

Zergatik da oroimena guregandik hain independentea eta hala ere, edo horrexegatik, hain geurea?

2013-03-24

Zergatik gailentzen zaio, ustezko albiste historiko askoren aurrean, fidagaitasun nekatu bat harridura freskoari?

2013-03-25

Zergatik dago nire alderdi bat, nire ni bat, nire zu bat, zuk nahi dudana, nik nahi duzuna, beti ihesean?

2013-03-26

Zergatik ez dira zabaldu "jende eskubideak", "jende zientziak" edo "jende balioak", adibidez, "jendartea" zabaldu den arrakastaz?

2013-03-27

Zergatik asaldatzen nau auzoek euskara ikasi nahi ez izateak, niri guztiz arrotza bazait Donostiako pintxo gorenaren mintzaira miresgarria?

2013-03-28

Zergatik asaldatzen nau auzoek euskara ikasi nahi ez izateak, nik ez badakit non bizi diren zaborrontziak arakatzen dituzten horiek?

2013-03-29

Zergatik ez zuen ba han egon behar dinosauroak?

2013-03-30

Zergatik da horren tristea txakurren begirada?

2013-03-31

Zergatik esaten dugu hil egingo garela hori zer den jakingo bagenu bezala, heriotzaz bizitzaz adina bageneki bezala?

2013-04-01

Zergatik ez dira ikertzen, jatorriraino atzera eginda, albisteen iturburuak, lehen ibaienak esploratzen ziren bezala?

2013-04-02

Zergatik dira kirolzaletasunaren ikuspegiarik murriztaileenak –idolatria eta bere eratorriak bereziki–, haurrengan txertatzen errazenak?

2013-04-03

Zergatik jotzen dugu itsu-itsuan ziklista batek botatako botilatxoaren bila, gero ezertarako ez dugula erabiliko jakin arren?

2013-04-04

Zergatik da Rudiger Vogler kaka egiten (*Im Lauf der Zeit* filmean) hainbeste zinema ikusi eta gero iltzatuen geratu zaidan irudietako bat? https://www.youtube.com/watch?v=_odmC850y7E

2013-04-05

Zergatik ez dugu aitortzen, kultura premiazkoa dela esatean, kultura gisa aurkezten den erdia pasa guztiz hutsala iruditzen zaigula?

2013-04-06

Zergatik ez dute, Espainia markaren defentsan, oraingoa kendu eta beste errege familia bat hautatzeko lehiaketa publikoa antolatzen?

2013-04-07

Zergatik eta nola iritsi da gutxitan dastatzen ahal dugun plazer txiki bat izatera espaloi batean edo plaza batean lurrian eserita egotea?

2013-04-08

Zergatik agertzen dira gero eta polizia zintzo eta jator gehiago telebis-tako telesailetan?

2013-04-09

Zergatik gshshsoiqwetnshj, zergatik?

2013-04-10

Zergatik geratzen dira beti atzean eta barregarri argazkiak?

2013-04-11

Zergatik ezin gara gu atzean eta barregarri geratu, argazkiak bezala, horretarako hil beharrik gabe?

2013-04-12

Zergatik ikusten dira hain gaizki duela hamar urteko edo are denbora gutxiagoko bideoak?

2013-04-13

Zergatik ezin diogu orain, kirolariek bezala, ezeri beldurrik izan, eta denari izan behar diogu, aitzitik, errespetua?

2013-04-14

Zergatik lilurutzen gaitu horrenbeste Bernardo Atxagaren plexigla-sezko gabardinak? http://paperekoa.berria.info/kultura/2013-04-10/030/001/transgresioa_behar_bat_da.htm

2013-04-15

Zergatik aipatzen dira hainbeste pasatzen utzitako trenak eta inoiz ez pasatzen utzitako autobusak?

2013-04-16

Zergatik da muturreko esperimentalismoa bazterreko jarduna literaturan, musikan, zineman eta arte eszenikoetan, baina ez arte plastikoetan?

2013-IV-17

Zergatik ez du eguzkiak, gutariko edonork bezala, zoraldi bat izaten eta, bere ohiko neurrietatik irtenda, denok kiskaltzen edo izozten?

2013-IV-18

Zergatik egiten da bat polizia?

2013-IV-19

Zergatik eragozten didate onaren gozoa hobearen larderiak eta onenaren tiraniak?

2013-IV-20

Zergatik ez naute onarekiko konformismo bertangoxotik askatzen hobearen nahiak eta onenaren lilurak?

2013-IV-21

Zergatik ezin du esan preso politikoa preso politikoa dela uste duenak preso politikoa preso politikoa dela?

2013-IV-22

Zergatik esaten dute lotsati ez diruditen guztiek oso lotsatiak direla?

2013-IV-23

Zergatik ezin du izan inork asmatu, egungo garapen teknologikoa baliatuz, benetan ezer ez egiteko denbora gehiago ematen digun trepetarik?

2013-IV-24

Zergatik kostatzen zait hainbeste hizketan hastea, eta are gehiago hizketan hasi eta gero isiltzea?

2013-IV-25

Zergatik ezin da kantari bat karaokera joan?

2013-IV-26

Zergatik egiten da bat kazetari?

http://paperekoa.berria.info/plaza/2013-04-26/040/002/hurbildu_eta_gero_kontatu.htm

2013-IV-27

Zergatik ez nion eskatu Jorge Oteizari, aurrez aurre izan nuen aldi bakanetako batean, bere bizar zuriko ile bat?

2013-IV-28

Zergatik dirudite horren otzan, meneko eta kaltegabe autoek bakoitza bere aparkalekuko marren barruan geldirik daudenean?

2013-IV-29

Zergatik irauten du denak gero eta gutxiago –norbanakoon batez besteko mundualdiak salbu, hori egia da–, teknologiak aurreratu ahala?

2013-IV-30

Zergatik hartzen dute su AEBetako autoek bazterra jo eta gero, eta Europakoek ez?

2013-V-1

Zergatik da etsigarria lehengo bertsolariek “herria”-rekin zuten lotura egungo sindikatuek “euskal jendartea”-rekin dutenarekin alderatzea?

2013-V-2

Zergatik da beti idazle –edo kantari, artista, aktore...– txarra –konturatzen den kasuan– benetan txarra dela konturatzen azkena?

2013-V-3

Zergatik ez du pozak ia inoiz ere irauten haren adierazpenak pentsarazten duen adina?

2013-V-4

Zergatik bizi gara ikusten, entzuten eta ukitzen dugunaren arabera, eta dakigunak ez digu harramazka egiten?

2013-V-5

Zergatik bizi gara dakigunaren arabera, eta ikusten, entzuten eta ukitzen dugunak ez digu harramazka egiten?

2013-V-6

Zergatik amorrarazten nau neuk pentsatzen dudana zenbaiten ahotan entzuteak?

2013-V-7

Zergatik amorrarazten nau neuk pentsatzen dudana zenbaiten ahotan entzuteak, bereziki ETAr buruz pentsatzen dudana entzuteak?

2013-V-8

Zergatik amatatu da, eta noren aginduz, duela hilabete Ipar Korea-rekiko piztu zitzaigun izua?

2013-V-9

Zergatik da gero eta zailagoa ez ezik gero eta alferrikakoagoa ere lehen ideologia deitzen zen zera horietako bat edukitzea?

2013-V-10 (75)

Zergatik zailtzen dit "euskal jendartea" deitzen duten delako zera horretako parte sentitzea delako zera horri "euskal jendartea" deitzeak?

2013-V-11

Zergatik ez du ezertarako balio betiko balio zuela zirudienak?

2103-V-12

Zergatik ez dut ezagutzen AHTa lehenbailehen eginda ikusteko irrikaz berantetsita dagoen inor?

2013-V-13

Zergatik joan nahi dut Phoenix, Albuquerque, Oklahomara; Austin, Detroit, Seattlera; Memphis, Tucson, Wichitara; Milwaukee, Denver, Ohiora?

2013-V-14

Zergatik ematen du, autoaren barruan sartuta errepidean aurrera zoazela, basoak eta belazeak direla egungo gizakiaren etsairik gogorenak?

2013-V-15

Zergatik ditu hainbeste ertz ezkutu askatasunak, hainbeste eguzki eta hainbeste euri batera gorde dezaketenak, aurretik ezin igarriak denak?

2012-V-16

Zergatik nahiago dugu beti –Nacho Vegas parafraseatuz– mina ezereza baino, baita geure buruari kontra eginda ere? http://www.youtube.com/watch?v=Cpf0_dcUhtQ

2013-V-17

Zergatik zion halako amorru kutsakorra aitona zenak Real Madrili?

2013-V-18

Zergatik zaigu hain deserosoa arrazoirik ez dugula pentsatze hutsa?

2013-V-19

Zergatik da hain antipatikoa batzuetan inteligentzia?

2013-V-20

Zergatik ikusten eta sentitzen da dena diferente tripa betetakoa, begi-bihotzak tripan bagenitu bezala?

2013-V-21

Zergatik behar da denbora gehiago konponketa mekaniko bat behar bezala ofizialki erregistratzeko, konponketa mekaniko bera egiteko baino?

2013-V-22

Zergatik ezin dut erabaki albiste baten aurrean dagokidan poz, haserre edo asaldura maila nire betiko egunkariak nola jaso duen ikusi arte?

2013-V-23

Zergatik kantatzen zuen Georges Moustakik? <http://www.goear.com/listen/9e18d41/pourquoi-je-chante-georges-moustaki/> / http://www.le-parolier.net/paroles/m/Moustaki_Georges/62676_025.html

2013-V-24

Zergatik eragozten dit nire gorputz antipatiko honek Olatu Talkaren espiritu sinpatikoarekin bat egitea?

2013-V-25

Zergatik poztu nintzen Donostia 2016an Europako kultur hiriburu izateko aukeratu zutenean?

2013-V-26

Zergatik aberasten dira batzuk hitz egiteagatik eta inor ez entzuteagatik, hitz egitea entzutea baino errazagoa izan arren?

2013-V-27

Zergatik ez du inork ezarri oraindik biribilgune batean gelditu gabe emandako buelta kopururik handienaren munduko marka?

2013-V-28

Zergatik ez da inor jarri, esperientzia berriak bizitzeko irrikak hartaratu-ta besterik ez bada ere, biribilgune baten barruan bizitzen?

2013-V-29

Zergatik jartzen dira eskulturak biribilguneetan?

2013-V-30

Zergatik aspertzen naute betiko aldarrikapen zaharrek, lehen bezain arrazoizko, bidezko eta premiazkoak izan arren?

2013-V-31

Zergatik uzten dio egiak egia izateari, edo egiaren balioa izateari bederen, noizean behin formulazioa aldatzen ez bazaio?

2013-VI-1

Zergatik ez dakigu beherakada ekonomiko hau kontrolatuta dagoen ala ez, noiz eta nola joko dugun behea, zer ekarriko duen kolpeak?

2013-VI-2

Zergatik gustatzen zait hainbeste Landakanda hizketan entzutea irratiari elkarriketatzen dutenean?

http://www.eitb.com/eu/audioak/osoa/1359584/ra_mon-zubizarreta-landakanda-badoa/

2013-VI-3

Zergatik dago herri honetan hain politikari eta jende ilustre gutxi hizketan edozein pandero jotzaile zaharren parera arrima daitekeenik?

2013-VI-4

Zergatik dugu denok gero eta "deskonektatzeko premia" handiagoa?

2013-VI-5

Zergatik ezin dugu ezer amaitu errematea eman gabe?

Nikolas Ormaetxea, ORIXE

SARRERA

Aurten 125 urte Orixe jaio zela. Orexarrak ez dute bere seme ospetsuena ahaztu eta hari buruzko omenaldiak ospatuak dituzte.

EGAN literatur aldizkariak ere, omenaldi horretan bere aletxoa jarri nahi du. Horregatik, irakurleak atsegin izan dezan haren hainbat poesia jarri ditugu hemen irakurlearen asegarri.

Horra interneten agertzen den haren biografia laburra:

Orexan jaio bazen ere, Nafarroako Uitzin hazi zen. Hamazazpi urte zituela Jesusen Lagundikoekin ikastera joan zen, Xabierra. Ondoren, Loiola, Burgos, Oña, Comillas, Carrion eta Tuteran ibili zen, eliz ikasketak bukatzen, harik eta 1923an, Lagundia utzi zuen arte. 1923-1931 bitarteko urteetan Bilbon bizi izan zen.

1927an, Euskal Literatura'ren Atze edo Edesti Laburra argitaratu zuen, eta bi urte geroago Santa Cruz apaiza izeneko kontakizuna. Lehen olerki bilduma 1934an argitaratu zuen: Barne-muinetan, olerki mistikoak. 1931n Orexara joan zen, Euskaldunak, Orixeren olerki lanik landuena ontzeko asmoz. Aitzolen aginduz egin bide zuen lan hori, uste zutelako Mistralen Nobel sariak proventzerari eman zion bultzada Orixek eman ziezaiokeela euskarari. Izan ere, Mistralen Mireio izeneko obra, Orixek berak itzuli zuen Mistral-en Mireio euskeraz (1930) izenburupean. Euskaldunak, berriz, gerra aurretik bukatua bazuen ere, ezin argitaratu izan zuen 1950 arte.

1936ko gerrareko olerkari belaunaldiko kideetako bat izan zen, Lauaxetarekin, Lizardirekin eta Loramendirekin batera. Gerraren hasierak Orexan harrapatu zuen Orixe. Atxilotua izan zen eta Iruñeko

San Kristobal gazteluan egon zen preso. 1938an Frantziara joan zen, atzerriratu; handik Ameriketara jo zuen, Argentinara, Txilera eta El Salvadorrera. Han zegoela, Euzko-Gogoa aldizkarirako, Kito'n arrebarekin, gerrako eta atzerrialdiko oroitzapenak kontatzen dituen obra, idatzi zuen, arrebarekin izandako elkarrizketa moduan antolatua, eta liburu moduan berriki argitaratu zena 1988an. 1954an Euskal Herrira itzuli zen; harrera beroa egin zioten euskal idazleek eta euskaltzaleek. Itzulpen lan asko egin zituen Orixek: Tormes'ko itsu-mutilla (1929), Urte guziko Meza-bezperak (1949), Agustiñ Gurenaren Aitorkizunak (1956), Salmutegia (1967). 1971n, Jainkoaren billa, hitz lauzko teologia lana, argitaratu zioten. 1976an Auñamendi argitaletxeak Euskaldunak eta beste olerki guziak bilduma argitaratu zuen. Eragin handia izan zuen Orixek bere ondorengo belaunaldiaren idaztanceran.

1965ean, Orixe hil eta handik lau urtera, Orixe. Omenaldi ize-neko liburua atera zen, idazle askoren artean moldatua. Bestalde, Orixeren lan asko aldizkarietan barreiatuta zeuden (Jesusen Biotzaren deya, RIEV, Euskera, Euskal Esnalea, Yakintza, Euzko-Gogoa, Gernika, Karmel, Oleriti).

* *

Segidan Koldo Izagirrek bere antologian egina:

Euskal Herriak poema nazionala behar zuen. Hori zen Aitzolen eta gerraurreko euskaltzale askoren ustea: finlandiarrek *Kalevala* daukaten moduan behar genuen guk geure erreferentzia mitikoa oroimen kolektiboan. Hori egiteko, bazen jakintzaz, dohainez eta kemenez hornitutako poeta: Orixe. Hala sortu zuen *Euskaldunak* poema luzea, agindu nazional baten gisa. Inprimatzeko zegoela gerra piztu zen, eta ez zen argitaratu 1950 arte, Orixek exiliora hartu zuen urtea. Gerora emanen zituen iritzietatik atera liteke gure poeta damutua zegoela *Euskaldunak* bere gisara ez egina. Eta baluke arrazoirik. Aginduzko obra denez, gora-behera handikoa da, egilea ez dabil eroso eta kutsu aparta duten pasarteek ezin ezkuta ditzaketen ahuluneak ditu, mitoa falta baitu, nazionalismoak behar zuen epika; gerraondoan argitaratu zenez, publikorik gabeko liburua zen. Belaunaldi zaharrekoak hilak edo erbestean sakabanatuak zeuden edo zaharregiak ziren; belaunaldi berrikoek, oraindik ere gaztetxo baina, Euskal Herri kaletar eta

gatazkatsu bat ikusi nahi zuten islatua literaturan, eten egin nahi zuten baserriarekiko haria. Gerrak zamaten zuen guztia.

Exiliora jo zuenean Orixek hirurogeita gehiago urte zituen eta obra zabal bat, heldutasunean zegoen idazlea zen. Uste izan zitekeenaz oso bestela ordea, ezin emankorragoa gertatuko zitzaion bere ingurunetik lekutze hori: agindu, aholku eta presatik libre, bere senak eskatzen ziona idatzi ahal izan zuen. Urruntzeak liberatu egin zuen idazlea, eta gutxiak uste zuten malgutasunean landu zuen obra berri bat: bere poesia gailena, nik uste. Poeta zurruna zirudiena hunkitua eta zirrarragarri azalduko zaigu batean, ironiko zorrotza bestean, liriko minbera hurrengoan. Beti erakutsi zuen ahalmen deskriptibo harrigarriari sinboloak aukeratzeko sena gaineratzen dio, eta adierazkortasuna bete-lanik gabeko bertso trinkotan garatzen du, irakurraldi baikoitzean zuku berria kentzen zaion hizkeran. Gaiaren aldetik, *Barne-Muinetan* liburuan landua zuen mistikara itzuli zen nagusiki, baina ez poesia kontzeptual ho tzean. Orixek kontestu batean egiten du arnas, garrantzi berezia ematen dio inguru fisikoari, gorputz baten jabe da. Lehen pertsona konkretu batean mintzo zaigu beti. Giharra duen mistika da berea.

Poeta, lurrik ezean, bere baitan biltzen da. Erbesteratuen artean hain zabaldua zegoen herrimina alboratuz, poesia bortitz bat sortzen du, bulko handikoa, irudimen librekoa, ez inondik ere negartia. Zuhaitz mexikar baten itzalpera biltzen da eta ez du Otañoren atariko intxaurrendoa amets. Honenbestez, euskal poeta nonahikoa egiten da, nitasun berri bat deskubritzen du, eta ez dio ardura bakarrik baldin badago ere munduan, barnea duelako mundu. Gu etnografiko bat kantatu behar izatetik ni mistiko bat kantatzera eginiko ibilaldi mingarrian, Orixek euskal literatura modernoa abiatzen du, edo hobe esan, euskal literaturaren modernotasuna: lurralderik ez daukan kulturaren hizkun tza da babesleku bakarra, eta norberarenak dira kantagai.

Nikolas Ormaetxea, Orixe, (Orexa 1888 - Añorga 1961), *Euzkadi* egunkarian hasi zen idazten, eta asko landu zituen literatur kritika eta itzulpena. Prosazko lanetan *Santa Kruz apaiza* narrazioa, *Jainkoaren bila* saiakera, eta oroitzapenetan oinarrituriko *Quiton arrebarekin* ditu ezagunenak.

Nikolas Ormaetxea, ORIXE

Olerkiak Amerikan (1950-1954)

BERRAONDOKO MEZA

(Indart-Zuburu senar-emazteeri)

Berraondoko
Elizaren izaria,
ez luze zabal,
baiñan biribil andia,
erran nezake
itsasoaren erdia,
itsasoz urrun
eldudenaren bidia.

Erdi erdian,
balitza nehon erdirik,
etxea dago
mundu orenen ixilik.
Ardi, bei, beor
goizean daude etzanik;
nere Mezara
igarotzen naiz artetik.

Ez da mendirik,
ez da zuhainik aldean;
txoriak ez du
txintarik osto gainean,

Indart-Zuburu
lo ditut bete-bete;
zeruak lurra
besarkatzen du bakean.

Aratxeari
marrumaz asi da beia;
ezkila orde
neri Mezarako deia;
apezik ez da
eskas da Mezaren geia;
besterik ezik
aski bedi nere leia.

Ixiltasunik
ez nun osorik aditu;
ixiltasunak
bere zurmurrak ba ditu.
Eliz ixilak
gogora bear banitu,
hau bezain ixil
ez dut nehon arkitu.

Eliz ixila
Kartusikoa Burgosen,
orobat ixil
Azkoitin Santi-Kurutzen:
han gertatu niz
otoitz beitarik egiten.
Ez nuen uste
txoko oberik ba ziten.

Ibili, joan,
beti nagozu erdian,
mugarik eta
bazterrik ez dun tokian.
Jinkoaganat
ari nizala abian,
geldi behar dut
erdi-leku den guzian.

Agur oraikoz
bego zuen arrabotsa,
txorien txinta,
iturrien pil-pil otsa,
oian itsuen
muskil orrien asotsa,
itsasoaren
marmari nahiz ostotsa.

Zuek zaituet
erdi ontarat ekarri,
—zuek oraino
Jinkoaren oroitgarri—;
ba dakizute
ni zertaz nizen egarri;
edan arteo
utz nezazute bakarrik.

Iduritzen zaut
ororen erdi nizala,
eginak oro
neretzat egin dirala;
askoz ez handiz
ez naute zenbait bezala
lotsaz beldurtzen,
andiago dut ahala.

Jinkoa dugu
giran orok erdi-leku,
Aren iduri,
denen erdian gaude gu;
erdi-leku hauk
muga bera dute pondu;
bi giralarik
elgar bat egiten dugu.

Erdi hontarik
ezin dugu ihes egin,
halarik ere
baztertzen gira minekin.
Bakea nahi
bestekin eta gurekin;
ez da bakerik
ortik ilkitzearekin.

Berraondoko
itsaso lur biurtua,
zeru-lurraren
ezpain beteko musua,
Elizik gabe
Eliz ontan dut Jinkoa;
gogoz dut emen
entzunen Meza Saindua.

Lur handia da
ostia bezain biribil;
ni niz apezta,
ez emen apezik urbil.
Bego latiña,
bego mintzai oro ixil,
Jinkoarekin
kuku neregan nadin bil.

Gordegu hontan
gertatzen niz andienik;
kuku, obeki
gauzak ikusten ditut nik.
Beste orori
begiak ertsi emanik,
Jinkoaganat
zabaltzen ditut azkenik.

Neurri ta neurri
beti niz pondu berean,
neurri ezina
den Jinko azken-gabea;

nihaur ein batez
hala niz Aren barnean;
ari nindeke
neurketa betierean.

Maitatzen zaitut,
Jauna, eginik ahala,
sortkari oro
ontan lagun ditudala;
are oraino,
—ni nizan bezain argala—
maita nai zaitut
Zuhaurek Zuhaur bezala.

Ixila Meza,
obe dut ixilik egon;
biotzez biotz
Jinko onarekin nagon.
Ez dut zurmurrik
entzun ere nahi nehon.
Otoitza goxo
egiten da Berraondon.

J S BACHI ELIZAN

Ixil organua
ixil dut ezquila,
aldarean daukat
gure Jaun umila,
abean eseki
guregatik ila.
Aitaren ITZA da,
baiñan itz ixila;
ixilik ari naiz
ixil orren bila.

An nagozu bakar
Eliza-xokoan
begiak ertsirik.
Ernai? Lo-xorroan?
Ez dakit bi oien
muga non dagoan.
Kristoren ixila
dutala gogoan
sartzen naiz barnera
aldi betikoan.

Aldia zer danik
galdu dut aria:
oparo dut artzen
siñeste guria.
Ordu bete, gozo,
joanik abia,
neretzat an dago
orratza geldia,
betiraundearen
iduri bizia...

Ba nago, ba nago...
Goizaren idorra!
Sumatu dut noizbait
gorputzaren lorra.
Intzik ez daneko
da fede legorra.
Ez dut itzuri nai
burruka gogorra;
emango du Jaunak
guri dan goporra.

An ari naiz, buruz
Koral bat auznartzen
nik itzak emanik
azpitik kantatzen.
Verbum caro dugu
Elizan entzuten;
Ark dit egunero
belarria jotzen,
arek dit agoa
apur bat goxatzen.

Geroen batean
organuak soiñuz
FUGA bat asten du,
bai baitakit buruz.
Ez dut aski oroiz,
bear dut adituz;
belarrik narama
barnari lagunduz,
Jauna zentzu guziz
ta gogoz maitatuz.

Asi da, ari da
iruten, ariltzen,
ekin eta jarrai
bilbatzen, eiotzen.
Ari-albiñua
sei notak atontzen:
aiek, itzul, iraul,
iñoiz ez aspertzen
itokin antzera
biotz au xulatzen.

Ba nago, ba nago,
artu dut aria,
berriz itzuli zait
siñeste guria.
Azkenik, aaztu zait
aldien aldia,
eta betierak
nauka idukia.
Betikor senti naiz
Jainko-iduria.

Bukatu da FUGA,
ixil organua,
piztu da neregan
Maitearen sua.
Ixiltasun ori
orain da goxoa:
legun da musika,
legun da soiñua,
legunago aren
ondoko gantzua.

Noizbait bukatzen dut
nik ere otoitza;
entzun dut ixil dan
Jainkoaren itza.
Otoitz-ondo onek
ba du goxo-litsa:
bakartasun ixil
geigoren irritsa.
Ai guritasun au
betiko balitza!

BARU-MENDIAN

Tankera berriko neurtitzak

Tankera berriko neurtitzook kantarako ezbaiña mintzorako egiñak dituzu. Ele-zati edo silaba bakoitzari etzaio oinbeste jara eman bear. Lerroan berean dagon utsarte edo etenak egiten du neurtitza. Lerro auk bina eten ditut,naiz sei aldioro,naiz bost aldioro. Bi etenen tartean sartu diteke lau zatiko elea ere. Onela, musikan bezala, lau beltz, naiz iru beltz bi kakodunekin, naiz bi beltz lau kakodunekin.

Gure kanta-neurtitzak oso astun gertatzen dira irakurtzean, batez ere zortziko nagusian. Lerro berriago auk euskerari egoki dagozkio. Izan ere, irudun ele asko du euskerak: e-ra-man, e-karri, e-to-rri, i-ku-si, i-ka-si eta abar. Beraz lerro-etena, erderaz cesura, sei aldioro naiz bostaldioro, naiz laualdioro, beti seikoarekin naaste, ta seikoz bukatzen dala. Gerko-latiñek ba zuten taiu ontako itz neurkera, 1) Askelepiadena, eta 2) Alkaiurena:

- 1) Mecenat, attavis (6) edite regibus (6)
- 2) Vides ut alta (5) stet nive candidum (6)

lruko ahapaldi ori beratzitan emateko egon naiz, etenik gabe, J.S. Bachenarekin egin nuna: 3, 6, 9garrenetan puntua, eta puntudun lerro oiek sei aldioro etena. Ez neri esan azken-silabak azta edo pisu aundiago dula, edota mintzorrik bizkorrena beregan artzen dula, zortziko txikian eta aundian iduritua artzen dan bezala. Iñon baldin bada, ementxen ageri da garbi. Itz neurketan ikasia bazera, tuntun ortara

leenbizitik oituko zera, irakurle. Bizkaitarrentzat ain egokia danik ez nuke esango; baiña zenbait bizkaitarri irakurri ondoan, atsegin zaiela entzunik nago. Aiek mintzor bixikoa baitute. Batere punturik gabe egin nitun aurrena, ta neretzat obeki daude; baiñan euskaldunen belarria ez dago ortara egiña. Neurtizgillea nai dun bezain ona bedi, puntuak beti lotu egiten du gutxi edo asko; zaildu egiten du; naiz ez duna esanerazten dio, edota zatarriren bat tartean sarrerazten.

Emen natorkizu Baru-mendira Zure oiñetara.
Ezi ezazu bein aur ezigaitz au Zeroren gogara.
Ez utz eskutik egin nauzun au nere griñetara.

Zuzen eta zintzo egin ninduzun, ongi nintzan asi:
baiña nerau naiz gizagaixo au, eun auzitan naasi.
Oraingoan, bai, griñetaz jabetzen dezadan ikasi.

Pizti ankerrak oiñetan dituzu uzkurrik, ikara.
Zugandik zaie jabal edatzen barnean zirra:
jantzi oietatik darizun lurrin indar zerutarra.

Urbiltzen zaizkizu autsiz bildurra: Zuk eskuz leguntzen:
idi astoek estalpe artan asbero zinduten;
eize ankerreri orain Zuk arnas diezu egiten.

Ausartzen dira Zuri esku oiñak goxo limikatzen;
ez bedi aundi (nik egunoro baitzaituda jaten)
begirapenez esku-oin ba'tut musukatzen.

Lazaren arreba Zuri begira oiñetan jar zedin.
Bai ta ni ere Zure baimenaz or eseri nadin,
agindu zenion arlo oberena dezadan arekin.

MariMadaleni utzi zenion muñ eiten oiñeri;
sendarazi zenun aren barrena, naiz izan ain eri.
Ari bezala sendabidea emaidazu neri.

Guzien Errege, aulki latz ortan zaude, arkaitzean.
Aitarekin itz, eskuak gurutz belaun aitzinean.
Nagon ni ere, aspertu gabe jarkera berean.

Aitaren altzoan, Baratzeke ua duzu otoizgaia:
«datzia danez, ortara nator: ein bedi Zuk naia».
Zer otoitz oberik? Ni ere Zurekin ontan nadin saia.

Sasi eta arkaitz baizik ez ager, ez eize-marrurik.
Ez da entzuten oian itsuko ostoen soiñurik.
Bi-biok gaude otoitz ixillean; ez da lekukorik.

Griñook ematzeko, Baru-mendian luzaroan nagon,
noizean beinka begi oiengana begi auek jason.
Ez nadin aspertu maita ta maita, egon eta egon.

ARGI TA MARGO

Egalak astinduz oillarrak jo digu argitu baiño leen;
ordu bete gero, doi dut argiaren xintik autematen.
Argi-urratzean txori bakartien txio dut entzuten.

Ardia jeiki da; gorputz-eragiñez jaurtiz otzikara;
alai zabaltzen du muñotik zokora joale-dandara;
egurats epelak dakar beorraren irrintzi karkara.

Gauak illak zitun, argjaz batean, margo bizi oro.
Egunero ditu lurpera; argiak pizten egunoro.
Illunak lo nauka erio; argiak pizten nau osoro.

Urre meatze dut Aralar, elurrez, argiz, gorri zuri:
auspetik txingarra bezala, laiñotik sortua dirudi.
Zazpi margo dira? Zazpitan zazpi, bai, zuria(y) iturri.

Zeru ta baratze, margoei begira egunero nago.
Itsas-urdiñetik zeruarenera, zenbat alde dago!
Musker bititikan musker urdiñera zenbat areago.

Nere sapailotik lili xuri bati nagozu begira:
elur garatua dala diokezu: ainbeste zuri da.
Aretxek begia, bestek ez bezala, liluratzen dida.

Ara! Kukulutik zerbait jalki zaio. Zer ote da? Luma?
Ez doa zuzenka, or emen asi da, lore denen kuma:
Jainkoaren oillo —eun izen ba ditu—: eietan, inguma.

Aski xurgaturik, txoratil antzean artua du gaiña.
Itzuli mitzuli, nere sapaiora eldu zait, otxana.
Ertzean gelditu, egalak ikara, urbilduz nigana.

Zurrun gelditu naiz, aldarean Petri dagoen antzera:
betazala geldi, arnasa doi doia, begia bestera.
Ega berritu du, eskuin-saietsetik ni nagon atzera.

Ontan, ezkerretik birunda bukatuz, jo nau bekaifnean;
andik teillatura; gero xuxen xuxen zerura bidean.
Itxi tut begiak muxu legun ori auznartu naiean.

Inguma xorgiñez, gogakizun xuriz, bete zait burua.
Zertako so egon? Eun bulkoren mende da nere burua.
Nik dakita noizko? ba dut olerki-gai beitarik sortua.

Ez dut irauli nai gogai xuri oien barneko lapatsa.
Irakiten utziz, jaurtiko du laister ondarreko patsa.
Aski da baratzez. Eskuan makilla, urbil dut aldatsa.

Aldats gorakoan, oztoporik ez ta, so goi urdiñari;
aldats berakoan, oztopa bildurrez, erne larratzari.
Eman lasaipide birikeri, eman argi buruari.

Txango luze-ondo, indarberritzeko bazkari naroa.
Neke ta bazkari, ekarri didate min maite dan loa.
Ori sendatzeko, ardiek antzo dut eiten abaroa.

Atsaldean, biar aza landatzeko apintzen dut lurra:
belarra ken leenik, urrena lai-lana, azkenik, aitzurra.
Afal-suarentzat arrebari diot txikitzen egurra.

Eguzkia jeisten, itzalak luzatuz, Altzo-mendin beera.
Oilloak banaka ba datoz kotara, naiz dan egutera.
Gaua gautarrentzat; illundu baino leen, sartu naiz barnera.

Txaboletik urrun dabillen ardia, zokotik egira
illunaren iges oarkabe doa; aren antzo gira
bi begidun oro, nion sor diteken argiren izpira.

Igurikiko dut margo berriekin biaramon goiza.
Lotara sar gabe, egin dut Xuberon oi duten otoitza.
Laister ebatsi dut, nekaturik, goxo dakiden egoitza.

Oillarrek aski du begi bat bete lo, xango bakarrean;
—nik gorputza bete, ogea negurtu luze zabalean—,
Gauerdia jo dun ez naiz baitaratzen; ez bigarreanean.

Irugarrenean... au dut nik ordua; bein ez erneago
barneko begia. Elurrik, zerurik, ez da garbiago;
ez dauka laiñorik. Eguneroz ordu onen erpai nago.

Gogai onen ama esan dute gaua; baiña goiza dut nik
asmakizun aundi guzien garaia. Argiaren xintik
ez dan bitartean, murgildu naiz nigan, begiak itxirik.

Illun! Ago geldi! Argi! Ez iradu! Luza (y) adi!
Argi, margo, lore, mitxeletei baiñon, oni nagon adi.
Argiak begitan jo naunean, neurtitz berritan leer nadi.

EGAN

Bildur ikararik ez-baiña, larrua
bilduxe bezala kolkope xulora
sartu naiz ontzira. Lurreti jalkiaz,
—zeru gaiña goibel— asi gera gora.

Dabidez naiz oroi: «Jaunaren egalen
itzalean nago, poza daridala».
Otan, arnas zabal, barrendik irtena,
kolko ximur au bein lasatzen didala.

«Uso banintza»rik ez iñork agotan.
Ixil, begi-kuku, burua makurrik,
arkume salgai antz or-emenka daude
zenbait jaun andere, goi-miñak arturik.

Aur bat: arat onat, lurrean bailegon,
jostetan; arekin dut ene jarduna.
Or beste bat: ama lo-nai utzia du.
Nini polit onek ba dizu laguna.

Osasun galdurik ez dute; barnean
ez kezkarik ere gaitz egiñarenik.
Aieri begira nagola, ba noa,
noizpenka lurrera begiak saietsik.

Odeia gaindituz ozkarbian gera.
Eguzkik ez emen lurrean dun garra.
Oinñetan daukagun odei axial onek
zer iduri digu? —Belar sail igarra.

Ezker dut gazte bat, ustez aski mardul,
ago-xabalka da, eziñik egurats.
Bero zakarrean alaxe txoria.
Aurrek eta nik, zer lasai dugun arnas!

Ameriketan bai oian zabal, itsu!
Zertako da Larraun? An, muskillez muskil,
egun bat bidean lurrik uki gabe
millaka tximuen saldoketa dabil.

Ibai, mendi gotor, itsaso t'aintzira
ikusi ta gero, jeixten asi gera.
Aize-magalean ontzia zanbulu...
ta ni... kolko-lasai aurrekin lurrera.

PAMPAETAN IZAR

Illun dago lurra, illargirik ez da, izar dago zero.
Bi obobiribil, bat beltza, bat urdin. Ni naiz erdileku.
Izarrei begira, mendi gabe, doi dut jaso bear buru.
Zerua bertago izarrak gorrigo. Zelaia paketsu.
Begi-klixka batez negurtuak ditut millakan eremu;
giltzerdi neregana, eta beste klixkaz buka dut inguru.
Alper da bat-banan izar bakoitzan gelditua begiratu;
guzien nir-nirak itz bat egiten du: «tiñel gaituzu gu!»
Bazter orietaz arago ba dira beste milla mundu:
ibil eta joan, nork ote lezake mugarik aurkitu?
Ez xilborrik ere. Jainkoaren kutzak ertza non ote du?

Galtzen naiz bereela. Nere gogoeta zertako luzatu?
Nere belarrien betiko xixtua ezin dut sumatu,
kolkoan arnasa bakan, biotzean pilpira larritsu,
izarren ixillak, nekatuen loak, entzuten uzten du.
Ixil da burua, izketan biotza; baiña nork atzitu
zer dion? Berak, bai, oiartzunik ez dun itza bere baitu.
Noizbait burutik oin, biotzaren garrak osorik nau artu:
guzia biotz naiz; itza dut nerekin, ordu bat, bi ordu.
Itzik ixillen au biur ledi mintzo, biur lekit oiu,
asperen bederik...! nonbait utzi lezan gar onek erraiñu.

Gero... barne-barnez artu dut arnasa, bakarrean iru:
gorputz unatuak bere saria nai, oiera dei digu.
Lo bete daudenak esnarazi gabe, ixil nauzu sartu,
oin, gerri ta beso, izaretan erdiz, beroaren izu.
Gogoa bil-bil dut gorde magalean, laister sogor, itsu;
baiña lo-aurrean, gar berriko sua nigan oi dut piztu:
Zertako nai ditut izar eta tarte ameska berritu?
Nere biotzean, ain toki gutxitan, guzia zaude Zu.
Enai, ametsetan, lotan, argiz, gauez, Zu zaituda zero.

LUR-IKARA

Pitxintxa su-mendiari (Anai-arrebak Quiton geundela)
Ikus Dabid Ps. 45, 92, 95, 96, 120, 124, 127

Lotan agoala? —Zeinek eragin dik olako dardara?
Sukar daukanean gaixoak ola dik eiten otzikara.
Gaur ez aiz bulartu: ez duk erakutsi Jaunaren indarra.

Orro bildurgarriz ez-usteko dantzan asi adi, lurra!
Jeiki adi marruz legorra gaintzeko itsasoan, ural!
Etxe-bildur iges jun bedi gizona, obenez uzkurra.

Goiko Jaunak gotor egin au, Pitxintxa, gutzat igesleku.
Berak esan ziguk Dabiden ezpainez, ez gadin izutu;
erdian dugula dardar egin gabe, gagozan ekuru.

Zangorik ez dardar, besorik ez ega, Jainkoagan etzin.
Ibar, muño, mendi eskuan dauzkana diagu gurekin.
Bi gorputzoon muga paketan diagu, naiz ik egin zirkin.

Mendira begiak! Andikan laguntza. Utzagun ibarra;
lur ustel ta zoko urak azpijanak, berekin negarra.
Arkaitza dik zuti menderen mendetan, eskeinka bizkarra.

Lotan agoala? Su-mendi berriak sortzen ditxiak sarri;
zarrik ez aal daite bere lo-zorrotik iñoiz iratzarri?
Gizona zigorrez noizpenka jotzeko Jauna dik egarri.

«Zerbaitek ekarri au Amerikara». — Ez bildur, arreba.
Utzagun Jaunaren altzo zabalean auzi orren lleba,
gure naiz besteren obenaren ordain nai bagaitu zeba.

Atorkigu, Matxin il eta gu bioon Aingeru Zaindari!
Onez ekarri nauk Europatik onat, iruroon pozgarri!
Emen bildu gatxiak zerura bidean. Izan bedi sarri!

«Anai, elkarrekin il bearrak ote?» Jaunak nai dunean.
Laztan zagon elkar anai Aingerua dugula tartean.
Irurook batera Jaunak ar gaitzala Bere magalean.

ITZ ETA MINTZO

Egalak astinduz oillarrak jo digu. Belarrien poza!
Ogean ixilik, belarriak erne, argiraiñokoan.
Ixiltasuna da gogai onen ama. Noizbait, argi-xinta.
Jeiki naiz, jantzi naiz; besoak antxuma nago sapaillloan.

Aralar gaiñean eguzki-dirdaia. Bazter-intxaurrean
osto aiña txori, mozkor leuden gisan, txio zurrustaka.
Aingeru-ezkillak. Orduun areago dandarekin leia,
i bai aiz, ni ba nauk. Sogortu nai naute; ni, berriz, txixtuka.

Dandara berriro: Mezarako deia. Bi deiak... Bakarra...
Ordua noiz joko jantzirik apaiza; ni barnean nago.
Belar-giro baita, meزامutillak uts, ni Meza laguntzen.
An zer egin dutan, zer entzun, zer iraul, gerorako bego.

Gosal eta xuxen, ez etxetik urrun, gaztaiñadi bateen
goi aldera noa. Legun eguratsa ni jarri ta laister.
Ostoen urrungak arian lo-arma sartzen dit.
Lorik naiz ametsik aal goxoagorik neurtitzak egiter?

Gogaia goxatuz, irakiten doi doi ari zait burua
oarkabe; baiñan urren esnatzean, itzak txintxo datoz
bizar asko gabe, nik bear-neurrian lumaren ertzera.
Orduak ba doaz: eskuak bete lan egin dut ordukoz.

Gingan eguzkia. Gaiñeko muñotik itzul egitean,
Aingeru-ezkillak Lizartzan, Orixen, urren Azkaraten.
Denak entzun arte bidetxurrean ni, ibil eta geldi.
Dandara bakoitzak belarri ta biotz dizkit dardaratzen.

Zer eguerdi goxo ditudan burura! Berritzen didate
oroï utsarekin orduko zirrara, legor naizenean.
Angotik ari naiz; ba dut aski domu leendanik egia.
Ameriketatik gogoak ara nau egaldi batean.

Eguerdi ostean kukatzen naiz, bakar, dakidan xokoan
iru erritako ezkillen soiñua ixil auznartzera.

Ordu oro zaida nolabait berritzen. Irurak jo dute.
Dandara luzeak zintzo deitzen gaitu Kalbari gaiñera.

Ikastolan aurrak. Urren ixilaldiz, gurdi negartia.
Ixiltasun artan, basoko lo-xuxta baiño biguñago.
Aren lagungarri erloiu-zintzailla arat onataka.
Eguna ba doa, ba dator illuna nai baiño leenago.

Loti naiz, ez gautar; ixilzale, baiñan ez San Anton aiña.
Ogera baiño leen sapailora berriz. Ez dut illargirik.
Izar dagon arren, illun gorotza da. Orexain erreka
xurru xurru beian. Ez da gaur entzuten ontzaren ulurik.

Ogean ixil da; ez ixil osorik. Belarrian beti
sogin-soiñua dut. Egiz ote soiñu? Beti dit lagundu
erbeste negartiz, zeruaz oroitzen. Oroi zait eskola,
zerbait egin eta bein batez maisuak nola nindun galdu.

Lagunak etxera, ni gela beltzean. Argizpirik ez da
iñondikan sartzen. Baiñan andik laister piano-soiñua.
Arentzat itxirik ez da, baiñan ezin itxi belarria.
Argia sar ezin oi dan izkutuan sartzen da mintzoa.

Ez beti. Gerta zait, ostots bildurgarriz etxeakoak oro
jeiki, baiña ni lo. Esan orduun neri «Mikolas» agopez;
agontzen naiz usu. Izenak zer ote? Atzari ni beti
entzuteko; baiñan entzungor besterik edozer entzunez.

Zer gerta dakiket eriotz-orduan Jainkoak izenez
deitu nazanean? Beste denetako entzungor naitela.
Ordu zoriontsu! zu zaitut nik opa adiskide deiez.
Oi zer esnatzea! Zure besoetan esnatu nadillal!

Mintzo denen mintzo, Aitaren ITZA ZU, sar zakida sakon
nere belarrian. Ez dezadala nik beste zerik entzun
bizi naizan arte xoko gorde ontan ixiltasunean.
Soiñu denen soiñu, Jainkoa, belarriz dezadan oiartzun.

BOLIBIKO ZABALDIAN

Simon Bolibaren «aur kutun», Bolibi,
non da begientzat ikus-bitarterik zugan bezain aundi?
Or dituzu zelai, or mendi kankaillu, or, batez bat, argi.
Ageri dan tarteaz, itxas-obo bera zuretako txiki;
malkor eta malkor, elur eta elur, eta zero garbi.
Su-gurdi aurretik sorgiñ-argiz lurra itxaso dirudi;
atzera begira, lur biurtzen ura, begien zurgarri.

Gatzuna lurrean, artaldeak bakan, ez zugatz, ez txori;
oro sogor, baiñan erne dut belarri.
Eder mendietan, eder aintziretan, zeruan zohardi,
argian arego Zu baituket arki.
Eder dan oro Zuk, iragarri bialtzen aurreti,
baiña laiñoaz zaude inguru bildua, nai zaunak ikusi.
Ikustez aserik begia dut apal niganat itzuli:
mandeuli, ez liztor, ez eltxo, ez euli,
barneko musika naiz entzun-egarri.

Eserita dago Indio beltzeran, an jaio ta bizi,
argiz aseago ni baiñon; ark are zerbait nai ikasi.
Lepoa makurtuz galdez ari zaio bere kitarrari
beti gauza bera, baiña beti berri.

Biotza nai ase. Kitar-sabelean kuka du gordeki.
Zer du billatu nai? —Nik nai nuken Ua... ta berak ez daki.
Agur, anai, biok, jakin ez jakin, batera goazi;
kitarra joaz zu, neurtitzak ondus ni.

Zer geigo bear dut ikusiz Bolibi?
Itxaso ta zelai ezin neurtuzkoak iragan ondoti,
noizpait arki nezo azkena lurrari;
agortu nezazke; aundiago nauzu oriek baiño ni.

Baiña, Zu sumatzen doi doia naiz asi.

EGUZKIA JEKITZEN, ETZITEN

Argi-xinta sumatuz, ogeari muzin, jekitzen
naiz goizero bi belaunak arin.
Atea zabaltzean zakurras nerekin,
arnas-uxtu, mii luze, iñon egon ezin.

Irten gera. Zakurra zoraturik dabil
oin-muturretan dantzan, gorputza txoratil,
isats-zut, bekain arro, begiak biribil,
belarriak erne, eta bi besoak zintzil.

Ba goaz muño gora Eguzkiaren zun,
goiz ontan apustua nork irabazten dun.
Gu leenago! Kirika noiz asiko zaigun,
iñaurkin legorrean jarri gera bigun.

Zakurrak, nik, ez dugu makarrik begian;
esnatu da muñoa biok sumatzean;
ostoak pirpir asi dira zugatzean
eguneroko gure zantzuak artzean.

Orobat Eguzkiak ez du gaur makarrik,
ortzi guzian ez da nabari zardairik,
itsas-mendien ertza ubelik, gorriarik,
apain irtengo zaigu Andrea gelatik.

Ara leenen izpia, biotzaren pozgai;
gero, mako bat, gero, zerbait egonik zai,
biribil irteten da menditikan ustai.
Illun zeuden zokoek bereela dute jai.

Begiak mindu gabe luzaro begira
ustaiaren ertzetik ezker eskuin bira,
argi legun arekin sendatuko dira.
Bizkor jotzen astean, gu geure tegira.

Zakurra baratzean etzan da zabala,
nik ere lanerako naiago dut itzala.
Sorkari oro dauka beroak zapala.
Nik gaur egingo lana ez bedi makala!

Eguzkia ba doa ogera kuzkurra.
Nola sar ikustera nerekin zakurra.
Isats, mutur, belarriz billatzen du lurra.
Zernai erio-zantzuk bai bula bildurra!

Ni bakarrik naiz alai, ba dut itxaropen
biamonez Ekia tiñel sortuko den.
Urteak urte, baiña ba dut aski kemen.
Alare liketena neretzat gau azken.

Itsasoaren ertza gorri pinpiriña,
ara sartzen asi da Euzki Erregiña.
Egunero jantzi bat eun berriz egiña,
gaur askotan bezala ginga-margo ziña.

Agur! Zuk deramazu zerekin eguna.
Lurra gorputz antzera gelditzen illuna.
Argi beti gogoa, zurekin laguna.
Ez gau, egun dedilla ni jasoko nauna.

Geldi bedi nolana gorputza; gogoa
maitasun gorri miñez jantzirik bijoa.
Odei beltzen makarra, obenen laiñoa,
leen suntsi bedi!
Zuzen Zuregana noa!

ORAIÑALDIA

Orain aldi? Ez aldi, ez une, ez tini.
Orain, esan baiño leen, gero da oraindi.
Esan eta bereela, leen; jun zan igesi;
iñork ez duke neurtu, ez geldierazi.

Orain onen ondolik urtika goazi.
Txori bat nai eskuan; bost iges doatzi!
Esku soilez aingira uretan nork atzi?
Orain au atzi naiez iñork ezin etsi.

Leengoaren oroiak ba digu pozaldi;
geroaren usteak iñoiz gaitu argi.
Oroi, uste... Gaberik nor liteke bizi?
Oiek ditugu gure biziaren erdi.

Leengoaren oroiak ez nau asetzen ni;
geroaren egonak ba dit bildur aski.
Orain au da, nolabait, Jaunaren iduri.
Indar guziz Au nuke bear nik iduki.

Onek burruka goxo ematen dit neri,
erori ta zutitu, zutitu, erori.
Ari naiz etsi gabe, Israel iduri.
Azken indarraldian geldi nadin zutil!

Zuk iztazaiña joaz, erren geldi nadi!
Erren bederik, noan, baitut irabazi
Orain bizi ez dana, ez da beti bizi:
Nakizun orain Oni, naiten bizi beti!

BETIERA

Burdin dago zerua, egoa da mazal,
mendiak urbil daude, zugazpeak itzal,
ura berantzaldian, itsasoa jahal.
Arkaitzean jarri naiz bi begiak zabal.

Nigandik urrun gabe ontzi bat ageri,
an ustu, emen bete, dabil erriz erri.
Ugiñen apar doia urbiltzen zait neri;
ur gardenean noiz-bein arraiak igeri.

Asperten ez omen da ikusiz begia.
Nere au aspertzeko da itsas-agia.
Uin-otsak leenago dit artzen belarria.
Ez aspertu, ez ase, ark nauka guzia.

Antxitak xortzen naute itzuli-inguruka;
leertzen dan apar arek axalean nauka;
begiei nai dutena errez diet uka;
dunba sor artan nauzu barrnean kuka.

Ots ori betidanik etengabe bera?
Iñolaz, nik bezala ba du asiera.
Ez du tarterik —ontan biook berdin gera—.
Idurirutzen zail dut bioon bukaera.

Nik ere ba dut ots bat belarrian beti;
ots ori entzuteko sarri naiz goseti.
Or arkitzen naiz nerau ots denen gaiñeti,
aldarteak aldarte, barnean barneti.

Nere biotz-pilpirak berekin etena;
betirautea ez da neurtu ditekena;
ots etengabe ortan, belarri barrena
dut aren iduririk jator-jatorrena.

Betieran sarturik arkitzen ote naiz? Ez;
nere mugarekin egin dut topo maiz.
Nere muga loa da: ori dut gaitzen gaitz.
Orregatik goizetan jekitzen ni garaiz.

Ari naiz ta ba nago entzun eta entzun,
ots orrek etengabe irauten ote dun.
Nerau neronengandik atertu nai ez nun;
baiña ba dator loa, bekañetan astun.

Ez da betirautea luze, zabal, zingo;
une, alde, menderik ez du bere laingo;
guzia da batean, betean ta beingo.
Bestala mintza gaiten: ua dugu Jainko.

Ez da belarri-otsa. Zenbat legunago!
Ixiltasun osoa zaio urbillago.
Batetikan bestera bide luze dago;
Baiña sumatzen dala nolabaitxe nago.

Ixil ortan sarturik, uneka bederen,
—dena batean baita— Jauna daukat emen.
Dezadan beintzat atzi uneka, naiz eten.
Gero dut atergabe beti jastaturen.

AZKEN-AFARIA *Etena 6 aldioro*

«Opa nuen opa aspaldi Pazko au zuekin jatea,
semeak! Oraintxe Aitarenganako bete zait epea.
Nerekin jaten dun zuetan batek du asmo Ni saltzea».

Jaunak morroeiri oiñak garbitzea maitasun garbia;
baiña gorputz-odol jaten ematea maitasun berria!
Oiñaze-bearrak biotzaren garra ez du itzalia.

Oiñaze bezperan begiak jatorik bere Aitagana,
ogia zatituz, onetsiz, onela mintzatu zan Jauna:
«Jan ontatik orok: nere gorputza da, gaur salduko dana».

Afaldu ondoan, ikasleen erdian maaiean zegola,
orobat ardoa onetsiz: «uzute, au nere odola.
Auek berritzean nere oroipenez egizute ola».

Gure siñestean zer mamiagorik afari au baiño.
Egunero dugu kristauook berritzen mendeen menderaiño,
argitasun eder biur dedin arte fedearen laiño.

Ikusten, ukitzen, entzuten, usmatzen, jastatzen, SIÑESTEN.
Margo zuri antzo, fedea zazpitan zaigu barreiatzen.
Nik dakidantxoa, siñeskizun ontan eder da kokatzen.

«Au nere gorputza, au nere odola», siñes-aitorkizun.
Nik ikasi asko kolokan dabilla, ba dut uste aizun;
baiñan egi ori, Zuregan etziñik, nere guzien muñ.

Uste, diotenez, aburuz, iduriz... zenbat uste ergel!
Oietaz burua bete bizi dira bost eta bost ergel.
Agur guzieri! Ez dut oien mende bizi nai otzepel.

Margo denen ama argia dan eran, Egien Erregin
Fedea. Margoa, bai, baiñan argia iñork ikus ezin.
Begien argia ikus ezin arren, emen dut nerekin.

Siñestargia dala, izkutuen dala, argirik argien.
Gure baitan illun, bere baitan argi, margorik zurien.
Ortatik irten da zazpireun izpitan jakiterik geien.

Gure siñestea argi zuri dala, argi gorri, bero.
Jakin nai lukena betor maai ontara murgilki goizero.
Nor otzik gelditu usu bizi ontara urbildu ezkeror?

Illunean argi, begiak itxirik ikusten obeki.
Garrik ez, tagori. Biotza su ontan dugun irazeki.
Mundu itsu otzak argi-bero auen berririk baleki!

Biotzez bizi da gizona. Biotzez Jainkozale dana.
Gure jaureskuntzak biotza du nausi. Argi, bero, bana
biak dira bear; baiña biotzak du laztantzen Laztana.

Afal-ondo samur, itzez, itzik gabe gure Jaunarekin...
Baiña bereeri jerdun zerutarra orduun zien egin.
Onaa emen itzak, urardotu gabe gure lurtarrekin.

Irakur dezadan jardun goitar ori itsaso-ertzean.
Urrungo urruna, uiñena, itzena belarriz artzean,
sar bekit ots ori nere gogoaren muiñik barnenean.

GETSEMANI
I. NERE BARATZA
Etena 8 eta 7

Baratz eder, bakar, ixil; etxea dut inguru.
Bost zugatz mardul, arnariz beterik adaburu,
txertaka, landare xume, denak lorez mukuru:
emen deramat eguna nere baitan ekuru.

Nere gelak, ate, leio, lurraren berdin ditu;
barren ortan egun argiz ezin naite gelditu.
Baiñan edertasun ontan, Jaunaz nola kupitu?
Aren albo kokatzeko bi begiak itxitu.

Begien zoramenari egin badiot uko,
Ikasle aien antzera ez nau loak artuko?
Ur-xurruxta dut erdian: onek nau esnatuko.
Eihara-zaina bezala ez al nau sogortuko!

Zil bekit gogoratzea nere zenbait naigabe;
nere poz aundiak ere an asiak dirade.
Nere gogoramenean ongi gordeak daude!
Zurekin berritzen ditut etortzean urtabe.

Or erdian, nere Jauna, zaukat iduritara,
jasan-bearrak oroitzuz, gorputzean ikara.
Kristau zintzoen xoko dan Getsemani landara
bilduko naiz berriz ere; betoz gurekin ara.

Ikasleak bezain argal ba dakizu naizena;
emaidazu, saiets ortan esertzeko baimena.
Oroi naiz Jainko bezala barnean zauzkadena.
Zurekin biotzik biotz egingo dut otoitz bena.

Ur-xurruxta dut barneko musikaren laguna.
xurrut orrek guritzen du biotzaren barruna.
Zertako gogoetatuz alper neka garuna?
Ein dezadan bizkor otoitz, izekiz maitasuna.

Ordu oso, ordu gozo, egunak eman beza. Gau guzian lorik gabe ontan iraun baneza! Ordu goxo, nork eskatu? ez atsegirik eza? Gazia Zuk artu zenun, neretzat utzi geza.

Getsemani, Getsemani! naigabetuen landa; kristauak or arkitzen du pozaldi Zuk emanda. Zenbat aldiz arat egan irudituz naiz alda! Ekaitz aldian neretzat kabi goxoen an da.

Zerau zaitut baratx ontan aretan zindudana; nonai zaude Jainko-Seme, Jainkoz nonai zerana. Itzul dezadan biotza soli soillik Zuregana. Nagon emen, bakar, ixil, Zuri maitez emana.

II.

«Coepit contristari»

(Mt. XXVI, 37)

Naigabetzen asi zan.

Asi nadin Zure miñak gogoz artzen aurtengo. Sorkari guzien miña gerta bekit barrenge. Guziak leengo dirala, denak ez daude leengo. Erakutsi nai dizute beren barrera beingo.

Gizon zeranez, ba duzu aldien gora-beera. Guregatik artu dezu giza-gorputz minbera. Afarian bizkor ziñan, baratxan argal zera. Indar berriak artzeko ba zoaz otoitzera.

Otoitzean sartu nai ta gorputzak ezaldia. Ni ere, gutxi bederen, zerbait naiz ikasia. Bekaiñetan illuna ta ezpaiñetan nagia, burua goibel, erori, milla bulkoz naasia.

«Au, ori, beste, bear dut bi egunez egari. Bizkarrik ezin ukatu Aitak gogo dunari». Jainkotasuna debeku ikustez animari; ikustea baillitzaio min guzien sorgarri.

Zer illun argi gabea! Gau illunaren ago!
Odeietan itzali da illargia lotsaro.
Nekeak urbildu-aala ortzian illunago;
baiñan illuntasun ori itzurterik ez dago.

«Erio zorian nago goibelaren goibelez».
Biguñago litzaidake eriotza naigabez;
baiña gogora buruak dakarkidan oiñazez?
«Al bada debeka zazu, oro dezakezunez».

Sar nadin naigabe ortan ur andian bezala.
«Aundiz itsaso» diozu biozmin ori dala.
Ortatik eman idazu neregan jasan aala.
Illun beltz ez bada ere, illun orren itzala.

Ur aundien zurrumurru entzun dezadan urrun,
ez xurruxtaren soiñua baratzan bezain legun.
Baratz ontan atergabe artu nazazu lagun.
Geldi bekit belarrian soiñu oien oiartzun.

III.

«Dormientes prae tristia»

(Lc. XXII, 45)

Lo zeuden naigabez.

Antxe, Jauna, ba dakizu, geldi nintzan bakarra.
Otoitz-aspertu bat nai, ta debeku nun negarra.
Belaunen gain egoteko galdu nizun indarra.
Eseri naiz; ezin egon; ez dator deadarra.

Zenbait aldiz oge goxo biur zait biozmiña.
Leen astun zan naigabea, azkenean... ariña.
Biotzean agortu zait gaur beiñolako griña.
Au dut miñik aundiena: miñik izan eziña.

Askotan Zure miñ orrek arindu dit nerea.
Gaur ezerk ez nau kupitzen gaixo doakabea.
Eseriz, eziñegona; edonola, nekea.
Ez datorkit axalera barreneko pakea.

Urbilduz zoan eguna; biamon oro larri.
Lurra zeken, atsa legor, zerua berriz arri.
Soraiotasun elkor au bai dala nekagarri!
Bestetaz ez bada, miñez gelditu naiz egarri.

Begiak igurtzi naia, ezpaiñetan arrausi,
gorputzaren ezaldia iñolaz ezin ausi.
Eguerdi zan, oroi zera, ogera nintzan jausi;
illunaldi beltz aretaz ezin ninteken nausi.

Zuk etzenun baratzean oge goxorik izan;
miñ ori sorgarri gabe gogoz zenun eramán.
Erio aiñako miña ez dut ikasi zer dan;
eriotza, bai, eskatu biotz osoz bostetan!

Ez zure Gurutzekoa: ez neukaken indarrik agoz
esateko ere «kendu miñ au nigandik,
baiñan ein bedi Zuk naia, ez nerez nai nukenik».
Eriotz ariñagoa aukeratzen nizun nik.

Neke auek arintzeko eman zenidan loa.
Naigabe artaz aazturik, egin nizun goxoa.
Ondoren, otoitzerako zuti neukan gogoa;
leena berriz esateko eze neukan agoa.

IV.
(Etena oarkabean aldatua 10-8)
«*Si possible est*»
(Mc. XXVI, 39; Mc. XIV, 35)
Al badite.

Orduntxe, Jauna, nolako miña
etorri zitzaidan neri!
Zuk eta biook bakar dakigu
zazpi urte beltzen berri.
Zuk neri miñak bialdu eta
ni guzien gain igeri.
Zure laguntzaz ezin nezaion
ukorik egin ezeri.

Esaten nizun: «Noiz arte, Jauna?
Ala, jabetzen etzera
Zuk eman-aala jasan dutala,
jasango ere aurrera?
Azken-miñ ori bego beñipein,
ez naza jaurti lurpera».
Baiñan ez neukan neronen mende
bere miñarem aukera.

Ezin dut aaztu Urli'ren bidez
erauntsi zenidan lorra;
ez Sandi arek bide-erdian
ipiñi zidan zoztorra;
gero, Berendi egin nun topo,
gogorrik bazan gogorra.
Guzi oiekin ordaindu bezat
nere gaizkigiñen zorra.

Ezin etsi nik. Bego, bai, bego,
artuko dut olako min;
lekutuko naiz baztarrenera,
ez dedilla nitaz jakin.
«Baiñan ez bedi nere gogora,
Zuk naia dezadan egin».

Itz auek doi doi esaten nitun
ezpaiñez, biotzez ezin.

Gerta-bearra gerta zanean,
beste biderik ez neukan.
Ukatu, nola? Esku on orri
etsian muñ bear eman.
Etsi garaia eldu zanean
biotz osoz nizun esan:
«Nik ez, Zuk naia gerta dedilla
zeruan eta lurrean».

V.

*«Procidit in faciem suam orans»
(Mt. XXVI, 39)
Auspez erori zan otoitzean.*

Nere baratzak erdian ba du txoritokia.
Illunduz an eseri naiz egiten eskaria.
Zer sumatzen illun artan? Jaun auspez eroria!
Belaunez jartzen nakio, entzun nairik adia.

Alboan ur-txurruxtari ematen diot giltza,
ixilduz, Aren arnasa sumatuko balitza.
Gaua bañon ixillago dago Aitaren Itza.
Barna korapilloturik ezin nakio mintza.

Lizardi'ko malkorrean gaxte nenbillan artzai,
ardi baten joalea oianean entzun nai.
Arnasa geldiazirik bidean nengon erpai,
txiliñik entzuten ez, eta, bioz-pilpil utsa bai.

Alan emen: sumatu nai Jaunaren biozmiña;
nolabait erakutsi nai neukan erruki ziña;
min nizun, entzun nai eta ezer entzun eziña.
Baiñan, entzunik, ez ote geituko nere miña?

Oiu bat: «Al bada bego, Aita, neke astuna;
alaare, bedi nik ez ta Zerorrek nai duzuna».
Ordu betez oi u bera, leengoen oiartzuna.
Azkenean itzali zait albotik nere Jauna.

Zutitu naiz, zer egingo? Atsa kolkoan estu.
Negar-aspertu bat nai ta malkorik ezin leertu.
Ikasleengana joana? Emen diteke gertu.
Arrika bat bide. Nagon. Jauna, zakit agertu!

Itzak: «Lo aal ago, Simon? Ezin engoken esnai
Nerekin ordu betean? Semeak, zaudete zai.
Ein otoitz, zuek galtzeko asmoetan duk etsai.
Gogoa zut egon arren, etzegok gorputza gai».

Laister da berriro Jauna leengo tokian auspez,
ixillaldien tartean leena berriz esanez:
«Aita, ezin baditeke erabaki duzunez,
evingo dut Zure naia beazun au edanez».

Orain, bai, arnas-nekea, ez lan egiñarena:
arrausiz izerdi otza buruan dunarena.
Biamonez ikusiko odol-izerdi dena; il gabe
gorputzak au du aulerien azkena.

Ixil! Bildurak leen antzo arnas-ateri nauko.
Ontan, agonduz, begia dirdir gertatu zako.
Aingeru bat zerutikan: ark indar eman dako.
Itzali zait... Aldegin dit eren aldiz arako.

«Egizute lo! Ots, zuti! Emen da saldu nauna!»
Ez datorkit otoitzera. Eraman dute Jauna!
Auxe, bai, neretzat gaua, argiz, miñez, illuna!
Giltzaz berrierazi dut uraren erantzuna.

VI.

«*Angelus... confortans*»

(Lc. XXII, 43)

Aingeruak biotz eman.

Eldu dira zalapartan, zekiten baratzeria;
Arma, krisallu, lasta-su, gure Jauna lotzera.
Aurreratu zaie bizkor: «Zer zatozte onera?»
—Jesus nai dugu—. «Emen Ni». —Ek atzeka lurrera.

Zer indar atera duzu aularen otoitzetik?
Petiri'k aularen arma artu du lo egonik.
Ez duzu zuk ainbat milloi Aingeruren bearrik,
Itza mintzo biurtua ozen dardaturik.

Ukituz sendatu duzu Malkoren belarria.
Itsu aiek etzekusten Zuk zeneukan antzia.
Baiñan ezin eragotzi Aitak erabakia.
Anker aien eskuetan, nai-ta ziñan utzia.

«Ez dut aldegingo, Jauna, naiz Zurekin erio,
denek aldegiñik ere» Petiri'k arro dio.
Ikasle banari ere agotik au dario;
baiña lotu dutenean, igesi jun zaizkio!

Mintzatuz, ixilduz, Zu Jaun ageri zera beti.
Ixilduz Jaun irten ziñan Erodes'en etxetik;
ixilduz eta mintzatuz Pilatus'en mendetik;
oiu aundi bat egiñez, Jainko Jaun Gurutzetik.

VII.

«*Sedete hic*»

(Mt. XXVI, 36; Mc. XIV, 32)

Eseri emen.

Antxe zan. Eseri nengon, naigabetan nintzala;
urbil aski Zuregandik Ikasleak bezala.
Bi begiak elkar-iges, buruz, gogoz, apala.
Nork esan leenengoz ordun entzungo zindudala?

Ari nintzan? Xor nindagon? Neronek ez nekian.
Musika bat ezin kenduz nedukan belarrian.
Xor nengola, ta, soifua ixilazi naiean,
otoitz-ordua goxaro joan zait ezarian.

Begiak xorturik, baiña, belarria Zurekin,
askotan zertara gauden ezin dezagu jakin.
Obe genuke Zu suma, gogo, zentzu, denekin;
baiña barren erdi-xorrek laguntza du batekin.

Ordu erdia, ordua, besterik egin gabe;
ez nintzan azkeneraiño zer egiten nun jabe.
Alperrik astia galtzen ote nizun erabe;
baiña sostean biotza biur zitzaidan labe.

Andikan bizkor jeiki naiz. Nonai Zure babes.
Sendatua sumatzen dut nere kemenik eza.
Xorraldiak indar ori nolatan eman leza?
Indar oien bear nintzan gizon irauñ baneza.

Orduun baitaratu nintzan, musikaren barnean
Zu zintzaidala legunki gordetzen biotzean.
(Zenbait aldiz igalia ezagun axalean).
Ez nengon xor, ez, Zurekin nengon gogo betean.

VIII. JUDAS'EN MUSUA
«Et osculatus est eum»
Eta muñ eman zion.

Biotzik beltzenarekin or dator lagun zuri
Jaunari muñ ematera. Non duk ezpata, Petri?
Satan-seme ori jo zak! Barka zaiok Malko'ri.
Baiñan ez; Aitak nai duna, bestenaz, ezin ledi.

Bildots bat iltzean ez du arakiñak erruki.
Ille gurian aiztoa dio legun igurtzi.
Ola, musu beltz orrekin saltzen ire nagusi?
Zein elkor biurtu dikan zillarrak biotz ori!

Ez du musurik ukatu. Eskuak erakutsi.
Otoitzean bizkortu da. Gorputzez, gogoz, zuti,
odol-bataioa nai du; berantak dauka larri.
Ba deramate tiraka, odol aren goseti!

Ikasle mingain-beroak oro doaz igesi.
«Nagusi, Zurekin il, bai; ez Zu bakarrik utzi».
Aien asmo sendoenak aizeak deramatzi.
Orobat agintzen dugu; berdin iges goazi.

Bakar bakar uzten dugu etsaien jostagarri.
Zer egin nik? —Baratz ontan gorderik egon geldi.
Or atera zaigu Simon, bazterka, zer-ikusi.
Bein, berriz, irutan uka: «ez dakit nor dan ori».

Musuan izkututzen du Judas'ek etsaikeri;
itz eta zin, bero genun, ustez, maitean Petri;
itz eta zin... ukatu du; ago batek bi mihi:
maitasun aularena, bat; bildurak emana, bi.

Nik ere galtzar berean ez al ditut biotz bi?
Nola dezaket izkuta oinbeste saldukeri?
Irtutan galdegin dio: «maite nauzu, Petiri?»
Erean, «Zuk dakizu» erantzun du gurbilki.

«Maite baitut Jaun», aitortzen iñor ausartu ledi,
irtutan ukatzen Petri duelarik ikusi?
Ustez maite zaitut, Jauna, Niauk baiñon obeki
Zuk dakizu nere biotz aldaberaren berri.

IX.

«*Ligaverunt eum*»

(Io. XVIII, 12)

Lotu zuten.

*Spiritus oris nostri Christus Dominus,
captus est in peccatis nostris (Thom. IV, 20)
Guk ago-arnas dugun Kristo gure Jauna,
gure pekatuz lotu zuten.*

Loturik eramana da Kedron errekan barna,
auzia garbitu bear duten gaiztoengana.
Salatzailleak an daude zital Jesusengana;
iltzera galduko dute erru gabeko Jauna.

Iragarle zaarrek oro Zu zinduten aipatu.
Zure arnasak arturik ziran Zutaz mintzatu.
Zu ziñan aien asperen, arnas, mintzo ta kantu:
neurtitz ederrez zinduten alde-aurrez ospatu.

Gizaldi naigabetuak Zu maizenik agoan.
«Jesus» izen au bezainbat zein daukagu gogoan?
«Jesus» erakutsi zigun leenik amak altzoan.
Dugun entzun azken-itza «Jesus» iltzerakoan.

Nere biotz onek otoitz mintzo gabe Zu zaitu.
Eztarrarian auen zakit, ezpaiñetan erregu.
Asperen, negar eta poz, guzietan guzi Zu.
Lotu zindudan!... Ez nekin zer negin... Jesus! Jesus!

X. GETSEMANI NERE MIÑ-ONDO

Miñ-aurrearen ikara! Miñaren larripena!
Miñ-ondo aundiak ba du atsegin bat ostena.
Min-lekua legunkatuz artzen dan atsedena
esateko bakar da gai miñ aundiz egon dena.

Giltzapera nindoola esku lotuak burniz,
arren, lasaxegotzeko esatear egon niz.
Makurrago gerta-bildur, ixil jasan dut anitz.
Etziramon goxoa nun, ukaraiak igurtziz.

Ez dakit noiz arte, baiña jun ziran nere miñak
Baratzan Jaunaren aien aldean ez samiñak;
baiñan Arenak sumatuz esan ditezke ziñak,
miñ-ondoaren goxoa jastatzeko egiñak.

Urteroko Garizuman au dut nere xokoa,
zazpi urtez ain samiña, zazpi laukoz goxoa.
Zuretzat izan zan miña, neretzat miñ-ondoa.
Zernai gaitz gerta dakidan, Getsemani'n gogoa.

ERODES'ENEAN
(6 ta 6, ustekabeen aldatua).

Zuriz jantzi zaitu! Bai eder zuria!
margo bikain, margo denen nagusia.
Oker autatu da zoroen jantzia;
Zuri da Zuurtasun, Aitaren argia. (Sap. VII, 6)

Azari! Ill-obi azal-zuritu!
i lakoentzat duk Jauna mintzatua.
Orregatik zegok orain ixildua.
Galdegiok. Au duk Bildots mintzuldua.

Ixil zegok, ez dik zuritu bearrik.
Errurik badaukan ez duk galdetzen ik.
Iragarle aundi dugula ba dakik.
Emak zer-atera! Erantzunik ez dik.

Iskribauek, aski zorrozuz eztena,
galdu nai likete erru gabe dena.
Mirari bat nai duk? Or duk ederrena,
ixillik jaunago ager denarena.

Zoro Zu!... Urliak, billatuz aitzaki,
zoro-medikura nindun eramaki.
Ez da lotsatzeko. Barrenak ba daki
urrundik bederen zaizula jarraiki.

Zorotasun omen Zure Gurutzea;
zuurtasunik bada, au bedi nerea
Zoraldi, zuurraldi, nolana deitzea,
gerta lekit neri or eriotzea!

ARANTZEZKO BURUNTZA
(Mc. XV, 16, sq; Io. XIX, 2 sq)

Emen jantzi gorri miña, Errege ziñarena.
Errege!... iñork Alkitik uzkail ez dezakena.
Alegiz jantzia dute egiz izango dena.

Arantzez eio buruntza, seskaz burua zaka,
zartakoz betondoa jo, belaunez egin ñaka;
begiz, ezpainez tximuka, mingaiñez gaitz-esaka:
betiko denen Erregek itxurarik ez daka.

Buruenik, aurpegira txu zikiña botaki...
—Ori ere xeme onek, zer dan, jasanez daki—.
Irañik itsusiena ixillik deramaki.
Errege pakezko dala orrek dio goraki.

«Ecce Homo!» Maxituko etsaiak azkenean;
suntsitu biotz-gogorak burnizko zigorrean.
Semeook artuko gaitu besoen zabalean;
idekiko du biotza, gu artan sar gaitean.

«Ecce Rex vester»; denena, Gizaldiak baiño leen.
Aitak Sion'go mendian Errege jarria zen.
Sion ori Golgota da, an Gurutzera zuten.
Etsaieri, semeeri or zaigu nagusitzen.

«Ecce Deus». Au Jainkoa zeru-lurretan. Agur!
Lurpeak ere belauna murgil bezaio makur.
Au egi gizon egiña, beste guziak gezur.
Nauka zoro nai duenak; ni Zurekin beti zuur.

GURUTZEAN

Emissa voce magna expiravit.

(Mc. XV, 37)

Oiu aundiz eman zun arnasa.

Buruzut-indarrak bilduz, egin du oiu aundi.
Oiu ori guganaiño eldu da mendiz mendi.
Ez du gizonak atera; Goiko Jaunak barrendi.
Oiu orrekin il dana, Jaungoiko da iñondi.

Artzai nintzala mintza nai menditikan mendira
bi eskuz nere mintzoa zuzendu nai erdira,
indar guziak bildurik, oiu biur dira;
lagunak orobat ditu eskuak belarrira.

Jesusek, orduko, gaurko, biarko gizonari
dei bizkor egiten dio, entzun gogo dunari.
Oiu ortaz eman dio ill-arnasa Aitari;
arnas berori bialdu gizadi osoari.

Guziook bat gerala du esan afal-ondoan;
Aita Semeagan dala, biak daudela gugan.
Beraz, oiu ori guri egiña bear esan;
arnasa guri utzia, Aitari ta batean.

Il zaigula azken-atsa burua zut emanez;
burua erortzen utzi, guri keiñu egiñez;
besoak zabalik dauzka laztan eman bearrez;
urbil gakion, besoak zabalduz, eta maitez.

Arnasa guri utzia, Gurutzetik bialduz.
Bete gaitezen orretaz galtzar ontara bilduz.
Dugun arnas au agoan, gure miñak sendatuz,
asperenik mamiñak eskeiñiz, Jesus! Jesus!...

IL-OBIAN

Nor zaitugu, gorputz eder? Nor zeran'ka naiz asi.
Zein asten zaio mintzatzen illaren gorputzari?
—Naigabeen bere aurra aitari naiz amari—;
baiña ni, Jauna, zoroan ez naiz izketan ari.

Etzera Zu gorpu zurrun beste denen antzera;
anima bakandu arren, Jainkoa or da gera.
Nortasunaz bat egiñik Jainko-gorputza zera.
Emen nator Norbait dugun Jainko au jaurestera.

Dabid'ek esanik dakit, etzera ustelduko;
Zeuk esanik, etziramón tiñel zera piztuko.
Gorputzari lo ederra au azkenez sartuko;
pizturik, etzera ilgo, etzau loak artuko.

Piz-bear ook ill-obian sar gaitzazu Zurekin.
«Il gera, baiña bizi au or dago Kristorekin».
Nagon or beti izkutu. Zu piztutzearekin,
itxaropen dut nik ere betiko piztu nadin.

Esna zaite, piztu zaite, gu ere piz gaitzazu.
Abraan'degitik anima deitzea naiko duzu.
Zildaiez itxi zaitute, gudariz inguratu.
Arkaitza zulatu gabe, obia uts dukezu.

Agur, Jainkoaren gorputz, oinbeste min jasana.
Betor anima leenbaileen gorpu zurrunagana;
guri bizi emateko abean il zerana!
emaiozute alkarri biziaren laztana!

AMA NAIGABETUARI

Txikidanik izan nintzan zori gaitzaren lagun;
etxe artan egunero ezbearra ba genun;
Zure miñak gureekin gauez oroi genitun;
Agurtza esan ondoan kantak arintzen gindun.

Gure sukaldean ziñan miñetan aipatua.
«Erregiña eder ori, nekez inguratua».
Negar-aspertua baiñon obe genun kantua;
baiña bein, eten zitzaigun... Miña zan alakoal!

Aiton, amon ta guraso, senide ugaritan,
uretan gatza bezala geienak urtu ziran;
iru gelditu giñanook an-on gabiltza bakan;
Zurekin bildu gaitezen luzatu gaberik an.

Amona Mari Axuntxi etorri zait gogora.
Zure Jasokundeari aurten ein dio gora;
bestetaz zerbait esan nai, ez dakit nondik nora;
iñutama ez dezadan utzi, beintzat, albora.

Ba nago egon ta egon. Neurtitz ezin egiña!
Orduun bezala malkoa ixuri zait samiña;
neurtitzik ez da munduan zorigaitz aren diña.

* * *

Motx gelditu naiz esaten Ama-Semeen lana;
gaiñera nereaz naasi! Barka zuzen ez dana!
Eskein dizut biori biotzean dedana:
eziñ-esanaren miña; miñen ezin-esana.

RESURREXIT

(6 ta 6).

Terraemotus magnus factus est.

(Mt. XXVIII, 2)

Lurrikara aundia gertatu zan.

Poz aundiak dardar eragin oi dio gure biotzari.
Egun oetan, bai, poza sartu zaio lurrari berari...
Mendian ein dut lo. Argi-zirrintean zerk nau iratzarri?

Ego-aizea da. Beorrak irrintzi, laugainka, zabala
zalapartan dute alden-alde laister, ixil azkazala;
baiña sail aundiak dardarazia du lurraren azala.

Eup! Nik dakit zer dan goizean mendian esnatzeko poza!
Oiean bildurik gelditu dan arek ez dezake goza
lurraren ikara, irrintzi aiekin laugaiñaren otsa.

Aurten Salvador'en larunbat Gurenez, lur onek bost aldiz
dardar egin digu: emen pasa dira Aingeruak zaldiz.
Iru dardar txiki ta bi aundi ziran, jende dena baldiz!

Zu zera nagusi, zeru, lur ta lurpe. Ikara ta bildur
zeuden deabruak bere giltzapean. Emen ere kuzkur
jendea. Zuretzat zoro dabilzanak, biurtzen dira zuur.

Ez zan ikaratu ill-obirakoan Maria Madalen;
ez ta Donibane, laisterka joana Petiri baiño leen;
obi-zaiak, aldiz, ikara lauorritz, il antzeko zeuden.

Au poza! Onekin naigabeak oro estal dira gaiñez,
irrintzi, poz dardar, lekaio ta laztan, txaloz ta mingaiñez.
Ar zagun atsegin! Jauna piztu baita, esana zigunez.

Piztuko gu ere. Jesusek zerua digu irabazi.
Egunero baratz, zeruko mugara urbilduz goazi.
Betor egun ua Jesus ikusteko. Il Bai! Pizten asi!

IXILTASUNA («Mendekoste bestetan» bezala)

IXIL-AURRE

Nere lore baratza
gelaren alboan datza;
ematen dio zentzu banari
bererik zaion emaitza:
begi, belarri, sudur ta sapai
asetzen dira baltsa.
Gertatua, izan ere.

Eguzkiak batera
txoria txintaz atera;
garoa lurrin biur dediño
elkarren lagun gera.
Baiñan oberik entzuteko
irtengo naiz oianera.

Oiana, dan aiña zabal,
gainberoak erdi zapal;
geldi geldiro arontz onontza
bakar naiz itzalez itzal.
Oiana ta ni batean gaitu
ortziko urdiñak estal.

Nere baratzak ez dun
soiñua gogo dut entzun
txioa baiño sorrago dala,
arek ukitzen nau legun.
Ua lakorik belarri onek
ezin arkitu du iñun.

Èlerik ez dut ikusten,
zurru-murrua sumatzen.
Kakao-ama zaion zugatza
tantai orotan gaillentzen;
Ameriketan —gelgarri dana—
zugatz aundiak loratzen.

Ostorik ez ta lorea,
lore biur dan erlea;
sorgiñ-inguma xuri-gorrixta
muskil gaiñetan ernea:
urruti-soiñu sorgarria
da belarri auen asea.

Elur maluta bezala
lbeltzéan jausten dala,
noan bidea estalia du
eginéz neri magala.
«Zapal nazazu, seme,
ari zait, gure nagusi zerala».

Aundi aundi noa bidez
oianak didan itzalez;
ager diranak, nere oiñetan
jaurriak esan ditekez:
ikus noraiño makurtzen diran
ni jaun ezagutu naiez.

Zeri nagoen begira?
—Ikuskarien erdira.
Zeru eta lur tarteko denak
nik nai nukena ez dira.
Éz da begiz ikustekoa:
oien guzien argi da.

Entzuten ari naizena
ez da furrunda ozena:
beroak berak moteltzen ditu
egalak eta eztena.
Oiana ta ni batean gaitu
lotara deitzen azkena.

Andik nere beitzaz, nora?
—Nere gelako zokora.
Basoan suma ditudanetan
gauza bat neri gogora:
erle-soiñua baiño meiago
dan marmari zorakorra.

IXIL-ALDI

Itxi ditut bi begiak
loari ederretsiaik;
eme emeki itzali
zaizkit basoaren marmariaik;
baiñan oraindik etsirik ezin
artu dute belarriak.

Gauez ere zur da beetik
lo-zorroaren menpetik;
erdi-lo dala, entzun gogo du
xurru-murru meietik:
beti lirauken otoi-soiñua
sortu ledion barnetik.

Guziak sogor, au ernai,
otoitzerako doi ta gai.
Goi-arnasari laguntza eske
luzaroan dago erpai;
ez baitaki nai bezain garbi
Goiko Jaunak zer luken nai.

Geroan, intziri miña
iñolaz esan eziña;
ordu luzetan atertu gabe
nik orde bestek egiña.
Ara bialdu zait bortxarik gabe
indar aul denen ekiña.

Begi-txuku, arnas-bakan
arri dagonaren gisan
entzun aski dut intziri miñau
barnean zer ari zaidan:
otoitz oberik ez dut asmatzen
erbeste illun onetan.

Lana bestek egiten dit,
aspertzerik ez dagokit.
Otoitz egiten sekulan baiño
orain obekigo dakit,
iñork entzuten ez dun zotiña
aldian aldian darit.

Paul Barkazale'ren lana
negurturik jan-edana
bostogei urtez epeldu gabe
artara baitzan emana;
poz aundietan negarrez urtuz
irauterik etzeukana.

Aspaldion opa nuna,
ondasunen ondasuna:
animarena ez-ezen, bai ta
gorputzaren osasuna.
Nere urteen luze laburrez
bedi Jainkoak nai duna.

IXIL-ONDO

Zokotik irten bearra
ibar negartsu ontara.
Ixillaldiak otoitzarekin
berritua dit indarra.
Alegingo dut ote dezadan
txuka besteren negarra.

Gaiztakeri ta gezurra,
—betea baitute lurra—
burrukatzeke egokiko dut
nere indarren apurra.
Arnas Gurenak eman begizkit
ago ta luma zugurra.

An Euskalerria sasi,
—oker ez badut ikasi—
etsaien gudak erruz omen du
landako muria naasi.
Ola badago, ez nuke gogo
etxera bidean asi.

Il naiago dut, batera,
bizi gelditu, bestera;
zer gerta ledin ikusi-naia
onezko bada, bide da;
gaitzez baledi, betor Erio,
onez bada, biziera.

MIRAMAR 1954

Anima mea desideravit te in nocte.

(1s)

Here barrenak gauetz irrikatzen zaitu.

Betieran sartzen ote naiz asia
tarteka bederen? Ez muga, ez aldi,
ez tarte laisterrik; betaren barnean
beti dan Arekin bete nago geldi.
BAT. Ala zakurra eizez dabillala,
isats-eraginka, ikara belarri;
baiñan oillagorra suma dula, kuzkur,
batera biltzen tu, lotuz gorputzari.
Buru ta biotza alde banatara
doazkit egunez, bi liran iduri;
gauaren mendean bat biurtzen dira
ezin bakanduaz: orduun naiz bat-bat ni.
Gauetzko pakean egin ez duenak
otoitza xortzeke, zer dan ote daki?
Gauak? Ixillak? Zerk ote nauka kuku?
Indar oro batuz zer ote naiz ari?
Egonean jardun, jardunean egon,
eragiñik gabe norbaitek naragi.
BETA, Jainkoaren beti'ren antzera

noiz asi, noiz buka, ezer ez dit neri.
Tarte onek ez du laisterrik; egonak
aaztuazi dit noiz otoitza nun asi.
Ari naiz, ba nago. Betaren pakean
ez-axolik nago otoitza noiz utzi.
Xaguxar bat egan bekoki gaiñean...
lurrean nagola dioket igerri.
Murgiltzen naiz berriz beta paketsuan,
jardunean egon, egonean ari.
Katu elur-margo, marrakaz isatsa
legunduz, atea zaiodan zabali,
eizetik irten da; atzarriz berriro,
lurrean nagola dioket igerri.
Arraiak uraren axalean zenbait
mamu atzemanka eiten baitu jauzi
ura galdu gabe? Alaxe berriro
arnasa galtzeke murgillik naiz geldi.
BETE. Utsarterik, aldarterik gabe
ni bete; neronez ez xortu, ez aantzi.
Baiñan utsa naiz ni; Jainkoak nau bete.
Ark ez baitu bazterrik, nik ez dut bazterrik,
ez baita mugitzen, enaiz ni mugitzen;
oro naiz Arekin, oro dut nerekin.
Miramar eipea! gauez bitan goxo.
Agurl baiñan emen barne zaitut beti.
Noranai noala nerekin zaramat,
ez baita neretzat utsik, ez tarterik.
Gizaingeru diran Muyshondt'arrak oro
emen barne ontan nigaz deramatzit.
BETI. Sar banendi betian zatika...
oro bat dirade oso eta zati.
Anima betian bizi zait; gorputzak
ba du, zorigaitzez, aldarteen berri.
Zeru goxo onek lurreko minkaitza
ez galtzen! Erria lur ontan atzerri!
Bizi nadin, Jauna, naizaño, Zurekin,
Zurekin biurtuz BAT BETE ta BETI.

Itzulpenak

Hamasei aholku

JORGE LUIS BORGES

(Euskaratzailea: Sara Maio)

Literaturan premiazkoa da saihestea:

- 1.- Idazlan edo pertsonaia ospetsuen interpretazio konformagaitze-giak. Esate baterako, Don Juanen misoginia deskribatzea, etab.
- 2.- Pertsonaia-bikote zakarki ezberdinak edo kontraesankorrak, hala nola, adibidez, Don Quijote eta Sancho Panza, Sherlock Holmes eta Watson.
- 3.- Pertsonaiak beraien apeten arabera ezaugarritzeko ohiturak, Dickens-ek egin ohi duen bezala, esaterako.
- 4.- Tramaren garapenean, denbora edo espazioarekiko jolas desegokiez baliatzea, Faulkner, Borges eta Bioy Casarasek dagiten moduan.
- 5.- Poesian, egoerak edo pertsonaiak zeinekin irakurlea identifika baitaiteke.
- 6.- Mito bilaka litezkeen pertsonaiak.
- 7.- Leku edo garai zehatzetara berariaz lotuak dauden esaldiak eta eszenak; tokian tokiko giroa, alegia.
- 8.- Zerrendatze kaotikoa.
- 9.- Metaforak oro har, eta ikus-metaforak bereziki. Are zehatzago, nekazaritzako metaforak, itsasokoak eta bankuetakoak. Adibide zeharo gaitzesgarria: Proust.
- 10.- Antropomorfismoa.
- 11.- Beste libururen batena gogorarazten duen argumentua daramaten eleberrien burutzapena. Adibidez, Joyceren *Ulysses* eta Homeroren *Odisea*.
- 12.- Menuak, albumak, ibilaldiak edo kontzertuak irudi dezaketen liburuak idaztea.

- 13.- Irudizatua izan daitekeen guztia. Film bilakatua izateko ideia iradoki dezakeen guztia.
- 14.- Saiakera kritikoetan, erreferentzia historiko edo biografiko oro. Saihestu beti ikertutako autoreen nortasunari edo bizitza pribatuari buruzko aipamenak. Batik bat, psikoanalisiak ekidin.
- 15.- Polizi eleberrietan, etxeko eszenak; filosofi autuetan, eszena dramatikoak. Eta, azken buruan:
- 16.- Ekidin harrokeria, apaltasuna, pederastia, pederastiaren gabezia, buru-hilketa.

AMAIERA

Dekalogoia

JUAN CARLOS ONETTI

(Euskaratzailea: Sara Maio)

I

Ez bilatu originalak izatea. Desberdina izatea saihetsezina da horrela-
koa izateko kezkarik hartzen ez denean.

II

Ez zaitzte burgesa liluratzeko saiatu. Jadanik ez du atarramendu onik
ematen. Poltsikoa mehatxatzen diotenean bakarrik izutzen da.

III

Ez zaitzte saiatu irakurlea korapilatzen, ez eta haren laguntza bi-
latzen edo eskatzen ere.

IV

Inoiz ez ezazue idatzi kritikan pentsatzen, lagun edo ahaideengan
pentsatzen, edota emazte edo emaztegai eztiarengan. Ez eta
litekeen irakurlearengan ere.

V

Ezeren truke ez ezazue literatur zintzotasuna sakrifikatu. Ez politika-
ren ez osparearen truke. Idatz ezazue beti beste horrentzat, isila
eta gupidagabea, barruan daramaguna eta ezin engaina daite-
keen horrentzat.

VI

Ez ezazue modarik jarraitu, oilarraren hirugarren kukurrukua baino
lehenago egiozue uko maisu sakratuari.

VII

Ez zaitzte mugatu liburu kontsagratuak bakarrik irakurtzera. Proust
eta Joyce gutxietsiak izan ziren sudurra erakusten hastean;
egun jenioak dira.

VIII

Ez ezazue justuki ospetsua den esaldia ahantzi: 2 gehi 2 lau dira.
Baina 5 balira?

IX

Ez ezazue arbuiatu narratiba arraroko gairik, iturburua zeinahi delarik
ere. Beharrezkoa bada, lapurtu egin ezazue.

X

Gezurra esan ezazue beti.

XI

Ez ezazue ahaztu Hemingwayk idatzi zuena: "Ene nobelan gertu
zeuden atalen irakurraldiak ere egin nituen, idazle batek egin
dezakeen gauzarik ziztrinena, hain zuzen".

AMAIERA

Idazlearen dekalogoia

AUGUSTO MONTERROSO

(Euskaratzailea: Sara Maio)

Lehena.

Ezer esateko duzunean, esan ezazu; baita esatekorik ez duzunean ere. Idatzi ezazu beti.

Bigarrena.

Èz ezazu inoiz idatzi zeure garaikideentzat, eta are gutxiago, beste askok dagiten bezala, zeure arbasoentzat. Egin ezazu etorkizunerako, zalantzarik gabe ospetsu izango zara eta orduan, zeren eta ezaguna baita etorkizunak justizia egiten duela beti.

Hirugarrena.

Inondik ere ez ezazu ahaztu *dictum* gogoangarria: "Literaturan ezer idatzirik ez dago".

Laugarrena.

Èhun hitzetan esan dezakezuna, ehun hitzekin esazu; batekin egin dezakezuna, bakar batekin. Èz ezazu inoiz batez bestekorik erabili; hori dela eta, ez ezazu inoiz berrogeita hamar hitzekin idatzi.

Bosgarrena.

Èz badirudi ere, idaztea arte bat da; idazle izatea artista izatea da, trapezioko artista bezala, edo antonomasiazko borrokalaria, zeina hizkuntzarekin borrokatzen dena baita. Gau eta egunez treba zaitetz borroka horretarako.

Seigarrena.

Balia itzazu eragozpen guztiak, hala nola insomnia, kartzelaldia edo txirotasuna; lehenak Baudelaire egin zuen, bigarrenak Pellico eta hirugarrenak zure lagun idazle guztiak; saihestu ezazu, beraz, Homerok bezala lo egitea, Byronen bizimodu lasaia, edo Bloyk bezainbeste irabaztea.

Zazpigarrena.

Ez zaitetz arrakastaren atzetik abiatu. Arrakastak Cervantes akatu zuen, hain eleberrigile ona bera Quijotea baino lehen. Arrakasta beti saihestezina bada ere, bila ezazu noizean behin porrot egoki bat zure lagunak tristetu daitezen.

Zortzigarrena.

Osa ezazu zure inguruan irakuleria adimentsua, aberats eta botere-dunen artetik hobeto lortzen dena. Era honetan ez zaizu faltako ez ulertzerik ez eta iturri bakar horietatik baizik sortzen ez den bultzagarrikeria ere.

Bederatzigarrena.

Sinetsi ezazu zeuregan, baina ez horrenbeste; zeure buruaz zalantza egin ezazu, baina ez horrenbeste. Zalantza nabaritzean, sinetsi ezazu; sinetsi dezazunean, egin zazu zalantza. Horretan datza idazle bati lagun diezaiokeen benetako jakituria bakarra.

Hamargarrena.

Saia zaitetz gauzak esaten irakurleak funtsean zu bezain edo zu baino burutsuagoa dela beti senti dezan moduan. Inoizka ahalegindu zaitetz benetan horrela izan dadin; baina hori lortzeko, bera baino burutsuago izan beharko duzu zuk.

Hamaikagarrena.

Ez itzazu irakurleen sentimenduak ahantzi. Duten hoberena da oro har; ez zuk bezala, horrelakorik ez duzuna, bestela ez baitzinateke lanbide honetan sartzen saiatuko.

Hamabigarrena.

Berriro irakurlea. Zenbat eta hobeto idatzi, orduan eta irakurle gehiago izango duzu; zenbat eta obra landuagoak eskaini, orduan eta handiagoa izango da zure sortze-lanak irrikatuko dituztenen kopurua; multzokoentzako gauzak idazten badituzu, inoiz ez zara ospetsu izango eta kalean inor ez da zure poltsikoa ukitzen ahaleginduko, eta supermerkatuan ere inork ez zaitu atzamarrarekin seinalatuko.

Honen egileak aukera eskaintzen dio idazleari enuntziatu hauetako bi baztertzeko eta gainerako hamarrekin geratzeko.

Aholku zenbait idazleentzat

ERNEST HEMINGWAY

(Euskaratzailea: Sara Maio)

- 1.- Esaldi laburrak idatzi itzazu. Has zaitez beti perpaus labur batekin. Erabil ezazu mintzaira kementsua. Positiboa izan zaitez, ez ezkorra.
- 2.- Berria behar du hartzten duzun hizkerak, bestela ez du balio.
- 3.- Saihestu ezazu adjektiboen erabilera, batik bat "bikain, handi, berebiziko, egundoko" bezain xebreak direnak.
- 4.- Ingenio piska bat duen inork, esan nahi dituen gauzei buruz zintzotasunez sentitu eta idazten duen inork ezin dezake gaizki idatzi, arau hauetara makurtzen bada.
- 5.- Idazteko, idazten hasi nintzeneko ostatuko gelaren hondamendi zahar hartara gibelatzen naiz. Mundu guztiari esaiozu ostatu batean bizi zarela eta beste batean har ezazu ostatu. Aurki zaitzatenean, mendira alda zaitez. Mendian aurki zaitzatenean, beste leku batera joan zaitez. Lan egin ezazu egun guztian harik eta akidurak egunkariak irakurtzeko gogorik baizik utzi ez diezazu. Orduan jan ezazu, tenisean jolastu, igeri egin, edo egin ezazu hesteak mugimenduan mantenezteraino bakarrik lelotu zaitzakeen lanen bat, eta idaztera itzul zaitez hurrengo egunean.
- 6.- Bakarrik egin beharko lukete lan idazleek. Behin idazlanak amaitutakoan bakarrik agertu beharko lirateke jendaurrean, eta orduan ere maiztasun gehiegiarik gabe. Bestela, New Yorkeko idazleak bezalakoak bilakatzen dira. Botila baten barruko lur-zizareak bezalakoak, botilaren eta haien arteko ukipenarekin elikatu nahian. Botilak forma artistikoa dauka batzuetan, ekonomikoa bestetan, ekonomiko-erlijiosoa inoizka. Baina behin botila barruan sartuz gero, bertan geratu ohi dira. Bakarrik sentitzen dira botilatik at. Ez dute bakarrik sentitu nahi. Beldurra sorrarazten die beren sinesmenetan bakarrik egoteak...

- 7.- Batzuetan, idaztea zaila gertatzen zaidanean, neure liburuak irakurtzen ditut gogoa jasotzeko, eta gero oroitu egiten dut beti gertatu zaidala zaila, eta batzuetan ia ezinezkoa, haiek idaztea.
- 8.- Idazle batek, ezertarako balio badu, ez du deskribatzen. Asmatu edo eraiki egiten du ezagutza pertsonal edo inpersoneletik abiatutik.

Idazle baten oharkizunak

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

(Euskaratzailea: Sara Maio)

- 1.- Gauza bat da istorio luzea, eta beste bat istorio luzatua.
- 2.- Erreportaia baten amaiera, haren erdian zaudenean idatzi behar da.
- 3.- Autoreak hobeto oroitzen du nola amaitzen den artikulu bat, nola hasten den baino.
- 4.- Errazagoa da erbi bat harrapatzea irakurle bat harrapatzea baino.
- 5.- Idazten ari garen hori sekula idatzi dena baino hobea izango delako borondatearekin hasi behar da, zeren eta gero beti geratzen baita borondate horretatik zerbait.
- 6.- Idazlea idazten aspertzen denean, irakurlea irakurtzen aspertzen da.
- 7.- Ez dugu irakurlea esaldi bat birritan irakurtzera derrigortu behar.

Ipuinak idazteko arteari buruzko aholkuak

ROBERTO BOLAÑO

(Euskaratzailea: Sara Maio)

44 urte ditudanez gero, ipuinak idazteko arteari buruzko aholku batzuk luzatuko ditut.

- 1.- Inoiz ez ekin ipuinak banan-banan idazteari, oneski pertsona bat ipuin bera idazten egon baitaiteke heriotzaren egunera arte.
- 2.- Hoberena da ipuinak hironaka idaztea, edo bosnaka. Zure burua kemen askirekin ikusten baduzu, bederatzinaka idatzi itzazu, edo hamabosnaka.
- 3.- Erne! Banan-banan idazten aritzea bezain arriskutsua da binan-binan idazteko tentazioa, baina ispilu amorosen jolas lohi eta itsasgarria darama bere baitan.
- 4.- Quiroga irakurri behar da, Felisberto Hernández irakurri behar da eta Borges irakurri behar da. Rulfo irakurri behar da, eta Monteroso eta García Márquez. Bere obra zertxobait onesten duen artista batek inoiz ez du Cela irakurriko, ezta Umbral ere. Cortazar eta Bioy Casares irakurriko ditu, baina inolaz ere ez ditu Cela eta Umbral irakurriko.
- 5.- Argi geratu ez bada, errepikatuko dut: Celari eta Umbrali ezta begiratu ere.
- 6.- Ipuinlari batek ausarta izan behar du. Tristeia da onartzea, baina hala da.
- 7.- Ipuinlariak Petrus Borel irakurri izanaz harrotzen dira. Izatez, nabarmena da Petrus Borel imitatzen saiatzen direla ipuinlari asko. Akats larria: janzkeran imitatu beharko lukete Petrus Borel! Baina egia da Petrus Borelez ia ez dakitela ezer! Ez Gautier-ez, ez Nerval-ez.

- 8.- Tira: iritsi gaitezen akordio batera. Irakur ezazue Petrus Borel, jantzi zaitzte Petrus Borel bezala, baina irakur itzazue baita ere Jules Renard eta Marcel Schwob, batez ere Marcel Schwob irakurri, eta honengandik Alfonso Reyes irakurtzera pasa, eta handik Borges irakurtzera.
- 9.- Egia esan, Edgar Allan Poerekin sobran genuke guztiok.
- 10.- Hausnar ezazu bederatzigarren puntua. Bederatzigarrenean pentsatu behar da. Eta belaunikatuta, ahal delarik.
- 11.- Liburu eta egile guztiz gomendagarriak: *De lo sublime*, Seudo Longinorena; Lord Brooke-k biografiatu zuen Philip Sidney dohakabe eta kementsuaren hamalaudunak; Edgar Lee Masters-en *Spoon River-eko antologia*; Enrique Vila-Matas-en *Suicidios ejemplares*.
- 12.- Liburu hauek irakur itzazue eta baita Txekhov eta Raymond Carver ere, mende honek eman duen ipuinlari hoberena baita haietako bat.

Ipuin bat idazteko dekalogo pertsonala

JULIO RAMON RIBEYRO

(Euskaratzailea: Sara Maio)

- 1.- Ipuinak istorio bat kontatu behar du. Istoriorik gabe ez dago ipuinik. Irakurleak ere kontatu ahal izan dezan asmatu da ipuina.
- 2.- Ipuinaren istorioa erreala edo asmatua izan daiteke. Erreala bada, asmatua dela eman behar du, eta asmatua bada, erreala dela irudiarazi.
- 3.- Aukeran laburra behar du ipuinak, eserialdi batean irakurria izan dadin.
- 4.- Ipuinak kontatutako istorioak entretenitu egin behar du, hunkitu, intrigatu edo harritu, eta dena batera bada, hobe. Ez badu efektu horietakoren bat lortzen, ez da ipuin.
- 5.- Zuzena behar du ipuinaren estiloak, xumea, hornidura eta digresiorik gabea. Utz dezagun hori guztia poesia edo eleberrirako.
- 6.- Ipuinak adierazi besterik ez du egin behar, ez erakutsi. Bestela, moraleja hutsa litzateke.
- 7.- Teknika guztiak onartzen ditu ipuinak: elkarrizketa, monologoa, narrazio hutsa, epistola, txostena, inoren testuen collage-a, etab., baldin eta istorioa ez bada urtzen eta irakurleak bere aho-adierazpenean balia badezake.
- 8.- Pertsonaia edo pertsonaiak beren destinoa jokoan jartzen duen erabaki bat hartzera behartzen dituen gatazka-egoera izan behar du beti abiapuntu ipuinak.
- 9.- Ipuinean ez da une hilik egon behar, ez eta ezer sobratu behar ere. Arras ezinbesteko izan behar du hitz bakoitzak.

10.- Ustekabekoena bada ere, amaiera bakar batera eraman behar du ipuinak derrigorrez eta halabeharrez. Irakurleak ez badu amaiera onesten, huts egin du ipuinak.

Ipuinlari hobezinaren dekalogoia

HORACIO QUIROGA

(Euskaratzailea: Sara Maio)

- 1.- Sines ezazu maisu batengan (Poe, Maupassant, Kipling, Txekhov), Jainkoarengan bezala.
- 2.- Sines ezazu haren artea gailur gaindiezin bat dela. Ez ezazu hura bezatzeko ametsik izan. Egin ahal izan dezazunean, zeuk jakin gabe lortuko duzu.
- 3.- Ahalik gehien jarki zakizkio imitazioari, baina imita ezazu eragina handiegia denean. Nortasunaren garapena egonarri luzea da, beste ezer baino gehiago.
- 4.- Itsuki sines ezazu ez garaipenerako duzun ahalmenean, hori desiratzeko duzun kemenean baizik. Maita ezazu zeure artea neskalaguna bezala, zeure bihotz osoa emanaz.
- 5.- Ez zaitetz idazten hasi nora zoazen lehen hitzean bertan jakin gabe. Ondo taxututako ipuin batean, lehen hiru lerroek ia azken hiruek bezainbesteko garrantzia dute.
- 6.- "Haize hotzak jotzen zuen errekatik" inguruabarra zehatz adierazi nahi baduzu, ez dago giza-mintzairan hori adierazteko erabilitako hitzok besterik. Behin zeure hitzen jabe izanik, ez ezazu har haien artean kontsonate edo asonante ote diren begiratzeko kezka.
- 7.- Ez ezazu adjektibatu premiarik gabe. Alferrikakoak izango dira izen ahul bati erantsitako xingola koloretsuak. Ezinbestekoa dena aurkitzen baduzu, berak bakarrik ekarriko du kolore konparazina. Baina aurkitu egin behar da.
- 8.- Eskutik hel iezaiezu zeure pertsonaiei eta irmo eraman itzazu amaieraraino, markatu zenien bidea besterik ikusi ere gabe. Ez ezazu arreta gal haiek ezin ikus dezaketena edo bost axola zaiena zeuk ikusten. Ez ezazu irakurleaz abusatu. Ipuina betega-

rririk gabeko nobela bat da. Egia absolututzat har ezazu hau, ez bada ere, izatez.

- 9.- Ez ezazu idatz emozioaren inperiopean. Utz ezazu hiltzen, eta hots egiozu gero. Zen bezalakoa berpizteko gai bazara, bidearen erdiraino iritsia zara arte honetan.
- 10.- Idaztean ez ezazu zeure lagunengan pentsa, ez eta zure historiak sorraraziko duen inpresioan ere. Konta egizu zure errelatoak zure pertsonaien (haietako bat izan baitzintezkeen) giro txikiarantzako interesa besterik izango ez balu bezala. Ez da bestela lortzen ipuinaren bizia.

AMAIA

Ipuinlari hobezinaren manual edo eskuarra

HORACIO QUIROGA

(Euskaratzailea: Sara Maio)

Gure artean ipuinak idaztera dedikatutako pertsonetikiko harreman luzeak, eta horri buruzko esperientzia pertsonalen batek ere, behin baino gehiagotan iradoki didate susmo bat, alegia, ipuinak idazteko artean ez ote den ofizio-trukorik edota erabilera eroso eta efektu ziurreko errezetarik, eta halaber horiek guztiak ezin ote ziren formulatu eginkizun serioek, normalean gaizki ordaindua eta ez beti ondo ikusia den lanbide honetan hobetzen uzten ez dieten pertsona horien denborapasarako.

Ipuinlarietikiko harreman maiztu honek, entzundako komentarioak eta haien borroka, kezka eta etsipenen konfidentea izanak gogora ekarri didate ezen, hainbat salbuespen eskasetik at non ipuina inolako baliabiderik gabe ateratzen baita ondo, beste guztiak denon esku-
ra dauden prozedura-truko edo errezeten bidez burutzen baitira, betiere haien kokapena eta xedea ezagutzen badira, noski.

Adiskide zenbaitek animatu naute lan honi ekitera, zeina dibulgazio literariokotzat har baikenezake, baldin eta literarioarena ez balitz oso termino aurreratua izango oinarritzko anagnosia¹ baterako.

Egunen batean, bada, helduko diot alde guztietatik altruista eta, beste zenbait ikuspuntutatik piadosoa den eginkizun horri.

---

1 Marcos Sastre argentinarrek hurrek egun gutxitan irakurtzen ikas zezaten argitaratu zuen liburuaren izenburua da *Anagnosia* (1881). "Ezjakituriaren aurkako bidea" da hitzaren esanahia. Esan gabe doa ezjakituria literariotik denbora laburrean ateratzeko apeta hutsalaren erreferentzia ironikoa egiten dela hemen (Euskaratzailearen oharra).

Gaur begi-azalekoago iruditu zaizkidan trukoetako batzuk apuntatuko ditut. Gogoan nuen ipuin nazionalak aipatzea, zeintzuen ahapaldiak aurrerago laburbiltzen baitituz. Beste batean izango da. Konforma gaitezen, momentuz, erabilien eta ziurren diren bizpahiru erreze-ta azaltzearekin, konbentziturik baikaude haiek praktika eroso eta etxe-koia erraztuko dutela literatur generoen artean zailentzat hartua izan den honetan.

Bukaeratik hasiko gara. Konbentzituta nago ipuina, sonetoa bezala, amaieratik hasten dela. Munduko ezerk ez luke errazago eman-go hain preseski amaitu berria den istorio baten azken esaldia aurkitzeak baino. Ezer ez zailagorik, ordea.

Lagun bat aurkitu nuen behin, ipuinlari bikaina bera, ezin buka zezakeen ipuin baten gainean ukondoztua, negarrez. Azken esaldia besterik ez zitzaion falta. Baina ez zuen ikusten, eta negar-zotinka ziharduen, ikusi ezinik horrela ere.

Ohartu naiz negarrak literaturan ipuina bizitzeko balio duela eskuarki, errusiar eran; baina ez ipuina idazteko. Begiak itxira ziurta liteke idaztean egilea negar-zotinka jartzen duen istorio oro honako bukaera-esaldia onartzen duela matematikoki:

“Hilda zegoen!”

Indar handiko ipuin bat baino gehiago ikusi dugu porrot egiten, egileak garaiz gogoratu ez duelako. Oso sentibera den artistak beti izan behar ditu gertu, negar-malkoak bere arkatzairen puntan bezala, admiratiboak.

Esaldi laburrak ezinbestekoak dira emozio estali edo neurritsuko ipuinak amatzeko. Haietako bat da:

“Inoiz ez zuten berriro elkar ikusi”.

Eratsuagoa izan daiteke oraindik:

“Soilik berak bueltatu zuen aurpegia”.

Eta egileak mingostasuna eta goi-erdeinu modukoren bat lehenesten dituenean, honako esaldi xume hau erabil daiteke:

“Eta horrela segitu zuten bizitzen”.

Beste esaldi bat, aurrekoaren espiritukoa, nahiz estilo zorrotzagoa:

“Hori izan zen egin zutena”.

Eta honako hau, azkenik, hasi berriei aholkatuko ez niekeena, norberaren buruaren menderatze handia eta generoan askitasun ironikoa erakusten baititu:

“Hemen amaitzen da ipuina. Beste guztiak ia ez dauka garrantziarik pertsonaientzat”.

Hau horrela, bada ipuina amaitzeko truko bat, amaiera ez dena hain zuzen, baina efektu handikoa beti eta oso gogokoa bertsoan ere idazten duten prosalarientzat. Hau da *leitmotivaren* trukoa:

Amaiera: *“Han urruti, kiskalitako eremu beltzaren atzean, suak bere azken garrak itzaltzen zituen...”.*

Ipuinaren hasiera: *“Lastoen artean txistuka, alorraz jabetzen zen sua, sugar itzelak haizatu. Umea lotan zegoen...”.*

Ene ohar anitz eta zehatzetatik ondorioztatu dut ipuinaren hasiera ez dela, askok sinetsi nahiko lukeen bezala, eginkizun bakuna. “Hastea da dena”. Egia biribila, baina egin egin behar da. Hasteko, ehunetik laurogeita hemeretzi kasutan, nora goazen jakin behar da. “Ipuin baten lehen hitzak –esan izan da– amaierari begira egon behar du idatzita”.

Kanon horren arabera, jabetu naiz tupusteko hasierak, irakurleak kontatuko diogun istorioaren zati bat ezagutuko balu bezala, ezohiko indarra ekartzen diola ipuinari. Eta jabetu naiz, halaber, perpaus osagarriekin ekiteak biziki laguntzen diela hasiera horiei. Adibide bat:

“Helenak onetsi nahi ez zuenez, gizonetzkoa, hostasunez begiratu ondoren, kapela hartzera hurbildu zen. Azalpen bakartzat, sorbaldak altxatu zituen emakumeak”.

Beti izan dut inpresioa horrela hasitako ipuinak posibilitate handiak dituela garaille ateratzeko. Nor zen Helena? Eta gizonak, nola zuen izena? Zer ez zion Helenak onetsi? Zernolako zioak zituen berak eskatzeko? Eta zergatik begiratu zion hostasunez Helenari, haserre egin beharrean, logikoa zen bezala?

Ohar bekio ipuinaz ez dakigun guztiari. Inork ez daki. Baina irakurlearen arreta ustekabeen izan da harrapatua, eta hori berez xede bat da kontatzeko artean.

Aldagai batzuk erantsi dizkiot bigarren mailako esaldien trukoari. Eragin bikainekoa izan ohi da baldintzazko hasiera:

“Emakumea garaiz ezagutu izan balu, agurra irabazi zezakeen diputatuak, eta berrautaketa. Baina biak galdu zituen”.

Aurreko adibidearen antzera, deus ez dakigu gure ezagun bezala aurkeztutako pertsonaia horietaz, ez eta nor zen diputatuak ezagutu ez zuen emakume eraginkor hura ere. Interesaren trukoa horretan datza, hain zuzen.

“Euria egin berria zenez, ura tantaka zihoan kristaletan barrena. Eta haien marrak atzamarrarekin jarraitzea izan zen emazte ezkon berriak eztei-egunetik izan zuen dibertsiorik handiena”.

Inork ez du suposatzen eztitasunez hain lehor ager daitezkeenik ezteiak, azkenean beira baten barrena aurkitu behar izateko arrats euritsu batean.

Deabrukeriatxo hauezaz osatua da kontatzeko artea. Garai batean dialogora jo izan zen maiz ipuinaren hasieran, oso prozedura eraginkorra bailitzen. Egun dialogoaren misterioa erabat ahuldu da. Aagian herrestan eraman gaitzakete bizpahiru esaldi zorrotzek oraindik; baina lautik gora izanez gora, irakurleak jauzi egiten du berehala. “Ez nekarazi”. Hori da, ene iritziz, ipuinlari hobezinaren hasierako apotegma. Bizitza zital honetan denbora laburregia da era zitalago batean galtzen ibiltzeko.

Han-hemenka jaso ditudan inpresioen arabera, ondorioztatzen dut trukorik eraginkorrena (edo efizienteena, Eskola Normalean esan ohi den bezala), beste garai batean ipuinlari zaharrak fede on guztia-rekin heldu zieten baina egun abandonaturik dauden bi formula zaharren erabileran datzala. Honatx biak:

“Udaberriko gau ederra zen” eta “Bazen behin...”

Zernolako intriga iragartzen dute hasiera hauek? Zer iradokitze buztintsuagorik, ingenuitateagatik, honako bi esaldi xume eta lasai hauek iratzartzen dituztenak baino? Haiekin ezer ez da bortizki al-

txatzen gure baitan. Ez dute ezer agintzen eta ez diote ezer iradokitzen gure azti-senari. Haien arrakastaz fida daiteke, ordea... baldin eta gainerakoak balio badu. Sakon hausnartu eta gero, ez diet errezeta horiei bie eragozpen bakar bat baino aurkitu: ipuin-lantzaileen maltzurkeria izugarriro esnatzen dutela. Maltzurkeria profesional hori, arrunt jantzitako emazteki baten edertasuna ezagutaraztera lihoakeen gizon baten iragarpena hartuko litzatekeena bezalakoa da: "Kontuz! Arras ederra da!".

Bada truko xume bat, gutxi baliatua, eta, halere, freskotasunez betea fede gaiztoz erabiltzen denean.

Truko hau topikoarena da. Orok daki zer den literaturan topikoa. "Heriotza bezain zurbila" eta "Eskuina eskaini zerbait lortzeko" oso esanguratsuak dira.

Fede onez deritzogu topiko sentimendu artistiko aratzenak ohar-kabeen eramanda burutu ohi denari; Cuncullú herriskako geltoki-kai-ko adreiluen zirrikituen xarma, eta gure adiskidearen neskalagunak adreilu horiek berak zapaldu zituen egunean jasotako inpresioa bertsotan laudatzera garamatzen artearen purutasun hori bera.

Horixe da fede ona. Fede gaiztoa, berriz, esakune eginaren eta berau inspiratzen duen sentimendu edo zirkunstantziaren arteko ko-rrrelazio-faltan ezagutzen da.

Emaztegiaren gorpuaren aurrean heriotza bezain zurbil jartzea topikoa da. Topiko izateari uzten dio gure lagunaren emaztegi- gaiztu bizirik ikustean heriotzeraino zurbiltzen garenean.

"Ni oinetakoen lokatza kentzen ahalegindu nintzen. Hark, barezka, ezetz esaten zuen. Eta, agur labur batez, trenera igo zen, orkatilaraino lokaztua. Nik ikusten nuen lehen aldia zen; ez ninduen liluratu, ez zitzaidan interesatu, ez dut berriro ikusi. Baina berak ez dakiena da, nik une hartan eskuina eman nukeela gustura oinetako lokatza kentzearren".

Naturala da eta ohikoa gizonarengan amodio bategatik, bizitza bategatik edo laztan bategatik eskua galtzea. Ez horrenbeste, ezezagun baten oinetakoak hurbildik ikusteagatik ematea. Harritu egiten gaitu perpausak ohiko kokapen psikologikotik at; eta horretan datza fede gaiztoa.

Denbora laburra da. Ez dira gutxi aztertzeke geratzen diren trukoa. Irmo uste dut hemen ikusitakoei adjektiboen kontrajartzearen trukoa, tokian tokiko kolorearena, zientzia teknikoaren trukoa, estilista zuhurrarena, folklorea, eta lankideen maltzurkeriari ihes egiten ez dioten beste batzuk gehiago eranstean bazaie, hein handi batean erraztuko dutela haiek guztiek gure nazio-ipuina hoberearen moldaketa etxetiarra, azkarra eta akatsik gabea...

Ipuinlari hobezinaren manual edo eskuarra

HORACIO QUIROGA

(Euskaratzailea: Sara Maio)

Gure artean ipuinak idaztera dedikatutako pertsonetikiko harreman luzeak, eta horri buruzko esperientzia pertsonalen batek ere, behin baino gehiagotan iradoki didate susmo bat, alegia, ipuinak idazteko artean ez ote den ofizio-trukorik edota erabilera eroso eta efektu ziurreko errezetarik, eta halaber horiek guztiak ezin ote ziren formulatu eginkizun serioek, normalean gaizki ordaindua eta ez beti ondo ikusia den lanbide honetan hobetzen uzten ez dieten pertsona horien denborapasarako.

Ipuinlariekiko harreman maiztu honek, entzundako komentarioak eta haien borroka, kezka eta etsipenen konfidentea izanak gogora ekarri didate ezen, hainbat salbuespen eskasetik at non ipuina inolako baliabiderik gabe ateratzen baita ondo, beste guztiak denon esku-
ra dauden prozedura-truko edo errezeten bidez burutzen baitira, betiere haien kokapena eta xedea ezagutzen badira, noski.

Adiskide zenbaitek animatu naute lan honi ekitera, zeina dibulgazio literariokotzat har baikenezake, baldin eta literarioarena ez balitz oso termino aurreratua izango oinarritzko anagnosia² baterako.

Egunen batean, bada, helduko diot alde guztietatik altruista eta, beste zenbait ikuspuntutatik piadosoa den eginkizun horri.

---

2 Marcos Sastre argentinarrak hurrek egun gutxitan irakurtzen ikas zezaten argitaratu zuen liburuaren izenburua da *Anagnosia* (1881). "Ezjakituriaren aurkako bidea" da hitzaren esanahia. Esan gabe doa ezjakituria literariotik denbora laburrean ateratzeko apeta hutsalaren erreferentzia ironikoa egiten dela hemen (Euskaratzailearen oharra).

Gaur begi-azalekoago iruditu zaizkidan trukoetako batzuk apuntatuko ditut. Gogoan nuen ipuin nazionalak aipatzea, zeintzuen ahapaldiak aurrerago laburbiltzen baitituz. Beste batean izango da. Konforma gaitezen, momentuz, erabilien eta ziurren diren bizpahiru erreze-ta azaltzearekin, konbentziturik baikaude haiek praktika eroso eta etxe-koia erraztuko dutela literatur generoen artean zailentzat hartua izan den honetan.

Bukaeratik hasiko gara. Konbentzituta nago ipuina, sonetoa bezala, amaieratik hasten dela. Munduko ezerk ez luke errazago eman-go hain preseski amaitu berria den istorio baten azken esaldia aurkitzeak baino. Ezer ez zailagorik, ordea.

Lagun bat aurkitu nuen behin, ipuinlari bikaina bera, ezin buka zezakeen ipuin baten gainean ukondoztua, negarrez. Azken esaldia besterik ez zitzaion falta. Baina ez zuen ikusten, eta negar-zotinka ziharduen, ikusi ezinik horrela ere.

Ohartu nahiz negarrak literaturan ipuina bizitzeko balio duela eskuarki, errusiar eran; baina ez ipuina idazteko. Begiak itxira ziurta liteke idaztean egilea negar-zotinka jartzen duen istorio oro honako bukaera-esaldia onartzen duela matematikoki:

“Hilda zegoen!”

Indar handiko ipuin bat baino gehiago ikusi dugu porrot egiten, egileak garaiz gogoratu ez duelako. Oso sentibera den artistak beti izan behar ditu gertu, negar-malkoak bere arkatzaren puntan bezala, admiratiboak.

Esaldi laburrak ezinbestekoak dira emozio estali edo neurritsuko ipuinak amatzeko. Haietako bat da:

“Inoiz ez zuten berriro elkar ikusi”.

Eratsuagoa izan daiteke oraindik:

“Soilik berak bueltatu zuen aurpegia”.

Eta egileak mingoztasuna eta goi-erdeinu modukoren bat lehenesten dituenean, honako esaldi xume hau erabil daiteke:

“Eta horrela segitu zuten bizitzen”.

Beste esaldi bat, aurrekoaren espiritukoa, nahiz estilo zorrotzagoa:

“Hori izan zen egin zutena”.

Eta honako hau, azkenik, hasi berriei aholkatuko ez niekeena, norberaren buruaren menderatze handia eta generoan askitasun ironikoa erakusten baititu:

“Hemen amaitzen da ipuina. Beste guztiak ia ez dauka garrantziarik pertsonaientzat”.

Hau horrela, bada ipuina amaitzeko truko bat, amaiera ez dena hain zuzen, baina efektu handikoa beti eta oso gogokoa bertsoan ere idazten duten prosalarientzat. Hau da *leitmotivaren* trukoa:

Amaiera: *“Han urruti, kiskalitako eremu beltzaren atzean, suak bere azken garrak itzaltzen zituen...”.*

Ipuinaren hasiera: *“Lastoen artean txistuka, alorraz jabetzen zen sua, sugar itzelak haizatu. Umea lotan zegoen...”.*

Ene ohar anitz eta zehatzetatik ondorioztatu dut ipuinaren hasiera ez dela, askok sinetsi nahiko lukeen bezala, eginkizun bakuna. “Has-tea da dena”. Egia biribila, baina egin egin behar da. Hasteko, ehunetik laurogeita hemeretzi kasutan, nora goazen jakin behar da. “Ipuin baten lehen hitzak –esan izan da– amaierari begira egon behar du idatzita”.

Kanon horren arabera, jabetu naiz tupusteko hasierak, irakurleak kontatuko diogun istorioaren zati bat ezagutuko balu bezala, ezohiko indarra ekartzen diola ipuinari. Eta jabetu naiz, halaber, perpaus osagarriekin ekiteak biziki laguntzen diela hasiera horiei. Adibide bat:

“Helenak onetsi nahi ez zuenez, gizonetzkoa, hoztasunez begiratu ondoren, kapela hartzera hurbildu zen. Azalpen bakartzat, sorbaldak altxatu zituen emakumeak”.

Beti izan dut inpresioa horrela hasitako ipuinak posibilitate handiak dituela garaille ateratzeko. Nor zen Helena? Eta gizonak, nola zuen izena? Zer ez zion Helenak onetsi? Zernolako zioak zituen berak eskatzeko? Eta zergatik begiratu zion hoztasunez Helenari, haserre egin beharrean, logikoa zen bezala?

Ohar bekio ipuinaz ez dakigun guztiari. Inork ez daki. Baina irakurlearen arreta ustekabeen izan da harrapatua, eta hori berez xede bat da kontatzeko artean.

Aldagai batzuk erantsi dizkiot bigarren mailako esaldien trukoari. Eragin bikainekoa izan ohi da baldintzazko hasiera:

“Emakumea garaiz ezagutu izan balu, agurra irabazi zezakeen diputatuak, eta berrautaketa. Baina biak galdu zituen”.

Aurreko adibidearen antzera, deus ez dakigu gure ezagun bezala aurkeztutako pertsonaia horietaz, ez eta nor zen diputatuak ezagutu ez zuen emakume eraginkor hura ere. Interesaren trukoa horretan datza, hain zuzen.

“Euria egin berria zenez, ura tantaka zihoan kristaletan barrena. Eta haien marrak atzamarrarekin jarraitzea izan zen emazte ezkon berriak eztei-egunetik izan zuen dibertsiorik handiena”.

Inork ez du suposatzen eztitasunez hain lehor ager daitezkeenik ezteiak, azkenean beira baten barrena aurkitu behar izateko arrats euritsu batean.

Deabrukeriatxo hauezaz osatua da kontatzeko artea. Garai batean dialogora jo izan zen maiz ipuinaren hasieran, oso prozedura eraginkorra bailitzen. Egun dialogoaren misterioa erabat ahuldu da. Aagian herrestan eraman gaitzakete bizpahiru esaldi zorrotzek oraindik; baina lautik gora izanez gora, irakurleak jauzi egiten du berehala. “Ez nekarazi”. Hori da, ene iritziz, ipuinlari hobezinaren hasierako apotegma. Bizitza zital honetan denbora laburregia da era zitalago batean galtzen ibiltzeko.

Han-hemenka jaso ditudan inpresioen arabera, ondorioztatzen dut trukorik eraginkorrena (edo efizienteena, Eskola Normalean esan ohi den bezala), beste garai batean ipuinlari zaharrak fede on guztia-ekin heldu zieten baina egun abandonaturik dauden bi formula zaharren erabilera datzala. Honatx biak:

“Udaberriko gau ederra zen” eta “Bazen behin...”

Zernolako intriga iragartzen dute hasiera hauek? Zer iradokitze buztintsuagorik, ingenuitateagatik, honako bi esaldi xume eta lasai hauek iratzartzen dituztenak baino? Haiekin ezer ez da bortizki al-

txatzen gure baitan. Ez dute ezer agintzen eta ez diote ezer iradokitzen gure azti-senari. Haien arrakastaz fida daiteke, ordea... baldin eta gainerakoak balio badu. Sakon hausnartu eta gero, ez diet errezeta horiei bie eragozpen bakar bat baino aurkitu: ipuin-lantzaileen maltzurkeria izugarriro esnatzen dutela. Maltzurkeria profesional hori, arrunt jantzitako emazteki baten edertasuna ezagutaraztera lihoakeen gizon baten iragarpena hartuko litzatekeena bezalakoa da: "Kontuz! Arras ederra da!".

Bada truko xume bat, gutxi baliatua, eta, halere, freskotasunez betea fede gaiztoz erabiltzen denean.

Truko hau topikoarena da. Orok daki zer den literaturan topikoa. "Heriotza bezain zurbila" eta "Eskuina eskaini zerbait lortzeko" oso esanguratsuak dira.

Fede onez deritzogu topiko sentimentu artistiko aratzenak ohar-kabeen eramanda burutu ohi denari; Cuncullú herriskako geltoki-kai-ko adreiluen zirrikituen xarma, eta gure adiskidearen neskalagunak adreilu horiek berak zapaldu zituen egunean jasotako inpresioa bertotan laudatzera garamatzen artearen purutasun hori bera.

Horixe da fede ona. Fede gaiztoa, berriz, esakune eginaren eta berau inspiratzen duen sentimendu edo zirkunstantziaren arteko ko-rrerazio-faltan ezagutzen da.

Emaztegaiaren gorpuaren aurrean heriotza bezain zurbil jartzea topikoa da. Topiko izateari uzten dio gure lagunaren emaztegaia gutzit bizirik ikustean heriotzeraino zurbiltzen garenean.

"Ni oinetakoen lokatza kentzen ahalegindu nintzen. Hark, barezka, ezetz esaten zuen. Eta, agur labur batez, trenera igo zen, orkatileraino lokaztua. Nik ikusten nuen lehen aldia zen; ez ninduen liluratu, ez zitzaidan interesatu, ez dut berriro ikusi. Baina berak ez dakiena da, nik une hartan eskuina eman nukeela gustura oinetako lokatza kentzearren".

Naturala da eta ohikoa gizonarengan amodio bategatik, bizitza bategatik edo laztan bategatik eskua galtzea. Ez horrenbeste, ezezagun baten oinetakoak hurbildik ikusteagatik ematea. Harritu egiten gaitu perpausak ohiko kokapen psikologikotik at; eta horretan datza fede gaiztoa.

Denbora laburra da. Ez dira gutxi aztertzeke geratzen diren trukoak. Irmo uste dut hemen ikusitakoei adjektiboen kontrajartzearen trukoa, tokian tokiko kolorearena, zientzia teknikoen trukoa, estilista zuhurrarena, folklorea, eta lankideen maltzurkeriari ihes egiten ez dioten beste batzuk gehiago eranstean bazaie, hein handi batean erraztuko dutela haiek guztiek gure nazio-ipuin hobereenen moldaketa etxetiarra, azkarra eta akatsik gabea...

I.- Miguel Unamuno-ri itzuliriko zazpi soneto

(Itzultzailea: Luis Mari Mujika)

Etixerantz itzulia

Gorengo ortzetik agurtzera zatoz
bustitzen nauzun sirimiri mehar,
zuga bildurik dut –menditan zehar–
hainbat haritz ta artasoro hotz.

Lehorte-errukiaz ukitzen duzu
nire erraietako hainbat mendi-ibar;
orobat, lainoz eta adur gaitzaz
loitzen nauzu. ta fedez biltzen `usu`.

Bizkaia maite, zure beso berde-
gozotatik nator gaur Gaztelara,
non ditudan zain bere besoak, ze

gizona ez doa libertatera
baldin ez bada amodio-kate ta,
aldi berean, bidaide onbera.

Jainkoaren eskuetan

Jaun handia, muintzen gaituzunean
–guri kenduaz heriotzaren hats–
bihotza geratzen da kate gaitzaz
zure eskuin horren mende makurrean.

Ta ezkerretik, neke-zamapean
burua, etor bekit lo igangaitza,
ze oraindik dago saio zorrotza
berarekiko sen oro itzaltzean.

Bihotza bular horren gainean
zuk, ta, sehaskan lez, hatsa duzu hartzen
grinazko itsaso urrutitik usu.

Ondoren, askea zara pentsamen–
lauzetatik –amets-iturri ontsu
lez– bera lo baita argi horren men.

Medina del Campo

Medina del Campo herri zaharrak
–Motako gaztelu gorriren ondoan–
dorreak zutik gaztelar ortzean
aro handi baten bailira ikurrak.

Hidalgo antza du isabeldar lurak
(gurutz-ezpata ta soingain-sotana
zituenak) ta itsasotik barna
odola saminez eman zuenak.

Ekia estaltzen da ke zikinaz
trenak direla Isabelen amets–
gaizto ta Luzbel-en bekatu narrats.

Hark arima-katez
biltzen du trakets
Espainia utziz, urrearen kausaz,
ondasun hainbat aldatu ezinez.

Portugal

Atlantikoaren itsas-ertzetan
-ile-nahats ta oinutsik- andere
bat eserita pinuzko mendipe
itunean... Ta bere belaun bitan

tenk bere ukondoak (baita eskutan
masail zabalak ta lehoi-betarte
bi oskorrian); entzun daiteke eme
samin-eresi bat itsasaldean.

Lur ta ekite luzeen mintzoa
egun Portugalek oin-aparretan,
bai eta ametsak gaitz-inperioak.

Itsaso beltzetan zena lurjoa
Sebastianek biltzen du lainotan
bera baita denen misterioa.

Sutondoko maitasuna

Sutondo argian nagozu erne
sua itsas-uhin gisakoa dela;
kanpotikan, berriz, euri makala
bustitzen tantaka... Andreak ere

Ian dagi gerta dakidan ohea
sahumerio gozozko sugarra,
ta Odiseak, berriz, mendi-ibarrak
haizatzen ditu -irudi arreez-
lo gozotan jarriz. Gaztainondoak
ehun mendetako zitu-haziak
zizailupean dakustza joanak.

Baina, tamalez, txingarrez jantzia
dakust enborra -nahiz den sendoa-
ta gezur-esaka kezka-geziak.

Samin amankomuna

Ene bihotz, ixo, penak zureak
dira, baztertu behar ez direnak
esanez beude usteldurik denak,
minez bazaude ez gogait besteak

oihuz t'ez lastu etxeko bakea.
Kexu horretaz –berekoia izaki–
harrokeria dakust errainu-izpiz.
Ez bereizi, inoiz, zure oinazea

gizonena den dolumin hartatik,
bilatu, baino, barnekoitasuna
anai-lotura duenarengandik

burua zutik eutsiz, ez etzana,
ze haragizko mamia alferrik
da, baina egoki min dagiana.

Ateoaren otoitza

Entzun otoitz hau ez zaren Jainkoa,
ezean ere har ene kexua,
ze ez duzu inoiz gozo-engainuaz
uzten inor ilun. Ez duzu ukoaz

otoitza biltzen, baizikan gustoaz
hartzen. Guztia zarena, urrunduaz
ere, baitan nik zure kontseiluak
(gau ilunetan gozo izanekoak).

Bai, ene Jainkoa, zein handi zaren;
zerade Ideia bezainbatekoa
gauzakiak oro hedatu arren.

Doluz nauzu bizi ez zenekoa,
ze, Jauna, benaz bizirik bazeunde
ni ere nintzake Zu halakoa.

II.- Cernuda-ri itzuliriko zenbait poesia

(Itzultzailea: Luis Mari Mujika)

Mintzatu ondoren

Ez dakizu isilik egoten
zure amodioa tartekoa delarik,
besteei, ausaz, axola al zaie?
Isilean sentitu zenuen atsegina,
eta isilean duzu oraindik.

Paira ezazu, baina ez esan deus inori.
usain on baten maitasuna da,
mintzatzean usteltzen dena.
Isilean ernetzen da,

isilean elikatzen,
isiltasunez irekitzen lorea baillitzan.
Ez esan deus,
zeuregan jasan, eta isilean egon.

Hiltzera baldin badoa berarekin hiltzen da;
baina bizi badirau bere buruarekin bizi da.
Heriotza eta bizitzaren artean
isilik dago,
eta berak ez du lekukorik onartzen.

Nondik zatoz?

Noizbatean entzuten bazaitut
nire irudimenak zure aita,
ama eta anaietaz ez du
menderatzen harridurarik,
zure izatea besteengan sortua bada
besteengan errepikatua zarelako da.
Eta hori dena, nahiz niretzat bakarra zaren
–nire maitsunak sortua–,
eta hori dena, nahiz zuhaitza, odeia
eta uraren antzekoa zaren.
Horiek denak hor daude
eta guregandik datoz,
zeren behin batean ikusi genituen
beste inork ikus ez zitzazkeen heinean.

Zurekin

Nire lurra zein da?
Nire lurra zu zeu zara.

Eta nire ahaideak zeintzu dira?
Nire ahaideak zu zeu dira.

Erbestea eta heriotza, berriz,
zu zeu ez zauden
edozein lekutan daude.

Eta nire bizia zer da?
Bai, esaidazu zer den nire bizia...?
Ah, zer izanen da bera
zu zeu ez bazara...

Bizia

Lurreko zokoren bat eguzkiak
irazekitzen duenean bezala
bere pobrezia erosten du bera,
irribarre berdez betetzen bera.

Horrela, zure egona
nire izate ilunera
dator goastera, behingoz,
dirdira, bozkarioa eta
edertasuna ukan ditzan.

Halabaina, zurera ere
–eguzkia antzo– erortzen zara,
eta nire inguruan, bakardade,
zahartzarua eta heriotzaren
itzalak hazten dira.

Gizon bat bere amodioaz

Oro esana balego bezala
–eta bion arteko kontua
kitatua balego ere–
oraindik zure gorputzarekin
zordun nintzateke.

Ezen, nork ezarriko lioke salneurria
zuregan ahantzia dagoen
bakealdi honi,
azkenean, nire ezpainen ezagun dute bera
zure ezpainei esker.

Bizitzarekin eten eginda
deus ez jakin, deus ez gura,
deus ez itxaron arren,
zure presentzia dut,
nire amodioa duzu. Hori aski da.

Zure eta nire amodioa present
zure soina lo ikustean,
goiznabarrean.
Halaxe dago beha jainko bat ere
bere sorkariarengana.

Baina, nire maitasunak
ezin du deus egin
zure soina ez badut hurbil,
eta hark mito bat adierazten du
zure materia ederrean.

Haur eta gazte literatura

Euskal haur-antzerkiaz

Ohar-sorta bat 2012ko eta 2013ko antzezpen batzuk hizpide hartuta

Josune Beldarrain Agirre (UPV/EHU)
Genaro Gomez Zubia (UPV/EHU)

Le théâtre est (...) le lieu de la concertation et du travail de la société sur sa propre langue et ses propres gestes. La scène est le laboratoire de la langue et des gestes de la nation. La société sait, plus ou moins clairement que, dans ces édifices appelés théâtres, des gens travaillent durant des heures à agrandir, épurer, transformer les gestes et les intonations de la vie courante.

Antoine Vitez, *Le théâtre des idées*

Genero txikerra da haur-antzerkia arte eszenikoen barruan. Marginala da, oro har, haur-antzerkia, larunbat-igande arratsaldeetako denbora-pasa.

Genero txikerra, baina ez exkaxa; marginala, baina ez baztertzekoa. Gauza handia da haur-antzerkia, hizkuntza eta kultura hedatzeko tresnarik hoberenatariko bat delako.

Handia delako eta tresnatasun hori berekin duelako behar du arreta, zaintza eta sustapena; hori dela eta, arte-jarduera horretara zuzendu genuen geure begirada 2011ko abendutik 2013ko apirilera bitartean, ikerketa-egitasmo baten barruan¹.

---

[1] EHU11/50 «Euskal haur-antzerkia 2012an: antzezlanen azterketa»

Pauso-pausoka, haurrentzako antzerki-emanaldiak ikusi ditugu, aurrena: 22, zehatz esateko, Donostialdean, kultur etxeetako aretoetan eta bestelako antzokietan². 2012ko eskaintza oparoaren lagintzat hartu behar dugu kopuru hori; lagin horren azterketak, nola edo hala, euskal haur-antzerkiaren unibertsoa ispiatzten duelakoan gaude.

Hurrena, taldeen eta obren fitxa teknikoa osatu, eta aztergaiari buruzko informazioa bilduz joan gara, estrategia kualitatiboak erabiliz, hala nola behaketa (aurrena, landa-oharrak hartuta eta dokumentazioa baliatuta, deskribatuz; hurrena, jo-puntuak fokalizatuz; eta, azkenik, aztergaiak hautatuz), eta elkarrizketa bakanen bat.

Horrenbestez, zenbait harremani erreparatu diegu:

Haurrentzako antzerkia eta gaitegia
Haurrentzako antzerkia eta ideologia eta hezkuntza
Haurrentzako antzerkia eta literatura
Haurrentzako antzerkia eta hizkuntza
Haurrentzako antzerkia eta kultura-erreferenteak
Haurrentzako antzerkia eta estetika

Haurrentzako antzerkia: gaitegia

Ugaritasun handia dago gaien alorrean. Ia antzezlan adina gai ditugu. Hala behar du gainera. Nahi duenari itsasten dio bihotza bakoitzak: dituzten kezketan oinarriturik antolatatu ohi dituzte, oro har, antzerkigileek beren sorkariak.

Giza harremanak eta giza kondizioa islaturik daude nola edo hala muntaia gehienetan. Ez da harritzeko gauza, horixe da-eta antzerkiaren gai nagusia. Hona Antoine Vitezen hitzak, Lefebvrek egin zion elkarrizketa batean:

---

[2] Gabon kontuk (Deabru Txarrak); *Ametzen museoa* (Kukubiltxo); *Kafka eta panpina bidaiaria* (Tanttaka Teatroa); *Ipuinez ipuin* (Eidabe); *Katillukadak* (Kontakaitillu); *Gure nahia, elkartasuna* (Porrotx, Pirritx eta Marimotots); *Leihotik mundura* (Kukubiltxo); *Alabatxo* (Marie de John / Tartean teatroa); *Zergatik bizi da basoan Txanogorritxoren amona?* (Txotxongillo taldea); *Kartoibiraka* (Markeliñe); *Liburu-zaina estu eta larri* (Gus Marionetas); *Arratoitxo pinpirina* (Glu glu producciones); *Sialuk hartzaren bidaiaria* (En la lona konpainia); *Minika* (EliralE konpainia); *Mondo Flurss* (Kolare bitxia teatroa); *Hareazko ipuinak* (Markeliñe); *Maddi pirata* (Zirtaka antzerki taldea); *Jon Beldurgabea* (Txalo Produkzioak); *Zapata gorriak* (Patata tropikala); *Ali-Baba eta berrogei lapurrak* (Borobil teatroa); *Idazlea zeu zara* (Arte-drama / Dejabu); *Ekaitza* (Princep Totilau).

Et dans ce qui constitue notre réalité, je pressens que le théâtre va apparaître comme le lieu où on ne racontera pas des histoires, mais où on montrera des *modèles d'existence*, anciens ou possibles. C'est Piscator qui a dit ça, que le théâtre est un laboratoire des conduits humaines (Lefebvre, 1988: 14)

Esaterako, familia-harremanak lantzen dituzte zenbait lanek: familia baten gorabeherak agertzen dira *Alabatxo* antzezlanean³, ume bat jaiotzear dela; haurren adopzioa du ardatz narratibo *Sialuk hartz txikiaren bidai*a antzezlanak; aitona-amonen bakardadea azpimarratzen da *Zergatik bizi da basoan Txanogorritxoren amona?* antzezlanean.

Pertsona-harremanak jorratzen dira beste zenbaitetan. Halako harremanak ageri dira *Minika* antzezlanean: hitza baztertuta, gorputz-zeinuak eta eszenografia-ikonoak dira aktoreen arteko maitasun, adiskidetasun eta jelsia-harremanak ulertzeko giltzarriak Pantxika Telleriak zuzendutako koreografia-lanean. Ildo beretik, idazle baten eta neskatila baten arteko harreman berezia du oinarri *Kafka eta panpina bidaiaria* antzezlanak.

Giza irrikak eta giza irritsak ikusarazten dira zenbait antzezlanetan: fidelotasuna eta maltzurkeria azaltzen dira *Arratoitxo pinpirina* komedia musikalean; zikoizkeria eta leialtasuna agertzen dira *Ali-Baban*; jabe goaren eta gehiago nahi izatearen aseezintasuna lantzen da ikuspuntu kritikoz *Katillukadak* ikuskizunean.

Bestalde, gertakizun mingarriei buruz mintzatzen zaie haurrei zenbait antzezlanetan, halako gaiak gai gogorak izanagatik ere. Esaterako, haurren minbiziaz eta haur baten heriotzaz ari zaizkie umeei *Hareazko ipuinak* antzezlanean; aitaren ikuspuntua jorratzen da obran, haren nahigabea eta mina, umore pitin bat erantsita, kontrapuntu dramaturgiko gisa. Era berean, haur baten gaixotasun sendaezina hizpidera ekarriz, elkartasun-antzezlan alai, burrunbatsu eta jendetsua eskaintzen du *Gure nahia, elkartasuna* ikuskizunak: giza tragedia egiazko baten aurrean, alaitasunaren aldarri da muntaia, eta ikusmenetik eta entzumenetik sartzen zaio giro hori ikusleari. Beste-

[3] Antzezlan horrengatik ikuskizun onenaren saria jaso zuen 2012ko edizioan Marie de Jongh Antzerki Konpainiak Gijongo FETEM azokan (Feria Europea de Artes Escénicas para Niños y Niñas).

tik, ume-galtze nahigabeko batek dakarren larridura aurkezten da *Alabatxo* antzezlanean.

Bestelako hariak josiz harilkatzen da gaitegia zenbait obratan. Esaterako, irudimena eta jolasa jorratzen dira *Kartoibiraka* antzezlanean⁴, lanaren eguneroko ohikeriari kontrajarririk. Beste zenbaitetan beldurra agertzen da: *Katillu* antzezlaneko istorioetako batek (“Martintxo eta monstroa”) amesgaizto beldurgarri bat du ardatz; aldiz, beldurrik eza du ardatz *Jon Beldurgabea* antzezlanak. Bestalde, margolanen interpretazioek bilbatzen dute *Ametsen museoan* antzezlanaren hari narratiboa. Literatura da beste zenbait obraren jomuga, metaliteratura bihurtuta: ipuin klasikoak iraultzea hartzen du gaitzat *Ipuinez ipuin* antzezlanak; liburutegi publikoa eta liburuak dira abiapuntua *Liburuzaina estu eta larri txotxongilo* ikuskizunean. Abenturaren ildotik joaz, arriskua eta probak gainditu beharra dira *Zapata gorriak* antzezlanak aurkezten dituen gaiak; borroka eta herriaren askatasuna agertzen dira, halaber, *Maddi pirata* ikuskizunean; naufragioa, botere-gosea, magia, maitasuna eta berradiskidetzea Shakesperearen *Ekaitzan*.

Sasoiko gaia jorratzen duelako, sasoiko antzerkia dei daitekeena ere badugu: Olentzero eta Mari Domingi pertsonaiak baliatzen dira *Gabon kontuk* ikuskizunean.

Filosofia, pentsamendua, hausnarketa eta irudimena dira *Idazlea zeu zara* antzezlaneko gaiak.

Bukatzeko, gairik garatzen ez duenik ere bada: *Mondoflurss* lana, ikuskizun hutsa da.

Haurrentzako antzerkia: ideologia, hezkuntza

Sastreren hausnarketa (1993: 118-122) hartu dugu oinarritzat puntu honetan argia egiteko. Bi ikuspegi nagusitzen dira, Alfonsoren iritzian, haurrentzako antzerkiaren moralari dagokionez. Lehenengo ikuspegian, irakaspen, erakutsi, *moraleja* edo *moralité* baten beharra

---

[4] 1998an estrenaturik ibilbide luzeko muntaia da. Zenbait sari jasotakoa: “Ikuskizun hoberenaren saria” FETEN azokan 1998an, eta “Haurrentzako ikuskizun hoberenaren saria” MAX sarietan 2000an.

aldarrikatzen da: obraren gehigarri moral modura edota substantzia moral disolbatu gisara; baita adierazpen didaktiko-informatibo modura ere, kontzientzia hartzera bideraturik. Bigarren ikuspegian, haurrentzako antzerkiaren amoraltasuna edo helburu moralik eza aldezteten da, arteari degradazio poetikoa baitakarkio edonolako asmo moralik izateak. Bi joera horien aurrean, Sastrek berea ematen du, eta dio arte-obra orok jarrera moral bat hartzen duela, arte orok halako *manipulazio* bat berekin duelako, *gauzaren maneiatze* bat, esku-hartze bat gertatzen baita *gauza* arte bilaka dadin. Artea ikuspuntu bat dela dio, une subjektibo bat objektibitatearen mundu basatian gailentzeko. Posizio horretatik, hain zuzen, eta ez artearen amoraltasun esentzial ustekotik, ondorio morala zein moralkeria arbuiatzen ditu haur-antzerkirako; alde batera, degradazio estetiko bat gertatzen delako halakoen bidez, eta, beste aldera, planteamendu akastuna edo sasiarazoa delako artearen amoraltasuna, berez izanik arte-obra oro ekintza moral bat eta zerbaiten alde jartzea. Gauzak horrela direla jakinik lan egiteak tentazio moralizatzaile, onbideratzaile, informatzaile edota didaktiko guztietatik kanpo uzten du artista, eta jolasari bidea ematen dio, Sastrek nabarmentzen duenez.

Horraino, teoria-gogoeta sendo eta, gure ustez, onargarri bat. Hortik aurrera, besterik da euskal haur-antzerki obrak premisa horietatik abiatuta epaitzea. Joera batzuen berri eman dezagun. Oro har, joera orokor gisa, sumatu dugu zenbat eta bereziago ibili halako adierazpen moralizatzaileak egitetik, hainbat eta ikuskizun aberatsagoak eskaini zaizkiela haurrei. Fokua zenbat eta urrunago jarri hala-koetatik, hainbat eta emanaldi artistiko osoagoak⁵ ikusi ditugu.

Onar dezagun, bada, arte-obra oro ekintza moral bat dela. Horren harira, ohartzekoa da zenbait obratan gogoeta egiteko bidea eskaintzen dela, errealitate gordinari beste jarrera eta ikuspuntu etiko batzuk kontrajarriz. Mundu hobe baten bila, mundu zital honen gogondoiez batzuk agerira atera, eta begi kritikoz jorratzen dira.

Esaterako, lurraren jabeago pribatuari kontrajarririk lurraren jabeago komunitarioa aldezteten da *Katillukadak* ikuskizuneko "Hau nirea

[5] *Kafka eta panpina bidaiaria, Katillukadak, Alabatxo, Kartoibiraka, Arratoitxo pinpirina, Minika, Ali-Baba eta berrogei lapurrak, Idazlea zeu zara* eta beste batzuk dira adierazpen moralizatzailearik gabeko antzezlanen adibide.

da!” istorioan. Umorez, ziriz eta zirtoz erakusten du jabe izatearen irri-tsak gizakia nola darabilen; barregarri gelditzen da giza isuri hori.

Era berean, botere-harremanak eta askatasuna kontrajartzen dira *Maddi pirata* ikuskizunean: sorginak, piratak eta emakume aske borrokalariak. Pertsonaia borrokalariak gailentzen zaizkie zapaltzaileei, baikortasunez eta kemen handiz, bukaera zoriontsua eskainiz.

Txikiak handia, behekoak goikoa garaitu dezakeela erakusten da *Jon beldurgabe*an, baldin behekoak beldurrik ez badu, beldurra baita menperakuntza ororen oinarria. Gauzatzen da, nolabait ere, kontaktuzun horretan euskal esaera zaharrak dioena, alegia *Bekoak goikoa eskondu leidi, ta txikiak andia benzi leidi, asmuz ta jakitez*. Ez guztiz *sensu stricto*, zeren eta, asmotsua eta jakintsua baino gehiago, zorte oneko pertsonaia bat besterik ez da Jon; dena dela, probak gainditu, bentzutu ditu egoera beldurgarri guztiak, eta printzesarekin ezkondu da. Heroi txikiaren arketipoa, klase apalekoek gizartean aurrera egin ahal izatearen sinbolo.

Mikrokontakizun batzuk kateatzen dira *Zeu zara idazle* ikuskizunean. Paradoxaren bitartez, dogmak eta egia ustekoak iraultzen dira horietako batzuetan (“Puntu biren arteko distantzia”, “Eskola”, “Efeak”). Irudimen-jolasak eskaintzen zaizkio haurrari gogoeta egin dezan eta inguruari irekitasunez, erlatibismoz eta bestelako ikuspuntuz begiratu diezaion (“Leihoak”). Hizkuntza-jokoz (“Oreinarene ihesa”) eta umorez (“Amodio harremanak”, “Barea”) jorratzen dira hainbat eduki filosofiko. Halaber, umeen esperientzia propioan –zorriak izatea– oinarritutako jostiruditxo bat eskaintzen da, eta emozio-askatzaille gertatzen da antzerkitxo hori: lehenik izua eta gero barrea eragiten dizkie umei “Zorri izurritea” kontakizunaren antzezpenak.

Alor honi bukaera emateko, azkenik, finkatutako gizarte-ordenaren gaitzespena azaleratzen da zenbaitetan. Esaterako, agintaritzakoei (alkate, polizia, udaleko enplegatu) egindako kritika agertzen da *Liburuzaina estu eta larri txotxongilo*-ikuskizunean, jardun burokratiko zentzugabeari egindako kritika, hain zuzen. Laneko ohikeriaren aurkako akuilu modura aurkezten dira jolasa eta irudimena *Kartoibirakan*, lantokia jolasleku bihurtuta.

Baina, hala ere, balio zehatzen alorrean, espresuki lantzen dira halako batzuk zenbait obratan, eta berariaz adierazten da ikuskizunotan aintzat hartzekoak direla bizitzaren aurrean.

- Gelditasuna laudatzen da *Leihotik mundura* antzezlaneaneko istorioetako batean (“Indiako barraskiloaren ipuina”).
- Konformidadea hartzea eta bakoitza den modukoa onartzea bezalakorik ez dagoela erakusten da *Katillukadak* antzezlaneaneko bi istoriotan (“Zuria izan nahi zuen belearena” eta “Argiaren bidaia”); baita *Sialuk hartz txikiaren bidaian* ere.
- Adiskidetasunaren garrantzia azpimarratzen da *Leihotik mundura* antzezlanean.
- Elkartasuna, samurtasuna, bestearen lekuan jartzen ikasi beharra agertzen dira zenbait obratan: egoera tragikoen aurrean, giza elkartasunaren beharra nabarmentzen da *Gure nahia, elkartasuna obran*; baita, gertakizun latzen aurrean, senideen arteko loturak trinkotu beharra ere, *Alabatxo* eta *Hareazko ipuinak* obretan; eta gaixoen artekoa, azken obra horretan.
- Leialtasunaren balioa azpimarratzen da *Arratoitxo pinpirina* ikuskizunean.
- Mendekuaren eta barkamenaren artean hautatu behar izatearen dilema dugu *Ekaitza* shakespearearrean: barkamena hautatzen du Prosperok, Milango Dukeak, azkenik.
- Adinekoenganako errespetua eta adinekoek gizartean duten rol garrantzitsua nabarmentzen dira *Alabatxo* ikuskizunean. Berariaz landutako balioa da, Jokin Oregi zuzendari eta egileak elkarriketa batean adierazi zuenez (Perez, 2012/03/03): hain zuzen, 2012a “Zahartze aktiboaren eta belaunaldi arteko elkartasunaren Europako urtea” izan zela-eta nabarmendu nahi izan baitzuen belaunaldi guztiak direla kontuan hartze-koak, adinekoak ez direlako iraganean ainguraturik gelditu, eta gauza asko erakuts ditzaketelako.
- Haurren harrera eta adopzioa balio egokitzat jotzen da *Sialuk hartz txikiaren bidaian*. Adopzioak dakartzan ondorioak lantzeko gidaliburu bateko istorioa⁶ dugu obraren jatorria. Adop-

[6] “7 urtetik beherakoei adopzioa azaltzeko ipuina, Bisa-Misa hartzatxo adoptatuaren istorioa”, in *Adopzio ondorengo gidaliburu hezkuntza-arloko profesionalentzat eta gizarte-eragileentzat*, Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, 2006.

tatua dela jakiteak haurrari dakartzkion kezka, adoptatuak bere jatorriari buruz izan ohi duen jakin-mina eta horren eraginez hartzen dituen jarrerak eta erabakiak lantzen dira obran. Beste familia-eredu batzuen existentzia, kultura-artekotasunaren balioa, gizarte inklusiboaren beharra lantzen dira, nola edo hala, hartz txiki nabar horren ibilera eta abenturetan.

Ohartzekoa da, hala ere, balio tradizional zaharkitu batzuei eusten zaiela zenbait obratan. Esaterako, generoko rol tradizionalei eusten zaie Olentzero eta Mari Domingi pertsonaien lanen banaketan, *Gabon kontu*ken. Halaber, emakumea arduratzen da zaintzaz *Liburuzaina estu eta larri* obran. Baita *Alabatxon* ere, baina kontrako norabidean, begi kritikoa eta ironia fina erabiliz, hau da, banaketa tradizional hori doi bat barregarri utziz antzezleen *gestusaren* bidez.

Bukatzeko, portaera-eredu jakin batzuk jasotzen ditu haurrak zenbait antzezlanetan, eslogan modura adieraziak. Esaterako, elikadura onaren beharra eta obesitatearen alde txarra azpimarratzen dira *Gabon kontu*ken. Norberaren higiena dela eta, eskuak garbitzearen garrantziaz ohartarazten da *Katillukadak* obran. Bakoitzak bere bizitzaren protagonista izan behar duela nabarmentzen da *Leihotik mundura* antzezlanean. Ingelesa jakitearen garrantzia, *Gabon kontu*ken. Amets egitearen onurak, *Ametsen museoan* ikuskizunean. Aitonamonei bisita maiz egin beharra, *Zergatik bizi da basoan Txanogorritxoren amona?* obran. Gaixotasunari aldarte onez aurre egin beharra aldeztzen da *Hareazko ipuinak*en.

Haurrentzako antzerkia: literatura-iturriak

Talde-lanean eginiko sorkariak dira gehien-gehienak. Dena dela, sormen-prozesuaren oinarrian, testu idatzi bat izaten da sarritan; ez, preseski, dramaturgia-lan bat.

Testuen artean, tradizio klasikoko ipuinak nagusitzen dira. Esaterako, *Txano Gorritxo* ipuina irauliz sortua da *Zergatik bizi da basoan Txanogorritxoren amona?*, eta antzezlari horren arrakastak testua argitaratzea⁷ bultzatu zuen. Era berean, ipuin klasikoak (*Txano Gorritxo*, *Artzain gezurtia*, *Hiru txerrikumeak*, *Marierrauskin*, *Edurnezuri*)

---

[7] GENUA, Enkarni (2006). *Zergatik bizi da basoan Txanogorritxoren amona?* Ilus.: Jon Zabaleta. Donostia: Erein ("Antzoki txikia" saila).

iraultzea da *Ipuinez ipuin* antzezanaren ardatzetako bat. *Arratoitxo pinpirinaren* istorioan oinarritzen da izenburu bereko antzezlana. *Ali-Baba eta berrogei lapurrak* antzezlanak Ekialdeko *Mila gau eta bat gehiago* ipuin bildumako istorio ezagun hura⁸ hartzen du abiapuntuzat. *Jon beldurgabea* ikuskizunaren hari narratiboan Grimm anaien bildumako laugarren ipuina dugu: “Beldurra zer den jakitera abiatu zen baten ipuina”.

Bestalde, ez dira falta haur eta gazteentzako narrazio klasiko eta garaikideak. Esaterako, *Kartoibiraka-Munduari itzulia 80 kaxatan* obrak izenburuan gorderik du bere jatorri literarioa: Vernerren *Munduaren itzulia laurogei egunetan*⁹. Narrazio garaikideen artean, *Kafka eta panpina bidaiaria* antzezlana Jordi Sierra i Fabraren nobelan¹⁰ oinarritua dugu. *Katillukadak* antzezlaneko “Martintxo eta monstroa” ipuina Mayer Mercer-en *Amets gaizto nire armairuan* album ilustratuan¹¹ oinarritua dago. *Liburuzaina estu eta larri* obrak Margaret Mahyren umorezko testu bat¹² du abiapuntu, hain zuzen. Joseba Sarrionandiaren *Idazlea zeu zara irakurtzen duzulako* obrako zenbait testu oinarri harturik sortu zuten beren antzezlana Artedrama eta Dejabu antzerki-konpainiek.

Guztiarekin, badugu haurrentzat egokitutako literatura-obra dramatiko bat¹³: *Ekaitza*, Shakespearerena.

Euskal idazleen berriazko jardun eta kolaboraziorik ere ez da falta, obrak taxutzeko orduan: Pako Aristiren testu bat du oinarri *Leihotik mundura* lanak; horko bi istorioak (“Indiako barraskiloaren istorioa” eta “Nartziso lorearen istorioa”) ahozko tradiziozko ipuinen oihartzunak dakartzate berekin.

[8] Askotan euskaratua. Testurik ezagunena, *Patxi Zubizarretak* itzultitakoa: *Ali Baba eta berrogei lapurrak* (Pamiela, 1993).

[9] Askotan euskaratua. Aurrenekoaz, Manuel Arregik, Elkar argitaletxeko “Itzul” saillean, 1983an. Azkenekoaz, 2002an Juan C. Arrietak eta Jesus M. Arrietak euskaratu eta Ereinek argitaratu zuen.

[10] *Kafka y la muñeca viajera*. G. Jordi Graellsek egokitua eta Aitziber Garmendiak euskaratua. 2008az geroztik euskal haur literatura sisteman sartua, Juan Kruz Igerabidek itzulia (Elkar).

[11] Euskal HGLko sisteman integratua 2001az geroztik, Koldo Izagirrek itzulia (Kalandraka).

[12] *The Great Piratical Rumbustification & The Librarian and the Robbers* (Londres: Dent, 1978).

[13] *The Tempest* (1611).

Haurrentzako antzerkia: hizkuntza

Zaindu beharreko altxorra, inondik ere. Kalitate handiko antzezlanak ditugu, arlo honi dagokionez; beste lan batzuk, berriz, dezente hobetu beharrekoak dira. Kontua ez da inoren akatsik eri erakusleaz seinalatzea, aski arazotsua izaten baita hizkuntzaren auzia gure herrian; antzerkiak gaindikoa da arazoa, eta, neurri batean, botere publikoen ardura da oinarri-oinarrizko arlo hau hobetzeko bitartekoak jaretzea eta eskaintzea. Arte eszenikoen lantegietan aztertzeke eta zuzentzeke kontua dugu; baina, nolana den, antzerki-taldeek lantzeke esparrua;. Aipa ditzagun alderdi orokor batzuk.

–Hizkuntza-kalitatea. Ederki zaindua dago hizkuntza zenbait obratan (*Kafka eta panpina bidaiaria*, *Katillukadak*, *Ali-Baba eta berrogei lapurrak* eta abar). Aktore-lanarengatik, batik bat: hitza, gorputza eta akzioa kohesioz eta koherentziaz jokutzen direlako. Oro har, zenbat eta profesionalagoa izan, hainbat eta zainduagoa dute arlo hori aktoreek. Nolanahi den, zenbait amateurrek ere poliki asko eta sentibera-tasun handiz dihardute mintzo ederrean antzeztoki gainean.

Testu literario bat oinarri izatea lagungarri gerta daiteke (*Kafka eta panpina bidaiaria*, *Ali-Baba eta berrogei lapurrak*); baina ez beti, zeren, arestiko hiru osagai horiek (hitza, gorputza eta akzioa) batasunik erakusten ez dutenean, halako disoziazio bat gertatzen baita gorputzaren eta hitzaren artean, eta emaitzak huts egiten du. Azken batean, Julia Marinek dioen moduan, testu orok ahozkotasunaren mende egon behar du:

Ahozkoaren zerbitzari behar du izan idatziak aktorearen ahoan funtzionatu eta entzulearen belarriak gozatuko badu. Beraz, idazteko orduan, ahozko hizkera naturaletik gertu ibili beharko du itzultzaileak (2011: 148).

Guztiarekin, ahoskera trakets erabiltzen du zenbait aktorek eta, horrenbestez, bere alderdi guztietan –hau da, intonazio, modulazio, bolumen, kromatismo eta abar– zaindu eta sendotu beharrekoa dutela sumatu dugu.

–Estandarra, euskalkiak. Mendebaldeko hizkeren ukitu naturala erakusten dute *Ipuinez ipuin* eta *Katillukadak* taldeko aktoreek. Erdialdeko hizkerena, beste batzuek. Euskalkien erabilera hizpidera ekartzen da zenbait hizkera eta mintzamolde imitatuz, zenbait antzezlane-

tan: *Gabon kontuk* obran euskaldun berrien, bizkaitarren eta iparraldekoen hizkerak aditzera ematen dira eskutitz batzuk irakurtzean; hizkera-dibertsitate hori erakusten da *Ametsen museoa* obran ere, pertsonaietako bat iparraldeko jendeen hizkeraz mintzo delarik.

Hizkuntza estandarzale bezain euskalkizale gara, hasiera batean, antzerkiari dagokionez. Areago, Dario Foren aholkuak irakurrita:

Ahí va un consejo de verdad, seguro que los aspirantes a actores me lo agradecerán: al aprender un texto, traducido primero a vuestras propias palabras y luego a vuestro dialecto si tenéis alguno. *Es muy triste para un actor no tener un dialecto* que discurra por debajo a la hora de interpretar. He conocido actores que carecían de él: soltaban las réplicas proyectando fonemas planos, asépticos y sin musicalidad alguna en tonos y cadencias. (...) (1998: 324)

Hona Foren erremateko hitzak: "si no tenéis un dialecto, buscaos uno" (ib.: 325). Kanta dezagun, bada, ahapeka, harako haurkanta betizu hark zioena: "...Araba, Zuberoa / euskalkien beroa...".

–Batzuetan, sortzaile; bestetan, menpeko. Esamoldeen aldetik aberastasun eta sormen handia erakusten du *Katillukadak* antzezlanak ("Zorionsua naiz, ondasun batek nori egiten dio gaitz!", "Begiak parrez-parrez, bihotza negarrez"). Euskaraz sortua da obra eta euskaraz baino ez da antzezten; halakoxe hautua hartua dutela adierazi digute antzerkilariok; eta eredugarria begitantzen zaigu. *Arratoitxo pinpirina* obran ere oso zaintzen da hizkuntza-arloa: hizkuntza oso egoki eta landua erakusten du antzerki-konpainiak, eta jolaserako darabilte hitza, ditzolarien moduan ("Sardina eta bakailau, jango nituzke hiruzpalau", "Hor konpon, eta izan dezazula gau on!"...).

Hala ere, hizkuntza-molde desegokiak erabiltzen dira zenbait obratan: arlo hori zaindu beharrekoa zaie antzerki-taldeei, gidoilarien eta hizkuntza-begiraleen laguntzarekin, oro har. Esaterako, hizkuntza-lerratze badaezpadako batzuk sumatu ditugu. Ez ordea, elebidun osoak elkarriketa arruntean lerratzen diren moduan, modu asimetrikoan baizik, honako egoera hauetan, batez ere: umorea adierazteko orduan, hitz-jokoak egiteko garaian, hizkuntza adierazkorra erabiltzean ("Ron-ron-ron que bueno está el turrón, me gusta un montón"...). Euskararen subsidiaritatea erakusten du jokaera horrek, neurri handian.

Haurrentzako antzerkia: kultura-erreferenteak

Artikuluaren hasieran esan dugunez, kultura hedatzeko tresnarik hoberenetariko bat da antzerkia: kultura-bitartekoa eta kultura-bitartekaria; kultura-osagaiak transmititzen dituen jarduera. Arlo batzuk dira azpimarratzekoak, ikusitako antzezlanetan: ahozko kultura, musika, dantza.

Esaterako, ahozko euskal kulturako erreferentziak ugari dira *Katillukadak* obran. Bertsolaria da Katillu pertsonaia nagusia, eta haren bidez bertsolaritzaren mundura hurbiltzen dira haurrak. Bertsok ondu ditu Katilluk obrako zenbait unetan. Halaber, bertso ezagunak ekartzen ditu gogora: Andoni Egañaren 2005eko Txapelketa Nagusiko agurreko bertsoak, hain zuzen. Baita hizpidera zenbait bertsolarien izenak ere: Txirrita, Uztapide eta Lazkao Txiki. Eta ahozko ondareko beste zenbait kanta kantatu ditu: *Santa Ageda* eta *Ai, Zapotxin!* kopia-sortak eta *Maite ditut maite gure bazterrak* abestia. Era berean, *Gabon kontuk* obran, Mari Domingin eta Olentzero pertsonaiak haragitzen dira eta *Olentzero* kantu tradizionala kantatzen.

Musikaren alorrean denetarik dugu. Esaterako, hainbat tradiziota-ko kantuak agertzen dira *Gure nahia elkartasuna* obran. Euskaraz sortuak eta ezaguera kolektiboan jada txertaturiko haur-kantuak: *Ran Roberran* (Imanol Urbietta / Xirula-Mirula), *Txorria nintzela sinistu nuen sinistu* (Imanol Urbietta / Xirula-Mirula), *Maite zaitut* (Takolo, Pirritx eta Porrotx), *Ikusi, ikusi han!* (Takolo, Pirritx eta Porrotx), *Trikitixa* (Takolo, Pirritx eta Porrotx). Eta beste zenbait tradiziota-koak: *Epo itai tai yel* (Kanadako indiarren abestia), *Yupi iaia*. Euskal kantu baten oihartzuna dakarkigu *Zergatik bizi da Txanogorritxo...* obrak: *Haurrak ikasazue*-ko "Aire tun txikitun, aire tun, aire" errepika, hain zuzen. Antzerki musika-izaki, Mendebaldeko pop-melodia ezagunak kantatzen eta dantzatzen dira *Arratoitxo pinpirina* obran: Lee Hazlewood-en *These Boots Are Made For Walking*, 60ko hamarkadako; baita *Grease* (1978) filmeko *Grease Summer Nights*; eta, euskal haur-kantak: *Jose Mari zapatalari* ("Kolpe, kolpe, kolpeka / *josi eta josi josi eta josi /...*"). Sail hau bukatzeko, nabarmendu dezagun nazioarteko musika-melodiak aditzera ematen direla *Kafka eta panpina bidaiaria* obran, beste hainbat geografiarekin uztartuta.

Dantza baliatzen da ikusgarriren batean. Esaterako, euskal dantza-pauso tradizionalak eskaintzen dira, dantza-pauso berrieekin uztartuta, *Minika* obran, balio sinboliko-abstraktu-ikoniko aberatsez.

Bukatzeko, azpimarratzekoa iruditu zaigu *Leihotik mundura* obrak erreferentzialtasun intertestual bat(edo *interbisual bat*, beharbada) taula gainera agerraraztea: Pirritx, Porrotx eta Marimototsen Lore eta Pupu pertsonaiak. Izan ere, leku bat irabazia dute Pirritxen ume bikiek euskal haurren iruditerian.

Haurrentzako antzerkia: estetika

Era guztietako estetikak darakuskite taldeek, eta aberastasun handia dago arlo honetan. Honako berezitasun eta berrikuntza estetiko hauek dira aipagarri:

?Soiltasunaren antzerkia: *Ali-Baba eta berrogei lapurrak*. Apaindurarik eza eta biluztasun eszenikoa. Eszenografiaren alorrean, soilik bost alfonbra: haien gainean gauzatzen da alegiazko espazioa; ikusleak alegiazko espazio hori mamitu behar du irudimenean. Janzkeraren alorrean, derbitxe turkiarren gona zuri zabalak dira nabarmen eta txundigarri: janzkera zuriak argiaren kolore-aldaketak ispilatzen ditu. Mugimendu koreografikoak eta soinu-giroak trinkotzen dute kontaktuzuna. Erritmo bizia da obrak lortu duen arrakastaren giltzarrietako bat.

Argi beltzaren erabilera: *Katillukadak*; *Leihotik mundura*.

Itzalak: *Katillukadak*; *Liburuzaina estu eta larri*.

Keinu bidezko antzerkia: *Alabatxo*; *Kartoibiraka*.

Keinu-mintzairaren eta dantzaren arteko nahastura, *Minika* antzezlanean.

Mahai gaineke txotxongiloa (*Bunraku* edo eskuz erabilitako txotxongilo japoniarra): *Liburuzaina estu eta larri*.

Antzerki musikala: *Arratoitxo pinpirina*.

Dantza eta akrobazia lotzen dituzten teknikak, hala nola 'flying lown' eta 'contact', *Sialuk hartz txikiaren bidaia* obrako antezleek jokatuak.

Argi- eta soinu-efektu berezien ikerketa: *Mondo Flurss* antzez lanekoak, besteak beste, plastikoak igurtziz lortuak.

Dena dela, ez dira falta ohiko aukera estetikoak:

Txotxongilo tradizionala: *Zergatik bizi da basoan Txanogorritxoren amona?*; *Katillukadak*.

Buruan eta eskuetan makilatxoak dituzten txotxongiloak, aktoreek berekin batera antzeztokian mugiaraztekoak: *Ekaitza*; *Hareazko ipuinak*.

Aktore-antzerkia: *Kafka eta panpina bidaiaria*; *Maddi pirata...*

Maskaren erabilera: *Zapata gorriak*; *Jon Beldurgabea...*

Musika ikuskizun guztietan erabiltzen da. Klimaxak girotzen laguntzen du musikak, ikuskizunaren bizitasuna areagotzen du, argumentuari kolorea ematen dio, eta sentimenduak nabarmentzen eta indartzen ditu. Musika ezinbestekoa dela esan daiteke haur-antzerki emanaldietan: komun dute ezaugarri hori haur-antzerkiak eta gainerrako herri-antzerki moldeek.

Bestalde, espazioari dagokionez ohiko aretoez gainera, bestelako tokiak ere bilatzen dituzte haurrentzat antzeztan duten taldeek, haurrak ikuskizunetik gertu izan daitezten, ia ikuskizunean integraturik (kultura-etxe bateko liburutegia...).

Ondorio batzuk

Gaitegiari dagokionez, gai ugari jorratu dira, azertu dugun epean. Dena dela, giza harremanak eta giza kondizioa dira ekai nagusiak, alde eta aldi guztietako antzerkian ohikoa den bezala.

Ideologiari dagokionez, iruditu zaigu haurrak onbideratzeko portaera-ereduak eta iruzkin didaktikoak sarriegitan ematen direla. Hala-ber, gainditu behar litzateke genero-rol banaketa tradizionala. Dena dela, pozgarri eta atsegingarri da ohartzea halako tentazio moralizatzaileetatik ihesi dihardutela hainbat artistak sorkuntza-lanean.

Literatura-iturriei doakienez, konpainia askok jotzen dute halako lanetara, klasikoak izan zein garaikideak izan. Dena dela, ez dago joera argirik, beste talde askok nahiago baitute beren ikusgarriak halako oinarri literariorik gabe sortu.

Hizkuntzari dagokionez, antzezlan bikainak ikusi baditugu ere, badira oinarritzko esparru hau hobetzekorik daukaten konpainiak.

Era guztietako kultura-erreferentez tantotuta daude antzeztan. Bakanak dira, ordea, euskal kulturako erreferenteak lehenesten dituztenak.

Ugaria da kopuruz euskarazko haur-antzerki eskaintza; oparoa eta aberatsa. Molde guztietako antzeztan ikus daitezke urte bateko programazioan. Haur ugari biltzen da antzeztan familia giroan, eta, oro har, irria ezpainetan dutela irteten dira aretoetatik. Ikusgarri ederrak, kontakizun kitzikagarriak, estetika-alderdi bikainak, hobetu beharreko kontuak eta bestelako koskak eta ertzak erakusten ditu gaur egungo euskal haur-antzerkiak: bizi da gure haur-antzerkia eta, horregatik hain zuzen, esan dezagun, harako literatura-kritiko hark esan zuena parafraseatuz, etorkizuna dela –etorkizun hurbila– euskal haur-antzerki sendo eta iraunkorra umotzeko oholtza, gainerako Euskal Antzertien ondoan, zeinen esentzia, besteak beste, euskara baita.

Donostia, 2013ko iraila

Bibliografia

- AZKORBEBEITIA, Aitzpea (2011). "Joseba Sarrionandia: isiltasuna, irekitasuna eta irakurlea", *Lapurdum*, 6 zka., 63-91.
- BARTHES, Roland (2009). *Escritos sobre el teatro*. Bartzelona: Paidós.
- BROOK, Peter (2010). *La puerta abierta. Reflexiones sobre la interpretación y el teatro*. Bartzelona: Alba.
- FÉRAL, Josette (2004). *Teatro, teoría y práctica: más allá de las fronteras*. Buenos Aires: Galerna.
- ETXEKOPAR, Héliène (2001). *Théâtres basques: une histoire du théâtre populaire en marche*. Baiona: Gatuzain
- FO, Dario (1998). *Manual mínimo del actor*. Hondarribia: Hiru.
- JACQUOT, Jean (argit.) (1978). *Les voies de la création théâtrale* [1. liburukia]. Paris: Editions du Centre National de la Recherche Scientifique.
- LASAGABASTER, Jesús María (2002) "Gaurko euskal teatroaren gorabeherak", in Ana Toledo (argit.), *Las literaturas de los vascos*, 215-227.
- LEFEBVRE, Paul (1988). "L'obsession de la mémoire : entretien avec Antoine Vitez", *Jeu : revue de théâtre*, 46. zka., 8-16.
- LUKU, Antton (2009). *Euskal kultura*. Iruñea: Pamiela.

- MARIN, Julia (2011). "Antzerki itzulpenaren berezitasunak", *Senez*, 42. zka., 145-151.
- PEREZ, Joana (2012). "Alabatxo/Querida hija se alza con el premio al mejor espectáculo en Gijón", *Deia* 2012-03-03
- SASTRE, Alfonso (1993). *Teatro para niños*. Hondarribia: Hiru.
- STANISLAVSKI, Konstantin (2009). *El arte escénico*. Madril: Siglo XXI.
- URQUIZU, Patricio (2009). *Teatro vasco. Historia, reseñas y entrevistas, antología bilingüe, catálogo e ilustraciones*. Madril: UNED.
- VITEZ, Antoine (1991). *Le Théâtre des idées*. Paris: Gallimard.

LUN-LUMO bilduma

Euskal Haur Literatura mundura zabaltzeko

Esperantozko liburu bilduma

-Proiektu aurkezpena-

Aholkulariak:
Xabier Etxaniz / Manu Lopez / Iñaki Zubeldia

Itzultzaile eta zuzentzaile:
Aitor Arana / Joxemari Sarasua

1) LUN-LUMO bilduma zergatik eta zertarako

Esperantoak 140 urte dauzka nazioarteko hizkuntza zereginetan, inongo gobernuren laguntzarik gabe. Euskararen kasuan bezala, hizkuntza euren kabuz ikasi eta lagundu dutenei esker egin du aurrera esperantoak. Bide horretan, irakurle onak diren hiztunak edukitzea lortu du 120 naziotan. Horiei egoki erantzuteko, Rotterdam hirian aspaldi ari da lanean UEA (Universala Esperanto-Asocio) izeneko elkarteak, bere liburu salmenta zerbitzuaren bidez.

Urteak dira Euskal Herrian esperantoz hitz egiteko ez ezik, literatura sortzeko gauza diren euskal idazleak eta testu zuzentzaileak dauzkagula: horiek urteen joanean profesionalizatu egin dira, gainera.

Horretaz baliatuz, LUN-LUMO bilduma abian jartzeko garaia heldu dela iruditzen zaigu, gaur-gaurkoz modurik egokiena irizten zaigulako, gure haur literatura mundura modu zabalean eta eraginkorrean zabaltzeko, baita ingelesaren moda iragankorraren gainetik ere.

2) Bilduma ongi osatua

Ahalegin berezia egin da bilduma Euskal Haur Literaturaren ahalik eta ispilu zabalena izan dadin.

Horretarako alor horretan adituak direla erakutsi duten hiru idazle eta kritikari jantziengana jo dugu.

Horiek Xabier Etxaniz Erle, Manu Lopez Gaseni eta Iñaki Zubeldia jaunak dira.

Hirurek onentzat jo dituzten idazlanek osatzen dute nagusiki bilduma, itzultzailearen eta zuzentzailearen iritzia ere haintzat hartu dela.

3) LUN-LUMO bildumaren ezaugarriak

- Bilduma 12 x 19 formatoko liburu erosoek osatzen dute.
- Azalak koloretan eginak dira.
- Orrialde kopurua 50 eta 80 artekoa da, irudiak barne.
- Barneko irudiak zuri-beltzezkoak dira.
- Kontrazalean liburuaren laburpena, egileraren datuak eta erakunde laguntzaileen anagramak ageri dira.
- Liburuak bildumaren ezaugarria den «Kolekto LUN-LUMO» zigilua daukate.
- Liburuak zenbakituak dira.

4) Bilduma osatzen duten izenburuak eta egileak

Argitaratuta:

- 1.- Euskaldun bat Marten Iñaki Zubeldia
- 2.- Txan fantasma Mariasun Landa
- 3.-Klaudia eta baloien sekretua Aitor Arana

Jadanik inprimategira bidean:

- 4.- Usoa, hegan etorritako neska Patxi Zubizarreta
- 5.- Momolo Antton Kazabon

Ondoren argitaratzeko:

- 6.- Tximu bat klinikan Iñaki Zubeldia
- 7.- Amona basoan galdu zenekoa Arantxa Iturbe
- 8.- Xola eta basurdeak Bernardo Atxaga
- 9.-Hilerriko mamuak Aitor Arana
10. Jaun agurgarria Manu Lopez
- 11.- Pako belearen bihurrikeriak Iñaki Zubeldia
- 12.- Errepidea Miren Agur Meabe
- 13.- Etzi Karlos Linazasoro
- 14.- Zuriñek beltza izan nahi du Seve Calleja
- 15.- Txori txoroa Juan Kruz Igerabide
- 16.- Izebak Arrate Egaña
- 17.- Printzesen eskola Felipe Juaristi
- 18.- Nire eskua zurean Mariasun Landa
- 19.-Marimuki Antton Dueso
- 20.- Oihan txikiko mamuak J.M. Satrustegi
- 21.- Amal Iñaki Zubeldia
- 22.- Aitorrek bi ama ditu Mari Jose Mendieta

5) Argitaratu diren liburuen ezaugarriak

Euskaldun bat Marten, 1969an Iñaki Zubeldiak idatzia, amerika-noak ilargira joan eta handik egun gutxitara, ekintza hartan inspiratuta. Ikastoletan urte askoan ibili zen folioetan irakurgai gisa, ez baitzen inongo argitaletxetara lana aurkeztu.

1976an Irun Hiria Saria jaso zuen.

1982an argitaratu zen Elkar argitaletxeko Perkax sailean.

2008an ikasleek emandako botoen bidez JUUL saria jaso zuen.

Bere ibilbide luzean 30.000 aletik gora saldu dira, klasiko bat bihurtuz.

Txan fantasma, 1982an idatzia, urte horretan Zarauzko Lizardi Saria irabazi zuelarik.

1984an argitaratu zen Elkar argitaletxeko Perkax sailean.

Hizkuntza hauetara itzuli izan da obra hau: gaztelania, katalana, ingelesa, grekera, esperantoa

Klaudia eta baloien sekretua, 2003an argitaratu zen Ibaizabal argitaletxeko Matxinsalto sailean.

Ikasleak harritu egiten dira Klaudiari futboleko jokatzeko ez diotela-ko uzten. Liburuak genero berdintasuna aldarrikatu nahi du ipuin bizi baten bidez. Dagoeneko, 10.000 aletik gora saldu dira.

Ilustrazioen garrantzia haur literaturan

Estibalitz Jalón etorkizun handiko ilustratzailea

Iñaki Zubeldia

Ilustrazioen garrantzia haur literaturan

Gaur egun ilustrazioak garrantzia handia hartu du haur eta gazte literaturan, bereziki zazpi-zortzi urte arteko haurren liburu ilustratu eta albumetan. Egia da haur txiki-txikiertzako ilustrazioak eta ume koxkortuenak ez direla berdinak ez estiloan, ez xehetasunetan, ez orrialde osoko edukiak diseinatzerakoan. Eta hau oso ulergarria da. Ume txikiei inork ez die hitz egingo helduen hizkuntza aberats, konplexu eta korapilatsua erabiliz. Bada, era berean, ilustratzaileak ere umeei egokitutako irudi eta marrazki ulergarriak egin beharko ditu, haien adin psikologikoa gogoan edukiz. Umeen perspektiba zentzua eta helduena ez da berdina. Ume txikiek ulertzeko zailtasunak izaten dituzte marrazki handiago baten barruan txikiagoak sartzean. Osotasun batean xehetasunak bereizteko ahalmen mugatuagoa dute haurrek helduek baino. Horregatik aholkatzen da haur txikiertzako marrazkiak argiak, konplexutasun gutxiak eta koloretan ere nahaste-borrasterik gabeak izan daitezen. Piaget-ek zioen bezala heldutasunarekin eta esperientzia kognitibo berrieekin batera haurren pertzepzio ahalmena ere handitzen joango da.

Baina egia da baita ere gaurko umeei zeinuak eta kodeak ulertzeko erraztasun handiagoa dutela garai batekoek baino. Gure gizarteak irudiari garrantzia handia ematen dio eta gure kaleetako bazterrak, autobideetako hormak, telebistak... irudiz, zeinu ikonikoz, publi-

zitategu beteta daude. Umeek txiki-txikitatik irudiak, kodeak, iragarkiak ikusten dituzte. Eta marrazki bizidunak eta makinatxoak eskuetan erabiltzen hasten dira ia jaio orduko. Horrek azkartu egiten du umeen ulermen eta interpretazio ahalmena. Haurrak txiki-txikitatik ikasten du irudiak eta hauen mundua interpretatzen.

Gogoan eduki behar da baita ere kodeak ez direla berdinak mundu guztian. Adibide ezaguna da eguzkiarena. Mendebaldeko umeek biribil hori bat ikusten badute izpiak irradiatzen dituen, bada-kite horrek eguzkia esan nahi duela. Baina Japoniako umeek eguzkia biribil gorria marrartzuko dizute. Edota Indiako umei eszena bat margotzen badiezu milaka hosto eta landarez apaindua eta girotua, arrunta eta ezaguna egingo zaie beren ingurunea halakoxea delako eta ohituta daudelako horrelako paisaian mugitzen eta xehetasunak topatzen. Horregatik tokian tokiko kodeak erabiltzea eta besteenak ere ezagutzea gauza garrantzitsua da. Umeek beren kodeak errazago bereganatuko dituzte, baina beste kode batzuk ezagutzeak aberatsago egingo ditu.

Azken hamarkada hauetan ugaritu egin da oparotasun handiz ilustratutako liburuen kopurua, non irudiak eta testuak elkar osatzen duten, bien artean obrari osotasun handiagoa emanez eta haurri istorioaren ulergarritasuna erraztuz. Horrez gain, era horretako liburuak haurren irudimena eta fantasia pizten eta garatzen ditu, plazer estetiko gehituz. Haur txikien kasuan, pertsona helduak irakur diezaioke testua, haurra oraindik ez delako gai horretarako, eta haurrak irudiekin atsegin bisuala eta estetiko erantsiko dio entzuten duen istorioari. Kasu batzuetan irudiarekin bakarrik ere jarraitu ahal izango du haurrak historia, irudi grafikoak horretarako bide ematen duelako.

Irudiak eta adierazpen idatziak toki berezia betetzen dute ipuinen transmisioan, imajina eta hitza bi adierazpen mota indartsu baitira, hizkuntzaren funtzio idiomatikoa eta estetiko osatzera datozenak.

Umei irudi adierazgarriak, umorea, absurdoa, izaki distortsionatuak azaltzen dituztenak asko gustatzen zaizkie. Baina xehetasunetaz beteriko paisaiak, errealek diruditen eszena irudimentsuak, erraldoi edo munstro izugarriak islatzen dituztenak liluragarri suertatzen zaizkie. Honek denak kontatzen den istorioari izugarritzko indarra, bizitasuna eta interesa gehitzen dizkio. Horregatik ilustratzailearentzat lan konplexua da testu bati irudiak jartzea. Irudi sinpleak egin behar ditu

askotan, sinplekerian erori gabe. Umeen ikuspegia bereganatu behar du, haurraren ikuspuntutik mundu berriak sortzeko, irudimenez eta liluragarritasunez beterikoak. Horrek esan nahi du haurraren behaketa eta pretzepzio ahalmenak landu behar dituela ilustratzaileak, eta inoiz izan zen haur hura berreskuratu behar duela bere lanak sinesgarriagoak eta umeen mundutik hurbilagoak izan daitezzen.

Bestalde gogoan eduki behar da ilustratzaileak mundu berriak sortu behar dituela: herensugeak, munstroak, trollak, iratxoak, ogroak edo gizajaleak... sekula pertsona batek ikusi ez dituen izakiak, baina ipuinetan sarritan ageri direnak. Ilustrazio horiek egiteko tradizio piktoriko bat badago eta tradizio hori ezagutu behar du ilustratzaileak, baina aldi berean bere ukitu propioa eman behar dio bere lanari eta inoiz pertsonaia berriak sortu behar ditu, testuak hala eskatzen duela. Maurice Sendak-ek, adibidez, mundu berri bat sortu behar izan zuen *Piztiak bizi diren lekuan* (*Where the Wild Things Are*) bere liburua ilustratzeko. Eta mundu hori umeei izugarri gustatu zaie. Izan ere liburu hau *picture books*, *liburu ilustratu*en, saillean sailkatzen da eta Randolph Caldecott saria eman zioten 1964an, haurrentzako liburu ilustratu onenaren saria. Sendak-ek zioen liburu ilustratu baten irudiek testuarekin batera kontatzeko eta istorio baten garapenean laguntzeko ahalmena zutela.

Arestian aipatu dugun multzo horretan sailkatuko genituzke album ilustratuak ere. Haur liburu hauetan irudiaren garrantzia asko handiagoa da liburu konbentzionaletan baino. Irudia eta testua bat eginda doaz, testuak esaten ez duena irudiak esaten duelarik askotan, baina album hauen ezaugarri nabariena ilustrazioen garrantzia da, askotan liburua ireki eta bi orrialdeak ilustrazioak harrapatzen baititu, testuak txoko txiki bat hartzen duelarik istorioaren hariari jarraitu ahal izateko. Mundu anglosaxoian oso garatua dago liburu mota hau eta tradizio hori oso aspalditik dator. Beatrix Potter-ek jadanik 1902an idatzi zuen *The Tale of Peter Rabbit*, *Peter Rabbit-en ipuina*.

Liburu ilustratua, testuz eta ilustrazioz osatua, eta bi elementu hauen elkar eraginez istorioa kontatzera datorrena, ezin da ulertu bi bitartekari horiek eskaintzen diguten informazioerik gabe. Gehienetan bi faktoreak, ilustrazioa eta testua, elkarren osagarri dira, eta bai batak eta bai besteak istorio berbera kontatzen dute, baina bakoitzak

bere berezitasunekin eta bakoitzak bere xehetasunak azpimarratuz eta eskainiz. Irudiak alderdi deskriptiboetan eta xehetasunetan arreta handiagoa jar dezake, testuak ekintzari eta kontakizunaren hariari garrantzia handiagoa eskainiko dio.

Euskal ilustratzaileak

Euskal ilustratzaileen aitzindarietako bat John Zabalo "Txiki" izan zen, Ixaka Lopez-Mendizabalen *Xabiertxo* libururako irudiak egin zituen eta baita ere egile beraren *Umearen laguna* eta *Martin Txilibitu* eta Iturriotz'tar Pirminen *Txomin ikasle* liburuak ilustratu zituen.

«Txikiren ekarririk handiena, garrantzitsuena, ezerezetik hasita, haurrentzako marrazkietan euskal eredia sortu eta landu izana da. Izan ere, haur literaturgileak gutxi baziren marrazkilariak are gutxiago.» (Seve Calleja, *Haur Literatura euskaraz*, Labayru, 1994)

Gero, beste belaunaldi bat etorri zen, bereziki ikastolen eta euskal argitaletxeen lehenengo emaitza oparoekin batera. Hauen artean aipatu nahi nituzke gogoan ditudanak eta hainbat bazter arakatu ondoren bilatu ditudanak, jakinda batzuk ahaztuko zaizkidala edo eskapo egiongo didatela. Nire barkamena eskatzen diet lerro xume hauetatik. Hona hemen garai honi dagokion zerrenda: Luis Astrain, Daniel Redondo, Jon Zabaleta, Antton Olariaga, Jesus Lucas, Carlos Zabala "Arratsalu", Angel Dominguez, Antton Dueso, Luis Errazkin, Juanba Berasategi, Iñaki Alvarez, Xabier Egaña, Adrián Ferreño, Erramun Landa, Juan Carlos Egillor, Harriet, Mata, Fabiola Belzunegi, Pili Belzunegi, Daniele Colombo, Iñaki Martiarena "Mattin", Pedro Osés, Jose Belmonte, Jose Mari Muñoz, J. A. Tellaetxe, Asun Balzola, Mendi.

Belaunaldi gazteagokoak dira honako hauek denak. Hauen artean batzuk oso gazteak eta azken urte hauetan agertutako izenak dira, baina denak batera sartu ditut, noizbait norbaitek sailkapen zehatzago eta zorrotzago bat egingo duen esperantzarekin. Hona hemen zerrenda luze hau: Enrike Morente, Iñaki Garmendia, Marko Armspach, Asisko Urmeneta, Josu Mitxelena, Alberto Muriel, Ana G. Lartitegui, Arkaitz Barriola, Beatriz Alonso, Belen Lukas, Concetta Probanza, Danielcni, Dani Maiz, Iban Barrenetxea, Iraia Okina, Jesse,

Higinia, Isabel Mancebo, Jesus Sotes, Javi Kintana, Miriam Ruiz, Leire Iparragirre, Sarima, Sara Morante, Nuria Hernandez, Yolanda Mosqueira, robertogf, Unai Zoko, Zuriñe Agirre, Marimar Agirre, Alatz, Amaia Arrazola, Jon Juarez, Leire Urbeltz, Miren Asiain, Jokin Mitxelena, Igor Ramos, Mai Eurza, Jone Taberna, Maite Caballero, Juan Luis Landa, Itziar San Vicente, Alex F., Aitziber Akerreta, Aitziber Alonso, Luis Alonso, Idoia Beratarbide, Eider Eibar, Jabi Erostarbe, Cristina Fernandez, Maite Gurrutxaga, Arantza Ibarra, Iban Izagirre, Estibalitz Jalón, Inma Mendiola, Jokin Mitxelena, Elena Odriozola, Jesus A. Peña, Willy Pradera, Leire Salaberria, Aurora Solano / José Herrero, Leire Urbeltz, Mikel Valverde, Agurtzane Villate, Alai Zubimendi, Kike Infame, Itziar San Vicente, Ainara Azpiazu...

Esan behar da euskal ilustratzaileek maila izugarria azaldu dutela bai sari nazional eta internazionaletan, bai garrantzizko liburu eta album ilustratuak argitaratzerakoan. Harro egoteko moduko maila dute gure ilustratzaileek, baina haien egoera ez da maila horri legokiokeena. Hainbat eta hainbat hortik bizimodua atera ezinik dabilta, beste lan batzuekin tartekatuz ilustrazioa. Eta beste hainbat nahiko desanimatuta ikusten da, ilustratzailea ez delako behar bezala baloratua eta haren lana behar bezala ordaindua. Ez dakit nola konpon daitekeen arazo hau, baina seguru, orain, krisi garaian, asko eta asko oso gaizki pasatzen ari direla eta horrek ez dio gure arteari eta ilustraziogintzari mesede handirik egiten.

Estibalitz Jalón etorkizun handiko ilustratzailea

Biografia

Estibalitz Jalón Arabako Errioxako herri txiki batean jaio zen, lekoran, eta hantxe hazi zen mendiz, ibaietz eta mahastiz inguratuta. Haurtzaroko unerik goxoenak eta berezienak bere etxekoan artean bizi izan zituen. Haiek jakin izan zuten neska txiki harengan marrazkietarako, irakurketarako eta arterako zaletasuna txertatzen. Amak erakutsi zion txiki-txikitatik marrazkiak egiten. Carioca errotulagailuekin, Alpino margoekin eta tenpera batzuekin, denbora luzeak igarotzen zituzten inguruan ikusten zutena edota beren irudimenak esaten

ziena margotzen. Neskatilak lehenengo ikasi zuena margotzen maraskilo hori batzuk izan ziren.

Igandeetan, mahastietan barrera paseatzen zuen bere aitarekin, txorien abestiak entzunez eta oraindik ere hainbeste maite dituen txantxangorriak inguruan ikusiz. Eta gauetan aitak ipuinak kontatzen zizkion, mementuan berean asmatzen zituenak; baina neskatilak berriro kontatzeko eskatzen zionean, jadanik ez zituen gogoratzen. Orduan, alabak berak kontatu behar izaten zizkion aitari.

Aitonak eta amonak ere eragin berezia izan zuten Estibalitzen-gan. Aitona, herri txiki bateko gizona izanik, garai hartarako aurreratu, istorio kontalari bikaina zen, eta gainera oso ondo marrazten zuen, zaldiak bereziki. Neskatalari makina bat istorio kontatu izan zion, eta honek istorio horiek denak marrazki bihurtuta itzultzen zizkion berari. Amona, Katalina (ipuin eder bat eskainiko zion gero Estibalitzek) emakume apal, bihotz zabal eta langileak bizitzako bidea mar-katu zion, hasierako lan zalantzati haien aurrean balorazio positiboa eta bere animoak emanez neskatalari.

la ezer gertatzen ez zen herri txiki hartan, denbora pasatzeko eta dibertitzeko beste bide bat irakurtzea izaten zen. Bere lehen liburuak naturarekin lotuta zeuden, eta haiekin ikasi zuen herria inguratzen zuten txoko eta bazterrak aztertzen eta arakatzen, modu irudimentsuan gainera batzuetan. Baina bere bi liburu kuttunenak Pio Barojaren *Zalacáin el aventurero* eta Bernardo Atxagaren *Obabakoak* izan ziren. Agian, liburu horietako historiak bere herria bezalako nekazal giroko lurretan gertatzen zirelako izango zen. Aita Barandiaranen kondairak eta legendak irakurriz ere une gozoak pasatu izan zituen. Hauetan euskal herritarren oroimenean eta imajinarioan gordetako pertsonaia berezi eta beldurgarriak ageri ziren.

Bere lanbidea zein izango zen erabakitzeko unea iritsi zitzaionean, denek gomendatu zioten artearekin zerikusia zuen ikasketaren bat egiteko, baina bera ez zegoen oso konbentziturik bide horrekin. Berak ez zituen ikatz-zirizko edo karbonzillozko irudi horiek margotu nahi. Umetan etxean ikusiak zituen eta nazka ematen zioten.

Azkenik, emakume irakasle baten gomendioz, Diseinu Grafikoa ikastea erabaki zuen. Baina ikasketak hasitakoan, konturatu zen ilustrazioaren mundura bideratutako karrera horretan, bizi guztian egiten

aritu izan zena egiten ari zela. Kontatzen zizkioten historiak, irakurtzen zituenak edota asmatzen zituenak marraztu. Horixe zen gehien gus-tatzen zitzaiona. Hala ere, bere ikasketak amaitutakoan, ez zuen pentsatu ilustratzaile izango zenik. Ezinezkoa iruditzen zitzaion argita-letxe batek berari deitzea liburu bat ilustratzeko. Baina, berriro ere Arte Eskolako irakasleen papera guztiz garrantzitsua izan zen. Haiek izan baitziren bere lanak argitaletxeetara eta lehiaketetara bidal zitza-la aholkatu ziotenak. Eta halaxe egin zuen. Lehenengo emaitzak ikusten hasitakoan, bere amona Katalina izan zen beste behin gehien anima-tu zuena eta aurrera jarraitu zezan konbentzitu zuena. Halako ilusioa zeukan hark, non etxeko egongela bere biloba agertzen zen egunkari eta aldizkarietako paper zatiz bete baitzuen. Eta hain juxtu, Estiba-litzek ilustrazioen bide hura jarraitzea erabaki zuen garaian hil zitzaion amona. Bilobak bere amonari berariaz egindako omenaldi partikula-rra izan zen *Katalina kontalari* (*Las historias de la abuela Catalina*) eta baita zazpi hilabete geroago hil zen aitonari ere eskaini nahi izan zion obra hori.

Bibliografia

- Laudioko Udala XV. ipuin lehiaketa*, ilustrazioak zuri-beltzean, Audioko Udala, 2006
- Xirripin fantasmakoa*, Iñaki Zubeldia, album ilustratua, Ibaizabal, 2007
- Salimarentzat oparia*, Iñaki Zubeldia, album ilustratua, Ibaizabal, 2008
- Dimitri*, Joan de Deu Prats, ilustrazioak zuri-beltzean, Desclée, 2008
- Txerrikumeen abenturak*, Iñaki Zubeldia, ilustrazioak zuri-beltzean, Ibaizabal, 2008
- Garazi gerezi*, Leire Bilbao, ipuin ilustratua, GERO, 2009
- Ipuin eroa*, Iñaki Zubeldia, ilustrazioak zuri-beltzean, Desclée, 2009
- Txinparta 5* testu libururako marrazkiak, Zubia-Santillana, 2009
- Gurea da eta!* testu libururako marrazkiak, Giltza, 2009
- Marfilezko kutxatxoa*, Joan de Deu Prats, ilustrazioak zuri-beltzean, Desclée, 2010
- Katalina kontalari*, Iñaki Zubeldia, album ilustratua, Pamiela - Kalandraka, 2010
- Armairu barruan ipuinak irakurtzen zituen neska*, Leire Bilbao, ipuin ilustratua, Erein, 2010

Txerrikumeen abentura berriak, Iñaki Zubeldia, ilustrazioak zuri-beltzean, Ibaizabal, 2011

Rara Avis, emakume irudigile arabarren erakusketa, Txani Rodriguez idazlearen testuak

ilustratuz, Amerika Proiektuaren barruan, Gasteiz, 2011

Iputargien festa, Iñaki Zubeldia, album ilustratua, Cenlit-Denonartean, 2012

Antzinako Greziako ipuintxo bat gehiago, Juan Kruz Igerabide, ipuin ilustratua, Aizkorri-@BIBLIOGRAFIA = Everest, 2013

Erikaren ttilikak, Castillo Suarez, ipuin ilustratua, Aizkorri, 2013

Erase una vez una bola de cristal muy especial, Toti Martinez de Lezea, ipuin ilustratua,

Erein, 2013

Escola sorgindua, Iñaki Zubeldia, ipuin ilustratua, Ibaizabal, 2013

Sariak

Laudioko udala, Ipuinen irudigintzako XIV. lehiaketako saria, Audio, 2005

Laudioko udala, Ipuinen irudigintzako XV. lehiaketako saria, Audio, 2006

Juul Saria, Xirripin fantasmatoa, Iruñea, 2008

Etxepare Beka, album ilustratua, Iruñea, 2009

«100 de hoy: ilustradores y escritores de literatura infantil y juvenil del estado español» erakusketan parte hartzeko aukeratu zuten IBBYren 32. Nazioarteko

Biltzarraren baitan», 2010

Marraskilarietzako Juul Saria, Iruñea, 2013

Iritzi kritikoa

Jadanik, *Laudioko udalaren ipuin liburuetako* irudietan nabari da nolako estiloa dakarren Estibalitzek. Bere pertsonaiak orokorrean indar handikoak dira, bere begi handiekin, neskatilak kopetako frekillo luze eta zuzen horiekin. Pertsonaiek batzuetan tristura ageri dute, beste batzuetan hunkipena, harridura, sotiltasuna, misterioa... Irudi batzuk oso elaboratuak dira, jantzien marrazkiak xehetasun ugari egin dituelarik Estibalitzek. Ezaugarri hauek denak geroko liburuetan askoz landuagoak eta osatuagoak ageriko dira.

Xirripin fantasmatoa liburuko marrazkiak jostalariak, biziak eta sentimenduz beteak dira, testuak eskatzen duen bezala. Fantasma txikia garbigailutik atera eta eskuan hartzen dueneko marrazkia guztiz hungigarria eta bikaina da, eta pertsonaia beraren jantzia, tarta jan eta gizendu ondoren josturak askatzen zaizkionekoa, apoteosikoa da. Ideia hori ez da inon ageri testuan, baina irudigilearen fantasiak sortu du ilustrazio barregarri eta iradokitzaile hori. Orokorrean ipuineko pertsonaiak, Begoña neskatila, haren ama eta Xirripin fantasmatoa, Begoñaren laguna, oso ondo karakterizatuta daude eta Estibalitzen lehenengo marrazkietako kolore gorritan aurkeztuta daude. Koloretako lehenengo albuma du hau Estibalitzek eta kolore gorriak, grana-teak eta batzuetan grisak eta ilunak dira nagusi, ipuina gauz gertatzen delako gehienbat.

Salimarentzat oparia liburua zertxobait desberdina da. Marrazkiak eta osatu dituen estanpak edo bi orrialdeko konposizioak oso esanguratsuak dira: ikusi hasierako emakume gaztaina saltzailea eta eskuineko orrialdeko Olentzeroren irudia, umeez garratua. Oso logratuak dira, baina agian inprentako kolorearen funtzionamendua ez du oraindik gehiegi ezagutzen ilustratzaileak. Originalean marrazkia argixeagoa bada ere, liburuan ilun samarra geratu da. Inprentan, koloreak nahasteko garaian, askotan kolore bakoitzeko portzentari ez zaio garrantziarik ematen, lanak azkar egiten direlako eta batzuetan honelakoak gertatzen dira. Irudia ilun samar ateratzen dela. Liburu honetako pertsonaiak ere nahiko landuak dira jantzi eta xehetasun aldetik. Irudi batzuetan sentimenduak oso modu nabarian ageri dira, ikusleari xarma berezia eskainiz. Baina, oraindik bidea egiten ari da Estibalitz eta ikasten. Pena irudiak pixka bat ilun geratu izana, baina trikimailu hauek ere ikasten joango da, inprentek atsekabe handiak ematen baitizkiete ilustratzaileei. Hala ere, nahiko marrazki eta konposizio ederrak lortu ditu ilustratzaileak liburu honetan.

Dimitri, Marfilezko kutxatxo eta *Ipuin eroa* antzeko liburuak dira hirurak, zuri-beltzeko ilustrazio gutxi batzuk dituela liburu bakoitzak. Marrazkiak nahiko landuak dira hiru liburuetan, baina Estibalitz oraindik ikasten ari da zuri-beltzean marrazten. Koloretan askoz hobeto ateratzen zaizkio lanak, bereziki inprentak ilundu egiten dituelako zuri-beltzeko marrazki hauek. Konposizio hauek argiago eta agian xumeago egiten asmatu beharko du ilustratzaileak. Baina dena iritsiko da.

Txerrikumeen abenturak eta *Txerrikumeen abentura berriak* ere zuri-beltzean daude. Ilustrazio xumeak dira eta gutxi ageri dira liburu bakoitzean. Baina txerrikumeek badute beren grazia, bereziki bi azaletako koloretako marrazkietan. Bigarren liburuko barruko ilustrazioak lehenengokoak baino argiagoak dira, zuri-beltzean ere margotzen ikasten ari den seinale. Esan genezake marrazki duinak direla, grazia-rekin egindakoak.

Garazi gerezi liburuko marrazkiak eta konposizioak oso landuak eta ederrak dira. Koloretako album bat da eta bi orrialdeko konposizio bakoitza arte obra bat da, landua, testuari egoki txertatua, testuari ia beti plus bat eskainiz. Lehenengo orrialdeko konposizioa non amona gereziak biltzen, gereziondoa loretan eta fruitu gorriekin, eta txoriño bat begira ageri diren, benetan bikaina da. Ama eta alaba ageri direnekoa ere guztiz ederra da. Eta beste guztiak ere bikainak dira. Liburu ederra geratu da *Garazi gerezi*.

Katalina kontalari albuma esan genezake dela bere lanik borobilena. Etxepare Beka irabazi zuen lan honekin 2009an, eta esan liteke epai-mahaia ere txundituta utzi zuela ipuin honetan ageri den ambientazioarekin. Badirudi amona Katalina txitxarra bizi zen oihana edo mendiko paisaia arnasten ari zarela orrialde bakoitzean. Paisaien tratamendua zoragarria da, baina gero konposizio bakoitza bere pertsonaiekin eta inguruko ambientazioarekin izugarria da, maisulan bat, dudarik gabe. Amona mantangorrien bi orrialde bikoitzak apoteosikoak dira. Katalina txitxarra ipuinak kontaktzen ari deneko bi orrialde bikoitzak ere ia-ia beste horrenbeste. Album honetan berdeak, gorriak eta urdinak dira nagusi, baina orrialde batzuetan koloreen degradazioa guztiz harrigarria da eta Estibalitzek apropos erabili duen beste teknika bat ere deigarri suertatzen da. Bere marrazki koloretsu eta guztiz landuen barruan, tartetan, bere aitaren edo ahizparen marrazki naif, simple bat sartzen du, estampa osoari halako ukitu magiko bat emanaz. Liburu honek esan dugun bezala Etxepare saria irabazi zuen eta euskaraz Pamielak argitaratu zuen *Katalina kontalari* izenarekin eta erdaraz eta gailegoz Kalandrakak argitaratu zuen *Las historias de la abuela Catalina* eta *As historias da avoa Catarina* izenekin, hurrenez hurren.

Armairu barruan ipuinak irakurtzen zituen neska koloretan ilustratutako liburutxo bat da. Hemen ere berdeak, gorriak, urdinak eta

marroiak dira nagusi, kasu honetan armairu bat ageri baita sarri samar ipuinean zehar. Marrazkiak oso landuak dira eta ukitu femeni-no nabari bat dute, bereziki neskatilaren eta emakume helduaren jantzietan. Emakumeen jantziak egiterakoan Estibalitzek azkeneko xehetasunak ere gogoan izaten ditu. Ilustrazio ederrak liburu honetakoak ere, koloretsuak, biziak eta xehetasunez beteak.

Rara Avis, emakume irudigile arabarren erakusketan aurkeztutakoa. Hemen, Estibalitzek helduentzako marrazkiak egin ditu, perfekzio handikoak, oso landuak, aurpegiak, jantzien tolesturak, ezpainetako karmin kolorea, betile beltz luzeak, banbuzko kapelua bere bihurtura eta azken xehetasunekin... Pertsonaren aurpegiera, begirada, masailak, ezpainak, bekainak eta betileak, begiak... den-dena azpimarratzen du, xehetasun horietako bakoitzean bizia joango baltzaio bezala. Horregatik, lortzen duen perfekzioa izugarria da. Sail honetako marrazkiak errealegoak dira eta helduen mundua, bizimondua eta ohiturak adierazten dizkigute.

Ipurtargien festa ere album ilustratua da, oso landua baita ere, eta Arabako Errioxako lurretan eta hango dantzarien jantzi dotoretan inspiratua eta oinarritua. Kolore aldetik argitasunera etorri da Estibalitz, ilustrazio eta konposizio argiakoak eta zuriakoak erabiliz. Baina oraindik badira indar handiko ilustrazioak kolore gorri bizi, berde, berde-urdin (erdaraz, aguamarina deitzen zaiona) eta granateak dituztenak. Ipurtargien festa urtebeteze festa batekin parekatu du eta festa horretan ipurtargiak Arabako Errioxako dantzarien jantzi dotore eta apinduraz beteekin irudikatu ditu. Festa horretan pastaz beteriko erretilu bat, te edo kafe ontzi bat eta kikara bat sartu ditu, inguru udazkeneko mahats hosto gorriekin edertu duelarik. Oso album logratua da ilustrazioen kalitate aldetik. Celia Estebanez Gerrikabeitia, Bizkaiko liburuzain eta haur literaturaren maitaleak hitz hauek idatzi zituen album honi buruz: «Kontakizun poetiko honetan baloreak eta naturaren magia uztartuz, irakurleengan, hain garrantzitsua den, naturarenganako interesa, maitasuna, errespetua, sentsibilizazioa sustatzea eta konpromisoa areagotzea lortu da».

Erikaren ttilikak ipuin ilustratu bat da. Bertan neskatila xarmangarri bat ageri da, ile gorri zakarrak, afro itxurakoak dituena. Erika ez dago gustura bere ilearekin eta triste eta negarti ageri da ilustrazioetan, jateko gogoia ematen duten masail gorri pottoloekin. Ilustrazio

hunkigarriak dira, neskatilaren tristura lehenengo begiradatik sartzen baitzaizu bihotzera. Marrazkiak oso landuak dira, bai neskatilaren aurrepegiak, begietatik darion malkoa, bere orrazkera ezinezkoa, bere ezpain gorri biziak, bere begi handi ederrak, bere jantzi hori-pistatxo larrosa gorritz apaindua. Testuaz gain liburu honetan marrazkiek ere asko adierazten dute, hitz egiten dizute eta neskatilaren barne samina azaltzen dizute. Txapela kentzeko moduko ilustrazioak lortu ditu Estibalitzek. Hemen ere gorria da nagusi eta gero jantziaren hori-pistatxo nahasketa hori.

Eskola sorgindua da lortu dudan azken liburua. Badakit Estibalitzek badituela beste bi edo hiru liburu ilustratu, baina ez dut lortu nire eskuetan izatea. Azken liburu honetako protagonista ere neska txiki bat da, Estibalitzek grazia handiarekin marraztu duena jantzi polit batekin. Ilustrazio ederrak dira, kolore berde, hori, gorri eta berde-urdin (aguamarina) koloretan eginak. Badirudi inprentak argitu egin dizkiola oraingoan koloreak, originalen bat edo beste ikusteko aukera izan baitut eta han kolore biziagoak ziren.

Estibalitzek ilustrazio munduan bere estilo propio bat landu du, baina estilo honetan modu kontzientean edo inkontzientean, berak ikusi, aztertu eta mirestu dituen marrazkilari, pintore eta ilustratzaileen eragina edukiko du dudarik gabe. Konposizio handiak, orrialde osoko estampak diseinatu eta osatzerakoan trebezia handia azaldu du Estibalitzek, betidanik horretan aritu izan balitz bezala. Eta agian txikitant amarekin eta aitonarekin egindako ahaleginen fruitu ere bada oraingo maisutasun hori.

Etorkizun handia eta oparoa aurreikusten diot ilustratzaile honi eta munduko zortirik handiena opa diot, bizitza profesional emankorra eta arrakastaz bete izan dezan.

Haur eta gazte literatura, 2012

Irakur gida

Iñaki Zubeldia

Gidaren hasieran hauxe dator:

Argitaratzailea:

Mondragon Unibertsitatea.

Humanitate eta Hezkuntza Zientzien Fakultatea

Erredakzioa Idazkaritza:

Mondragon Unibertsitatea

Humanitate eta Hezkuntza Zientzien Fakultateko

Haur Liburu Mintegia

Dorleta Auzoa, z/g

20540 – Eskoriatza

Pena handiarekin, baina berriro ere ezetz esan behar diot Gida hau osatzen duen taldearen jokabideari. Gida honetan 2012. urtean argitaratutako liburu guztiek egon behar zuten, baina bat behintzat falta da eta ez da lehenengo aldia autore berari liburua falta zaiona. Ez dakit erru honen erantzuleak zerrendan ageri diren hamalau irakurle eta iritzi emaileak diren edo bat bakarra den.

Falta den liburua *Ipurtargien festa* da, Iñaki Zubeldiak idatzia eta Estibalitz Jalonen marrazki zoragarriekin osatutako albuma. Ez da lehenengo aldia Irakur Gida honek eta hau idazten duenak tirabirak izan dituztena, injustizia nabariak sumatzen zituelako Irakur Gida horietan kritika hau egiten duenak.

Oraingoan ere Gidaren berri izan bezain laster, gainbegiratu bat eman nion eta laster konturatu nintzen 2012. urteari zegokion nire liburu bakarra ez zela ageri. Hori ikusita, web orrian ageri zen Mondra-

gon Unibertsitateko helbidera ohar bat idatzi nuen azalpenak eskatuz. Esaten nien ez azaltze horren arrazoiren bat eman ziezadatela, beste-la zerbait gogorragoa etorriko zela. Eta ez dut inolako erantzunik jaso. Eta horren aurrean, inpotentzia handia sentitzen duzu eta Mari Karmen Gallastegiren hitzak etortzen zaizkit gogora, 13-X-16ko Diario Vasco egunkarian ageri zirenak:

«En numerosas ocasiones he sentido que estaba pegándome contra una pared con la fuerza del acero. Esa pared, creo, está construída con materiales que a mí me parecen viscosos. Materiales como el amiguismo excesivo, la endogamia, la corruptela, la ambición personal mal encaminada. Los vicios, aunque son menos, siguen presentes, no han desaparecido porque, creo, no hemos sido capaces de crear reglas útiles para acabar con estas malas prácticas».

Mari Karmen Gallastegik, UPV/EHUKo Ekonomia katedradunak hitz hauek esan zituen 2013ko Eusko Ikaskuntza Saria jasotzeko ekitaldian. Eta ez zaio arrazoirik falta. Horrelako asko gertatzen da gure esparruan ere. Mondragon Unibertsitateak hemen ageri den baino giza kalitate jatorragoa zabalduko ahal du bere ikasleen artean.

Eta ni berriro ere EZ, EZ, eta EZ esan beharrean aurkitzen naiz horrelako jokabide baztertzaileen aurrean, eta gutxiago Gida osatze lan hau diru publikoaz babestuta egiten denean.

Eta jokabide honen aurrean esan dezadan Bizkaiko liburuzainek bereziki gomendatu zutela album honen irakurketa bere baloreengatik. Oso album logratua da ilustrazioen kalitate aldetik. Testuari buruz ez noa ezer esatera. Celia Estebanez Gerrikabeitia, Bizkaiko liburuzain eta haur literaturaren maitaleak hitz hauek idatzi zituen album honi buruz: «Kontakizun poetiko honetan baloreak eta naturaren magia uztartuz, irakurleengan, hain garrantzitsua den, naturarenganako interesa, maitasuna, errespetua, sentsibilizazioa sustatzea eta konpromisoa areagotzea lortu da».

Bi egunkari bakar batean

berria

Informazioa

Informazio landu eta argigarria, diseinu berritzaile batekin emana

...eta gainera

- **Mantangorri:**
Larunbatetan
16 orrialdeko gehigarri koloretua
haur eta gaztekoentzat

- **Igandea:**
Asteko albisteak
patxadar artzerteko aukera.

- **Internet:**
Edizio jarraitua,
webgune tematikoak
eta ezlabaidaguneak

● Euskaldunok behar dugun **berria**

Museo bat baino askoz ere gehiago!

ETORTZEN BAZARA
EZ DUZU ALDE EGIN
NAHI IZANGO!

- * Museoa handitu dugu, GAIA: Energeia eta Natura atal berriekin. **BERRIA**
- * 170 esperimentu interaktibo baino gehiago.
- * Planetarium Digitala.
- * Planetarium Txikia.
- * Simulagailua: Errusiar Mendia.
- * Animazio ekintzak eta tailerrak, adin guztietako jendeari zuzenduta.
- * Bestelako zerbitzuak: aparkalekua, kafetegia, denda, pic-nic gunea, ingurune aparta.

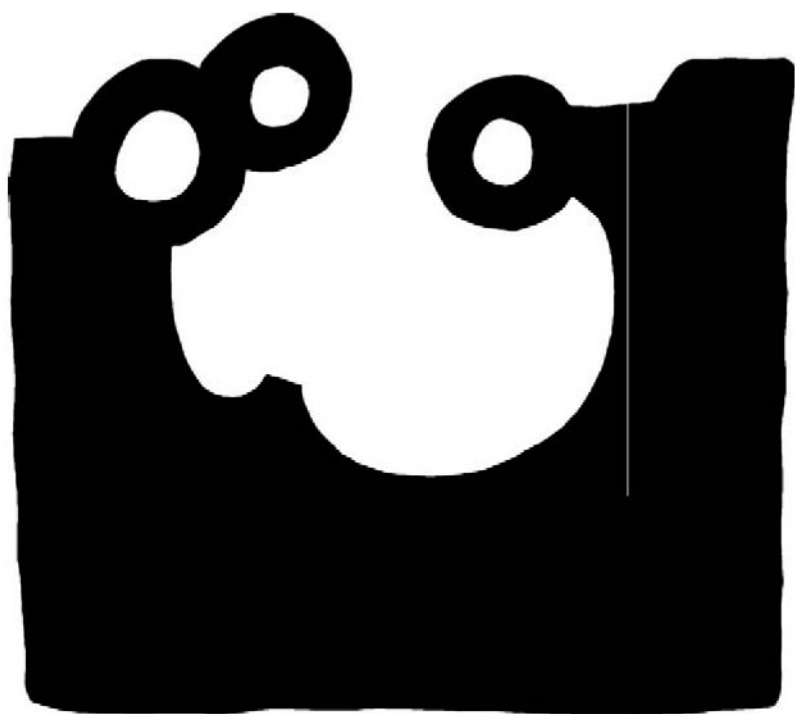
ZIENTZIAREN KUTXAGUNEA
KUTXAESPACIO DE LA CIENCIA

Zatoz Zientziaren
kutxaGunera

Zientziaren kutxaGunea
Miketelegi Pasealekua, 43-45 – 20009 Donostia
Tlf: 943 012 478. www.miramon.org
kutxaespacio@kutxagunea.org

parte de ti

SAN SEBASTIAN
DONOSTIA 2016

kutxa gizarte ekintza

